

Θέμα: Το δίκαιο του Διαδικτύου:
Τα νομικά ζητήματα του Internet.

Ομάδα εργασίας: Μαλούπα Ελένη
Ιωαννίδου Αναστασία

Εισηγητής: Dr. Νικόλαος Δημαράς

Πάτρα 2004

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	5943
----------------------	------

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το διαδίκτυο συνιστά αναμφισβήτητα τη μεγαλύτερη τεχνολογική επανάσταση της μεταβιομηχανικής περιόδου και αποτελεί ένα νέο κοινωνικοοικονομικό μοντέλο ανοιχτό στη γνώση και την ανάπτυξη. Έχει διαφοροποιήσει τον σύγχρονο τρόπο επικοινωνίας, ενημέρωσης, ψυχαγωγίας, ενώ με την καθιέρωση και διάδοση των ηλεκτρονικών εμπορικών συναλλαγών έχει διαμορφώσει μια νέα οικονομική πραγματικότητα και όχι μόνο, καθώς έχει εισβάλλει με καταλυτικό τρόπο σε όλες τις δραστηριότητες της σύγχρονης ζωής.

Όμως, το ραγδαία εξελισσόμενο τεχνολογικό γίνεσθαι θέτει σε δοκιμασία τη ρυθμιστική επάρκεια του δικαίου, αλλά και τα κλασικά μοντέλα νομικής σκέψης και απαιτεί τον αποπροσανατολισμό της από τους θεσμούς της βιομηχανικής κοινωνίας σε αυτούς της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Ως εκ τούτου, ο ρόλος του νομοθέτη, τοπικού ή παγκόσμιου, στην εποχή της πληροφορίας καθίσταται δυσχερής, καθώς καλείται να ρυθμίσει ένα αντικείμενο άγνωστο και μεταβλητό με ρυθμούς και κατευθύνσεις εξέλιξης όχι πάντοτε προδιαγνωσίσιμους.

Ο ρυθμός παραγωγής του δικαίου υπολείπεται καταφανώς του ρυθμού προόδου της διαδικτυακής τεχνολογίας και ο νομοθέτης ακολουθεί, από πλευράς δικαιικών ρυθμίσεων, ασθμαίνοντας το φαινόμενο του Διαδικτύου.

Οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν συνεχώς νέες προκλήσεις για το νομοθέτη, ο οποίος καλείται να δώσει άμεσες και ρεαλιστικές λύσεις στα προβλήματα και τους κινδύνους που απορρέουν από τη χρήση του Διαδικτύου. Οι ρυθμίσεις του πρέπει να προσανατολίζονται, μεταξύ άλλων, στην προστασία του ατόμου και των προσωπικών του δεδομένων, στη διασφάλιση των συναλλαγών και της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς και στην ενίσχυση της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης.

Για να αντεπεξέρθει επομένως ο νομοθέτης στην ψηφιακή πραγματικότητα και τις απαιτήσεις της, προσπαθεί να εκσυγχρονίσει και να εμπλουτίσει το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο με νέους κανόνες που θα αντανakλούν το νέο τεχνολογικό και οικονομικό περιβάλλον.

Πέρα από την προσαρμογή της παραδοσιακής μεθοδολογίας δικαίου, η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων επιβάλλει την αναγωγή σε συνταγματικές αξίες και αρχές του διεθνούς –γραπτού και εθιμικού– και κοινοτικού δικαίου και ταυτόχρονα τη χρήση των νέων τεχνολογικών εφαρμογών ως εργαλείων για την προώθηση της εφαρμογής του νόμου.

Ωστόσο κάθε νομοθετικός κανόνας στην κοινωνία της πληροφορίας είναι εξ ορισμού προσωρινός και βραχύβιος, αφού η ίδια η φύση των νέων τεχνολογιών αποκλείει «τελικές» απαντήσεις και εξαναγκάζει σε συνεχή αναθεώρηση των ρυθμίσεων, αλλά και των ρυθμιστικών εργαλείων.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η σφαιρική κάλυψη του θέματος με την συγκέντρωση, κατάταξη και επεξεργασία των μέχρι σήμερα γνωστών νομικών ρυθμίσεων, που αφορούν το δίκαιο του διαδικτύου. Γίνεται μια αρκετά εκτενής αναφορά στα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν στο Διαδίκτυο και προβάλλεται το αντίστοιχο ρυθμιστικό νομικό πλαίσιο. Παράλληλα, καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια να μην προσεγγίζονται τα θέματα μονολιθικά, αλλά και να προβάλλονται οι αντιτιθέμενες απόψεις και προσεγγίσεις. Αντικειμενικός σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει τις γενικές κατευθύνσεις τις οποίες ακολουθεί ο νομικός κόσμος, προκειμένου να αντιμετωπίσει την εισβολή της πληροφορικής τεχνολογίας στη σύγχρονη καθημερινή ζωή και στις συναλλαγές.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	VII
Πίνακας περιεχομένων.....	IX

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εισαγωγή.....	1
I. Το Διαδίκτυο (Internet).....	2
II. Η εξέλιξη του Διαδικτύου.....	3
III. Υπηρεσίες του Διαδικτύου.....	4
1. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail).....	5
2. Ταχυδρομικοί Κατάλογοι (mailing lists).....	6
3. Ο Παγκόσμιος Ιστός (World Wide Web).....	6
4. Ομάδες συζητήσεων(Newsgroups-Usenet) και δίαυλοι συνομιλιών (chat rooms).....	7
5. Πρωτόκολλο μεταφοράς αρχείων (FTP-File Transfer Protocol).....	9
6. Τηλεχειρισμός υπολογιστή (Telnet).....	9
7. Τηλεφωνία και Τηλεδιάσκεψη.....	9
8. Ραδιοφωνική αναμετάδοση προγραμμάτων.....	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ Η ΠΑΡΟΧΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

I. Η παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο κατά το κοινοτικό δίκαιο.....	11
II. Η παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο κατά το ελληνικό δίκαιο.....	12
III. Η νομική φύση της σύμβασης χρήστη- παροχέα.....	14
IV. Το πρόβλημα της κατοχύρωσης της διαδικτυακής διεύθυνσης.....	15
1. Έννοια των domain names και τεχνική λειτουργία.....	15
A. Η διαδικασία και οι όροι παραχώρησης ονόματος.....	16
α. Υποκείμενο του δικαιώματος καταχώρισης.....	18
β. Χαρακτηριστικά και περιορισμοί της σύνθεσης της επιλεγόμενης ονομασίας πεδίου.....	18
2. Το ζήτημα του «κυβερνοσφετερισμού».....	19
3. Νομική φύση των domain names.....	21
4. Προστασία των domain names.....	21
A. Η ονομασία ταυτίζεται με το σήμα.....	23
α. Τα σήματα φήμης.....	24
β. Η ονομασία είναι παρόμοια με το σήμα.....	25
5. Το ζήτημα ευθύνης του ΙΠ/ΙΤΕ.....	26
A. Δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού.....	26
B. Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού.....	28
Γ. Ευθύνη με βάση το άρθρο 26 ν. 2239/1994, σχετικά με τα σήματα.....	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

I. Συνταγματική Κατοχύρωση.....	30
1. Η ελευθέρια έκφρασης και επικοινωνίας μέσω του Διαδικτύου.....	30
2. Η υπαγωγή του Διαδικτύου στις συνταγματικές διατάξεις για τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.....	32
3. Διεθνής Προστασία.....	34
II. Προστασία της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο.....	35
1. Προσωπικότητα και ελευθερία διαδικτυακής επικοινωνίας στο πεδίο του αστικού δικαίου.....	35
2. Προσβολές του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας.....	37
3. Ο αυτοπροσδιορισμός του προσώπου μέσω του Διαδικτύου ως κριτήριο ευθύνης.....	39
4. Ποινική προστασία της προσωπικότητας για προσβολές της μέσω του Διαδικτύου.....	40
III. Δημοσιογραφική έρευνα στο Διαδίκτυο.....	41
IV. Ένδικα βοηθήματα στο Διαδίκτυο.....	43
1. Αμυντικά μέσα προστασίας.....	43
A. Ουσιαστικές προϋποθέσεις της άσκησης των αμυντικών βοηθημάτων.....	43
α. Προϋποθέσεις της προληπτικής αγωγής για παράλειψη.....	43
β. Προϋποθέσεις της αγωγής άρσης της προσβολής και παράλειψης στο μέλλον.....	44
B. Το αντικείμενο της αγωγής άρσης και παράλειψης και της προληπτικής αγωγής για παράλειψη και η έκταση των αξιώσεων αυτών.....	45
2. Αποκαταστατικά μέσα προστασίας.....	46
A. Αγωγή αποζημίωσης.....	47
α. Ουσιαστικές προϋποθέσεις της άσκησης της αγωγής αποζημίωσης.....	48
β. Αγωγή ικανοποίησης της μη περιουσιακής ζημίας.....	49
α. Ουσιαστικές προϋποθέσεις της αξίωσης ικανοποίησης της ηθικής βλάβης.....	49
β. Περιπτώσεις πρόκλησης ηθικής βλάβης μέσω του διαδικτυακού τύπου.....	50
V. Ποινικό δίκαιο και διαδίκτυο.....	51
1. Γενικά.....	51
2. Εγκλήματα σχετικά με το περιεχόμενο του Διαδικτύου (Content-related offences) – Προσβολή της δημοσίας αιδούς και Προστασία ανηλίκων.....	53
3. Απάτη μέσω του Διαδικτύου.....	55
VI. Το ζήτημα της ποινικής ευθύνης του παροχέα υπηρεσιών.....	57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

I. Εισαγωγικά στοιχεία.....	59
-----------------------------	----

1. Εισαγωγή- Το πρόβλημα των συνδέσμων (links), των πλαισίων (frames) και του mp3.....	59
2. Αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας – Προστατευόμενα έργα στο διαδίκτυο.....	62
3. Τα συγγενικά δικαιώματα και η προστασία τους.....	64
4. Δυσχέρειες στην εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων- Σύγκρουση με άλλα προστατευόμενα δικαιώματα.....	64
5. Το πρόβλημα της ευθύνης του παροχέα πρόσβασης για προσβολές δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.....	65
II. Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας.....	66
1. Διεθνής Προστασία.....	66
2. Κοινοτική Προστασία.....	67
Α. Ιστορικά και Γενικά Στοιχεία.....	67
Β. Κοινοτικές Οδηγίες.....	68
Γ. Η Οδηγία 2001/29/ΕΚ «περί εναρμόνισης ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας».....	69
3. Η Ελληνική Νομοθεσία- Ο Νόμος 2121/1993.....	71
Α. Η προστασία του περιουσιακού δικαιώματος στο Διαδίκτυο.....	72
Β. Η εκμετάλλευση των πνευματικών έργων στο Διαδίκτυο.....	74
4. Περιορισμοί- εξαιρέσεις.....	76
III. Τα μέσα προστασίας.....	77
1. Τεχνολογικά μέτρα.....	77
Α. Γενικά.....	77
Β. Νομοθετικές ρυθμίσεις για τα τεχνολογικά μέτρα.....	78
2. Μέσα Έννομης Προστασίας και κυρώσεις.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

I. Κίνδυνοι κατά τη διασυνοριακή ροή πληροφοριών μέσω Internet.....	81
1. Συλλογή πληροφοριών σε απευθείας σύνδεση (on-line).....	81
Α. Συναλλαγές στο Internet και συστήματα πληρωμών.....	82
2. Το πρόβλημα της αρχικής ιστοσελίδας.....	83
3. Καταμετρήσεις των επισκέψεων.....	83
4. Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.....	84
5. Κατάλογοι.....	85
6. Τα αυτό-εγκαθιστώμενα προγράμματα (Cookies).....	86
7. Βάσεις δεδομένων «συμπεριφοράς».....	87
8. Έλλειψη συστήματος ΡΕΤ (Privacy-Enhancing-Technologies).....	87
II. Διεθνής προστασία της ιδιωτικής σφαιράς.....	88
1. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές συμβάσεις.....	88
2. Διεθνείς διασκέψεις και Διεθνείς Οργανισμοί.....	89
3. Συγκριτικό δίκαιο.....	90
III. Η προστασία του ιδιωτικού βίου στην Ελλάδα.....	91
IV. Απόρρητο στο Διαδίκτυο, συνταγματική προστασία και ελευθερία της επικοινωνίας.....	92
V. Νομοθετική προστασία του απορρήτου.....	94

1. Νόμος 2225/1994 και η ελευθερία πρόσβασης και επικοινωνίας μέσω του Διαδικτύου.....	94
2. Το απόρρητο της επικοινωνίας στο Διαδίκτυο και ο Κώδικας Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων.....	95
3. Παράνομη διείσδυση σε δεδομένα (Hacking, Cracking) - Ποινική προστασία του απορρήτου στο Διαδίκτυο.....	95
4. Προστασία των δεδομένων από ιούς.....	98
5. Προστασία προσωπικών δεδομένων και Διαδίκτυο – Ν. 2472/1997 (Νόμος Σένγκεν).....	98
Α. Δικαιώματα και ορισμός του υποκειμένου των δεδομένων.....	101
Β. Προβλεπόμενες κυρώσεις.....	103
Γ. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.....	104
5. Η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και η προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα. Η Οδηγία 97/66ΕΚ και ο νόμος 2774/1999.....	104
V. Το ζήτημα της κρυπτογραφίας.....	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

I. Η έννοια του ηλεκτρονικού εμπορίου.....	108
II. Η Οδηγία 2000/31/ΕΚ για το ηλεκτρονικό εμπόριο.....	110
1. Σκοπός, πεδίο εφαρμογής και βασικά σημεία της οδηγίας.....	110
2. Οι ηλεκτρονικές συμβάσεις.....	113
3. Η ευθύνη των παροχών πρόσβασης.....	115
III. Η προβληματική των συμβάσεων στο Διαδίκτυο.....	116
1. Διαδικτυακές συμβάσεις μη τυποποιημένου μηνύματος.....	117
Α. Σύναψη συμβάσεων.....	117
Β. Η δικαιοπρακτική ικανότητα των χρηστών.....	120
Γ. Άκυρες δικαιοπραξίες (παράνομες και ανήθικες δικαιοπραξίες).....	121
Δ. Ακυρώσιμες δικαιοπραξίες (ελαττωματική δήλωση βούλησης).....	121
2. Συμβάσεις EDI.....	122
Α. Γενικά στοιχεία και τεχνικά και νομικά ζητήματα των συμβάσεων EDI.....	122
Β. Το σχέδιο της UNCITRAL.....	125
Γ. Το ευρωπαϊκό σχέδιο EDI.....	126
IV. Ηλεκτρονικά έγγραφα στο Διαδίκτυο.....	126
1. Η ηλεκτρονική υπογραφή.....	128
Α. Τα πρώτα νομοθετικά κείμενα για την ηλεκτρονική υπογραφή – Το υπόδειγμα της Πολιτείας Γιούτα και η Ευρωπαϊκή εμπειρία.....	129
Β. Η Οδηγία 1999/93/ΕΚ για τις ηλεκτρονικές υπογραφές.....	130
2. Το ελληνικό δίκαιο και τα ηλεκτρονικά έγγραφα.....	132
Α. Ελληνική νομοθεσία.....	132
Β. Οι Πάροχοι Υπηρεσιών Πιστοποίησης (ΠΥΠ).....	135
α. Γενικά.....	135

β. Υποχρεώσεις αξιοπιστίας και έλεγχος των παρόχων υπηρεσιών.....	136
γ. Ευθύνη των Παρόχων Υπηρεσιών Πιστοποίησης (ΠΥΠ).....	137
Γ. Αποδεικτική δύναμη των ηλεκτρονικών εγγράφων.....	138
V. Ηλεκτρονική πληρωμή.....	141
VI. Προστασία του καταναλωτή στο Διαδίκτυο.....	143
1. Προστασία του καταναλωτή κατά τις γενικές διατάξεις του δικαίου της πώλησης.....	144
2. Συμβάσεις με Γενικούς Όρους Συναλλαγών (ΓΟΣ) – Νόμος 2251/94.....	146
3. Συμβάσεις από απόσταση.....	148
4. Η εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών.....	151
5. Η διαφήμιση στο Internet.....	152
VII. Ηλεκτρονικό εμπόριο και φορολογικό δίκαιο.....	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

I. Εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές.....	159
II. Εφαρμοστέο δίκαιο στις αδικοπραξίες.....	161
III. Εφαρμοστέο δίκαιο σε ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας.....	162
Επίλογος.....	164
Βιβλιογραφία.....	165
I. Βιβλία.....	165
II. Εργασίες.....	166
III. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις (Internet).....	166
Παράρτημα.....	167

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες η ανθρωπότητα ζει στην εποχή της επανάστασης της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών έδωσε στον άνθρωπο την ικανότητα γρήγορης επεξεργασίας και αποθήκευσης τεραστίων ποσοτήτων πληροφορίας. Οι εξελίξεις αυτές έχουν ήδη επηρεάσει δραματικά τον τρόπο ζωής και τη φυσιογνωμία της σύγχρονης κοινωνίας.

Ορόσημο στη νέα κοινωνική πραγματικότητα αποτελεί το Διαδίκτυο-Internet, το οποίο έχει κατακτήσει όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, έχει εισαγάγει νέα δεδομένα στην επικοινωνία, στη διενέργεια εμπορικών συναλλαγών και γενικά, στη διακίνηση πληροφοριών. Η νέα αυτή πραγματικότητα όμως δεν μπορεί να μείνει αρρυθμιστη και άναρχη και έτσι καθίσταται επιτακτική η οριοθέτηση των δικαιικών οριζόντων, προκειμένου να επιτευχθεί η έρρυθμη και αρμονική λειτουργία του κυβερνοχώρου. Στο σημείο αυτό προκύπτει το ζήτημα της νομικής προσέγγισης και ρύθμισης του Διαδικτυου. Οι υφιστάμενοι κανόνες, η ίδια η σύλληψη και διάρθρωση της νομοθετικής ύλης, οι διαδικασίες του νομοθετούν είναι προσανατολισμένα στα δεδομένα της βιομηχανικής κοινωνίας και ρυθμίζουν «στατικές» καταστάσεις που εξελίσσονται με σχετική βραδύτητα και επιπρόσθετα, αφορούν σχέσεις του «υπαρκτού», του «εμπράγματος» κόσμου, και όχι δραστηριότητες που συντελούνται σε μια «άυλη» πραγματικότητα. Κατά συνέπεια, το σημερινό κανονιστικό πλαίσιο παρουσιάζει αδυναμίες που δυσχεραίνουν και μειώνουν τη ρυθμιστική ικανότητά του ως προς τις σχέσεις στο Κυβερνοχώρο.

Είναι αποδεκτό, ωστόσο, ότι για τη διευθέτηση των θεμάτων του Διαδικτύου εφαρμόζονται οι μηχανισμοί ρύθμισης και οι βασικές αρχές που εκπονήθηκαν στους - παραδοσιακούς πλέον - τομείς των τηλεπικοινωνιών και της ραδιοτηλεόρασης. Γενικά, επομένως, δεν επιδιώκεται η εισαγωγή νέων κανόνων, παρά μόνο στα πεδία όπου διαπιστώνεται ότι το ισχύον θεσμικό πλαίσιο δεν μπορεί να επιλύσει τα τρέχοντα ζητήματα.

Η κοινωνία της πληροφορίας δεν εγκλωβίζεται σε εθνικά σύνορα και συνεπώς, είναι αμφίβολο αν οι εθνικές νομοθεσίες είναι σε θέση να εξομαλύνουν όλα τα προβλήματα που ανακύπτουν. Ασυνέπειες και αποκλίσεις στη νομοθεσία των κρατών μπορεί να δυσχεράνουν και αυτήν την εθνική εφαρμογή του νόμου. Ως εκ τούτου ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι η αναζήτηση και εξεύρεση «παγκοσμιοποιημένων λύσεων», που θα οδηγήσουν σταδιακά σε μια εναρμονισμένη, παγκόσμια ρύθμιση του Διαδικτύου.

Προς το παρόν ο νομοθέτης θα συνεχίσει να προσαρμόζει το δίκαιο στις συνεχώς διαμορφούμενες ανάγκες της νέας κατάστασης πραγμάτων και να βελτιώνει το θεσμικό πλαίσιο, με ρυθμίσεις που υπακούουν στη βασική αρχή ασφάλειας του δικαίου και της εξυπηρέτησης των νομίμων και θεμιτών συμφερόντων των συναλλασσομένων και της κοινωνίας.

I. ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ (INTERNET)

Το Διαδίκτυο (Internet) είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο συνδεδεμένων ηλεκτρονικών υπολογιστών και δικτύων υπολογιστών, που συνεργάζονται με απώτερο σκοπό την μεταφορά πληροφοριών. Ονομάζεται επίσης και Δίκτυο (Net) ή Κυβερνοχώρος (Cyberspace) ή Λεωφόρος των πληροφοριών (Information Superhighway).

Για να επιτευχθεί η σύνδεση ενός χρήστη με το Internet, είναι απαραίτητος ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής, ένας μετατροπέας ψηφιακού σήματος (modem) και η εγγραφή του σε μια εταιρεία παροχής υπηρεσιών Internet (Internet Service Provider-ISP).

Παράλληλα, κάθε υπολογιστής πρέπει να έχει τη δική του μοναδική διεύθυνση στο Internet και το λειτουργικό του σύστημα να φέρει το πρωτόκολλο TCP/IP¹, πάνω στο οποίο βασίζεται η λειτουργία του διαδικτύου. Η βάση του Internet είναι το λειτουργικό σύστημα Unix, ωστόσο πολλοί άλλοι τύποι υπολογιστών με διαφορετικά λειτουργικά συστήματα είναι συνδεδεμένοι σε αυτό. Τα περισσότερα λειτουργικά συστήματα έχουν προσαρμοστεί, έτσι ώστε να συνεργάζονται με το Unix όταν συνδέονται στο Internet εξομοιώνοντας το TCP/IP. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι περισσότερες από τις υπηρεσίες του Internet να λειτουργούν σε κάθε λειτουργικό σύστημα. Αυτή η ανεξαρτησία από την πλατφόρμα είναι ένα από τα μεγαλύτερα ατού του Internet.

Η δικτυακή σύνδεση μπορεί να γίνει με τους εξής τρόπους:

Απλή τηλεφωνική σύνδεση (dial-up service): Είναι η πιο διαδεδομένη σύνδεση μεταξύ χρήστη και Internet. Ο χρήστης συνδέεται και αποσυνδέεται κατά βούληση με το Διαδίκτυο.

Ψηφιακό δίκτυο ενοποιημένων υπηρεσιών (ISDN-Integrated Services Digital Network): Επιτρέπει την ταυτόχρονη χρήση του τηλεφώνου για συνομιλία, της τηλεομοιοτυπικής συσκευής (fax) για αποστολή εντύπου και της σύνδεσης του ηλεκτρονικού υπολογιστή με το Internet.

Μόνιμη μισθωμένη σύνδεση (leased line): Χρησιμοποιείται από μεγάλους οργανισμούς, τράπεζες, πανεπιστήμια ή από εταιρείες που λειτουργούν ως παροχείς του Internet. Προσφέρει ένα πλήθος υπηρεσιών, καθώς και τη δυνατότητα σύνδεσης στο Internet.

Δημόσιο Δίκτυο Μεταγωγής Πακέτων: Είναι μια ειδική υπηρεσία, η οποία υποστηρίζει την ανταλλαγή πακέτων σε μεγάλες αποστάσεις. Στην Ελλάδα έχει το όνομα HellasPac και έχει ιδρυθεί από τον Ο.Τ.Ε.

Το μέγεθος του δικτύου δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί επακριβώς, γιατί καθημερινά νέοι υπολογιστές και δίκτυα προστίθενται, με αποτέλεσμα οι ηλεκτρονικές λεωφόροι των πληροφοριών συνεχώς να διευρύνονται. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι μέσα σε λίγα χρόνια έχει εισαγάγει εντελώς καινούριες ιδέες σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και έχει διαφοροποιήσει τη φυσιογνωμία της σύγχρονης εποχής.

¹ Το TCP/IP είναι το πρωτόκολλο διαδικτυακής επικοινωνίας που αποτελεί την βάση του internet. Ορίζει με ποίο τρόπο θα διασπασθεί ένα μήνυμα σε τμήματα που ονομάζονται packets (πακέτα), με ποία ακριβώς μορφή τα πακέτα θα σταλούν στον έξω κόσμο, τι πληροφορία θα μεταφέρουν και θα συλλέγουν καθώς θα ταξιδεύουν, και τέλος, όταν θα φτάσουν στον προορισμό τους, με ποίο τρόπο θα ανασυντεθούν στο τελικό μήνυμα. Το πρωτόκολλο TCP (transmission control protocol) είναι υπεύθυνο για την διάσπαση του μηνύματος στα πακέτα εκείνα που τεχνικά ονομάζονται datagrams, και για την ανασύνθεσή τους στο άλλο άκρο, για την επανεκπομπή όποιου πακέτου χάνεται στο δρόμο, και για την τοποθέτηση των πακέτων στην σωστή σειρά τους. Το πρωτόκολλο IP (internet protocol) είναι υπεύθυνο για το routing (ροή) του κάθε datagram. Παρόλο που φαίνεται ότι το TCP κάνει όλη την δουλειά, σε μεγάλα δίκτυα, το να φτάσει ένα πακέτο στον προορισμό του μπορεί να είναι περίπλοκο. Αν για παράδειγμα πέσει κάποιος υπολογιστής του δικτύου, υπάρχει συγκεκριμένη αυτόματη μεθοδολογία, ώστε τα πακέτα που μεταφερόντουσαν διαμέσου αυτού, να γίνουν re-routed μέσω των υπολοίπων.

II. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Η ιστορία του Internet ξεκίνησε το 1957 μετά την εκτόξευση από τη Σοβιετική Ένωση του πρώτου δορυφόρου, του «Σπούτνικ 1», καθώς το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για την δημιουργία της υπηρεσίας ερευνών ARPA (Advanced Research Projects Agency) από το Υπουργείο Άμυνας των ΗΠΑ, το οποίο επιδίωκε με αυτόν τον τρόπο να ενισχύσει την εθνική ασφάλεια και να εδραιώσει την στρατιωτική πρωτοκαθεδρία της χώρας.

Το 1962 ο Λίκλιντερ (J.C.R Licklider) αναφερόταν με μια σειρά υπομνημάτων στα οφέλη και τις κοινωνικές εξελίξεις που μπορούσαν να καταστούν δυνατές μέσω της δικτύωσης. Ο Λίκλιντερ ήταν ο επικεφαλής του ερευνητικού προγράμματος για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές DARPA (Defence Advanced Research Projects Agency). Αργότερα συμμετείχε σε αυτό και ο Λώρενς Ρόμπερτς (Lawrence Roberts), με σκοπό να αναπτύξει την ιδέα του δικτύου υπολογιστών. Πράγματι, κατόρθωσε να υλοποιήσει το όραμά του, βασιζόμενος στη θεωρία μεταγωγής πακέτων (packet-switching) και έτσι, το 1969 προέκυψε το ARPANET (Advanced Research Projects Agency).

Μέχρι το τέλος του 1969, τέσσερις κόμβοι ή αλλιώς οικοδεσπότες (hosts) ήταν συνδεδεμένοι με το ARPANET. Νέοι ηλεκτρονικοί υπολογιστές προστέθηκαν γρήγορα στο ARPANET κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών, ενώ προχώρησαν οι εργασίες δημιουργίας ενός λειτουργικά ολοκληρωμένου πρωτοκόλλου από κόμβο σε κόμβο (host-to-host), καθώς και άλλου λογισμικού δικτύων.

Το Δεκέμβριο του 1970 η Διεθνής Ομάδα Εργασίας Δικτύου (International Network Working Group-INWG) λειτουργώντας υπό τον S.Crocker τελείωσε το αρχικό Host-to-Host πρωτόκολλο ARPANET, που ονομάστηκε NCP (Network Control Protocol). Το 1972 ο Ρέι Τόμλινσον της BBN εφευρίσκει πρόγραμμα μεταφοράς δεδομένων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ενώ δύο χρόνια μετά η BBN εγκαινιάζει το Telenet, την πρώτη εμπορική εκδοχή του ARPANET.

Το 1973 το πρωτόκολλο NCP αντικαταστήθηκε από το πρωτόκολλο TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol), που δημιουργήθηκε από τον Ρόμπερτ Καν της ARPA και τον Βίντον Σερφ του Στάνφορντ, του αποκαλούμενου «πατέρα του Διαδικτύου».

Ο όρος Internet (Interconnected Networks, δηλαδή διασυνδεδεμένα δίκτυα) γεννιέται την 1^η Δεκεμβρίου του ίδιου έτους (από τον Ρόμπερτ Καν και τον Βίντον Σερφ) και παράλληλα, το διαδίκτυο αρχίζει να αποκτά φανερά εμπορικό χαρακτήρα. Έτσι, την διαχείριση και την διοίκηση των υπηρεσιών του διαδικτύου αναλαμβάνουν ανεξάρτητες εταιρείες. Η εξέλιξη συνεχίζεται. Επιλεκτικά αναφέρεται ότι το 1991 εμφανίζεται το σύστημα πλοήγησης Gopher και το Ίδρυμα Εθνικών Ερευνών αίρει την απαγόρευση εμπορίου στο Internet. Το 1992 αναπτύχθηκε από τον Τιμ Μπέρνερς-Λι ο Παγκόσμιος Ιστός (World Wide Web), το 1994 δημιουργείται το yahoo, ενώ τέλος το 1995 παρουσιάζεται το πακέτο της Microsoft.

Οι πρόσφατες προβλέψεις για τον αριθμό των χρηστών του Διαδικτύου το 2005 σε παγκόσμιο επίπεδο ποικίλλει από 430 εκ. μέχρι 700 εκ.

Στην Ελλάδα η ιστορία του Διαδικτύου ξεκινά το 1984 από το ΙΤΕ (Ινστιτούτο Έρευνας και Τεχνολογίας) της Κρήτης. Η εξάπλωση του, όπως εμφανίζεται στον επόμενο πίνακα, αναπτύσσεται με ιδιαίτερα γοργούς ρυθμούς.

Συνδρομητές Ιντερνέτ στην Ελλάδα

Έτος	Αριθμός υπολογιστών
1992	200
1993	800
1994	4.000
1996	13.000
1998	100.000
1999	300.000

Το 1994 ιδρύθηκε ο πρώτος ιδιωτικός παροχέας πρόσβασης στο Διαδίκτυο και συστάθηκε η μη κερδοσκοπική «Ένωση Ελλήνων Χρηστών Internet».

Παρά τις δυσμενείς συνθήκες στη Νέα Οικονομία, η Ελληνική Αγορά Internet αυξήθηκε σε αξία σχεδόν 80% από το 1999 και έφθασε να έχει όγκο 45,5 δισ. δρχ. για το έτος 2000. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει μελέτη της Strategic International.

Η άνοδος αυτή οφείλεται στην Πρόσβαση και τις Υπηρεσίες Internet, με αποτέλεσμα η αγορά αυτή να υπόσχεται παρόμοιους ρυθμούς αύξησης τουλάχιστον για τα επόμενα τέσσερα με έξι χρόνια.

Πολλά έργα στο e-commerce και e-business, αλλά και αρκετές νέες εταιρικές παρουσίες στο διαδίκτυο ώθησαν αυτόν τον τομέα. Οι προβλέψεις της Strategic International μιλούν για εντυπωσιακούς ρυθμούς αύξησης με κύριους αρωγούς αυτής της ανόδου τους εξής:

- Την εισροή πόρων από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και την Ελληνική Κυβέρνηση
- την αφύπνιση των μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων
- τη μείωση του κόστους πρόσβασης για τον απλό χρήστη.

Το μέλλον του ελληνικού Internet διαγράφεται ιδιαίτερα ευοίωνο. Η Ελλάδα εισέρχεται πλέον στην Κοινωνία της Πληροφορίας στους τομείς της Δημόσιας Διοίκησης και του Κράτους, στο σύνολο των πολιτών και φυσικά στον τομέα των επιχειρήσεων, που είναι ιδιαίτερα σημαντικός, αφού το 70% των δαπανών για Internet γίνεται από αυτές.

III. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Προκειμένου να οριοθετηθεί το πεδίο εφαρμογής των κανόνων δικαίου στο κυβερνοχώρο, θεωρείται αναγκαία η προσέγγιση και η κατανόηση των κυριότερων υπηρεσιών και δυνατοτήτων που παρέχει το Διαδίκτυο. Η ανάλυση αυτή των προσφερόμενων δυνατοτήτων διασαφηνίζει τα πιθανά νομικά προβλήματα που ίσως προκύψουν και κατά συνέπεια, την εκάστοτε απαιτούμενη νομική υποστήριξη.

1. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail)

Η υπηρεσία ηλεκτρονικού ταχυδρομείου προσφέρει τη δυνατότητα ανταλλαγής μηνυμάτων μεταξύ των χρηστών του δικτύου και αποτελεί σήμερα την βασικότερη μορφή επικοινωνίας στο διαδίκτυο.

Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο δεν διαφέρει ως προς τη λογική του από το γνωστό σε όλους- παραδοσιακό ταχυδρομείο. Υπάρχει αντιστοιχία της διαδικασίας που ακολουθείται στο παραδοσιακό ταχυδρομείο και στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, με μόνη διαφορά βέβαια ότι τα πάντα γίνονται ηλεκτρονικά, προσαρμοσμένα στη λογική των υπολογιστικών συστημάτων και των δικτύων. Τα μηνύματα ανταλλάσσονται με ηλεκτρονικό τρόπο μεταξύ δύο υπολογιστών μέσω του Internet, ενώ εκτός από τη σύνδεση, απαραίτητο για την αποστολή, τη λήψη και τη διαχείριση των μηνυμάτων είναι ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (πρόγραμμα e-mail)².

Επιπλέον, και στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο κάθε χρήστης έχει μία ταχυδρομική διεύθυνση, που είναι μοναδική, και την οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει κάθε άλλος χρήστης προκειμένου να του αποστείλει κάποιο μήνυμα. Η μορφή της διεύθυνσης αυτής είναι ηλεκτρονική και συμβατή με τις επιταγές του δικτύου που χρησιμοποιείται. Πλησιάζει περισσότερο την έννοια της παραδοσιακής ταχυδρομικής θυρίδας, παρά την έννοια της οδού και του αριθμού του τόπου διαμονής. Ειδικότερα, μια διεύθυνση e-mail αποτελείται από δύο συνθετικά τα οποία διαχωρίζονται από τον χαρακτήρα @. Το πρώτο συνθετικό δηλώνει το όνομα του αποστολέα/παραλήπτη ή οτιδήποτε άλλο χαρακτηρίζει τον χρήστη, ενώ το δεύτερο δηλώνει την ταυτότητα του παροχέα υπηρεσιών διαδικτύου. Τη διεύθυνση αυτή του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου την προμηθεύει στον χρήστη ο παροχέας υπηρεσιών διαδικτύου μαζί με ένα προσωπικό, απόρρητο κωδικό πρόσβασης (password) για την ασφαλή χρήση της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας.

Η ιδέα της λειτουργίας όμως παραμένει η ίδια. Απλά ένας χρήστης γράφει στον υπολογιστή του το μήνυμα που επιθυμεί να στείλει σε κάποιον άλλον χρήστη, συμπληρώνει τη διεύθυνση αποστολέα και παραλήπτη και το τοποθετεί σε μία τοπική ηλεκτρονική γραμματοθυρίδα (mailbox). Στη συνέχεια η ταχυδρομική υπηρεσία του Διαδικτύου αναλαμβάνει να μεταφέρει το μήνυμα στον προορισμό του.

Η υπηρεσία e-mail δεν είναι ένα πρόσφατο τεχνολογικό επίτευγμα, σε αντίθεση με την υπηρεσία Web, η οποία ξεκίνησε μόλις το 1995. Το e-mail υπάρχει εδώ και δύο δεκαετίες. Στην αρχική και βασική μορφή του επέτρεπε την ανταλλαγή μηνυμάτων κειμένου (ASCII χαρακτήρων) μεταξύ των χρηστών του δικτύου. Στη συνέχεια, εξελίχτηκε στη μορφή που είναι γνωστό σήμερα.

Πλέον, εκτός από απλά μηνύματα κειμένου, ο χρήστης μπορεί να αποστείλει σ' ένα μήνυμα και αρχεία οποιουδήποτε τύπου³. Για παράδειγμα, μπορεί να συμπεριλάβει στην αποστολή ενός μηνύματος αρχεία εγγράφου (.doc), παρουσιάσεων (.ppt), εικόνων (.jpg), ακόμα και αρχεία ήχου ή κινούμενης εικόνας (video). Τα αρχεία αυτά συμπεριλαμβάνονται σε ένα e-mail με τη μορφή προσαρτημάτων (attachments)⁴.

² Υπάρχουν πολλά προγράμματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (Eudora Light, Netscape Mail και Internet Explorer Mail, κ.α.). Από τα πιο διαδεδομένα είναι το Outlook Express, το οποίο συμπεριλαμβάνεται στο λειτουργικό σύστημα Windows και έτσι υπάρχει σε κάθε υπολογιστή που χρησιμοποιεί Windows '98 ή κάποια μεγαλύτερη έκδοση (π.χ. Windows 2000).

³ Το πρόγραμμα e-mail συνήθως χρησιμοποιεί το σύστημα MIME (Multiple Internet Mail Extensions) για την προσθήκη ενός αρχείου σε μήνυμα και την μεταφορά του.

⁴ Εάν το μέγεθος των προσαρτημάτων (attachments) είναι ιδιαίτερα μεγάλο, μία καλή τακτική είναι να συμπίεζουμε το(-α) αρχείο(-α) που συμπεριλαμβάνουμε σ' ένα μήνυμα, ώστε να καλύπτει λιγότερο χώρο και να μεταφέρεται γρηγορότερα. Το αποτέλεσμα της συμπίεσης είναι ένα αρχείο με επέκταση .zip. Ένας εμπειρικός

Η ηλεκτρονική αλληλογραφία υπερέχει και έχει ήδη καθιερωθεί αντί του κλασσικού ταχυδρομείου, καθώς είναι ένας άμεσος και ταυτόχρονα οικονομικός τρόπος μετάδοσης μηνυμάτων, αφού ο συνδεδεμένος στο Διαδίκτυο χρήστης δεν επιβαρύνεται επιπλέον για αυτήν την υπηρεσία.

2. Ταχυδρομικοί Κατάλογοι (mailing lists)

Ένας ταχυδρομικός κατάλογος είναι μια ομάδα συζήτησης, τα μέλη της οποίας χρησιμοποιούν e-mail για να επικοινωνούν μεταξύ τους. Κάθε φορά που αποστέλλεται ένα μήνυμα στη διεύθυνση του ταχυδρομικού καταλόγου, ακριβές αντίγραφο του διαμοιράζεται σε όλα τα μέλη του καταλόγου.

Ένας χρήστης μπορεί να γίνει συνδρομητής ενός ταχυδρομικού καταλόγου κατά τον ίδιο τρόπο όπως και σε μια εφημερίδα ή ένα περιοδικό. Με την εγγραφή, η ηλεκτρονική διεύθυνση του νέου μέλους προστίθεται στον ταχυδρομικό κατάλογο. Οι αιτήσεις εγγραφής ή διαγραφής στέλνονται στη διαχειριστική διεύθυνση (Administrative Address) και όχι στη διεύθυνση του καταλόγου (Mailing List Address), καθώς δεν προορίζονται για όλον τον κατάλογο, αλλά για τον διαχειριστή της λίστας αυτής. Όσον αφορά τη διαγραφή, ο χρήστης που θέλει να διακόψει τη λήψη μηνυμάτων από έναν ταχυδρομικό κατάλογο, μπορεί απλά να ακυρώσει την εγγραφή του και ταυτόχρονα διαγράφεται και η ηλεκτρονική του διεύθυνση από τον ταχυδρομικό κατάλογο.

Η ορθολογική λειτουργία των καταλόγων εξασφαλίζεται από ένα πλαίσιο κανόνων συμπεριφοράς (mailing list netiquette), που θέτει ορισμένους περιορισμούς, όπως είναι για παράδειγμα, η απαγόρευση αποστολής ακατάλληλων ή επαναλαμβανόμενων μηνυμάτων. Παράλληλα, σε περίπτωση που η απάντηση σε κάποιο μήνυμα αφορά μόνο ένα συγκεκριμένο άτομο ή κάποιος χρήστης επιθυμεί να αποστείλει μια προσωπική απάντηση, τότε χρησιμοποιείται το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Υπάρχουν χιλιάδες ταχυδρομικοί κατάλογοι, οι οποίοι καλύπτουν μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων, από συνταγές μαγειρικής μέχρι θέματα ιατρικής. Ανάλογα με την σοβαρότητα του αντικειμένου που πραγματεύεται κάθε κατάλογος, είναι δυνατόν να ζητείται η τήρηση κάποιων προϋποθέσεων για την εγγραφή νέου μέλους, καθώς επίσης μπορεί να ασκείται και έλεγχος-λογοκρισία στο περιεχόμενο όλων των μηνυμάτων, προτού διανεμηθούν στα μέλη του (ελεγχόμενος κατάλογος).

3. Ο Παγκόσμιος Ιστός (World Wide Web)

Ο Παγκόσμιος Ιστός, που συχνά ονομάζεται 'Web' ή 'WWW', αποτελείται από μια αχανή έκταση εγγράφων, που είναι αποθηκευμένα σε διάσπαρτους υπολογιστές σε όλον τον κόσμο. Το σύνολο αυτών των εγγράφων ή αλλιώς των λεγόμενων ιστοσελίδων, που περιλαμβάνουν όλες τις πληροφορίες που αφορούν σε μια συγκεκριμένη επιχείρηση ή κρατική υπηρεσία ή ιδιώτη, συνιστούν μια Τοποθεσία Ιστού (Web Site).

κάνοντας υποστηρίζει ότι το συνολικό μέγεθος των attachments δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα 2-3 MB (megabytes).

Κάθε ιστοσελίδα έχει τη δική της αποκλειστική διεύθυνση που προσδιορίζει το πού βρίσκεται (URL-Uniform Resource Locator) και η οποία αρχίζει με τα γράμματα http (Hyper Text Transfer Protocol - Πρωτόκολλο μεταφοράς υπερκειμένου), δεδομένου ότι η ιστοσελίδα είναι έγγραφο υπερκειμένου (hypertext).

Ως εκ τούτου, αυτό που ισχυροποιεί το Web είναι η σύνδεση των πληροφοριών με άλλες πληροφορίες. Δηλαδή, οι ιστοσελίδες, ως έγγραφα υπερκειμένου, περιέχουν μεταξύ άλλων ειδικά διαμορφωμένο-τονισμένο κείμενο, που επιλέγοντάς το ο χρήστης οδηγείται σε κάποια άλλη ιστοσελίδα, όπου υπάρχει η σχετική πληροφορία.

Για την διευκόλυνση των χρηστών έχουν αναπτυχθεί οι Φυλλομετρητές Δικτύου (Web Browsers), που απλοποιούν την πλοήγηση στο Internet και την αναζήτηση πληροφοριών. Τα πιο γνωστά προγράμματα πλοήγησης αυτήν την στιγμή είναι το Netscape Communicator μαζί με το Microsoft Internet Explorer.

Στον Ιστό μπορεί κάποιος χρήστης του διαδικτύου να εμφανίσει φωτογραφίες, πίνακες ζωγραφικής, να παρακολουθήσει κινηματογραφικές ταινίες και να απολαύσει μουσικά κομμάτια. Το Web, επιπλέον, τείνει να αξιοποιηθεί και εμπορικά ως επαναστατικό μέσο διαφήμισης, εφόσον ο χρήστης του Ιντερνέτ από το σπίτι του έχει τη δυνατότητα, ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του Web, να ενημερωθεί μέσω των διαφημίσεων για όλα τα σύγχρονα προϊόντα που κυκλοφορούν στο εμπόριο.

Μέσω του Ιστού είναι δυνατόν πλέον να υλοποιείται και η παροχή τραπεζικών και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, καθώς και η άμεση αγορά καταναλωτικών αγαθών. Στο σημείο αυτό υπογραμμίζεται το πρόβλημα της ασφάλειας, εφόσον με την ηλεκτρονική παραγγελία μπορεί να διαρρεύσουν προσωπικά στοιχεία και εμπιστευτικά δεδομένα, όπως είναι ο αριθμός λογαριασμού Τραπέζης ή Πιστωτικής Κάρτας.

Το 1994 υπήρχαν περίπου 500 Web sites, και μέχρι τις αρχές του 1995, σχεδόν 10.000. Το 1995, γράφτηκαν περισσότερα άρθρα για το WWW παρά για οποιοδήποτε άλλο θέμα στον τομέα των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Σήμερα υπάρχουν πάνω από 1 εκατομμύριο Web sites, και κάθε μέρα δημιουργούνται καινούρια με εκπληκτικούς ρυθμούς. Πολλοί πιστεύουν ότι το WWW σηματοδοτεί την αρχή της εποχής της πληροφορίας και το θεωρούν σαν το επιχειρησιακό μοντέλο του 21ου αιώνα.

4. Ομάδες συζητήσεων (Newsgroups-Usenet) και δίαυλοι συνομιλιών (chat rooms)

Η λέξη Usenet προέρχεται από το συγκερασμό των λέξεων «User's Network» (Δίκτυο Χρήστη) και είναι ένας από τους βασικούς λόγους που ο κόσμος χρησιμοποιεί το Internet. Το Usenet αποτελείται από ομάδες «συζητητών» που ανταλλάσσουν άρθρα και απόψεις για συγκεκριμένα θέματα, ανάλογα με την ομάδα στην οποία ανήκουν.

Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαμε να ορίσουμε τα Usenet Groups σαν τον πίνακα ανακοινώσεων του Internet. Έναν χώρο όπου οποιοσδήποτε χρήστης του δικτύου το επιθυμεί, μπορεί να αφήσει κάποιο μήνυμα για να το διαβάσει όποιος άλλος χρήστης θέλει και, αν το θεωρήσει σκόπιμο, να απαντήσει στον αρχικό αποστολέα.

Φυσικά, τα εκατομμύρια των χρηστών του Internet έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα που δεν θα ήταν δυνατόν να καλυφθούν από έναν και μόνο χώρο. Έτσι, αυτός ο πίνακας ανακοινώσεων δεν είναι ένας και μοναδικός, αλλά αποτελείται

από χιλιάδες πίνακες, ο καθένας από τους οποίους έχει δημιουργηθεί για να καλύπτει ένα συγκεκριμένο θέμα ή αριθμό θεμάτων. Κάθε ένας τέτοιος πίνακας ονομάζεται Usenet Group ή Newsgroup. Το 1998 υπολογίστηκε πως υπήρχαν περί τις 25.000 Newsgroups, ενώ ο αριθμός τους συνεχίζει να αυξάνεται συνεχώς. Το όνομα κάθε ενός Newsgroup είναι τέτοιο, ώστε να περιγράφει όσο το δυνατόν καλύτερα το αντικείμενο των μηνυμάτων και των ηλεκτρονικών συζητήσεων που γίνονται μέσα σε αυτό.

Η ανάγνωση των ειδήσεων και των μηνυμάτων στο Usenet είναι δυνατή είτε με τη χρήση ενός Browser (φυλλομετρητής), είτε μέσω των ειδικών προγραμμάτων «Αναγνωστών Ειδήσεων» (Newsreaders). Το μόνο που απαιτείται για τη συμμετοχή ενός χρήστη σε μια ομάδα συζητητών είναι η πρόσβαση σε έναν παροχέα νέων (news server).

Οι ομάδες συζητήσεων διαχωρίζονται στις ελεγχόμενες (Moderated) και στις μη ελεγχόμενες (Unmoderated). Στην πρώτη κατηγορία ομάδων υπάρχει ένας εθελοντής ελεγκτής (Moderator) που ελέγχει όλα τα μηνύματα πριν γίνουν δημόσια διαθέσιμα και έτσι εξασφαλίζει συνήθως μια καλύτερη ποιότητα μηνυμάτων. Τονίζεται ότι ο ελεγκτής δεν είναι λογοκριτής, αλλά παρακολουθεί τα μηνύματα και απορρίπτει μόνο όσα είναι άσχετα με το αντικείμενο της συζήτησης (π.χ. διαφημίσεις), αποτρέποντας έτσι το λεγόμενο «spamming» (αποστολή ανεπιθύμητων μηνυμάτων). Στους χώρους των μη ελεγχόμενων ομάδων, όπου υπάρχει μεγαλύτερη ελευθερία, καθώς δεν γίνεται κανένας έλεγχος, συναντάται μεγάλος αριθμός άσχετων ή επαναλαμβανόμενων μηνυμάτων.

Στον ίδιο χώρο της επικοινωνίας κινούνται και οι λεγόμενοι δίαυλοι συνομιλιών (chat rooms), που είναι προγράμματα συζητήσεων σε πραγματικό χρόνο. Ως το πιο γνωστό σύστημα συνομιλίας θεωρείται το πρόγραμμα IRC Internet Relay Chat (σύγχρονη συζήτηση πολλών ατόμων μέσα στο Internet). "Πολλά άτομα μπορούν να συνδεθούν την ίδια στιγμή και να πληκτρολογήσουν τα μηνύματα τους και τις απαντήσεις τους σε μια διαρκή συζήτηση, όπου τα μηνύματα ακολουθούν το ένα πίσω από το άλλο και εμφανίζονται στις οθόνες όλων όσων συμμετέχουν στη συζήτηση" (Berge & Collins, 1993).

Στον Παγκόσμιο Ιστό δημιουργούνται προγράμματα Chat, όπως Java IRC, Java Chat και παρόμοια, όπου ο χρήστης μπορεί να μιλήσει ακριβώς όπως στο IRC, αλλά συνδέεται μέσα από την ιστοσελίδα χωρίς να χρησιμοποιήσει δικό του πρόγραμμα IRC. Στα συστήματα τύπου IRC ομάδες χρηστών δημιουργούν περιοχές συζητήσεων που λέγονται Chat Rooms. Σε εφαρμογές εκπαίδευσης μπορούν να δημιουργηθούν Chat Rooms με διαφορετικές κατηγορίες που θα έχουν στόχο την αλληλοενημέρωση των μαθητών και την συνεργασία τους.

Για να συνδεθεί στο IRC ο χρήστης χρησιμοποιεί ένα πρόγραμμα IRC client και συνδέεται σε IRC servers, που είναι προγράμματα εγκατεστημένα σε υπολογιστές σε διάφορες περιοχές του δικτύου. Πολλοί IRC servers (παροχείς) βρίσκονται διαρκώς σε λειτουργία και χρησιμοποιούνται από πολλούς χρήστες, ενώ άλλοι είναι άγνωστοι και χρησιμοποιούνται από λίγους. Κάθε IRC server συνδέεται σε συγκεκριμένο δίκτυο IRC και ο χρήστης μπορεί να επικοινωνεί μόνο με όσους βρίσκονται στο δίκτυο που αντιστοιχεί στον IRC server στον οποίο συνδέεται. Οι χώροι συζητήσεων του IRC λέγονται κανάλια (channels). Τα κανάλια ελέγχονται πλήρως από τους χρήστες που τα δημιουργούν. Ο χρήστης μπορεί να μιλήσει σε πολλούς ή σε ένα μόνο άτομο. Συνεπώς, το IRC μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο επικοινωνίας και ως μέσο αναζήτησης βοήθειας σε διάφορα θέματα.

5. Το Πρωτόκολλο μεταφοράς αρχείων (FTP-File Transfer Protocol)

Είναι η εφαρμογή που επιτρέπει σε κάθε χρήστη που χρησιμοποιεί ένα FTP πρόγραμμα να συνδέεται με έναν υπολογιστή του Internet, να εξετάζει τα αρχεία που διαθέτει αυτός ο υπολογιστής και να στέλνει ή να μεταφέρει αρχεία από αυτόν.

Οι ειδικές περιοχές, στις οποίες αποθηκεύονται τα αρχεία στο Διαδίκτυο καλούνται τοποθεσίες FTP (FTP Sites). Οι τοποθεσίες αυτές διακρίνονται σε ιδιωτικές, όπου απαιτείται εισαγωγή κώδικα για να καταστεί δυνατή η προσπέλαση στα αρχεία, και σε ανώνυμες τοποθεσίες, στις οποίες η "είσοδος" και η αντιγραφή δεδομένων είναι ελεύθερη.

Το πιο δύσκολο σημείο στη χρήση του FTP είναι η εύρεση της θέσης των αρχείων που ο χρήστης θέλει να αντιγράψει. Την γνώση αυτή ο χρήστης μπορεί να την αποκτήσει με διάφορους τρόπους (από βιβλία, φίλους, σελίδες στο Internet κ.λ.π.), αλλά υπάρχουν και ειδικά εργαλεία στο Internet για τον σκοπό αυτό, όπως το Archie. Επίσης, υπάρχουν κατάλογοι περιοχών FTP, όπως π.χ. το "Monster List of FTP Sites".

Συνεπώς, η υπηρεσία αυτή είναι μία από τις πιο βασικότερες παροχές του Internet, καθώς καθιστά εφικτή την πρόσβαση σε οποιονδήποτε τύπο αποθηκευμένου αρχείου (κείμενο, ήχος, οπτικό υλικό, γραφικά). Παράλληλα, παρέχει τη δυνατότητα σε οργανισμούς και επιχειρήσεις να δίνουν, να διοχετεύουν συγκεκριμένες πληροφορίες στους χρήστες, με την πρόσβαση των τελευταίων στα αρχεία τους, εξυπηρετώντας έτσι τη λειτουργία τους.

6. Τηλεχειρισμός υπολογιστή (Telnet)

Το telnet είναι μια εφαρμογή που παρέχει τη δυνατότητα προσπέλασης, χρήσης των πόρων και γενικά, ελέγχου ενός υπολογιστή από έναν άλλον υπολογιστή που βρίσκεται σε απόσταση (απομακρυσμένο σταθμό εργασίας). Για να ενεργοποιηθεί αυτή η υπηρεσία, συνήθως απαιτείται καταβολή εκ μέρους του χρήστη χρηματικού αντίτιμου και χρησιμοποίηση προσωπικού κωδικού ασφαλείας (password).

Η χρήση του ωστόσο έχει αρχίσει να παραγκωνίζεται, καθώς ο Παγκόσμιος Ιστός ανακτά συνεχώς έδαφος και έτσι, εξασθενεί η ανάγκη τηλεχειρισμού ξένου υπολογιστή.

7. Τηλεφωνία και Τηλεδιάσκεψη

Μέρος της γενικότερης εξοικείωσης με την τεχνολογία του Internet και της συμβολής της στις καθημερινές δραστηριότητες λογίζεται και η πραγματοποίηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και διασκέψεων μέσω του Διαδικτύου.

Η διαδικασία της τηλεφωνικής διαδικτυακής συνδιάλεξης είναι ιδιαίτερα απλή, καθώς χρειάζεται μια ηχητική κάρτα, μικρόφωνο-ακουστικά και εξειδικευμένο λογισμικό. Για να συνδιαλεχτούν δύο χρήστες προϋποθέτεται ότι διαθέτουν τον ίδιο τεχνικό εξοπλισμό και φυσικά το ίδιο λογισμικό.

Η τηλεδιάσκεψη είναι μια δικτυακή εφαρμογή που επιτρέπει σε άτομα ή ομάδες χρηστών να επικοινωνούν, διασυνδέοντας τους υπολογιστές τους. Η τηλεδιάσκεψη συναντάται με διάφορες μορφές, ωστόσο οι πιο σημαντικές είναι η διάσκεψη με

ανταλλαγή δεδομένων (data conferencing) και η βίντεο-διάσκεψη (videoconferencing-VC). Η πρώτη αποσκοπεί στην ανταλλαγή πληροφοριών και συμβάλλει στον αυτοματισμό γραφείου, εφόσον περιλαμβάνει τους πίνακες συζητήσεων (whiteboards ή chats) και τις εφαρμογές με τις οποίες πολλοί υπολογιστές μπορούν να διαχειρίζονται έγγραφα ταυτόχρονα. Η βίντεο-διάσκεψη είναι η συνδυασμένη χρήση ήχου και βίντεο μέσω της απαραίτητης δικτυακής τεχνολογίας, σε πραγματικό χρόνο. Διεξάγεται μέσω ειδικά διαμορφωμένων χώρων, που προσφέρουν τον απαραίτητο εξοπλισμό (τράπεζα συνεδρίασης, κάμερες, μικρόφωνα και οθόνες προβολής) και με τη συνδρομή ενός εξειδικευμένου λογισμικού, του CU-SeeMe. Η χρησιμότητά της εντοπίζεται κυρίως στο ότι συνεισφέρει στην αποδοτικότερη λειτουργία των επιχειρήσεων και στη μείωση των δαπανών ταξιδίων ή μετακινήσεων, αφού οι αναγκαίες συναντήσεις των συνεργατών πραγματοποιούνται πλέον από τον χώρο εργασίας τους.

8. Ραδιοφωνική αναμετάδοση προγραμμάτων

Σήμερα αποτελεί πλέον πραγματικότητα η αναμετάδοση προγραμμάτων ραδιοφωνικών σταθμών μέσω του Διαδικτύου και ειδικότερα μέσω των ιστοσελίδων που διαθέτουν οι σταθμοί αυτοί. Για να καταστεί εφικτή η λειτουργία αυτή, χρησιμοποιείται από τους χρήστες ειδικό λογισμικό και δέσμες υπερκειμένου (Hypertext), ώστε να «φορτωθεί» το ηχητικό αρχείο και να επιτευχθεί η ακρόασή του μέσω φυσικά των ηχείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΑΡΟΧΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Η πληροφορία, καθώς και όλες οι διαδικασίες που σχετίζονται μ' αυτήν (μετάδοση, επεξεργασία, κλ.π.), είναι σημεία αναφοράς για τη δομή της οργάνωσης και για την λειτουργικότητα της σύγχρονης οικονομίας. Οι νέες υπηρεσίες που προωθούνται από την τεχνολογική πρόοδο που σημειώνεται απαιτούν οργάνωση και επιχειρηματικό σχεδιασμό, προκειμένου να γίνουν αποδεκτές από το ευρύ κοινό. Οι τεchnικοοικονομικές οργανώσεις παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών που αναλαμβάνουν να συγκεντρώσουν, να επεξεργαστούν και να μεταδώσουν τις πληροφορίες ονομάζονται τηλελιμένες. Στους τηλελιμένες ανήκουν και οι επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν την παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο.

Ι. Η ΠΑΡΟΧΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 ν.δ. 165/1973, όλες οι υπηρεσίες που σχετίζονταν με το Διαδίκτυο, δηλαδή υπηρεσίες οικονομικών συναλλαγών, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, διαβίβαση δεδομένων, καθώς και άλλες συναφείς παρέχονταν μέχρι το 1990 αποκλειστικά και μόνο από τον ΟΤΕ. Στο ίδιο χρονικό διάστημα, παρόμοια ήταν η κατάσταση και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες με ανάλογους οργανισμούς να δρουν μονοπωλιακά.

Ο τρόπος αυτός λειτουργίας όμως ερχόταν σε αντίθεση με τα άρθρα 49 και 50 της Ευρωπαϊκής Κοινότητας περί της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών, το άρθρο 98 ΣυνθΕΚ και τη νομολογία του ΔΕΚ (Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων). Τον Ιούνιο του 1990 εκδόθηκαν δύο νέες οδηγίες, η 90/387 και 90/388/ΕΟΚ, που προέβλεπαν την απελευθέρωση στις τηλεπικοινωνίες με την παροχή ανοικτού δικτύου (Open Network Provision-ONP) και την ενθάρρυνση του ανταγωνισμού στην εν λόγω αγορά. Με το άρθρο 2 της Οδηγίας 90/388 θεσπίζεται η οριστική κατάργηση του μονοπωλείου που υπήρχε στους τομείς παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών για όλες τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με το παραπάνω άρθρο ορίζεται η διασφάλιση του δικαιώματος παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών προς οποιοδήποτε οικονομικό φορέα, εφόσον αυτός έχει επιλεγεί με αντικειμενικότητα, διαφάνεια και νόμιμα κριτήρια. Το άρθρο 3 αναφέρεται αναλυτικά στις υπηρεσίες μεταγωγής δεδομένων κατά δέσμες ή μέσω κυκλωμάτων, οι οποίες από το άρθρο 1 ορίζονται ως εμπορική εκμετάλλευση της άμεσης διαδικτυακής μετάδοσης δεδομένων, που επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ δύο τερματικών άκρων. Επίσης, στο άρθρο 3 υπογραμμίζεται ότι τέτοιου είδους υπηρεσίες είναι αναγκαίο να συνοδεύονται από ειδικές εγγυήσεις, των οποίων οι όροι (γραπτοί) θα θέτονται στην δικαιοδοσία του κοινού.

Στη συνέχεια, με την Οδηγία 97/13 θεσμοθετήθηκε ένα καθεστώς χορήγησης αδειών, το οποίο επιτρέπει τον έλεγχο (προληπτικό και κατασταλτικό) των φορέων, που έχουν αναλάβει την παροχή των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών. Η οδηγία αυτή είναι άμεσα εφαρμόσιμη και αποτελεί το κριτήριο για το κατά πόσο είναι εφικτή η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στο κοινοτικό δίκαιο, όσον αφορά την παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο.

II. Η ΠΑΡΟΧΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η Ελλάδα ακολουθώντας τις εξελίξεις που έγιναν στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως προς τις τηλεπικοινωνίες, εξέδωσε το ν. 2075/1992, που στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από το ν. 2246/1994, ο οποίος με τη σειρά του καταργήθηκε σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 13 παρ. 12 του ν. 2867/2000. Όσον αφορά τα προεδρικά διατάγματα και τις υπουργικές αποφάσεις που ήταν απόρροια του νόμου 2246/1994, εξακολουθούν να ισχύουν, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τα όσα προβλέπει ο νόμος 2867/2000 (άρθρο 13 παρ. 12).

Στο νόμο 2867/2000 εμπίπτουν και οι παροχές πρόσβασης στο Διαδίκτυο, καθώς και οι υπηρεσίες που παρέχουν. Ως παροχές πρόσβασης ορίζονται οι τηλεπικοινωνιακές επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο την παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο και την υποστήριξή της. Οι υπηρεσίες τους αυτές απευθύνονται στους χρήστες (φυσικά ή νομικά πρόσωπα) και παρέχονται μέσω του δημόσιου τηλεπικοινωνιακού δικτύου.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 2β, υπάρχει πλήρης ελευθερία στην άσκηση τηλεπικοινωνιακών δραστηριοτήτων και ιδίως, στην παροχή κάθε είδους τηλεπικοινωνιακής υπηρεσίας. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η παροχή πρόσβασης στο Διαδίκτυο είναι ανεμπόδιση, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι άναρχη, αντίθετα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, που αφορούν κυρίως :

- την προστασία του καταναλωτή
- την προστασία του ελεύθερου και υγιούς ανταγωνισμού
- την προστασία των προσωπικών δεδομένων και του απορρήτου των τηλεπικοινωνιών
- την ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών (άρθρο 1 παρ. 4 ν. 2867/2000)

Οι κατευθύνσεις προς τις οποίες θα κινηθούν οι τηλεπικοινωνιακές επιχειρήσεις δίνονται από το Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών σε συνεργασία με την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ.Τ.). Οι οργανισμοί αυτοί πράττουν ανάλογα, ώστε κατά την άσκηση των τηλεπικοινωνιακών δραστηριοτήτων να τηρούνται οι αρχές της αντικειμενικότητας, της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης (άρθρο 1 παρ. 6 ν. 2867/2000). Το Κράτος επίσης φροντίζει για την ασφάλεια του δικτύου, την προστασία των δεδομένων και του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής, τηρώντας παράλληλα την αρχή της παροχής ανοικτού δικτύου⁵.

Δικαιοδοσία της Ε.Ε.Τ.Τ. αποτελεί και η εκχώρηση ονομάτων χώρου (domain names) με κατάληξη gr., σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 14 περ. α ν. 2867/2000. Οι παροχές πρόσβασης έχουν υποχρέωση να δίνουν στην Ε.Ε.Τ.Τ. οποιοδήποτε στοιχείο είναι αναγκαίο, προκειμένου να εφαρμοστεί η εν λόγω νομοθεσία (άρθρο 3 παρ. 19) και να δέχονται τους ανάλογους ελέγχους (άρθρο 3 παρ. 15). Σε περίπτωση διαφορών μεταξύ παροχών, η Ε.Ε.Τ.Τ. έχει το δικαίωμα να ορίσει μόνιμη διαιτησία, σύμφωνα με προεδρικό διάταγμα (άρθρο 3 παρ. 16).

Η έναρξη παροχής υπηρεσιών απαιτεί ειδική άδεια, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 περ. β ν. 2867/2000, η οποία χορηγείται από την Ε.Ε.Τ.Τ. στο χρονικό διάστημα των 6 εβδομάδων από την υποβολή της αίτησης (άρθρο 6 παρ. 3) και έχει διάρκεια 15-20 έτη (άρθρο 6 παρ. 5). Η Ε.Ε.Τ.Τ. έχει το δικαίωμα να αρνηθεί την έκδοση άδειας, εάν κρίνει ότι ο αιτών δεν πληροί προϋποθέσεις φερεγγυότητας, αξιοπιστίας, τεχνογνωσίας, εμπειρίας κ.λπ. ή εάν ο ενδιαφερόμενος δεν παρέχει τις αναγκαίες πληροφορίες. Η άρνηση μπορεί ακόμη να είναι και απόρροια υπόνοιας

⁵ Η «αρχή της παροχής ανοικτού δικτύου» πρεσβεύει την ελεύθερη και αποτελεσματική πρόσβαση στα δημόσια τηλεπικοινωνιακά δίκτυα και τις δημόσιες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες.

κινδύνου για την δημόσια τάξη, την ασφάλεια και την ανάπτυξη του υγιούς ανταγωνισμού. Η ειδική άδεια, παρόλο που είναι αυστηρά προσωπική, δύναται να μεταβιβαστεί με έγκριση της Ε.Ε.Τ.Τ. και υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει το άρθρο 6. παρ. 6.

Ο ν. 2867/2000 αφορά υπηρεσίες που παρέχονται εντός ελληνικής επικράτειας (άρθρο 1 παρ.1) και επομένως, εύλογα, συνάγεται ότι παροχές πρόσβασης με έδρα και servers-διακομιστές στην αλλοδαπή δεν υπόκεινται στα ρυθμιστικά πλαίσια του νόμου.

Οι παραβάσεις του νόμου αυτού τιμωρούνται ποινικά σύμφωνα με το άρθρο 11, ενώ το άρθρο 12 επιβάλλει διοικητικές κυρώσεις στους παροχείς πρόσβασης για τις παραβάσεις που διέπραξαν. Γενικά, αστικές κυρώσεις δεν προβλέπονται, εντούτοις όμως δεν απαγορεύεται η εφαρμογή γενικών διατάξεων του Αστικού Κώδικα και άλλων ειδικών νόμων όπως του ν. 2472/1997.

Το άρθρο 9 του ν. 2867/2000 περιέχει σημαντικές ρυθμίσεις για τα δικαιώματα που αποκτούν οι χρήστες :

- α) Δικαίωμα σύνδεσης με το Διαδίκτυο μέσα σε εύλογο (όχι μεγαλύτερο από δύο εβδομάδες) χρονικό διάστημα από την υποβολή της αίτησης
- β) Δικαίωμα ακώλυτης χρήσης των νομίμων παρεχόμενων υπηρεσιών
- γ) Δικαίωμα λήψης αναλυτικών λογαριασμών χρέωσης
- δ) Δικαίωμα διατήρησης του εμπιστευτικού και απόρρητου χαρακτήρα της επικοινωνίας
- ε) Δικαίωμα ίσης μεταχείρισης από τους παροχείς πρόσβασης σε θέματα τιμολόγησης
- στ) Δικαίωμα να ζητούν τη χρήση της ελληνικής γλώσσας για οποιαδήποτε παρεχόμενη υπηρεσία.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά τους παροχείς πρόσβασης δικαιούνται να διακόψουν προσωρινά τη πρόσβαση στο Διαδίκτυο, σε περίπτωση που τίθεται ζήτημα ληξipρόθεσμων οφειλών του χρήστη και εφόσον έχει παρέλθει διάστημα 15 ημερών από την κοινοποίηση σε αυτόν της έγγραφης ειδοποίησης. Δικαίωμα οριστικής διακοπής της σύνδεσης έχουν μετά το πέρας 60 ημερών από την προσωρινή διακοπή. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση απάτης σε βάρος των παροχέων, όπου είναι δυνατή η οριστική αποσύνδεση χωρίς προηγούμενη ειδοποίηση (άρθρο 9 παρ. 2 και 3).

Δικαίωμα αποζημίωσης έχουν οι χρήστες, οι οποίοι υπέστησαν οποιαδήποτε ζημία ή ηθική βλάβη από ελαττωματική εγκατάσταση ή λειτουργία των δικτύων, καθώς επίσης και σε περίπτωση αδικαιολόγητης διακοπής της σύνδεσής τους (άρθρο 9 παρ. 4 ν. 2867/2000).

Η σύμβαση μεταξύ παροχέα και χρήστη ρυθμίζεται με βάση την Υπουργική Απόφαση 6814/4-7-1995 (ΦΕΚ Β' 581), η οποία περιέχει και τον Κώδικα Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων.

Από το άρθρο 3 της παραπάνω απόφασης ορίζεται ότι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο έχει το δικαίωμα της ανεμπόδιστης χρήσης των νομίμων υπηρεσιών που παρέχει το διαδίκτυο, όπως επίσης και της σύνδεσης με αυτό μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα από την υποβολή της σχετικής αίτησης. Ενδεχόμενη καθυστέρηση σύνδεσης δικαιολογείται μόνο σε περίπτωση έλλειψης χωρητικότητας στη συγκεκριμένη τοποθεσία.

Το άρθρο 4 αναφέρει τις δημοσιοποιήσεις, στις οποίες υποχρεούται να προβεί ο παροχέας. Συγκεκριμένα, οφείλει να γνωστοποιεί τα τεχνικά χαρακτηριστικά, τα τιμολόγια, τις συνθήκες παροχής και χρήσης και γενικά, τους όρους της σύμβασης και την διαδικασία υποβολής της αίτησης από τον υποψήφιο χρήστη.

Το άρθρο 9 προβλέπει τη διακοπή της σύνδεσης σε περίπτωση που ο συνδρομητής δεν ανταπεξέρχεται στις συμβατικές υποχρεώσεις του, καθώς και σε περίπτωση ενδεχόμενης βλάβης του δικτύου.

Το άρθρο 10 επιβάλλει τις αρχές της καλής πίστης, της ασφάλειας και της ισότιμης μεταχείρισης στις μεταξύ των παροχέων και των χρηστών συναλλαγές και απαγορεύει στους φορείς πρόσβασης τον αθέμιτο ανταγωνισμό και τις ολιγοπωλιακές καταστάσεις. Ταυτόχρονα, θέτονται περιορισμοί στη διαφήμιση των υπηρεσιών των άνω φορέων, προκειμένου να αποφεύγεται η παραπλάνηση του κοινού.

Σπουδαίας σημασίας είναι η διάταξη του άρθρου 11 παρ. 4, η οποία ορίζει ότι οι τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες και η διαφήμιση αυτών δεν θα πρέπει να ενθαρρύνουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων που προσβάλλουν την προσωπικότητα και τα δικαιώματα του πολίτη (όπως είναι, για παράδειγμα, η εξύβριση, η δυσφήμιση, η απάτη, η διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας, κ.α.).

Κατά τα οριζόμενα σε αυτές τις διατάξεις, υπεύθυνοι για τις αξιόποινες πράξεις που διαπράττονται στο Διαδίκτυο θεωρούνται οι φορείς πρόσβασης.

Στην Ελλάδα η σύνδεση με το Διαδίκτυο παρέχεται από την ΟΤΕΝΕΤ Α.Ε.⁶, σύμφωνα με την απόφαση 53892/387/18-3-1998, που επικύρωσε τον κανονισμό εκμετάλλευσης.

III. Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΧΡΗΣΤΗ- ΠΑΡΟΧΕΑ

Με τον όρο «σύμβαση παροχής σύνδεσης με το Διαδίκτυο» νοείται η σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ ενός παροχέα πρόσβασης και ενός χρήστη, βάσει της οποίας ο παροχέας αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει στον χρήστη πρόσβαση στο Διαδίκτυο και ο χρήστης, από την πλευρά του, να καταβάλλει το ετήσιο χρηματικό αντίτιμο, σύμφωνα με τους συμφωνηθέντες όρους. Η προαναφερθείσα σύμβαση είναι πράξη υποκειμενικώς εμπορική, καθότι την παροχή πρόσβασης διαχειρίζονται συνήθως ανώνυμες εταιρείες (άρθρο 1 ν. 2190/1920). Παράλληλα, όμως, μπορεί να χαρακτηριστεί και αντικειμενικώς εμπορική, σύμφωνα με το άρθρο 2 του ν.δ. 19.4/1.5.1835 περί αρμοδιότητας των εμποροδικείων. Κατά το αστικό δίκαιο, η σύμβαση αυτή είναι μικτή αμφοτεροβαρής, καθώς συνδυάζει την εντολή και την μίσθωση πράγματος, έργου και ανεξάρτητων υπηρεσιών. Η σύμβαση αυτή ρυθμίζεται από τους συμβατικούς όρους, το ν. 2867/2000, τις ισχύουσες Υπουργικές Αποφάσεις, καθώς και τις ανάλογες διατάξεις περί εντολής, μισθώσεως πράγματος, έργου και ανεξάρτητων υπηρεσιών.

Από τα προαναφερθέντα νομικά κείμενα πρωτίστης σημασίας θεωρούνται οι όροι της σύμβασης, επειδή ρυθμίζουν διεξοδικά τη σχέση παροχέα-χρήστη. Στη σύμβαση αναφέρονται τα τεχνικά χαρακτηριστικά της σύνδεσης, η διάρκεια ισχύος της, οι παρεχόμενες υπηρεσίες και η τιμολόγησή τους. Επιπρόσθετα, ορίζονται οι υποχρεώσεις και των δύο μερών και οι επιπτώσεις από ενδεχόμενη παραβίαση τους. Συγκεκριμένα, ο παροχέας οφείλει να φροντίζει για την καλή κατάσταση και λειτουργία του δικτύου, να παραχωρεί όνομα και κωδικό πρόσβασης στους χρήστες και να διαφυλάσσει το απόρρητο των επικοινωνιών. Από τη μεριά του, ο χρήστης πρέπει να διατηρεί εμπιστευτικό τον προσωπικό κωδικό πρόσβασης και να συμπεριφέρεται στο Διαδίκτυο, κατά τρόπο σύμφωνο προς τα χρηστά ήθη και τη νομοθεσία. Εάν ο χρήστης δε συμμορφωθεί με τα ανωτέρω, ο παροχέας δικαιούται

⁶ Σύμφωνα με το ν. 2366/95 δεν τίθεται θέμα αδειοδότησης της ΟΤΕΝΕΤ, αφού της εκχωρείται άδεια από τον ΟΤΕ, καθώς είναι η μητρική της εταιρεία.

να καταγγείλει τη σύμβαση και εν συνεχεία, να διακόψει τη σύνδεση. Ακόμη, στην περίπτωση που εισέρχονται στο δίκτυο μηνύματα, που αντιτίθενται στη νομοθεσία ή στα χρηστά ήθη, ο παροχέας μπορεί να τα διαγράψει.

Η σύμβαση αυτή αποτελεί σύμβαση προσχώρησης και οι όροι της ελέγχονται ως προς το κύρος τους από το νόμο 2251/1994, με την παραδοχή ότι ο χρήστης του Διαδικτύου λαμβάνεται ως καταναλωτής και ο παροχέας ως προμηθευτής (σύμφωνα με την έννοια του άρθρου 1 παρ. 4 α και β του ν. 2251/1994). Πέρα από τους γενικούς όρους συναλλαγών, ο νόμος αυτός ρυθμίζει την ευθύνη του φορέα πρόσβασης (άρθρο 8), τη διαφήμισή του (άρθρο 9) και την προστασία των χρηστών (άρθρο 10).

IV. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ

Ο ειδικός κωδικός που παρέχεται στους χρήστες που έχουν ιστοσελίδα και αποτελεί την ηλεκτρονική διεύθυνση του χρήστη στον κυβερνοχώρο προστατεύεται από τη νομοθεσία. Ο κωδικός αυτός είναι γνωστός ως «domain name» και ένα τμήμα του συνήθως αποτελείται από την επωνυμία ή το εμπορικό σήμα του χρήστη. Ειδικότερα, ως «domain name» ορίζεται το αλφαριθμητικό στοιχείο, το οποίο εξατομικεύει, κατά τρόπο μοναδικό, έναν υπολογιστή συνδεδεμένο σε δίκτυο ή μια ομάδα υπολογιστών συνδεδεμένων σε δίκτυο, σύμφωνα με τις αρχές του Συστήματος Ονοματοδοσίας Διαδικτύου (Domain Name Server-DNS).

1. Έννοια των domain names και τεχνική λειτουργία

Η διαδικτυακή διεύθυνση εμφανίζεται στο επάνω μέρος της ιστοσελίδας και αποτελείται από τη συστοιχία τεσσάρων αριθμών από το 0 έως το 255, οι οποίοι χωρίζονται μεταξύ τους με τελεία. Η συστοιχία αυτή αποτελεί την ταυτότητα⁷ του υπολογιστή στο Διαδίκτυο και ονομάζεται αριθμός IP (Internet Protocol Number)⁸. Ο αριθμός IP για ευκολία αντικαθίσταται από γράμματα μέσω του συστήματος DNS.

Κάθε ηλεκτρονική διεύθυνση –όνομα χώρου– (domain name) αποτελείται από τρία τουλάχιστον μέρη. Το πρώτο μέρος είναι ίδιο για όλα τα domain names και είναι τα αρκτικόλεξα: http/www (Hyper Text Transfer Protocol και World Wide Web), με τα οποία ορίζεται το πρωτόκολλο επικοινωνίας και ότι η επικοινωνία διεξάγεται στο World Wide Web. Το δεύτερο μέρος (Second - Level - Domain) περιλαμβάνει τα ονόματα των φυσικών ή νομικών προσώπων που διατηρούν την ιστοσελίδα. Το τρίτο μέρος (generic Top Level Domain Name-gTLD ή TLD) υποδηλώνει την τοποθεσία ή τη γεωγραφική προέλευση ή αλλιώς τον Οργανισμό, που παραχώρησε το όνομα χώρου, π.χ. «com» για εταιρείες, «org» για οργανισμούς, «net» για παροχή υπηρεσιών, «int» για διεθνείς οργανισμούς, «gr» για την Ελλάδα, «de» για τη Γερμανία κ.λπ.

⁷ Ο παραλληλισμός που γίνεται συχνά είναι με τον αριθμό του τηλεφώνου, ο οποίος χρησιμεύει τεχνικά για να γίνει η σύνδεση στο τηλεφωνικό σύστημα αριθμοδότησης, αλλά ταυτόχρονα προσδιορίζει μοναδικά την κάθε τηλεφωνική σύνδεση και κατ' επέκταση τον συνδρομητή.

⁸ Ο κάθε αριθμός IP αντιστοιχεί σε έναν συγκεκριμένο η/υ, αλλάζει κάθε φορά που ο δικαιούχος αλλάζει εξυπηρετητή (server), ενώ η επιλεχθείσα ονομασία επιπέδου είναι μοναδική και ακολουθεί τον δικαιούχο.

Η αντιστοιχία του ονόματος χώρου με ένα μοναδικό αριθμό έχει σαν αποτέλεσμα η κάθε καταχώρηση να γίνεται μόνο μία φορά κάτω από το επίπεδο του ίδιου TLD. Για την διαχείριση των gTLD's αρμόδιος φορέας ορίστηκε η Οργάνωση για την Παραχώρηση Ονομάτων και Αριθμών Διαδικτύου (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – ICANN⁹). Παράλληλα, προετοιμάζεται και η δημιουργία ενός νέου ευρωπαϊκού TLD με την κατάληξη .eu, ο οργανισμός διαχείρισης του οποίου θα καθορισθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δικαίωμα καταχώρησης ονόματος χώρου στα πλαίσια του .eu, σύμφωνα με τις διατάξεις του κανονισμού 733/2002/ΕΚ «για την υλοποίηση του .eu τομέα ανωτάτου επιπέδου», θα έχει κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο και οργανισμός, που είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος της ΕΕ¹⁰.

Ο αριθμός των διευθύνσεων που μπορεί να χωρέσει το διαδίκτυο είναι πεπερασμένος προς το παρόν και φτάνει τα 4,2 δις¹¹. Η περιορισμένη χωρητικότητα του Διαδικτύου και το δικαίωμα επιλογής της ονομασίας της διεύθυνσης, που αναγνωρίζεται στον κάθε χρήστη, έχουν μετατρέψει την κατοχύρωση της διαδικτυακής διεύθυνσης σε εμπορικό ζήτημα.

Η παροχή και διαχείριση των «εθνικών» ονομάτων χώρου (country code Top Level Domain – ccTLD, π.χ. .gr, .de, .it κ.λ.π) ανατίθενται σε ιδιωτικούς οργανισμούς ή εταιρείες, εφόσον έχουν συνάψει σύμβαση με τις εθνικές αρχές κάθε κράτους. Στην Ελλάδα την διαχείριση αυτή έχει αναλάβει το Ινστιτούτο Πληροφορικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΠ-ΙΤΕ), με έδρα το Ηράκλειο, κατόπιν σύμβασης με την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ.Τ.). Οι όροι, σύμφωνα με τους οποίους πραγματοποιείται η καταχώρηση των ελληνικών ονομασιών πεδίου, εντάσσονται στο Εθνικό Σχέδιο Αριθμοδότησης.

A. Η διαδικασία και οι όροι παραχώρησης ονόματος

Η πρώτη προσπάθεια κωδικοποίησης και συστηματοποίησης της διαδικασίας καταχώρησης των domain names, καθώς και των προϋπαρχόντων κανόνων έγινε με την απόφαση της Ε.Ε.Τ.Τ. 517939/1999, η οποία θέσπισε τους όρους παραχώρησης των ονομάτων (domain names).

Ο ν. 2876/2000 όμως έθεσε τις βάσεις για τη θέσπιση μελλοντικών κανόνων¹², και έτσι, στις 31 Δεκεμβρίου 2002 εκδόθηκε από την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ.Τ.) και τέθηκε σε ισχύ ο Κανονισμός Διαχείρισης και Εκχώρησης Ονομάτων Χώρου (Domain Names) με κατάληξη .gr. (268/73/2002)

⁹ Με την ίδρυση της ICANN έπαυσε το μονοπώλιο της εταιρείας Network Solutions Inc, η οποία μέχρι τότε μονοπωλιακά διαχειριζόταν τα gTLD's .com, .org και .net. Πλέον οι Καταχωρητές (Registrars) των ανωτέρω gTLD's, καθώς και των νέων (.edu, .info, .name, .coop, .mil, .biz, .pro κ.λπ.) είναι περισσότεροι με άμεση συνέπεια την ένταση του ανταγωνισμού και την αποτελεσματικότερη λειτουργία του συστήματος διαχείρισης των gTLD's παγκοσμίως.

¹⁰ Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, σ. 156.

¹¹ Ο υπάρχων χώρος διευθύνσεων έχει δημιουργηθεί από τον Βίνσεντ Σερφ με κωδικό όνομα Ipv4 (Internet Protocol Version) και στηρίζεται σε συνδυασμούς αριθμών των 32 bit (ψηφιολέξεων). Στόχος των επιστημόνων είναι η δημιουργία του Ipv6 που θα στηρίζεται σε αριθμούς των 128 bit. Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 28 (υποσημ.).

¹² Σημειώνεται ότι οι κανόνες που όριζε η απόφαση της Ε.Ε.Τ.Τ 517939/1999 αναφέρονται χαρακτηριστικά ως κανόνες «δεύτερης γενιάς» και είναι πιο αναλυτικοί σε σχέση με τους προϊσχύσαντες, χωρίς ωστόσο να μπορούν να επιλύσουν αποτελεσματικά τα προβλήματα που προκύπτουν. Από την άλλη, οι κανόνες του Κανονισμού 268/73/2002 είναι οι κανόνες «τρίτης γενιάς», οι οποίοι τείνουν προς τη λογική του «ανοιχτού domain» και παρέχουν τη δυνατότητα πολλαπλών καταχωρίσεων. Είναι πιο εξελιγμένοι με σκοπό την εξαντλητική ρύθμιση των προβλημάτων που ανακύπτουν.

που ρυθμίζει όλα τα θέματα που αφορούν στις εκχωρήσεις ονομάτων από τις 1/1/2003. Σε κάθε περίπτωση, οι κανόνες που περιγράφονται στα άρθρα του Κανονισμού αυτού αντικαθιστούν οποιαδήποτε διαδικασία ή κανόνα καταχώρησης που πιθανώς περιγράφονται από παλιότερους κανονισμούς.

Ειδικότερα ορίζεται ότι η εκχώρησή τους πραγματοποιείται με απόφαση (ατομική διοικητική πράξη) της Ε.Ε.Τ.Τ. (άρθρο 7 παρ. 12), με βάση την αρχή της χρονικής προτεραιότητας¹³ (άρθρο 3 παρ. 7), κατόπιν τηρήσεως σχετικής διαδικασίας.

Αξίζει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι κατά την παραχώρηση ενός ονόματος χώρου, το Ινστιτούτο Πληροφορικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΠ-ΙΤΕ), το εξουσιοδοτημένο όργανο για την κατοχύρωση ονομάτων χώρου, δεν ελέγχει εάν ο αιτών την καταχώριση κάποιου ονόματος είναι και ο νόμιμος δικαιούχος του, αρκεί το ίδιο domain name να μην έχει κατοχυρωθεί στο παρελθόν σε κάποιον άλλο χρήστη.

Περαιτέρω προβλέπεται η ίδρυση και λειτουργία ενός Μητρώου, αρμόδιου για την τήρηση αρχείου σε ηλεκτρονική μορφή με τα εκχωρηθέντα ονόματα χώρου (άρθρο 12 παρ. 4), καθώς και για την προσωρινή και οριστική ενεργοποίησή τους (άρθρο 12 παρ. 2-3). Με το ειδικό αυτό Μητρώο ονομάτων, στο οποίο αναγράφονται οι αιτήσεις με σειρά κατάθεσης, και το οποίο επιβάλλεται να λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές της μη διάκρισης, της διασφάλισης της διαφάνειας και της αντικειμενικότητας, επιδιώκεται να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα και αξιοπιστία του όλου συστήματος καταχώρησης και εκχώρησης.

Παράλληλα, θεσπίζεται η συμμετοχή στην ως άνω διαδικασία των λεγόμενων Καταχωρητών, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τη λήψη, επεξεργασία και διαβίβαση των σχετικών αιτήσεων καταχώρησης από τους καταχωρουμένους φορείς (διαχειριστές) στην Ε.Ε.Τ.Τ. προς έγκριση και στο Μητρώο.

Στη συνέχεια ο ενδιαφερόμενος για την καταχώριση ονόματος θα πρέπει να υποβάλει αίτηση προς τον Διαχειριστή, η οποία να περιλαμβάνει τα πλήρη στοιχεία του και τα δικαιολογητικά που απαιτούνται (φωτοτυπία αστυν. ταυτότητας, δήλωση έναρξης επιτηδεύματος, κ.α.) και στην οποία εκτός των άλλων θα βεβαιώνει ότι με το αιτούμενο όνομα δεν παραβιάζει δικαιώματα τρίτων από τη χρήση του συγκεκριμένου ονόματος, καθώς και ότι όλα τα στοιχεία που υποβάλλει είναι ακριβή. Επιπρόσθετα, ο ενδιαφερόμενος οφείλει να καταβάλει και τα σχετικά οριζόμενα τέλη.

Για την ενεργοποίηση του ονόματος, θα πρέπει να έχει προηγηθεί η υπογραφή της σύμβασης μεταξύ κατόχου του ονόματος και Διαχειριστή. Την ενεργοποίηση του ονόματος έχει τη δυνατότητα να υλοποιεί ο Διαχειριστής, υπό την αίρεση της υπογραφής της οριστικής σύμβασης.

Η καταχώρηση ενός domain μπορεί να ακυρωθεί από το Διαχειριστή, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει έγγραφη προειδοποίηση από αυτόν, για τους παρακάτω λόγους:

- Μη υπογραφή της σύμβασης από τον κάτοχο εντός των καθορισμένων χρονικών ορίων.
- Μη έγκαιρη καταβολή των τελών καταχώρισης/ανανέωσης.
- Μη ενεργοποίηση του domain εντός των καθορισμένων χρονικών ορίων.
- Κοινοποίηση στο Διαχειριστή δικαστικής απόφασης σχετικά με τη χρήση του domain.

Τα ονόματα που είναι καταχωρημένα είτε από φυσικά είτε από νομικά πρόσωπα, έχουν προσωποπαγή και αμεταβίβαστο χαρακτήρα.

¹³ Διευκρινιστικά αναφέρεται ότι η αρχή της χρονικής προτεραιότητας ("first come, first served") προσβέυει ότι όποιος κατοχυρώνει πρώτος το domain name, αυτός φέρει και το δικαίωμα χρήσης του.

α. Υποκείμενο του δικαιώματος καταχώρισης

Σε αντίθεση με παλαιότερους κανόνες, κατά τους οποίους δικαίωμα ελληνικής διεύθυνσης είχαν μόνο εταιρείες, οργανώσεις και γενικότερα επιτηδευματίες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα με έδρα στην Ελλάδα, με την απόφαση της Ε.Ε.Τ.Τ. 517939/1999 επεκτείνεται το δικαίωμα καταχώρισης ονομάτων κάτω από το επίπεδο πεδίου .gr και έτσι, έχουν δικαίωμα καταχώρισης:

- α) Όλοι οι ενήλικοι και ικανοί για δικαιοπραξία Έλληνες πολίτες υπό την προϋπόθεση της κατοχής ΑΦΜ,
- β) Οι Έλληνες του εξωτερικού, υπό τον όρο της απόδειξης της ελληνικής τους ιθαγένειας.
- γ) Οι φορείς ελληνικών ή ξένων συμφερόντων με αποδεδειγμένη οικονομική δραστηριότητα στον ελλαδικό χώρο.

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, κάθε ιδιώτης δικαιούται να καταχωρίσει μέχρι δύο ονόματα, αν είναι ελεύθερος επαγγελματίας, ενώ τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου έχουν δικαίωμα καταχώρισης έως και δέκα ονομάτων.

Η ρύθμιση αυτή όμως άλλαξε με την Ανακοίνωση Hostmaster (2001), όπου αναφέρεται ότι όλα τα νομικά και φυσικά πρόσωπα, ανεξαρτήτως κατοχής Ελληνικού ΑΦΜ, έχουν από τις 15 Νοεμβρίου 2001, τη δυνατότητα να καταχωρούν ονόματα χώρου (domain names), χωρίς να υπάρχει περιορισμός στο πλήθος των καταχωρούμενων ονομάτων¹⁴.

β. Χαρακτηριστικά και περιορισμοί της σύνθεσης της επιλεγόμενης ονομασίας πεδίου

Σε κάθε περίπτωση ο επιλεγόμενος συνδυασμός πρέπει να αποτελείται μόνο από αλφαριθμητικούς χαρακτήρες [A-Z,a-z,0-9] και τον ειδικό χαρακτήρα [-], να έχει μήκος από τρεις (3) έως είκοσι τέσσερις (24) χαρακτήρες και να μην αρχίζει ή τελειώνει με το χαρακτήρα [-]. Εξαιρούνται των ανωτέρω προδιαγραφών τα ονόματα που είναι ταυτοχρόνως σήματα (trademarks) προϊόντων ή υπηρεσιών, τα οποία είναι δυνατόν να αποτελούνται από λιγότερους χαρακτήρες.

Η επιλογή του επιθυμητού ονόματος χώρου είναι καταρχήν ελεύθερη με κάποιους όμως περιορισμούς. Έτσι, απαγορεύεται η καταχώριση δεύτερου επιπέδου ονομασίας που περιέχει τοπωνύμια ή εθνικά ονόματα. Σκοπός της άνω απαγόρευσης είναι η αντιμετώπιση του κινδύνου μονοπώλησης τοπωνυμίων ή εθνικών ονομάτων στο διαδίκτυο. Τα ονόματα των γεωγραφικών περιοχών της Ελλάδας, κοινοτήτων, πόλεων κ.λπ. πρέπει να γίνονται αντικείμενο χρήσης μόνο από τις αντίστοιχες διοικητικές αρχές (Απόφαση Ε.Ε.Ε.Τ. 517939/1999).

Επίσης, σύμφωνα με το ν. 2867/2000, δεν επιτρέπεται το επιλεγόμενο όνομα χώρου να είναι κοινόχρηστο ή να συνιστά λέξη-κλειδί στο διαδίκτυο (π.χ. www, e-mail, κ.λπ.), να προσβάλλει τη δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη ή τέλος, να συνιστά επίσημο σημείο του Ελληνικού Κράτους και των λοιπών κρατών που αναφέρονται στο άρθρο 6 τρις της Συμβάσεως των Παρισίων για τη βιομηχανική ιδιοκτησία ή

¹⁴ Αναφέρεται στο σημείο αυτό ότι, σύμφωνα με την ίδια Ανακοίνωση, επιτρέπεται στους κατόχους κατοχυρωμένου εμπορικού σήματος, η καταχώριση του domain και σε όλα τα subdomains (.com.gr, .org.gr, .net.gr, .edu.gr) του ".gr", χωρίς ανάγκη ύπαρξης ενός σήματος ανά καταχωρημένο domain.

σημείο μεγάλης συμβολικής σημασίας, ιδίως θρησκευτικό σύμβολο ή λέξη (άρθρο 5 παρ. 1 περ. γ, δ και στ αντίστοιχα).

2. Το ζήτημα του «κυβερνοσφετερισμού»

Ο προέλεγχος των ονομάτων χώρου που γίνεται κατά τη διαδικασία καταχώρισης τους προς το παρόν δεν ανταποκρίνεται στα αυστηρά κριτήρια που επιβάλλει η νομική επιστήμη, στο πλαίσιο της έννοιας του κινδύνου συγχύσεως ή συσχετίσεως. Ως εκ τούτου, έχει παρατηρηθεί ότι αρκετοί χρήστες χρησιμοποιούν στις διευθύνσεις τους επωνυμίες γνωστών επιχειρήσεων ή σήματα φήμης που δεν τους ανήκουν. Πρόκειται για το γνωστό φαινόμενο του «κυβερνοσφετερισμού», που λαμβάνει ολοένα αυξανόμενες διαστάσεις.

Συγκεκριμένα, με τον όρο «κυβερνοσφετερισμός» (cybersquatting) νοείται η παράνομη καταχώριση ονομάτων χώρου, που περιέχουν την επωνυμία ή τα σήματα φήμης διαφόρων επιχειρήσεων και οργανισμών, πράγμα το οποίο αφενός προκαλεί άμεση οικονομική ζημία στους νόμιμους δικαιούχους, αφού θίγεται η φήμη τους, και αφετέρου συνεπάγεται τον αποκλεισμό τους από τη χρήση του διαδικτύου με την επωνυμία τους. Ως κυβερνοσφετεριστές (cybersquatters ή cybergrabbers) χαρακτηρίζονται τα άτομα εκείνα που καταχωρούν ως προσωπικές ονομασίες πεδίου ένα ή περισσότερα¹⁵—κυρίως περισσότερα— γνωστά σήματα, με σκοπό να τα πουλήσουν στη συνέχεια στον δικαιούχο του αντίστοιχου σήματος έναντι υψηλής αμοιβής. Γνωστά παραδείγματα αποτελούν πολλές εταιρείες, όπως η McDonalds, η Panavision, η British Telecommunications οι οποίες χρειάστηκε να «αγοράσουν» ή να διεκδικήσουν δικαστικά το δικαίωμα χρήσης του σήματός τους στον κυβερνοχώρο. Υπενθυμίζεται σε αυτό το σημείο ότι η κατοχύρωση των ονομάτων πεδίου πραγματοποιείται χωρίς προηγούμενο ουσιαστικό έλεγχο, ούτε για την ύπαρξη προηγούμενου σήματος ή επωνυμίας, ούτε για την πραγματική άσκηση κάποιας εμπορικής δραστηριότητας μέσα από την καταχωρούμενη διεύθυνση.

Όσον αφορά στους κυβερνοσφετεριστές γίνεται πλέον δεκτό ότι και μόνο η καταχώρηση ονόματος πεδίου με σκοπό την μεταπώλησή του, αποτελεί χρησιμοποίηση του σήματος στις συναλλαγές¹⁶, αφού η ίδια η ιστοσελίδα γίνεται αντικείμενο συναλλαγής. Το ίδιο ισχύει, ακόμα και αν η συγκεκριμένη ιστοσελίδα δεν έχει καμία εμπορική λειτουργία, ή αν το εν λόγω σήμα χρησιμοποιείται σαν διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Επιπλέον, στερείται από τον νόμιμο δικαιούχο του σήματος το δικαίωμα χρήσης του στον κυβερνοχώρο. Αναγνωρίζεται δηλαδή άλλο ένα στοιχείο, το οποίο επιτρέπει την εφαρμογή των κανόνων για τα σήματα.

Στις μέρες μας υπάρχουν εταιρείες σε χώρες, όπως οι ΗΠΑ και η Γερμανία, που διαθέτουν περισσότερα από 10.000 domain names, τα οποία και παραχωρούν σε χρήστες έναντι αμοιβής ("domain grabbing"). Το ζήτημα αυτό αντιμετωπίζεται νομοθετικά στις παραπάνω χώρες, ώστε να αποφεύγονται οι καταχρηστικές καταχωρίσεις από ορισμένες εταιρείες.

Ειδικότερη περίπτωση κυβερνοσφετερισμού συνιστά το λεγόμενο «tyro-squatting», το οποίο βασίζεται στην καταχώριση ονομάτων χώρου παραπλήσιων

¹⁵ Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση του cybersquatter Sumpton στις ΗΠΑ, ο οποίος είχε καταχωρίσει 12000 ονόματα επιπέδου.

¹⁶ Με την ορολογία «χρησιμοποίηση στις συναλλαγές» νοείται η χρήση του διακριτικού γνωρίσματος (σήματος), από τον κάτοχό του, ο οποίος πρέπει να δραστηριοποιείται εμπορικά, για την πραγματοποίηση συναλλαγών και την επίτευξη κέρδους. Βλ. Μαρίνου Α., Το Internet και οι συνέπειές του κυρίως στο χώρο του δικαίου, ΕΛΛΔνη 1998, σ. 220.

αλλότριων εταιρικών σημάτων, επωνυμιών ή σημάτων φήμης, με σκοπό την ιδιοποίηση της πελατείας ή την αμαύρωση της φήμης των αντίστοιχων εταιρειών, λόγω της συχνά λανθασμένης πληκτρολόγησης του αυθεντικού ονόματος εκ μέρους των χρηστών. Παρόμοιο είναι και το πρόβλημα της καταχώρησης ονομάτων χώρου με την κατάληξη *sucks*, όπου οι δημιουργοί των αντίστοιχων ιστοσελίδων παραθέτουν τα παράπονα τους για τον κάτοχο της συγκεκριμένης επωνυμίας, διακριτικού τίτλου ή σήματος¹⁷.

Νομικές διαμάχες προκύπτουν και εξαιτίας των πολιτικών κυβερνοπαραβατών. Ως «πολιτικοί κυβερνοπαραβάτες» (*political cyber-in-fringers*) ορίζονται τα άτομα ή οργανώσεις που, για πολιτικούς, θρησκευτικούς ή κοινωνικούς σκοπούς, κατοχυρώνουν γνωστές επωνυμίες, ώστε να προσελκύσουν περισσότερους επισκέπτες και στη συνέχεια να μεταδώσουν τα μηνύματά τους. Δεν αποσκοπούν στην άντληση άμεσου οικονομικού οφέλους και δεν έχουν εμπορικό σκοπό. Συνήθως πρεσβεύουν ακριβώς αντίθετες ιδέες από τους νόμιμους δικαιούχους των επωνυμιών. Έτσι καταφέρνουν να εγκλωβίσουν τους πελάτες/επισκέπτες του πραγματικού φορέα και εν τέλει να τους αποπροσανατολίσουν.

Οι υποθέσεις των πολιτικών κυβερνοπαραβατών είναι σαφώς πιο ευαίσθητες, επειδή άπτονται των συνταγματικά κατοχυρωμένων ελευθεριών γνώμης και επιπλέον, δεν ενέχουν κανένα στοιχείο κερδοσκοπίας. Στην περίπτωση αυτή δεν υφίσταται καταρχήν «χρησιμοποίηση στις συναλλαγές». Δε θεωρείται ως χρήση στις συναλλαγές κάθε χρήση του σήματος που γίνεται από τρίτο στα πλαίσια μιας δραστηριότητας, η οποία αποσκοπεί στην πληροφόρηση του κοινού ή χαρακτηρίζεται ως πολιτιστική. Τα αμερικανικά δικαστήρια αποφεύγουν στις εν λόγω περιπτώσεις να χρησιμοποιούν το δίκαιο των σημάτων, εάν δεν διαπιστωθεί η ύπαρξη οικονομικής δραστηριότητας και συναλλαγής. Αρκούντα δε και σε ελάχιστες ενδείξεις, προκειμένου να θεμελιώσουν την «χρησιμοποίηση στις συναλλαγές» της ονομασίας πεδίου. Για παράδειγμα, εάν σε μια ιστοσελίδα θρησκευτικού περιεχομένου προωθείται και η πώληση κάποιου θρησκευτικού βιβλίου, τότε συντρέχει η προϋπόθεση της διενέργειας συναλλαγής¹⁸ και άρα, γίνεται χρήση των κανόνων περί σημάτων. Επιπροσθέτως, στις ΗΠΑ ψηφίστηκε τον Αύγουστο του 1999 νόμος κατά των κυβερνοπαραβατών, όπου με το άρθρο 43 ρητά προστατεύονται τα σήματα, ακόμα και εκείνα που δεν χαίρουν μεγάλης φήμης.

Γενικά, πάντως, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο του «κυβερνοσφετερισμού» θεσπίστηκε τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο ειδική διαδικασία εξώδικης επίλυσης των διαφορών που ανακύπτουν μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Σε διεθνές επίπεδο η διαδικασία αυτή συνήθως διενεργείται ενώπιον του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO)¹⁹, αν και δεν αποκλείεται και η απευθείας προσφυγή των αντιδίκων στα εκάστοτε αρμόδια εθνικά δικαστήρια, σύμφωνα με τους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Σε εθνικό (ελληνικό) επίπεδο αρμόδια για την διαιτητική επίλυση των ως άνω διαφορών είναι η Ε.Ε.Τ.Τ., η οποία είναι επιφορτισμένη με το καθήκον της συμβιβαστικής τους επίλυσης (άρθρο 3 παρ. 16 ν. 2867/2000). Συνήθως όμως, επειδή η διαδικασία αυτή δεν επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, επιλέγεται ως λύση η απευθείας προσφυγή στα αρμόδια δικαστήρια με χρήση της διαδικασίας των ασφαλιστικών

¹⁷ Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, σ. 164, υποσημ.20.

¹⁸ Το ίδιο ισχύει, σύμφωνα με τη νομολογία των γερμανικών και αμερικάνικων δικαστηρίων, στην περίπτωση που η ιστοσελίδα συνδέεται μέσω κάποιου υπερσυνδέσμου (*hyperlink*) με άλλη σελίδα εμπορικού περιεχομένου.

¹⁹ Βασικά η εξώδικη επίλυση των διαφορών μπορεί να λάβει χώρα ενώπιον άλλων τεσσάρων φορέων (πλην του WIPO), της Κοινοπραξίας *e-Resolution*, του *Asian Domain Name Dispute Resolution Center (ADNDRC)*, του *Center for Public Resources Institute for Dispute Resolution (CPR)* και του *National Arbitration Forum (NAF)*.

μέτρων και με αίτημα την προσωρινή απενεργοποίηση του υπό κρίση ονόματος χώρου²⁰.

3. Νομική φύση των domain names

Όσον αφορά τη νομική φύση των domain names έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες. Καταρχάς, έχει υποστηριχθεί ότι το domain name αποτελεί διακριτικό γνώρισμα, καθώς επιτελεί εξατομικευτική και αναγνωριστική λειτουργία. Η άποψη αυτή ωστόσο, την οποία ενστερνίζεται και η γερμανική θεωρία, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, επειδή το domain name εξατομικεύει και αναγνωρίζει μόνο ένα συγκεκριμένο υπολογιστή που συνδέεται με το Διαδίκτυο και γι' αυτό, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διακριτικό γνώρισμα, υπό την κλασική έννοια.

Άλλοι πάλι θεωρούν τα domain names ταυτόσημα με το διακριτικό τίτλο, με το όνομα, την εμπορική επικοινωνία ή το σήμα.

Στην πραγματικότητα, το όνομα χώρου (domain name) παύει πλέον να έχει τεχνικό και μόνο χαρακτήρα και αποτελεί στοιχείο εξατομίκευσης του εκάστοτε ηλεκτρονικού υπολογιστή, καθώς αποκτά τη λειτουργία στοιχείου εξατομίκευσης του προσώπου ή της επιχείρησης, που το καταχωρεί, και ως εκ τούτου οφείλει να απολαύει αντίστοιχης προστασίας με εκείνη του ονόματος και των διακριτικών γνωρισμάτων. Με άλλα λόγια, τα domain names συνιστούν νέα μορφή διακριτικού γνωρίσματος όσον αφορά στο ηλεκτρονικό εμπόριο, και νέα μορφή εκδήλωσης της προσωπικότητας, όσον αφορά στις προσωπικές ιστοσελίδες που διατηρούν οι χρήστες στο Διαδίκτυο²¹.

4. Προστασία των domain names

Οι διαφορές μεταξύ των χρηστών, που προκύπτουν από τη χρήση των διαδικτυακών διευθύνσεων, είναι πλέον αρκετές τόσο στην ελληνική νομολογία, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτός είναι και ο λόγος που το θέμα αυτό απασχόλησε και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO), καθώς και άλλους παγκόσμιους οργανισμούς.

Το ελληνικό δίκαιο ορίζει ότι, ανάλογα με το αν το δεύτερο μέρος της διαδικτυακής διεύθυνσης (second level domain name) περιέχει όνομα ή διακριτικό γνώρισμα, εφαρμόζονται οι αντίστοιχες διατάξεις. Συγκεκριμένα :

- Όταν η διαδικτυακή διεύθυνση εμπεριέχει όνομα, τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 57 και 58 ΑΚ. Σε περίπτωση παράνομης χρήσης ξένου ονόματος (άρθρο 58), ψευδώνυμου, ή της επωνυμίας των νομικών προσώπων ως domain name, ο νόμιμος δικαιούχος του ονόματος έχει όλες τις αξιώσεις του άρθρου 58. Παράλληλα, προβλέπεται προστασία όχι μόνο για τον άμεσα προσβληθέντα, αλλά και για κάθε τρίτο βλαπτόμενο από την παράνομη χρήση. Αντίθετα, επιτρέπεται η χρήση συγκεκριμένου ονόματος από τρίτο, ο οποίος φέρει το δικαίωμα αυτό λόγω συνωνυμίας.

²⁰ Βλ. Σιδηρόπουλο Θ., οπ.π., σ. 165-166.

²¹ Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 31.

• Σε περίπτωση που χρησιμοποιείται εμπορική επωνυμία²² ως domain name, τότε πέραν της διάταξης του άρθρου 58 ΑΚ, τυγχάνουν εφαρμογής και εκείνες των άρθρων 8 ν. 1089/1980 και 13 ν. 146/1914, η παρεχόμενη όμως προστασία στη συγκεκριμένη περίπτωση προϋποθέτει χρησιμοποίηση του υπό κρίση ονόματος χώρου στις συναλλαγές και κίνδυνο συγχύσεως.

• Εάν το όνομα χώρου περιέχει διακριτικό τίτλο²³, τότε εφαρμόζονται πάλι τα παραπάνω άρθρα (άρθρο 58 ΑΚ και άρθρο 13 ν. 146/1914) για την προστασία του.

• Όταν η διαδικτυακή διεύθυνση αντιστοιχεί σε «ψηφιακό τόπο» παροχής υπηρεσιών, δηλαδή σε εικονικό κατάστημα που παρέχει υπηρεσίες με έναν γνωστό ιδιαίτερο τρόπο, τότε τίθεται σε εφαρμογή και το άρθρο 13 παρ. 3 ν. 146/1914, που αφορά την προστασία των διακριτικών γνωρισμάτων, και αναλόγως την περίπτωση και οι διατάξεις από το δίκαιο των σημάτων.

• Η τελευταία περίπτωση είναι το domain name να ταυτίζεται, να είναι παρόμοιο με το σήμα ή να αποτελεί σήμα φήμης. Επειδή αυτή η περίπτωση είναι αρκετά περίπλοκη και πρέπει να ληφθούν υπόψη αρκετές παράμετροι, ακολουθεί ξεχωριστή εκτενής ανάλυση στην επόμενη ενότητα.

Γενικά, όπως προαναφέρθηκε, η νομική προστασία του domain name στηρίζεται στην αρχή της χρονικής προτεραιότητας. Ωστόσο, είναι δυνατή η αμφισβήτηση αυτού του δικαιώματος, όταν πρόκειται για σήμα φήμης και ο αμφισβητών αποδεικνύει ότι ο κάτοχος της ονομασίας δεν έχει κανένα δικαίωμα ή έννομο συμφέρον στο όνομα-σήμα αυτό και ότι η συγκεκριμένη ονομασία πεδίου καταχωρήθηκε και χρησιμοποιείται με κακή πίστη, με μοναδικό σκοπό τον αποκλεισμό του ιδίου (δικαιούχου) από τη χρήση του και την αποκόμιση οικονομικών ωφελημάτων. Με άλλα λόγια, η χρήση του σήματος ως domain name πρέπει να συνιστά αθέμιτη εκμετάλλευσή του, για να αρθεί η ισχύς της αρχής της χρονικής προτεραιότητας (άρθρα 4 παρ. 1 γ και 26 παρ. 1 ν. 2239/1994). Η χρήση αυτή αλλότριου ονόματος-σήματος συνήθως οδηγεί σε διαγραφή του εν λόγω ονόματος χώρου.

Την ίδια θέση δείχνει να λαμβάνει και η ελληνική νομολογία, όπως αποτυπώθηκε σε πρόσφατες αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων²⁴. Η πιο γνωστή υπόθεση και ταυτόχρονα η πρώτη δικαστική απόφαση πάνω στο ζήτημα αυτό αφορούσε στην χρήση του ονόματος χώρου «amazon.gr» από την εταιρεία Citi Ltd, η οποία δραστηριοποιούνταν στο χώρο της πώλησης βιβλίων μέσω του διαδικτύου, αλλά δεν είχε απολύτως καμία σχέση με τη διεθνούς φήμης επιχείρηση-ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο, Amazon.com, που εδρεύει στις ΗΠΑ. Το πρόβλημα αυτό εντοπίστηκε, όταν το γνωστό Amazon.com επιχείρησε να επεκταθεί και στο ελληνικό domain (.gr) και διαπίστωσε ότι το αντίστοιχο όνομα πεδίου (amazon.gr) είχε ήδη κατοχυρωθεί από άλλο ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο.

Την υπόθεση αυτή εκδίκασε το Πρωτοδικείο της Σύρου και με την απόφαση 637/1999 απαγόρευσε τη χρήση του επίμαχου ονόματος χώρου, καθώς αναγνώρισε το νόμιμο δικαίωμα χρήσης του από την εταιρεία Amazon.com. Η απόφαση στηρίχθηκε στο ότι η χρήση στις εμπορικές συναλλαγές ονόματος χώρου, που παραπέμπει σε αλλότρια επωνυμία ή εμπορικό σήμα ή σε αλλότρια ηλεκτρονική διεύθυνση μεγάλης φήμης δημιουργεί κίνδυνο σύγχυσης και συνιστά πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού. Εν προκειμένω ο μέσος καταναλωτής έχει ταυτίσει την ένδειξη

²² Η εμπορική επωνυμία, δηλαδή το όνομα, με το οποίο ο έμπορος διεξάγει τις συναλλαγές του, διακρίνει τον φορέα της επιχείρησης.

²³ Ο διακριτικό τίτλος διακρίνει την επιχείρηση ως όλον ή ακόμα και τμήμα αυτής ή το κατάστημά της.

²⁴ Βλ. ΠΠΘεσ 14638/2001 (vildiridis.com), Αρμ 2001. σ. 1533, ΜΠΑθ 1554/2002 (copynet.gr), ΕπισκεΔ 2002. σ. 300, ΜΠΑθ 7218/2001, ΧρΙΔ 2001. σ. 744, ΜΠΠατρ 868/2001(iasis.gr), ΔΕΕ 2001. σ. 711, ΜΠΑθ 3950/2001 (zara.gr), ΔΕΕ 2001. σ. 604, ΜΠΑθ 9485/2000 (olympicgames2004.gr), ΕπισκεΔ 2000. σ. 1102. κ.α.

amazon.com με την αμερικάνικη εταιρεία και η προσθήκη του διακριτικού .gr δεν αρκεί για να κατανοήσει ότι πρόκειται για άλλη εταιρεία, αφού εύλογα οδηγείται κανείς στην υπόθεση ότι δηλώνει το ελληνικό της παράρτημα. Κατά συνέπεια, καταφαίνεται η σύγχυση και επιπλέον, επειδή οι δύο εταιρείες έχουν το ίδιο αντικείμενο δραστηριότητας συνάγεται η πρόθεση εκμετάλλευσης της σύγχυσης, με σκοπό την αύξηση των πωλήσεων εις βάρος των συμφερόντων της amazon.com κατά παράβαση της διάταξης του άρθρου 13 ν. 146/1914²⁵.

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, δηλαδή όταν χρησιμοποιείται αυθαίρετα ένα όνομα χώρου, που συγχρόνως αποτελεί όνομα, εμπορική επωνυμία, διακριτικό τίτλο ή σήμα κάποιου άλλου προσώπου, ο προσβληθείς δικαιούται να αξιώσει την άρση της προσβολής, την παράλειψή της στο μέλλον υπό την απειλή χρηματικής ποινής, καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Η παράλειψη στο μέλλον της συγκεκριμένης προσβολής ισοδυναμεί με την αξίωση διαγραφής του επίμαχου ονόματος χώρου από τα αρχεία του Μητρώου ή παραίτησης του παραβάτη κατόχου του από το δικαίωμα χρήσης του. Παράλληλα, προβλέπεται και αξίωση για δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης στον τύπο, εάν πρόκειται για ποινικό αδίκημα (άρθρο 22 ν. 146/1914), ενώ, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 22 παρ. 4 του ίδιου νόμου, εναποθέεται στην διακριτική ευχέρεια του δικαστή να επιτρέψει στο νικήσαντα να δημοσιεύσει το διατακτικό της απόφασης και μάλιστα με δαπάνες του ηττηθέντος.

A. Η ονομασία ταυτίζεται με το σήμα

Όταν τα domain names ταυτίζονται με το σήμα, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 4, 18 παρ. 3 και 26 παρ. 1 του ν. 2239/1994 περί σημάτων. Προϋπόθεση για την εφαρμογή των άρθρων αυτών είναι η ύπαρξη κινδύνου συγχύσεως στις συναλλαγές. Ο κίνδυνος συγχύσεως σχετίζεται με την ιστοσελίδα αυτή καθαυτή²⁶. Όταν το πεδίο ταυτίζεται λεκτικά με το προστατευόμενο σήμα, συντελείται η πλέον ευδιάκριτη μορφή προσβολής του σήματος. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει διάκριση με βάση το αν ο κάτοχος της ονομασίας παρέχει όμοια προϊόντα ή υπηρεσίες.

i) Ο κάτοχος της ονομασίας παρέχει όμοια προϊόντα ή υπηρεσίες

Όταν η ονομασία πεδίου ταυτίζεται λεκτικά με κατοχυρωμένο σήμα και παρέχονται όμοια ή παρόμοια προϊόντα και υπηρεσίες, τότε έχουμε απόλυτη προσβολή του σήματος. Ο κίνδυνος σύγχυσης είναι μεγάλος δεδομένης της συνάφειας των προϊόντων και του τρόπου προβολής προς το κοινό. Λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες που έχει η επικοινωνία μέσω του διαδικτύου, ο κίνδυνος σύγχυσης είναι ορατός. Το αποτέλεσμα είναι ο δικαιούχος του σήματος να μην μπορεί να αποκτήσει ονομασία πεδίου που να αντιστοιχεί στο σήμα του, ενώ παράλληλα ο κάτοχος της ονομασίας να καρπώνεται χωρίς δικαίωμα το σήμα του δικαιούχου. Οι εν δυνάμει επισκέπτες/πελάτες δεν ανατρέχουν στην τοποθεσία του

²⁵ Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, σ. 162-163.

²⁶ Βλ. περισσότερα σχετικά παρακάτω, στην περίπτωση που ο κάτοχος παρέχει διαφορετικά προϊόντα ή υπηρεσίες.

δικαιούχου, αλλά σε τοποθεσία τρίτου. Πρόκειται δηλαδή για μια χαρακτηριστική μορφή προσβολής του δικαιώματος στο σήμα.

ii) Ο κάτοχος της ονομασίας παρέχει διαφορετικά προϊόντα ή υπηρεσίες

Η περίπτωση να παρέχονται διαφορετικά προϊόντα ή υπηρεσίες μέσω της ιστοσελίδας από αυτά που παρέχονται από τον νόμιμο δικαιούχο του σήματος έχει ήδη απασχολήσει την αλλοδαπή θεωρία και νομολογία. Το ερώτημα το οποίο τέθηκε σε αυτό το σημείο είναι, με βάση ποιο προϊόν θα κριθεί ο κίνδυνος σύγχυσης, δεδομένου ότι τα προϊόντα είναι διαφορετικά. Σύμφωνα με μια απόφαση του LG Dusseldorf, ως προϊόν πρέπει να θεωρηθεί η ίδια η ιστοσελίδα και όχι τα προϊόντα που προωθούνται μέσω αυτής. Κριτήριο, επομένως, για τον κίνδυνο σύγχυσης δεν είναι τα προϊόντα που προωθούνται μέσω μιας ιστοσελίδας, αλλά η ίδια ονομασία του πεδίου. Οι ενστάσεις που γίνονται στην παραπάνω απόφαση αφορούν τα άρθρα 4 και 26 του ν. 2239/1994, τα οποία ορίζουν ότι ο κίνδυνος σύγχυσης αναφέρεται σε συναφή προϊόντα ή υπηρεσίες, και βασίζονται στην άποψη ότι η ιστοσελίδα από μόνη της δεν αποτελεί ούτε προϊόν, ούτε υπηρεσία, αλλά μέσο για την προώθηση των προϊόντων και των υπηρεσιών.

Παράλληλα και στο ίδιο το δίκαιο των σημάτων αναγνωρίζεται η δυνατότητα ύπαρξης ίδιου σήματος σε διαφορετικούς κλάδους. Άλλωστε οποιαδήποτε σύγχυση αίρεται, όταν ο ενδιαφερόμενος επισκεφθεί τη διεύθυνση και διαπιστώσει ότι το ταυτόσημο σήμα αναφέρεται σε εντελώς διαφορετικά προϊόντα και υπηρεσίες. Όταν οι επιχειρήσεις εμπορεύονται διαφορετικά και άσχετα προϊόντα μεταξύ τους και οι πελάτες τους έχουν εξειδικευμένο αγοραστικό ενδιαφέρον, τότε αποκλείεται η περίπτωση σφετερισμού πελατείας.

Η διεύρυνση των επιπέδων ονομασιών, δηλαδή η εισαγωγή υποεπιπέδων, που έγινε πραγματικότητα κατόπιν πρότασης της IAHC και της EETT, καθώς και με την Ανακοίνωση Hostmaster, θα δώσει τη δυνατότητα κατάθεσης όμοιων σημάτων ως ονομασίες εταιρειών, που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς τομείς και αναμένεται έτσι να επιλυθεί το πρόβλημα.

α. Τα σήματα φήμης

Ένα σήμα για να χαρακτηριστεί ως σήμα φήμης απαιτείται να είναι γνωστό στο 30 – 40% των καταναλωτών. Σε αυτές τις περιπτώσεις, και μόνο ενδείξεις να είναι ορατές ότι το όνομα του πεδίου ταυτίζεται με προγενέστερο σήμα φήμης, ανεξάρτητα από το αν δημιουργείται κίνδυνος σύγχυσης ή αν πρόκειται για συναφή προϊόντα, απαγορεύεται η χρήση της εν λόγω ονομασίας²⁷. Η χρήση του σήματος φήμης μπορεί να βλάψει το διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη του σήματος. Επιπρόσθετα, δημιουργεί σε αυτόν που ενήργησε την καταχώρηση αθέμιτο όφελος εις βάρος του δικαιούχου, διότι προσέλκυσε πελάτες οι οποίοι ανέμεναν να βρουν στη συγκεκριμένη διεύθυνση τον πραγματικό δικαιούχο του σήματος φήμης. Περαιτέρω, προσβάλλεται η διακριτική λειτουργία του σήματος, καθώς στην συγκεκριμένη

²⁷Όπως προείπαμε, η παράνομη χρήση σημάτων φήμης (αλλά και εταιρικών σημάτων) ουσιαστικά συνιστά «κυβερνοσφετερισμό» και συγκεκριμένα, παραπέμπει στην ειδικότερη περίπτωση κυβερνοσφετερισμού, στο λεγόμενο «typosquatting». Βλ. σχετικά παραπάνω.

διεύθυνση βρίσκονται προϊόντα διαφορετικά από αυτά που προστατεύει το εν λόγω σήμα. Η σημαντικότερη προσβολή έγκειται ωστόσο στο γεγονός, ότι ο δικαιούχος του σήματος φήμης, εξαιτίας της μοναδικότητας των ονομάτων τοποθεσιών, στερείται της αντικειμενικής δυνατότητας να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος στο διαδίκτυο και συνεπώς, αποκλείεται από ένα μεγάλο μερίδιο της αγοράς.

B. Η ονομασία είναι παρόμοια με το σήμα

Στην περίπτωση που η ονομασία (domain name) είναι παρόμοια με το σήμα²⁸, τίθεται καταρχήν το ερώτημα κατά πόσο μπορεί να περιοριστεί ο κίνδυνος σύγχυσης, εάν προστεθεί ένα διαφορετικό στοιχείο στο πρώτο επίπεδο (top level domain) ή αν θα θεωρηθεί ότι ο χρήστης θα προσέξει καταρχήν μόνο το δεύτερο επίπεδο²⁹. Γίνεται δεκτό ότι η διαφοροποίηση στο Top Level Domain θα περιορίσει την πιθανότητα ταύτισης και την πρόκληση κινδύνου σύγχυσης.

Ειδικότερα, εφόσον η ονομασία είναι παρόμοια με το σήμα, ο δικαιούχος του σήματος δεν εμποδίζεται τεχνικά να αποκτήσει ονομασία πεδίου, που να αντιστοιχεί ακριβώς στο προστατευόμενο σήμα του. Στο ερώτημα αν γίνεται να προστατευθεί ο δικαιούχος του σήματος, όταν τρίτος καταχωρεί ονομασία, το δεύτερο επίπεδο της οποίας είναι παρόμοιο με το προστατευόμενο σήμα, η απάντηση δίνεται με βάση τις ιδιαιτερότητες του διαδικτύου. Η προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών στο διαδίκτυο βασίζεται κατά κανόνα σε τεχνικές «pull», όπου ο καταναλωτής ζητά και βρίσκει, «τραβάει» τα αγαθά που του ταιριάζουν και όχι σε τεχνικές «push», όπου τα αγαθά «σπρώχνονται» στον καταναλωτή. Επομένως, είναι αυτονόητο ότι η ανεύρεση μιας διεύθυνσης στο διαδίκτυο γίνεται μόνο με πρωτοβουλία του ενδιαφερομένου να εντοπίσει τη συγκεκριμένη διεύθυνση. Όταν κάποιος θελήσει να ανατρέξει σε συγκεκριμένη διεύθυνση, θα σχηματίσει λέξη/σήμα που να αντιστοιχεί επακριβώς στο σήμα και όχι παρόμοιο αυτού.

Παράλληλα, για λειτουργικούς λόγους οι ονομασίες πεδίου επιβάλλεται να είναι σύντομες, προκειμένου να είναι ευκολομνημόνευτες. Στόχος των επιχειρήσεων αποτελεί ο σχηματισμός ονομασιών δύο επιπέδων με περιορισμένα ψηφία, γι' αυτό η δημιουργία ονομασίας υποεπιπέδου (π.χ. delta.com.gr) αποφεύγεται στην επιχειρηματική πρακτική. Από την άλλη πλευρά, όπως ήδη αναφέρθηκε, ονομασίες με περιορισμένα ψηφία είναι μοναδικές και πεπερασμένες. Συνεπώς, μία πιθανή απαγόρευση χρησιμοποίησης ονομασιών, επειδή απλά προσομοιάζουν με κατατεθειμένα σήματα, θα οδηγούσε με βάση το πεπερασμένο και μοναδικό αυτών σε σοβαρά προβλήματα απόκτησης ονομασιών πεδίου.

²⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται αποφάσεις ευρωπαϊκών δικαστηρίων, που έκριναν ύπαρξη κινδύνου μεταξύ των ονομασιών: intershop & intershopping, Klugsushen.de & Klug-sushen.de, luckysurf.com & luckyvillage.com, eurotunnel.com & eurotunnel-holding.com. Αντίθετα κρίθηκε ότι δεν υφίσταται κίνδυνος συγχύσεως μεταξύ των διευθύνσεων: donline.de & T-online.de.

²⁹ Υπενθυμίζεται εδώ ότι στο δεύτερο επίπεδο (Second Level Domain) καταχωρείται το σήμα ή η επωνυμία του φυσικού ή νομικού προσώπου, ενώ στο πρώτο επίπεδο (Top Level Domain) τα διακριτικά .com, .gr. κ.λπ.

5. Το ζήτημα ευθύνης του ΙΠ/ΙΤΕ

Στα πλαίσια της προστασίας των domain names και της δικαίωσης των προσβληθέντων, τίθεται το ζήτημα της ευθύνης του Ινστιτούτου Πληροφορικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας Ηρακλείου Κρήτης (ΙΠ-ΙΤΕ).

Στις αποφάσεις που έχουν παρθεί κατά καιρούς σχετικά με το θέμα αυτό το ΙΠ-ΙΤΕ εμφανίζεται ως παθητικώς νομιμοποιούμενος διάδικος και υποχρεώνεται να διαγράψει την διαδικτυακή διεύθυνση από τους καταλόγους του, να απαγορέψει τη χορήγηση της ίδιας ή παρόμοιας διεύθυνσης σε τρίτους και να την μεταβιβάσει στον νόμιμο δικαιούχο. Το ΙΠ-ΙΤΕ θεωρείται ότι συνεργεί στην προσβολή ξένου διακριτικού γνωρίσματος ή σήματος με την παροχή άμεσης συνδρομής στον παραβάτη-χρήστη, είτε με την ιδιότητα του άμεσου συνεργού κατά τις διατάξεις του άρθρου 46 παρ. 1 εδαφ. β του ΠΚ, είτε του συμπράττοντα κατά το άρθρο 10 παρ. 4 του ν. 146/1914. Η πράξη του αυτή είναι αντικειμενικά παράνομη και δεν απαιτείται υπαιτιότητα για την αξίωση άρσης της προσβολής.

Σχετικά με το θέμα των αποζημιώσεων, σύμφωνα με τα άρθρα 13 εδαφ. 2 ν. 146/1914 και 26 ν. 2239/1994 και τις διατάξεις του Αστικού κώδικα για τις αδικοπραξίες και την προσβολή της προσωπικότητας, μπορεί να εναχθεί μόνο ο κάτοχος του domain name. Ο κάτοχος παρουσιάζεται ως ο μόνος υπαίτιος της ηθικής βλάβης που προκλήθηκε και αυτό επειδή το ΙΠ-ΙΤΕ δεν προχωρεί σε ουσιαστικό έλεγχο των αιτήσεων χορήγησης διαδικτυακής διεύθυνσης. Εντούτοις, κατά τη γερμανική θεωρία είναι δυνατόν να εναχθούν για αποζημίωση και οι οργανισμοί διαχείρισης ονομάτων (domain names), εάν αποδειχτεί ότι ενεργούν με δόλο (ακόμη και ενδεχόμενο) ή εάν, παρά την υπόδειξη του δικαιούχου, δεν απενεργοποιούν παράνομο domain name. Όμως, η θέση αυτή αντικρούεται από το ελληνικό δίκαιο, σύμφωνα με το οποίο το ΙΠ-ΙΤΕ απαλλάσσεται με την αιτιολογία ότι δεν προβαίνει σε ουσιαστικό έλεγχο των προϋποθέσεων, πράγμα που ούτως ή άλλως θα ήταν αδύνατο να πράξει εξαιτίας της πληθώρας των αιτήσεων χορήγησης διαδικτυακής διεύθυνσης που γίνονται³⁰.

Α. Δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού

Στο δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού θεωρείται ως προσβολέας κάθε πρόσωπο, οι πράξεις ή παραλήψεις του οποίου (συν)προκαλούν αιτιωδώς προσβολή των δικαιωμάτων στο σήμα. Προσβολή συνιστούν και οι πράξεις, οι οποίες επιτρέπουν σε τρίτους ή διευκολύνουν τους τρίτους στην προσβολή του θεμιτού ανταγωνισμού. Γίνεται γενικά δεκτό ότι η πράξη ανταγωνισμού δεν είναι απαραίτητο να εκτελείται από ένα πρόσωπο που συμμετέχει στο συγκεκριμένο ανταγωνισμό, αλλά μπορεί να γίνεται και από τρίτο, μη ανταγωνιστή, ο οποίος ενεργεί προς το συμφέρον συνανταγωνιζομένου.

³⁰ Σημειωτέον ότι η ελληνική νομολογία απαλλάσσει από ευθύνες και τον τεχνικό υποστηρικτή και εντολοδόχο του κατόχου των domain names, δηλαδή τον φορέα παροχής υπηρεσιών πρόσβασης, παρόλο που στη δικαστηριακή πρακτική εμφανίζεται ως παθητικώς νομιμοποιούμενος διάδικος. Η αγωγή κατά του ΙΠ-ΙΤΕ αρκεί για την ικανοποίηση της αξίωσης και την άρση της προσβολής, χωρίς να είναι απαραίτητη και η αγωγή κατά του φορέα παροχής υπηρεσιών πρόσβασης, ο οποίος δεν έχει συμμετοχή στην καταχώριση της διαδικτυακής διεύθυνσης, ούτε και οφείλει, κατά την παροχή πρόσβασης στο διαδίκτυο, να ελέγχει τη νομιμότητα των domain names των κατοχών-χρηστών. Ωστόσο, στη γερμανική θεωρία δεν αποκλείεται η ευθύνη των φορέων (όπως και στην περίπτωση του ΙΠ-ΙΤΕ), όταν συμμετέχουν ενεργά στην κατοχύρωση της διαδικτυακής διεύθυνσης ή όταν η κατοχύρωση αυτή γίνεται αποκλειστικά για τους φορείς αυτούς. Βλ. Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 37-38.

Στην περίπτωση των ονομασιών πεδίου το ΙΠ/ΙΤΕ μέσω της καταχώρησης επιτρέπει στον αντισυμβαλλόμενο να χρησιμοποιεί τη συγκεκριμένη ονομασία πεδίου και ταυτόχρονα να προβαίνει σε ενδεχόμενη προσβολή του θεμίτου ανταγωνισμού. Η πράξη του ΙΠ/ΙΤΕ ενισχύει συνεπώς ξένο ανταγωνισμό (του κατόχου της ονομασίας) και δικαιολογεί κατ' αρχήν πραγματικό τεκμήριο για την ύπαρξη σκοπού ανταγωνισμού. Λαμβανομένου υπόψη ότι στο δίκαιο του ανταγωνισμού οι αξιώσεις για άρση της προσβολής και παράλειψης αυτής στο μέλλον δεν προϋποθέτουν υπαιτιότητα του προσβολέα, καταλήγει κανείς εν πρώτοις στη θεμελίωση της παθητικής νομιμοποίησης του ΙΠ/ΙΤΕ με βάση το δίκαιο του ανταγωνισμού.

Η ευθύνη του ΙΠ/ΙΤΕ σε κάθε περίπτωση που η ονομασία πεδίου προσβάλλει δικαιώματα δεν φαίνεται να τεκμηριώνεται. Προκειμένου να εξασφαλισθεί η νομιμότητα μιας ονομασίας πεδίου, θα έπρεπε ο φορέας της καταχώρησης να επιδοθεί σε ένα εκτεταμένο έλεγχο, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται στο σκοπό του ΙΠ/ΙΤΕ, όπως αυτός προκύπτει από τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του. Το ΙΠ/ΙΤΕ ως ίδρυμα έχει ως σκοπό τη διαχείριση των ονομασιών στο ελληνικό επίπεδο και όχι την επίλυση διαφορών με βάση το δίκαιο του ανταγωνισμού. Το ΙΠ/ΙΤΕ εξάλλου δεν έχει εκ των πραγμάτων τη δυνατότητα να προβεί στον πολυδάπανο και χρονοβόρο έλεγχο της νομιμότητας της ονομασίας και δεν μπορεί να γνωρίζει το σύνολο των επωνυμιών στην ελληνική επικράτεια. Οι δυσκολίες πρόσβασης στα τοπικά εμπορικά Μητρώα ή στα Μητρώα επωνυμιών που τηρούνται από τα εμπορικά/βιομηχανικά επιμελητήρια συνιστούν επαρκή λόγο απαλλαγής του ΙΠ/ΙΤΕ από την υποχρέωση ελέγχου της νομιμότητας της ονομασίας.

Παράλληλα, το επιχείρημα ότι η καταχώρηση ονομασίας συνεπάγεται έξοδα για τον ενδιαφερόμενο δεν μπορεί να θεμελιώσει ευθύνη του ΙΠ/ΙΤΕ, καθώς το Ινστιτούτο χρεώνει στον ενδιαφερόμενο μόνο τα στοιχειώδη έξοδα για την καταχώρηση της ονομασίας στο διαδίκτυο, το ύψος των οποίων υπόκειται στον έλεγχο της Ε.Ε.Τ.Τ. Ο έλεγχος θα επιβάρυνε το ΙΠ/ΙΤΕ με δυσανάλογα έξοδα για παράβαση που οφείλεται σε πράξεις τρίτων. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το άρθρο 10 του ν. 146/1914, στο οποίο προβλέπεται περιορισμός της ευθύνης συντακτών, εκδοτών, τυπογράφων, πρακτόρων, εφημερίδων ή περιοδικών για παράβαση των κανόνων περί αθέμιτου ανταγωνισμού, οι οποίοι ευθύνονται για αποζημίωση μόνο σε περίπτωση που γνώριζαν το αναληθές της ανακοίνωσης. Ο περιορισμός της ευθύνης των υπό την ευρεία έννοια «εκδοτών» δεν δικαιολογείται μόνο από τη διασφάλιση της ελευθερίας του τύπου, αλλά κυρίως αποτελεί το αποτέλεσμα ενός οικονομικού υπολογισμού, στη βάση του οποίου βρίσκεται η αρχή ότι κάποιος δεν μπορεί να επιβαρύνεται με δυσανάλογα έξοδα για παραβάσεις στις οποίες υποπίπτουν τρίτοι.

Η αποδοχή της ευθύνης του ΙΠ/ΙΤΕ θα είχε ως αποτέλεσμα την καθιέρωση ευρείας ελεγκτικής αρμοδιότητας από αυτό, με παρεπόμενα την καθυστέρηση των καταχωρήσεων και την αύξηση των εξόδων της καταχώρησης, χωρίς να διασφαλίζονται ουσιαστικά τα δικαιώματα τρίτων. Ευθύνη του ΙΠ/ΙΤΕ θα μπορούσε να θεμελιωθεί, μόνο στις περιπτώσεις που η παράβαση των κανόνων του αθέμιτου ανταγωνισμού γίνεται αντιληπτή χωρίς να απαιτείται η υποβολή σε ιδιαίτερα έξοδα. Αυτό συμβαίνει, στις περιπτώσεις που ο φορέας της καταχώρησης γνώριζε την παράβαση των κανόνων του αθέμιτου ανταγωνισμού ή η παράβαση ήταν προφανής.

Β. Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού

Εφόσον γίνει αποδεκτό ότι το ΙΠ/ΙΤΕ αποτελεί επιχείρηση με μονοπωλιακό χαρακτήρα, η οποία κατέχει δεσπόμενη θέση στην αγορά των ονομασιών επιπέδου, τίθεται ζήτημα εφαρμογής του ν. 703/77 περί ελεύθερου ανταγωνισμού. Ο νόμος 703/77 απαγορεύει σε επιχειρήσεις με δεσπόμενη θέση την κατάχρηση της θέσης αυτής. Κατάχρηση της δεσπόμενης θέσης υφίσταται, όταν η εν λόγω επιχείρηση, στηριζόμενη στη θέση της αυτή, εφαρμόζει πρακτικές που αποκλείουν ή παρεμποδίζουν τους τρίτους από τη σχετική αγορά. Έτσι, το ερώτημα που ανακύπτει σε αυτό το σημείο είναι εάν η παράλειψη ελέγχου της νομιμότητας της καταχωρούμενης ονομασίας αποτελεί κατάχρηση της δεσπόμενης θέσης του ΙΠ/ΙΤΕ, η οποία απαγορεύεται από το ν. 703/77.

Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η άρνηση του ΙΠ/ΙΤΕ να προβεί σε έλεγχο της νομιμότητας της καταχωρούμενης ονομασίας έχει δυσμενείς συνέπειες για τους δικαιούχους του σήματος ή της επωνυμίας. Οι δυσμενείς συνέπειες συνίστανται στο ότι οι δικαιούχοι δεν μπορούν να αποκτήσουν την ονομασία πεδίου που επιτρέπει την επιτυχή είσοδό τους στο διαδίκτυο, ενώ η απόκτηση παρεμφερούς ονομασίας ή ονομασίας σε άλλη τοποθεσία είναι για αυτούς, με βάση τις επικοινωνιακές ιδιαιτερότητες του διαδικτύου, απρόσφορη. Η αδυναμία απόκτησης της συγκεκριμένης ονομασίας στο διαδίκτυο συνεπάγεται και αποκλεισμό των δικαιούχων του σήματος ή της επωνυμίας από τη σχετική αγορά. Συνεπώς, η άρνηση του ΙΠ/ΙΤΕ να προβεί σε έλεγχο αποτελεί μορφή παρεμποδιστικού ανταγωνισμού, η οποία έχει σαν αποτέλεσμα να περιέρχεται ο δικαιούχος του σήματος ή της επωνυμίας σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό.

Προκειμένου να εφαρμοσθούν οι διατάξεις περί ελεύθερου ανταγωνισμού, πρέπει η παρεμπόδιση να είναι αθέμιτη, δηλαδή η άρνηση του ΙΠ/ΙΤΕ να προχωρήσει σε έλεγχο της ονομασίας να είναι αδικαιολόγητη. Γεγονός, όμως, αποτελεί ότι μια ευρεία ελεγκτική αρμοδιότητα περιλαμβάνει τον έλεγχο των ονομασιών όχι μόνο με βάση τα καταχωρημένα σήματα - που ενδεχομένως να είναι τεχνικά δυνατός - αλλά και με βάση τις επωνυμίες, τα ονόματα, τα διακριτικά γνωρίσματα και το δικαίωμα του αθέμιτου ανταγωνισμού. Μια τέτοια ελεγκτική αρμοδιότητα υπερβαίνει, όπως ήδη αναφέρθηκε, τις δυνατότητες του ΙΠ/ΙΤΕ, όπως αυτές προκύπτουν από τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του, και κυρίως έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα των χρηστών του διαδικτύου για ένα ταχύ και ευέλικτο σύστημα καταχώρησης των ονομασιών πεδίου. Κατά συνέπεια, η ευθύνη του φορέα της καταχώρησης περιορίζεται στις περιπτώσεις που ο φορέας γνωρίζει την παράβαση ή η παράβαση είναι προφανής.

Γ. Ευθύνη με βάση το άρθρο 26 ν. 2239/1994, σχετικά με τα σήματα

Ο κύκλος των παθητικά νομιμοποιούμενων, σύμφωνα με το άρθρο 26 ν. 2239/1994, είναι ιδιαίτερα ευρύς. Όποιος χρησιμοποιεί, παραποιεί ή απομιμείται σήμα που ανήκει σε άλλον μπορεί να εναχθεί, προκειμένου να παύσει τη χρήση του ή να καταβάλλει αποζημίωση ή και τα δύο. Το ΙΠ/ΙΤΕ, παραχωρώντας δικαίωμα χρήσης συγκεκριμένης ονομασίας πεδίου, που ταυτίζεται με προγενέστερο σήμα, επιτρέπει στον κάτοχο της ονομασίας να χρησιμοποιεί σήμα που ανήκει σε άλλον. Η παραχώρηση δικαιώματος χρήσης σε τρίτον συνιστά έμμεση χρησιμοποίηση του σήματος και θεμελιώνει εν πρώτοις την παθητική νομιμοποίηση του ΙΠ/ΙΤΕ. Σημαντικό είναι και

εδώ το γεγονός ότι οι δυνατότητες του ΙΠ/ΙΤΕ, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι εκ των πραγμάτων περιορισμένες. Επομένως, και σε αυτήν την περίπτωση ο φορέας δεν φέρει ευθύνη, παρά μόνο εάν γνωρίζει την παράβαση ή η παράβαση είναι προφανής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το διαδίκτυο εύλογα λογίζεται ως το πιο σύγχρονο μέσο μαζικής επικοινωνίας, καθώς, πέρα από το ότι διακρίνεται για τη μαζικότητα της απήχυσής του, παρέχει στους χρήστες του την δυνατότητα να μεταλλάσσονται από πομπούς σε δέκτες διαδικτυακών μηνυμάτων και αντίστροφα.

Ι. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ

1. Η ελευθερία έκφρασης και επικοινωνίας μέσω του Διαδικτύου

Στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες η ελευθερία έκφρασης θεωρείται ως ο ακρογωνιαίος λίθος που θεμελιώνει το δημοκρατικό πολίτευμα και ταυτόχρονα συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου με την αδέσμευτη προβολή της και την ελεύθερη ανάπτυξη των δημιουργικών της δυνάμεων.

Η ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών προστατεύεται βάσει συνταγματικής διάταξης (άρθρο 14 παρ. 1), αλλά και βάσει του άρθρου 10 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Εστιάζοντας στη συνταγματική κατοχύρωση παρατηρείται ότι, ενώ το άρθρο 14 παρ. 1 αναφέρεται συγκεκριμένα στην προφορική, γραπτή και δια του τύπου έκφραση, η προστατευτική κάλυψη της διάταξης αυτής εκτείνεται σε όλους του συνήθεις τρόπους διάδοσης της σκέψης. Επομένως, με το άρθρο αυτό κατοχυρώνεται η ελευθερία έκφρασης και στο Διαδίκτυο.

Η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει το δικαίωμα της διαμόρφωσης, κατοχής, έκφρασης, διάδοσης, λήψης μιας γνώμης και αποσιώπησής της.

Όσον αφορά την πρώτη φάση της ελευθερίας της γνώμης, δηλαδή την ελευθερία διαμόρφωσής της, το Διαδίκτυο δεν πρέπει να παρακωλύει με οποιονδήποτε τρόπο την διατύπωση των απόψεων των χρηστών, ακόμη και εκείνων που μπορεί να αντιτίθενται στο κοινό φρόνημα. Πιο αναλυτικά, το Διαδίκτυο επιβάλλεται να υποστηρίζει τον πλουραλισμό στις απόψεις και να μην επιτρέπει την διακίνηση κρατικών μηνυμάτων που μπορεί να προβάλλουν μονομερώς ιδέες ή γεγονότα ή που η διάδοσή τους συνοδεύεται από παραποίηση ή νόθευση άλλων μηνυμάτων. Άρα, η ελευθερία διαμόρφωσης της γνώμης στο Διαδίκτυο προσβάλλεται από κάθε προσπάθεια διαστρέβλωσης ή καθοδήγησης των απόψεων, καθώς και από την λογοκρισία που ασκείται, προκειμένου να εξοβελιστούν οι ανεπιθύμητες απόψεις από τον κυβερνοχώρο.

Δεύτερη φάση είναι το δικαίωμα του χρήστη να εκφέρει οποιαδήποτε γνώμη στο Διαδίκτυο, χωρίς δυσμενείς για αυτόν συνέπειες. Για παράδειγμα, η σύνθεση «εγκλημάτων γνώμης» στο Διαδίκτυο ή η υποχρέωση έκφρασης συγκεκριμένης γνώμης, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσβαση του χρήστη στο δίκτυο έρχονται σε αντίθεση με την ελευθερία κατοχής γνώμης που θεσπίζει το Σύνταγμα.

Η τρίτη φάση της ελευθερίας της γνώμης σχετίζεται με τον τρόπο έκφρασης ή εξωτερίκευσής της, που επίσης πρέπει να είναι απρόσκοπτος. Η έκφραση της γνώμης στο Διαδίκτυο, η οποία προστατεύεται συνταγματικά, μπορεί να είναι προφορική, όταν υπάρχει δυνατότητα μεταφοράς ήχων, γραπτή, με την έννοια της ηλεκτρονικής εγγραφής, δια του τύπου, με την έννοια του ηλεκτρονικού τύπου ή δια της εικόνας

(ηλεκτρονική εικόνα, γραφικά, κ.α.). Κάθε απαγόρευση (άμεση ή έμμεση) χρησιμοποίησης μιας συγκεκριμένης γλώσσας, που μπορεί να επιβληθεί στους χρήστες από μια κρατική αρχή ή έναν παροχέα, κρίνεται ως αντισυνταγματική (άρθρο 14 παρ. 1 Σ), καθώς στην ελευθερία έκφρασης γνώμης υπάγεται και το δικαίωμα επιλογής της επιθυμητής στον εκφραζόμενο γλώσσας. Επίσης, ως συναγόμενα της ελευθερίας έκφρασης αναγνωρίζονται η ελευθερία επιλογής του χρόνου και τόπου έκφρασης στο δίκτυο, καθώς και η ελευθερία επιλογής του συνομιλητή ή του ακροατηρίου. Με άλλα λόγια, η άνευ λόγου επιβολή περιορισμών στο επιτρεπόμενο ωράριο πρόσβασης στο Internet, αλλά και στους χώρους πρόσβασης (όπως συνιστά, για παράδειγμα, η απαγόρευση αποστολής ηλεκτρονικών μηνυμάτων στο εξωτερικό), και ακόμη, η απαγόρευση ηλεκτρονικής επικοινωνίας με κάποιον συγκεκριμένο συνομιλητή ή συμμετοχής σε κάποιο δίαυλο συνομιλιών θεωρούνται όλα ασυμβίβαστα με το άρθρο 14 παρ.1 Σ.

Τέταρτη φάση της ελευθερίας της γνώμης είναι η ελευθερία διάδοσής της³¹. Όπως ορίζει το σύνταγμα, η γνώμη μπορεί να διαδοθεί με οποιοδήποτε μέσο και επομένως και μέσω του Διαδικτύου. Το δικαίωμα ελεύθερης διάδοσης γνώμων μέσω του Διαδικτύου εμπεριέχει και το δικαίωμα λήψης της γνώμης και της απόκρισης σε αυτήν. Ενδεχόμενη απαγόρευση πρόσβασης στο δίκτυο έρχεται σε σύγκρουση με την εν λόγω, συνταγματικά κατοχυρωμένη, ελευθερία.

Το τελευταίο σκέλος της ελευθερίας της γνώμης αφορά στο δικαίωμα αποσιώπησης, το οποίο αναγνωρίζει το Σύνταγμα στους χρήστες, και βάσει του οποίου δεν επιτρέπεται η άσκηση οποιασδήποτε πίεσης ή εξαναγκασμού στους χρήστες, προκειμένου να εκφέρουν τη γνώμη τους, εάν δεν το επιθυμούν. Επίσης, κανένας τρίτος δεν μπορεί να υποχρεώσει τους χρήστες να εξωτερικεύουν ή να διαδίδουν κάποια γνώμη (π.χ. να διαφημίζουν στην ηλεκτρονική αλληλογραφία τους κάποιο προϊόν ή να υποστηρίζουν μια συγκεκριμένη άποψη ή ιδέα σε κάθε ηλεκτρονική συζήτηση, στην οποία υπεισέρχονται-forum).

Παράλληλα, με την ελευθερία της έκφρασης (γνώμης), το Σύνταγμα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) διασφαλίζουν και κατοχυρώνουν και την ελευθερία της πληροφορίας (άρθρα 14 παρ. 1 Σ κα 10 παρ. 1 αντίστοιχα). Με τον όρο «ελευθερία της πληροφορίας» νοείται η ελευθερία του πληροφορέιν και η ελευθερία του πληροφορείσθαι, ελευθερίες που ισχύουν εν γένει στη διάδοση των πληροφοριών και εύλογα, διέπουν και τη διαδικτυακή πληροφόρηση. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η ελευθερία του πληροφορείσθαι δεν εκτείνεται στην αξίωση ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις πηγές πληροφοριών, αλλά μόνο στις γενικά προσιτές. Με άλλα λόγια, η ελευθερία αυτή δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να νοηθεί ως αξίωση πρόσβασης σε κάθε είδους πληροφορία-πηγή γνώσης, ανεξάρτητα από τη βούληση του κατόχου της πληροφορίας³². Η δυνατότητα απρόσκοπτης πρόσβασης αφορά αποκλειστικά τις προσιτές πηγές πληροφοριών και

³¹ Σημειώνεται ότι η ελευθερία διάδοσης της γνώμης, όπως και η ελευθερία έκφρασης της, δεν συνεπάγονται αναγνώριση αξίωσης δωρεάν πρόσβασης στο Διαδίκτυο.

³² Βλ. Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα Α', 1991, υποσ. 10, σημ. 651-2, σ. 646 επ. Αντίστοιχα η σχετική γερμανική διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 ΘΝ ρητώς προβλέπει ότι καθένας έχει δικαίωμα (...) να αντλεί ανεμπόδιστα πληροφορίες από κάθε γενικά προσιτή πηγή. Άλλωστε «To make information freely available does not mean available free», όπως επισημαίνει στο Green Paper του 1994 η αμερικάνικη Information Infrastructure Task Force που συγκροτήθηκε από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ για την άρθρωση και εφαρμογή της Εθνικής Πληροφοριακής Υποδομής. Στην ίδια κατεύθυνση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου έχει κρίνει με την από 6-7-1976 αναφορά της (De Geillustreerde Pers N.V. vs The Netherlands) ότι η ελευθερία της πληροφόρησης ανήκει σε αυτόν που είναι ο δημιουργός της πληροφορίας, και συνεπώς μπορεί η πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες να υπαχθεί στους όρους που θέτει ο ιδιοκτήτης της πληροφορίας, για π.χ. για την είσοδο σε συγκεκριμένη ιστοσελίδα –πηγή πληροφοριών μπορεί να απαιτείται η χρήση ειδικού κωδικού.

ως τέτοιες χαρακτηρίζονται στο Διαδίκτυο εκείνες οι πηγές που απευθύνονται καθολικά στους χρήστες και στις οποίες η πρόσβαση είναι ελεύθερη, χωρίς να απαιτείται η χρήση κωδικών ή η εισφορά συνδρομής. Οπότε, η παράνομη διείσδυση σε ιστοσελίδες (αρχεία δεδομένων) με τη χρήση απαγορευμένων κωδικών, το λεγόμενο «hacking», για παράδειγμα, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί στα πλαίσια της άσκησης του δικαιώματος του πληροφορείσθαι.

Φορείς της ελευθερίας έκφρασης και πληροφορίας είναι όλοι οι Έλληνες πολίτες, αλλοδαποί και ανιθαγενείς, καθώς και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης αναγνωρίζεται επίσης και στα πολιτικά κόμματα και στις συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Ενδεχόμενη απαγόρευση προς τους παροχείς να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, όπως και η απόκρυψη ή νόθευση πληροφοριών και γενικά κάθε παρακώλυση, περιορισμός, καθυστέρηση ή καθοδήγηση της πληροφόρησης έρχονται σε σύγκρουση με την ελευθερία του πληροφορείσθαι, όπως ορίζεται αυτή στο Διαδίκτυο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η διοχέτευση από κρατικές υπηρεσίες ιών στο δίκτυο, προκειμένου να καταστεί αδύνατη η πρόσβαση σε κάποια πηγή πληροφοριών. Από την άλλη πλευρά, δεν θεωρούνται αντίθετες προς την ελευθερία της πληροφορίας οι υποχρεώσεις του παροχέων πρόσβασης για ειδική αδειοδότηση από την Ε.Ε.Τ.Τ. και για εκπλήρωση ορισμένων προϋποθέσεων ασφάλειας και ευπρέπειας των επικοινωνιών.

Περιορισμούς έχει θέσει το Σύνταγμα και για την ελευθερία της γνώμης. Έτσι, δεν επιτρέπεται να ασκείται η ελευθερία της γνώμης στο Διαδίκτυο εις βάρος αντικειμενικών γενικών νόμων, δηλαδή νόμων που έχουν θεσπιστεί για την προστασία έννομων αγαθών και οι οποίοι δεν στρέφονται ούτε κατά ορισμένου προσώπου ή ομάδας προσώπων, ούτε κατά ορισμένης γνώμης. Αντίθετα, επιβάλλεται η ελευθερία αυτή να οριοθετηθεί βάσει αυτών των διατάξεων. Ως εκ τούτου, η απαγόρευση εισαγωγής πορνογραφικού υλικού ή υλικού με βίαιες σκηνές στο Διαδίκτυο, η επιβολή ποινών σε ποινικά εγκλήματα σχετιζόμενα με την δημόσια τάξη, καθώς και η τιμώρηση της διείσδυσης σε εμπιστευτικά αρχεία, με δεδομένα που αφορούν την εθνική άμυνα, αποτελούν θεμιτό περιορισμό της ελευθερίας της γνώμης, αφού έτσι προστατεύεται η ηθική διάσταση των χρηστών και περιφρουρείται η δημόσια ασφάλεια αντίστοιχα. Επιπλέον, επιτρέπονται η τιμώρηση των εγκλημάτων κατά της τιμής, που διαπράττονται στο Διαδίκτυο, οι ποινικής φύσεως περιορισμοί στην προσβολή των απορρήτων στοιχείων, αλλά και περιορισμοί για λόγους ασφαλείας των τηλεπικοινωνιών (π.χ. για τις εμπορικές ιστοσελίδες χρειάζεται ειδική άδεια λειτουργίας από την κυβέρνηση). Τέλος, ενώ η πλήρης απαγόρευση διαφήμισης νόμιμων προϊόντων στο Διαδίκτυο αντιτίθεται στις αρχές της οικονομικής ελευθερίας, της ελευθερίας γνώμης και πληροφορίας και της προστασίας της ιδιοκτησίας, η απαγόρευση της παραπλανητικής, αθέμιτης, άμεσης ή συγκριτικής διαφήμισης, που βασικά στοχεύει στην προάσπιση του καταναλωτή, δεν είναι αντισυνταγματική.

2. Η υπαγωγή του Διαδικτύου στις συνταγματικές διατάξεις για τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Το άρθρο 15 παρ. 1 Σ ορίζει ότι οι προστατευτικές διατάξεις για τον τύπο (άρθρο 14) δεν ισχύουν για μέσα μετάδοσης λόγου ή παράστασης, όπως είναι το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, η φωνογραφία, ο κινηματογράφος και άλλα παρεμφερή με

αυτά μέσα και έτσι, ανακύπτει το ερώτημα εάν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές που συνδέονται στο Διαδίκτυο υπάγονται στην παραπάνω κατηγορία των οπτικοακουστικών μέσων.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι πολλές από τις υπηρεσίες του Διαδικτύου εμπίπτουν όντως στο ρυθμιστικό πλαίσιο του άρθρου 15 παρ. 1 Σ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αποτύπωση σε υλικό φορέα και η μετάδοση ήχου και κινούμενης εικόνας μέσω του Διαδικτύου, που συνιστούν είδος κινηματογραφικού έργου³³, σύμφωνα και με τα όσα ορίζει ο ν.1597/1986, και συνεπώς, εμπίπτουν στο προαναφερθέν άρθρο. Επίσης, η περιοριστική διάταξη του άρθρου 15 παρ. 1 Σ τυγχάνει εφαρμογής και στην περίπτωση μετάδοσης φωνητικής ή ενόργανης μουσικής, καθώς αυτή εκλαμβάνεται ως φωνογραφία, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, συγκαταλέγεται στα οπτικοακουστικά μέσα που αποκλείονται από τον προστατευτικό κλοιό του άρθρου 14.

Παράλληλα, όμως, ένα σημαντικό τμήμα του υλικού που διακινείται στο Δίκτυο πρέπει αναμφίβολα να περιβληθεί με την προστασία του τύπου και γι' αυτό καθίσταται επιτακτική η εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 14 παρ. 2 Σ, που αποτρέπουν την άσκηση λογοκρισίας και άλλων αναχρονιστικών μέτρων.

Ο τύπος κατά την έννοια του άρθρου 14 παρ. 2 εδ. 1 του Συντάγματος περιλαμβάνει όλα τα έντυπα που είναι κατάλληλα και προορίζονται για διάδοση. Επομένως, οι ιστοσελίδες, τα μηνύματα και γενικά, ένα μεγάλο μέρος των δεδομένων του Διαδικτύου περιπίπτουν και συμφωνούν με τον ορισμό του τύπου.

Εξαιρούνται της νομικής κάλυψης του άρθρου 14 παρ. 2 Σ τα μηνύματα των δημοσίων υπηρεσιών, οι τιμοκατάλογοι, οι εμπορικές εγκύκλιοι και οι αγγελίες που δε δημοσιεύονται στο πλαίσιο μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας ή περιοδικού, όπως και η ηλεκτρονική αλληλογραφία, η οποία δεν προορίζεται να διαδοθεί.

Στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διασαφηνιστεί ο ηλεκτρονικός τύπος και οι μορφές, με τις οποίες προβάλλεται στο Διαδίκτυο. Υπάρχουν ηλεκτρονικές εκδόσεις, που είναι αντίγραφα μιας παραδοσιακής έντυπης έκδοσης, ηλεκτρονικές εκδόσεις που αντιστοιχούν σε μια έντυπη έκδοση, αλλά παρουσιάζονται εμπλουτισμένες σε υλικό και τέλος, εκδόσεις που υπάρχουν μόνο στην ηλεκτρονική μορφή.

Ο ηλεκτρονικός τύπος, όπως είναι αναμενόμενο, περιφρουρείται από τις αρχές της ελευθεροτυπίας, που στη συγκεκριμένη περίπτωση περιλαμβάνουν: την ελευθερία έκδοσης, κυκλοφορίας και διάδοσης ηλεκτρονικών εντύπων σε οποιονδήποτε χρόνο, τρόπο ή έκταση, την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας οποιασδήποτε επιχειρήσεως τύπου, αλλά και δημοσιογραφικών οργανώσεων, την ελευθερία πρόσβασης στο Διαδίκτυο, την ελευθερία συλλογής πληροφοριών και επιλογής των πηγών πληροφόρησης από το δίκτυο, καθώς και την απρόσκοπτη μετάδοση ενημερωτικού υλικού και άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

Επομένως, δεν θέτονται περιορισμοί ως προς τη δυνατότητα έκδοσης εντύπων στο διαδίκτυο και δεν απαιτείται η πλήρωση συγκεκριμένων προϋποθέσεων από τον υποψήφιο εκδότη. Κάθε περιορισμός στην διαδικασία ανανέωσης της ύλης ηλεκτρονικής εφημερίδας κρίνεται ως αντισυνταγματική, επειδή παρεμποδίζεται η ελευθερία έκφρασης και λόγου. Επιπλέον, θεωρείται αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα των χρηστών, άρα και των εκδοτών ηλεκτρονικών εντύπων, να επιλέγουν αυτοβούλως τον παροχέα

³³ Ο ορισμός της κινηματογραφίας κατά το ν. 1597/1986: «Κινηματογραφικό έργο είναι εκείνο που αποτυπώνεται σε υλικό φορέα εικόνας ή εικόνας και ήχου και προορίζεται για κινηματογραφική ή τηλεοπτική ή οποιαδήποτε άλλη οπτικοακουστική μετάδοση, όποιο και αν είναι το περιεχόμενο και η διάρκειά του και όποιες και αν είναι οι μέθοδοι, τα μέσα και τα υλικά, που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή, την αναπαραγωγή ή την προβολή του, είτε είναι ήδη γνωστά είτε θα εφευρεθούν στο μέλλον».

πρόσβασής τους και να μην είναι υποχρεωμένοι να συνδέονται στο διαδίκτυο μέσω συγκεκριμένου παροχέα. Σε γενικές γραμμές, την διαδικτυακή δημοσιογραφία διέπουν οι ίδιες θεμελιώδεις αρχές που υπηρετούν και την συμβατική δημοσιογραφία. Συγκεκριμένα, ισχύει το δημοσιογραφικό απόρρητο, καταδικάζεται η διακριτική αντιμετώπιση των ηλεκτρονικών εκδόσεων, ενώ τέλος, οποιασδήποτε παρέμβαση στον πολιτικό-κοινωνικό-ιδεολογικό προσανατολισμό και γενικά, στη διαμόρφωση του εγγράφου κρίνεται ως παραβίαση του Συντάγματος.

Πέρα από τις απαγορεύσεις αυτές, που σκοπό έχουν την εδραίωση της ελευθερίας του περιεχομένου του ηλεκτρονικού εντύπου, υπάρχουν ενέργειες όπως η επί συνδρομή πρόσβαση στα έντυπα αυτά, η οποία εφόσον δεν επιβάλλεται από το κράτος, δεν θεωρείται ως περιστολή της σχετικής ελευθερίας. Επιτρεπτή είναι φυσικά και η δωρεάν πρόσβαση στον ηλεκτρονικό τύπο. Το ίδιο ισχύει και για τις νομοθετικές διατάξεις που απαιτούν δικαιοπρακτική ικανότητα για τη διάδοση ηλεκτρονικών εφημερίδων ή απαγορεύουν την πρόσβαση σε ορισμένα βλαπτικά έντυπα (ιστοσελίδες, ομάδες νέων, κτλ.), οι οποίες δεν είναι ασυμβίβαστες με την ελευθερία του τύπου.

Είναι απαραίτητο, όμως, να καταστεί σαφές ότι όλοι οι περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου αφορούν την παραγωγή και διάδοση των εντύπων μέσω του διαδικτύου και σε καμιά περίπτωση, δεν ισχύουν για την προσπέλαση και ανάγνωση του ηλεκτρονικού εντύπου, που είναι ανεμπόδιστη.

Εν κατακλείδι, ο ηλεκτρονικός τύπος εμπίπτει στην έννοια του τύπου και ρυθμίζεται κανονικά από τις διατάξεις περί τύπου, αλλά και από τους νόμους που αναφέρονται, για παράδειγμα, στα αδικήματα του τύπου, στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και του απορρήτου, εφόσον συντρέχει ανάλογη αιτία.

3. Διεθνής προστασία

Το απόλυτο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης υποστηρίζεται, σε παγκόσμιο επίπεδο, από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), άρθρο 19 παρ.1, αλλά και από το άρθρο 10 παρ.1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), το οποίο κατοχυρώνει τις δύο εκφάνσεις της, την ελευθερία εξωτερίκευσης της γνώμης και την ελευθερία της αναζητήσεως, λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, αποκλείοντας κάθε κρατική παρέμβαση. Το σχετικό άρθρο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης είναι πιο ολοκληρωμένο και πληρέστερα διατυπωμένο από την αντίστοιχη διάταξη του Διεθνούς Συμφώνου, καθώς περικλείει στη σφαίρα της προστασίας του ολόκληρο το κύκλωμα της επικοινωνίας, καθώς επίσης και την εμπορική διαφήμιση.

Είναι γνωστό ότι η ελευθερία έκφρασης αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της δημοκρατίας και γενικότερα, της δομής της κοινωνίας και ως εκ τούτου, η άσκησή της είναι απαραίτητο να προσαρμόζεται σε ορισμένες διατυπώσεις ή όρους, προκειμένου να προασπιστεί η δημόσια τάξη και η ηθική υπόσταση των ατόμων και να διασφαλιστεί το κύρος της δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της διακίνησης πορνογραφικού υλικού στο Διαδίκτυο, η οποία δεν μπορεί να είναι ανεξέλεγκτη και συνεπώς, είναι αναγκαίο να γίνει πρόβλεψη σχετικών περιορισμών και ανάλογων κυρώσεων. Ο παροχέας υπηρεσιών τέτοιου είδους, εφόσον έχει προνοήσει για την προστασία των ανήλικων χρηστών, με αποτελεσματικό τρόπο, προστατεύεται με βάση την ελευθερία έκφρασης γνώμης.

Αναφορικά με το θέμα αυτό, έχει εκδοθεί συναφής απόφαση από το Supreme Court των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία χαρακτηρίζει ως αντισυνταγματικές τις διατάξεις του Communications Decency Act (CDA), που καταδικάζαν κάθε επικοινωνία μέσω του Internet «που προσέβαλε τη δημόσια αιδώς και ήταν προκλητική», καθώς το Αμερικάνικο Σύνταγμα στηρίζει σαφώς την ελευθερία της γνώμης. Επειδή, όμως, δεν είναι εφικτή η ευκρινής διάκριση, με τεχνικά μέσα, των ανήλικων και των ενήλικων χρηστών, οι περιορισμοί που έθετε ο CDA για το πορνογραφικό υλικό επηρέαζαν και τους ενήλικες, καθώς παρεμποδιζόταν η δυνατότητα πρόσβασής τους σε ιστοσελίδες της επιλογής τους. Έτσι, δυσχεραίνεται το έργο του νομοθέτη, αφού επιδιώκοντας να προστατεύσει τους ανήλικους χρήστες από το ακατάλληλο υλικό, παραβιάζει το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης.

Ειδικότερα, το Supreme Court αποδέχεται την ύπαρξη υλικού με ερωτικό περιεχόμενο στο Διαδίκτυο, αλλά αντιπαραθέτει ότι η πρόσβαση ενός χρήστη σε αυτό προϋποθέτει την εσκεμμένη αναζήτηση του συγκεκριμένου υλικού, ενώ ταυτόχρονα υπάρχουν προειδοποιήσεις που προϊδεάζουν για το είδος της επερχόμενης σελίδας. Επιπλέον, συναινεί με την ύπαρξη λογισμικών «φιλτραρίσματος», των οποίων η εγκατάσταση επιτρέπει τον αποκλεισμό πρόσβασης των ανήλικων σε πηγές με ακατάλληλο υλικό. Ωστόσο, τα συστήματα αυτά δεν είναι σε θέση να εγγυηθούν πλήρως την επιλεκτική είσοδο –μόνο ενηλίκων– σε σελίδες με ερωτικό περιεχόμενο, αφού δεν υφίσταται προς το παρόν ένας απόλυτα αποτελεσματικός τρόπος αναγνώρισης της ηλικίας των χρηστών. Επομένως, το δικαστήριο έκρινε ότι, παρόλο που ο CDA αποσκοπούσε με τις διατάξεις του να αποτρέψει την πρόσβαση ανηλίκων σε επιβλαβές υλικό, οι διατυπώσεις του έπλητταν την ελευθερία λόγου των ενηλίκων, κατά τρόπο που προσέβαλε την Πρώτη τροποποίηση του Αμερικάνικου Συντάγματος. Υποστηρίζει, με άλλα λόγια, ότι το ίδιο αποτέλεσμα θα μπορούσε να επιτευχθεί με πιο διαλλακτικά μέτρα και χωρίς να θίγεται το συνταγματικό δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης.

Η ουσία αυτής της υπόθεσης έγκειται στο ότι η απόφαση αυτή έχει άμεσο αντίκτυπο στον τρόπο προσέγγισης και αντιμετώπισης του προβλήματος της πορνογραφίας, καθώς η κυβέρνηση των ΗΠΑ αντιλαμβάνεται την αδυναμία νομικής επίλυσης του θέματος και στρέφεται περισσότερο στην χρήση λογισμικού φιλτραρίσματος και στη λογική της αυτοδέσμευσης και αυτορρύθμισης της βιομηχανίας.

II. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Προσωπικότητα και ελευθερία διαδικτυακής επικοινωνίας στο πεδίο του αστικού δικαίου

Το δικαίωμα της προσωπικότητας περιλαμβάνει διάφορα επιμέρους αγαθά, όπως η τιμή, η σωματική και ψυχική ακεραιότητα, το απόρρητο της επικοινωνίας και η ιδιωτική ζωή, ενώ επίσης υπάγονται σε αυτό και ορισμένες κατοχυρωμένες από το Σύνταγμα ελευθερίες, όπως η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης (άρθρο 13 §1) και η προσωπική ελευθερία (άρθρο 5 §3). Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα δικαίωμα που καλύπτει εκφάνσεις της ιδιότητας του ανθρώπου, αλλά και πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Ο Αστικός Κώδικας περιέχει διάταξη (ΑΚ 57), με την οποία προστατεύει την προσωπικότητα από κάθε παράνομη προσβολή. Η προστασία αυτή έχει λάβει και

συνταγματική κατοχύρωση, καθώς το άρθρο 2 §1 Σ προβλέπει ότι: «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Η επιταγή αυτή συγκεκριμενοποιείται και από άλλες ειδικότερες διατάξεις του ΑΚ (όπως η 58, η 60 και η 932)³⁴. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα είναι προσωπικό, προσωποπαγές και απόλυτο. Έτσι, συνδέεται στενά με το πρόσωπο του δικαιούχου και απαιτεί το σεβασμό του από κάθε πρόσωπο και κάθε πιθανή προσβολή.

Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και το δικαίωμα του «πληροφορείν» και «πληροφορείσθαι» αποτελεί το ζητούμενο και στο χώρο του διαδικτύου. Ουσιαστικά επιδιώκεται να συνδυαστεί η προστασία της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο με την ελευθερία διαδικτυακής επικοινωνίας, δικαιώματα που ρυθμίζονται από το αστικό δίκαιο μέσω της θεωρίας της έμμεσης τριτενέργειας.

Ειδικότερα, το Διαδίκτυο ως μέσο μαζικής επικοινωνίας οφείλει να ενημερώνει το κοινό, να προβάλλει με αντικειμενική κρίση και χωρίς προκατάληψη πολιτικές θέσεις, ηθικές και πολιτικές αρχές, καθώς και να συμβάλει στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Όμως, τόσο ο ηλεκτρονικός τύπος, είτε πρόκειται για έκδοση ηλεκτρονικής εφημερίδας, είτε για αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος μέσω ταχυδρομικών καταλόγων, όσο και η δημοσιογραφική έρευνα στο διαδίκτυο, είναι απαραίτητο να έχουν ως ηθικό γνώμονα τη διαφύλαξη της ανθρώπινης υπόστασης.

Εντούτοις, ο κυβερνοχώρος ενέχει αυξημένο κίνδυνο προσβολής του έννομου αγαθού της προσωπικότητας, καθώς κάθε χρήστης, βασιζόμενος στην κάλυψη και στην ασφάλεια που προσφέρει η ανωνυμία στο διαδίκτυο, μπορεί να διαδώσει ειδήσεις που θίγουν την προσωπική αξία ενός ατόμου. Για αυτό το λόγο, προβάλλεται επιτακτική η καθιέρωση συναλλακτικών υποχρεώσεων μεταξύ των χρηστών, η παράβαση των οποίων μπορεί να θεμελιώσει το παράνομο υπό την έννοια του άρθρου 914 ΑΚ, ενώ επίσης μπορεί να εφαρμοστεί αναλογικά και ο νόμος 1178/1981 τόσο για τον ιδιοκτήτη, τον εκδότη και τον διευθυντή μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας, όσο και για το συντάκτη και τον παροχέα πρόσβασης. Με άλλα λόγια, ο κάθε χρήστης που χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο ως μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας, παράλληλα με την άσκηση του συνταγματικού του δικαιώματος για πληροφόρηση, αναλαμβάνει και την εκπλήρωση καθηκόντων αναλόγων με αυτά που επιβάλλει η θεσμική εγγύηση του άρθρου 14 παρ. 2 Σ στον τύπο.³⁵

Γενικά, ως προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας νοείται κάθε επέμβαση σε μία ή περισσότερες εκδηλώσεις της προσωπικότητας, ενέργεια η οποία είναι παράνομη, αφού η ελληνική έννομη τάξη θεωρεί το δικαίωμα αυτό απόλυτο. Η πιο συχνή περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας από τα διαδικτυακά ΜΜΕ είναι η προσβολή της τιμής και συγκεκριμένα, της εξωτερικής τιμής ή υπόληψης του ατόμου, η οποία αντικατοπτρίζεται στην αντίληψη και εκτίμηση που έχουν οι άλλοι γι' αυτό. Η έννοια της τιμής έχει σχετικοποιηθεί, εφόσον προβάλλεται όλο και πιο έντονα το αίτημα για ελεύθερη έκφραση και σφαιρικότερη ενημέρωση της κοινής γνώμης. Τις περισσότερες φορές, η τιμή θίγεται από δημοσιεύματα που περιέχουν ψευδή περιστατικά ή ισχυρισμούς που μειώνουν το θιγόμενο και προβάλλουν μια εικόνα του, που δεν όρισε ο ίδιος.

Ωστόσο, τα όρια ανάμεσα στην διατύπωση γνώμης για ένα άτομο και τους προσβλητικούς ισχυρισμούς εναντίον του είναι δυσδιάκριτα. Η έκφραση γνώμης είναι επιτρεπτή, εφόσον στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά και η γνώμη αυτή είναι προσβλητική της τιμής όταν «συνιστά έκφραση περιφρόνησης ή θίγει την

³⁴ Βλ. Δημαρά Ν., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, 1998, σελ. 78.

³⁵ Καρακώστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σελ. 52.

προσωπικότητα κατά τρόπο αντιβαίνοντα στα χρηστά ήθη³⁶». Ο δημοσιογράφος οφείλει να γνωστοποιεί στο κοινό τα περιστατικά στα οποία στηρίζει την κρίση του για ένα πρόσωπο και η κρίση του αυτή να μην αποτελεί μορφή παράνομου λόγου.

Μια δεύτερη περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας από τον Τύπο είναι η προσβολή του ιδιωτικού βίου³⁷. Ο ιδιωτικός βίος μπορεί να προσβληθεί τόσο στο στάδιο της δημοσιογραφικής έρευνας, όσο και στο στάδιο της δημοσίευσης. Προσβολή του ιδιωτικού βίου θεωρείται επί παραδείγματι η προβολή προσωπικών στιγμών. Το πεδίο δράσης του ιδιωτικού βίου είναι ο χώρος μέσα στον οποίο το άτομο αναπτύσσει την προσωπική και οικογενειακή του ζωή, μακριά από παρεμβάσεις τρίτων³⁸.

Παρόλα αυτά, ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της προσωπικότητας αίρεται, όταν στοιχειοθετείται το δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και ιδίως των υπολοίπων χρηστών του Διαδικτύου (367 παρ. 1 ΠΚ) ή όταν η προσβολή πραγματοποιείται στα πλαίσια της ενασχέσεως δικαιώματος ή εκπλήρωσης καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο (20 ΠΚ), καθώς επίσης και στην περίπτωση που πρόκειται για κατάσταση ανάγκης (25 ΠΚ). Όσον αφορά το δικαιολογημένο ενδιαφέρον σχετίζεται με τη στάθμιση συμφερόντων και βασικά αυτός ο λόγος συντρέχει, όταν το όφελος που αποκομίζει το κοινωνικό σύνολο κρίνεται πιο σημαντικό από την προσβολή που υφίσταται ο θιγόμενος. Άρα, η ωφέλιμη πληροφόρηση του κοινού για ένα θέμα με κοινωνικές-ηθικές προεκτάσεις, για παράδειγμα, το οποίο ενδιαφέρει άμεσα την κοινή γνώμη, είναι δυνατόν να δικαιολογήσει σε κάποιο βαθμό την επέμβαση στην προσωπικότητα.

Σε γενικές γραμμές, για την προάσπιση του θιγόμενου από προσβολές μέσω του Διαδικτύου υφίσταται ένα νομικό περίβλημα, το οποίο περιλαμβάνει, πέρα από τις διατάξεις των άρθρων 57 και 59 του ΑΚ, το ν. 2472/1997 (άρθρο 23), καθώς και το άρθρο 739 ΑΚ. Βασικά, επομένως, ο Νόμος εκχωρεί στον θιγόμενο από χρήστη Διαδικτύου όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο θιγόμενο από επεμβάσεις του τύπου, όπως το δικαίωμα απάντησης, αμυντικά μέσα προστασίας της προσωπικότητας και αποκαταστατικά μέσα προστασίας (π.χ. δυνατότητα αγωγής για άρση της προσβολής και απαίτηση αποζημίωσης)³⁹.

2. Προσβολές του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας

Όπως διατυπώθηκε παραπάνω, η προσωπικότητα εξωτερικώς παρίσταται υπό διάφορες εκφάνσεις, οι οποίες θεωρούνται προστατεύσιμες, και εκτός από τις δυο προαναφερθείσες εκφάνσεις της, την τιμή και τον ιδιωτικό βίο, ιδιαίτερα σημαντική είναι και η εικόνα του προσώπου. Η προσβολή της εικόνας εκ μέρους χρηστών του Διαδικτύου είναι σύνηθες φαινόμενο και κατά το άρθρο 57 ΑΚ ανάγεται σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας.

³⁶ Βλ. Καράκωστα Ι., Το Δίκαιο των ΜΜΕ, 1998, σελ. 186.

³⁷ Ο Τύπος, με την ευρεία έννοια, συμπεριλαμβανομένου δηλαδή και του ηλεκτρονικού τύπου, προσβάλλει την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου, όταν δημοσιεύει στοιχεία της ιδιωτικής του ζωής. Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο Ι. Καράκωστας (βλ. Καράκωστα Ι., Το Δίκαιο των ΜΜΕ, 1998, σελ. 193) «αφενός τα δημοσιευμένα στοιχεία πρέπει να έχουν το χαρακτήρα πραγματικών περιστατικών, και αφετέρου τα πραγματικά περιστατικά να είναι αληθή», ώστε να συντρέχει περίπτωση προσβολής του ιδιωτικού βίου.

Βλ. περισσότερα σχετικά με την προστασία του ιδιωτικού βίου στην Ελλάδα στο επόμενο κεφάλαιο.

³⁸ Βλ. εργασία του μαθήματος «Δίκαιο των Μέσων Ι», με τίτλο «Η προστασία της προσωπικότητας του πολίτη από τον Τύπο», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2002.

³⁹ Βλ. παρακάτω εκτενέστερη αναφορά στα μέσα προστασίας της προσωπικότητας.

Η εικόνα, ειδικότερα, παριστάνει την εξωτερική μορφή του ανθρώπου και όπως αυτή συνοδεύει πάντοτε τον άνθρωπο και εμφανίζεται δημόσια μόνον όταν αυτός θέλει, έτσι και η εικόνα του δεν ανήκει στον κοινό, αλλά μόνον στο πρόσωπο που παριστάνει. Κάθε άτομο έχει δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας, δηλαδή «εξουσία να αποφασίζει για την αποτύπωση, διάδοση, ή δημόσια έκθεση της απεικόνισης της μορφής του»⁴⁰ και κατά συνέπεια, κανένας δεν έχει δικαίωμα χωρίς τη συναίνεση του ενδιαφερομένου ούτε να αποτυπώσει (π.χ. με φωτογράφιση, κινηματογράφιση) την εικόνα του άλλου, ούτε και να την εκθέσει δημόσια (π.χ. μέσω του διαδικτύου). Όπως επίσης απαγορεύεται και η χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου χρησιμοποίηση της εικόνας για διαφημιστικούς σκοπούς. Η μόνη περίπτωση που δεν απαιτείται η έγκριση του ενδιαφερόμενου για λήψη, ψηφιοποίηση και μετάδοση μιας φωτογραφίας είναι όταν πρόκειται για πρόσωπα της επικαιρότητας ή της σύγχρονης ιστορίας ή για δημόσια συνάθροιση προσώπων⁴¹. Επιπλέον, ειδική αναφορά και πρόβλεψη γίνεται για την εικόνα, η οποία προορίζεται για τηλεδιάσκεψη, καθώς σε αυτήν την περίπτωση η συναίνεση τεκμαίρεται, όπως συμβαίνει επίσης και στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο εικονιζόμενος εγκαθιστά σύστημα βιντεοσκόπησης του και μετάδοσης της εικόνας μέσω του Διαδικτύου⁴².

Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας είναι αυτοτελές. Μόνη αποτύπωση ή η εμφάνιση της εικόνας κάποιου στο κοινό χωρίς τη συναίνεσή του προσβάλλει αυτοτελώς την προσωπικότητά του (δηλ. το δικαίωμά του επί της ίδιας εικόνας) και δεν απαιτείται να προσβάλλεται συγχρόνως και άλλο αγαθό της προσωπικότητας του εικονιζόμενου, όπως η τιμή του με την κατά μειωτικό τρόπο εμφάνιση της φυσιογνωμίας του ή το απόρρητο της ιδιωτικής ζωής του με την εμφάνιση σκηνών απ' αυτήν. Αν συμβεί και το εικονιζόμενο πρόσωπο εμφανίζεται κάτω από συνθήκες που μειώνουν την τιμή και υπόληψή του ή που παραβιάζουν το απόρρητο της ιδιωτικής του ζωής, τότε προσβάλλονται περισσότερες εκφάνσεις της προσωπικότητας και η προσβολή είναι σημαντικότερη.

Έτσι, αποτελεί παράνομη προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας η φωτογράφιση ή κινηματογράφιση κάποιου προσώπου και η προβολή της εικόνας του δια του διαδικτύου, γεγονός που όμως έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις, καθώς με τη συνδρομή της ψηφιοποίησης η διακίνηση φωτογραφικού υλικού στο Δίκτυο έχει πλέον απλοποιηθεί. Με άλλα λόγια, ο οποιοσδήποτε χρήστης μπορεί εύκολα να διαδώσει την φωτογραφία ενός άλλου προσώπου, είτε αποστέλλοντας την με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε άλλα άτομα συνδεδεμένα στο διαδίκτυο, είτε μπορεί να την εκθέσει σε κοινή θεά, τοποθετώντας την σε ιστοσελίδα. Ανεξάρτητα, ωστόσο, από τον τρόπο δημοσιοποίησης της εικόνας και από το στάδιο που βρίσκεται η διαδικασία της διακίνησής της (στάδιο της λήψεως, στάδιο της ψηφιοποίησης, στάδιο της διάδοσής της), ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αξιώσει την προστασία της εικόνας του βάσει του άρθρου 57 ΑΚ.

Συνεπώς, και στην περίπτωση της προσβολής του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας αναγνωρίζονται στον θιγόμενο τα ίδια μέσα προστασίας με αυτά που ισχύουν για την προστασία της προσωπικότητάς του εν γένει.

⁴⁰ Καράκωστα Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, 1997, σελ. 65.

⁴¹ Η φωτογράφιση ή κινηματογράφιση δημοσίων συναθροίσεων είναι επιτρεπτή, καθώς γενικά θεωρείται ότι η συμμετοχή σε αυτές καθαυτή ενέχει σιωπηρή συναίνεση για τη λήψη της εικόνας του συμμετέχοντος. Αυτό όμως δεν είναι αδιάσειστο, υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει τέτοια συναίνεση, σε περίπτωση δημόσιας τελετής όπου στην εικόνα του συμμετέχοντος εκφράζονται αρνητικά συναισθήματα και αρνητικές επιδράσεις από την τελετή αυτή.

⁴² Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, σ.54.

3. Ο αυτοπροσδιορισμός του προσώπου μέσω του Διαδικτύου ως κριτήριο ευθύνης

Το άτομο που αποφασίζει να εκθέσει τον εαυτό του στην αγορά του Internet, ασκώντας, με αυτόν τον τρόπο, το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού, ουσιαστικά γνωρίζει και αποδέχεται τη δημοσιοποίηση στοιχείων της προσωπικότητάς του στο χώρο αυτό. Το μέγεθος της έκθεσης και η έκτασή της σε προσωπικά δεδομένα, που μπορεί να αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα ή εκδηλώσεις της προσωπικότητας του ατόμου, εξαρτώνται από το είδος της ανάμειξης του χρήστη στις διαδικτυακές δραστηριότητες και στις ηλεκτρονικές διασυνδέσεις. Υπάρχει επομένως η πιθανότητα με τη διάθεσή τους τα παραπάνω στοιχεία της ατομικότητας του προσώπου (δημιουργήματα) να αλλοτριωθούν και να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης, με μοναδικό αντιστάθμισμα την υπεισέλευση και εγκατάστασή τους στην διαδικτυακή αγορά.

Γενικά, η εισφορά στο Διαδίκτυο συνεπάγεται ότι τα εισφερόμενα στοιχεία τίθενται στην κοινή χρήση, στην κοινή ωφέλεια και ως εκ τούτου, όλοι οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να τα απολαύσουν χωρίς να απαιτείται κάποιο αντάλλαγμα ή να αξιώνεται αποζημίωση, αποκομιδή κέρδους ή άλλη προστασία από την πλευρά του «θιγομένου».

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι εφόσον η υφιστάμενη τεχνική υποδομή δεν εξασφαλίζει τον έλεγχο και τη διαφύλαξη της προσωπικής και ιδιωτικής σφαίρας του χρήστη, ο τελευταίος αποφασίζοντας να συμμετάσχει στο Διαδίκτυο, παραιτείται εκ των προτέρων της προστασίας από παρεμβάσεις τρίτων συγκοινωνών του στα καταρχήν προστατευόμενα έννομα αγαθά του, αφού μάλιστα έχει συναινέσει ο ίδιος στο να καταστούν κοινόχρηστα.

Όπως παρατηρεί σχετικά ο Ι. Καράκωστας, η συμμετοχή στο ηλεκτρονικό Διαδίκτυο σημαίνει καταρχήν: είτε ότι το άτομο θέτει εκούσια τον εαυτό του εκτός σφαίρας δικαιοκίνησης προστασίας, είτε ότι αναλαμβάνει την υποχρέωση να μην ασκήσει τα ενδεδειγμένα μέσα προστασίας, προκειμένου να αποτρέψει τη χρήση από τρίτους και την αλλοίωση των στοιχείων, που εν γνώσει του διατέθηκαν σε κοινή χρήση στο κυβερνοχώρο.

Όλα τα προαναφερθέντα έχουν νόημα και ισχύ μόνο υπό το πρίσμα δύο εγγενών περιορισμών. Το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού του προσώπου μέσω του Διαδικτύου δεν επιτρέπεται να καταστρατηγεί και να αναιρεί το συνταγματικά προστατευόμενο περιεχόμενο του «πυρήνα» της ανθρώπινης αξίας, καθώς πρόκειται για ένα αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα, ανεπίδεκτο διάθεσης ή παραίτησης εκ μέρους του φορέα του. Δεύτερον, σημειώνεται ότι τα όρια του αυτοπροσδιορισμού αποτελούν και όρια της ευθύνης. Δηλαδή, ο ζημιώσαντας δεν μπορεί να επικαλεστεί, προκειμένου να απαλλαγεί από την ευθύνη του, τον αυτοπροσδιορισμό του προσώπου μέσω του Internet, εάν τα έννομα αγαθά του χρήστη που έχουν θιγεί δεν έχουν τεθεί σε κοινοχρησία⁴³.

⁴³ Βλ. Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σελ. 54-55.

4. Ποινική Προστασία της προσωπικότητας για προσβολές της μέσω του Διαδικτύου

Το διαδικτυακό περιβάλλον λόγω της μεγάλης ποσότητας των εισερχόμενων πληροφοριών και της δυσχέρειας ελέγχου αυτών, αλλά κυρίως λόγω των ποικίλων μέσων έκφρασης και επικοινωνίας που προσφέρει (ηλεκτρονική επιστολή, ιστοσελίδα, ομάδα νέων, διάουλοι συνομιλιών, κ.λπ.) αφήνει περιθώρια και γενικά, είναι επιρρεπές σε διακίνηση υλικού, μηνυμάτων προσβλητικών προς το πρόσωπο του χρήστη.

Οι χρήστες του Διαδικτύου προστατεύονται σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητάς τους από τις γενικές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα περί προσβολής της τιμής (άρθρα 361 επ. ΠΚ). Από τις προσβολές που στρέφονται κατά του προσώπου ιδιαίτερα σημαντικές είναι η εξύβριση και η δυσφήμιση, οι οποίες αποτελούν σοβαρά παραπτώματα, που επιπλέον παρουσιάζονται συχνά στον κυβερνοχώρο.

Κατά το άρθρο 362 ΠΚ ως δυσφήμιση ορίζεται ο ενώπιον τρίτου ισχυρισμός ή διάδοση γεγονότος που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη ενός ατόμου (χρήστη). Με άλλα λόγια, για να στοιχειοθετηθεί το αδίκημα της δυσφήμισης απαιτείται ο εν λόγω ισχυρισμός να διατυπώνεται μπροστά σε τρίτους χρήστες, πράγμα που σημαίνει ότι όταν το Διαδίκτυο χρησιμοποιείται ως μέσο προσωπικής-απόρρητης επικοινωνίας μεταξύ του δράστη και του φορέα της τιμής (για παράδειγμα, αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος αποκλειστικά στον ενδιαφερόμενο) δεν υφίσταται δυσφήμιση. Μια δήλωση-αναφορά μπορεί να αναγνωρισθεί ως δυσφημιστική, ακόμη και όταν φαινομενικά ο δράστης την απευθύνει προς τον ενδιαφερόμενο, εάν η ενέργειά του αυτή γίνεται με δόλια πρόθεση και αναμένει ότι κάποιος τρίτος χρήστης μπορεί να λάβει γνώση αυτής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο άρθρο 366 παρ. 1 ΠΚ αναφέρεται ότι ο χρήστης του Διαδικτύου έχει το δικαίωμα να γνωστοποιεί γεγονότα του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου ενός προσώπου υπό την προϋπόθεση ότι τίθεται ζήτημα δημοσίου συμφέροντος.

Εξύβριση είναι ο ισχυρισμός γεγονότων, που προσβάλλουν την τιμή ενός ατόμου και ο οποίος ισχυρισμός απευθύνεται μονάχα προς τον φορέα της τιμής (361 ΠΚ). Το άρθρο 367 ΠΚ τυγχάνει εφαρμογής και στις εξυβρίσεις που διαπράττονται στο Διαδίκτυο και σύμφωνα με αυτό, δεν αποτελούν άδικη πράξη: α) οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες, β) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για την προστασία δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον, ή γ) σε ανάλογες περιπτώσεις (άρθρο 367 παρ.1 ΠΚ).

Συνεπώς, επιτρέπεται στον χρήστη να προβεί σε τέτοιες κρίσεις και εκφράσεις, εάν οι εκδηλώσεις αυτές κρίνονται επιβεβλημένες, προκειμένου να διαφυλαχθούν τα συμφέροντα άλλων ατόμων-χρηστών, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το συμφέρον τους να ενημερώνονται για τα σημαντικά γεγονότα του δημόσιου βίου.

Όπως προβλέπει το άρθρο 367 παρ. 2 ΠΚ, η διάταξη της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου δεν εφαρμόζεται όταν οι επίμαχες κρίσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία του αδικήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης του άρθρου 363 ΠΚ, ή όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις, υπό τι οποίες τελέστηκε η πράξη της εξύβρισης ή της απλής δυσφήμισης προκύπτει σκοπός εξύβρισης, δηλαδή πρόθεση που κατευθύνεται ειδικώς στην προσβολή της τιμής.

Οι πράξεις των άρθρων 361 επ. ΠΚ διώκονται κατόπιν εγκλήσεως του θιγέντος, η οποία υποβάλλεται μέσα σε χρονικό διάστημα ενός τριμήνου από την τέλεση της πράξης ή από τη γνώση αυτής.

III. ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η «σπονδυλική στήλη» της δημοσιογραφίας είναι η δημοσιογραφική έρευνα, η οποία εστιάζεται κυρίως στην ανεύρεση πηγών πληροφόρησης και στην πρόσβαση σε αυτές. Σημειώνεται ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία, καθώς κατά τη διεξαγωγή της ο δημοσιογράφος αναλαμβάνει πέρα φυσικά από την επιλογή και τον εντοπισμό του προς ανάλυση γεγονότος, τη συλλογή πληροφοριών, την επαλήθευση και τη σύνθεσή τους, ώστε να δημιουργηθεί ένα πλήρες ειδησεογραφικό προϊόν.

Ωστόσο, η ανάπτυξη ενός νέου τεχνολογικού περιβάλλοντος προσέφερε τη δυνατότητα ανάπτυξης νέων μέσων στο Διαδίκτυο, άλλαξε ριζικά τις δυνατότητες πρόσβασης σε πηγές πληροφοριών για αρκετούς τομείς δημοσιογραφικής δραστηριότητας και έτσι, πλέον το διαδίκτυο έχει μετατραπεί στο ισχυρότερο ίσως «εργαλείο» δημοσιογραφικής έρευνας.

Η ελευθερία της έρευνας βασίζεται στην ανεμπόδιστη πρόσβαση στις πηγές, προκειμένου να αναζητηθούν πληροφορίες, αλλά και να επαληθευτούν πριν τη δημοσιοποίησή τους. Ως εκ τούτου, ο κυβερνοχώρος αποτελεί την κατεξοχήν ανοιχτή πηγή πληροφόρησης, με την έννοια ότι παρέχει απρόσκοπτη πρόσβαση στο δημοσιογράφο. Συνεπώς, εύλογα δεν υπάρχουν προβλήματα στη συλλογή πληροφοριών μέσω του Διαδικτύου, λόγω της φύσεως του χώρου αυτού.

Εντούτοις, επειδή η δημοσιογραφική έρευνα συχνά «απειλεί» την προσωπικότητα του ατόμου, εφόσον εισέρχεται στον ιδιωτικό βίο, έχει ανακριτικό χαρακτήρα και δύναται να χρησιμοποιήσει ηλεκτρονικά μέσα καταγραφής των πληροφοριών, είναι αναγκαίο η ερευνητική δημοσιογραφία να υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι θέτονται βασικά από τις διατάξεις του ποινικού και αστικού δικαίου και ειδικότερα, από τις διατάξεις των άρθρων 914, 919, 932, 57 και 59 ΑΚ και των νόμων 1178/1981, 2328/1995 και 2472/1997. Σε αντίθεση, επομένως, με το δικαίωμα παθητικής πληροφόρησης για το οποίο υπάρχει σχετική πρόβλεψη στο Σύνταγμα⁴⁴, για την ενεργητική πληροφόρηση, που είναι άμεσα συνυφασμένη με τη δημοσιογραφική δραστηριότητα, δεν έχουν νομοθετηθεί ειδικές περιοριστικές ρυθμίσεις.

Ειδικότερα, βάσει των παραπάνω οριοθετείται το δικαίωμα συλλογής πληροφοριών. Καταρχάς είναι αμφισβητούμενο το κατά πόσο μπορεί να στοιχειοθετηθεί υποχρέωση παροχής πληροφοριών από ιδιώτες, ακόμα και όταν αυτοί είναι πρόσωπα της δημοσιότητας, καθώς κάτι τέτοιο θα προσέκρουε στις διατάξεις των άρθρων 9 και 5 του Συντάγματος. Επιπλέον, εάν ο δημοσιογράφος προσκρούσει σε χώρο απορρήτου, δεν μπορεί να έχει αξίωση για παροχή πληροφοριών, όπως το

⁴⁴ Το άρθρο 14 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος γεννά αξίωση έναντι του Κράτους για παροχή πληροφοριών. Επίσης, στις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 10 του Συντάγματος ορίζονται αντίστοιχα πως «καθένας ή πολλοί μαζί έχουν το δικαίωμα, τηρώντας τους νόμους του Κράτους, να αναφέρονται εγγράφως στις αρχές, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να ενεργούν σύντομα κατά τις κείμενες διατάξεις και να απαντούν αιτιολογημένα σε εκείνον που υπέβαλε την αναφορά σύμφωνα με το νόμο» και πως «η αρμόδια αρχή υποχρεούται να απαντά σε αίτηση πληροφοριών, εφόσον αυτό προβλέπεται από το νόμο». Βλ. εργασία του μαθήματος «Δίκαιο των Μέσων Ι», με τίτλο «Η προστασία της προσωπικότητας του πολίτη από τον Τύπο», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2002.

τηλεφωνικό, το φορολογικό και το τραπεζικό απόρρητο. Συνεπώς, γίνεται σαφές ότι το δικαίωμα της προσωπικότητας θέτει εμφανή όρια στο δικαίωμα αναζήτησης πληροφοριών μέσω του Διαδικτύου. Τα όρια αυτά προστατεύουν εκφάνσεις του δικαιώματος, όπως ο γραπτός και προφορικός λόγος, η εικόνα ενός προσώπου και η φυσική και ψυχική του υπόσταση. Με άλλα λόγια, η δημοσιογραφική έρευνα δεν μπορεί να καταλήγει σε παραβίαση του απόρρητου της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, σε συστηματική παρακολούθηση των «επισκέψεων» κάποιου χρήστη σε συγκεκριμένες ιστοσελίδες, σε παρακολούθηση της συμμετοχής των χρηστών σε ομάδες συζητήσεων, σε υποκλοπές διαδικτυακών τηλεφωνικών συνομιλιών και τηλεδιασκέψεων, κ.λπ. Τέλος, ο δημοσιογράφος κατά τη διάρκεια της έρευνάς του δεν πρέπει να παραβαίνει το νόμο ή τα χρηστά ήθη.

Σε περίπτωση πρόσκρουσης του δικαιώματος της προσωπικότητας με τη δημοσιογραφική δραστηριότητα, γίνεται στάθμιση συμφερόντων. Αυτό σημαίνει ότι καταρχάς εξετάζεται ο βαθμός στον οποίο εθίγη η προσωπικότητα και στη συνέχεια εάν η προσβολή αυτή είναι υποδεέστερη ή όχι του δικαιώματος για πληροφόρηση. Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι πιθανό να υποχωρήσει σε περίπτωση που υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης, για την ικανοποίηση του οποίου απαιτούνται πληροφορίες που συλλέγονται μετά από έρευνα. Επιπρόσθετα, το δικαίωμα της προσωπικότητας υποχωρεί όταν ο ιδιώτης συναινεί στο να αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών⁴⁵.

Εντούτοις, η δημοσιογραφική έρευνα, όπως προείπαμε, δεν αφορά μόνο τη συλλογή πληροφοριών. Όσον αφορά λοιπόν τη δημοσιογραφική έρευνα που διεξάγεται στο Διαδίκτυο, το βασικό της πρόβλημα εντοπίζεται στο στάδιο της επαλήθευσης των πληροφοριών, καθώς τα άπειρα δεδομένα και τα πληροφοριακά στοιχεία που υπάρχουν στον κυβερνοχώρο δυσχεραίνουν το έργο αυτό του δημοσιογράφου. Σε αντιδιαστολή, με τις πληροφορίες που υπάρχουν σε μια εφημερίδα ή μεταδίδονται από την τηλεόραση, οι οποίες πριν τη δημοσιοποίησή τους επεξεργάζονται, κατά κανόνα, από τους δημοσιογράφους με σκοπό την εξακρίβωση της ορθότητας και της αληθείας τους, η επαλήθευση των ειδήσεων στο Διαδίκτυο είναι δύσκολη υπόθεση. Στα συμβατικά ΜΜΕ ο δημοσιογράφος ενδιαφέρεται να εξασφαλίσει την αξιοπιστία τόσο τη δική του, όσο και του μέσου και ενεργεί ιδιαίτερα προσεκτικά και μεθοδικά όσον αφορά τον έλεγχο των δεδομένων. Στον κυβερνοχώρο από την άλλη, ένα μεγάλο μέρος των πληροφοριών εισάγονται από άτομα που δεν έχουν τη δημοσιογραφική ιδιότητα και «κρύβονται» πίσω από το άλλοθι της ανωνυμίας, γεγονός που καθιστά την ακρίβεια των ειδήσεων αμφισβητούμενη.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της διαδικτυακής έρευνας προτείνεται η τήρηση της λεγόμενης *netiquette*, ενός κώδικα καλής συμπεριφοράς που έχει προβλεφτεί για την ρύθμιση των ζητημάτων που ανακύπτουν στα ΜΜΕ, διαδικτυακά και μη, και ο οποίος κώδικας συγκεκριμενοποιεί τις συναλλακτικές υποχρεώσεις των μέσων αυτών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο δημοσιογράφος ή ο χρήστης του Διαδικτύου κατά την έρευνά του επιβάλλεται να πιστοποιεί την ταυτότητα του αποστολέα ενός e-mail και επιπλέον, πρέπει, όπως άλλωστε είναι και αυτονόητο, να εμπιστεύεται περισσότερο τις ιστοσελίδες επιχειρήσεων, οργανώσεων αρχείων Τύπου από τις προσωπικές ιστοσελίδες (π.χ. ομάδες νέων). Η παραβίαση των προαναφερθέντων κανόνων της *netiquette* αποτελεί καταρχήν και παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων των συμβατικών και διαδικτυακών ΜΜΕ και σε

⁴⁵ Βλ. εργασία του μαθήματος «Δίκαιο των Μέσων Ι», με τίτλο «Η προστασία της προσωπικότητας του πολίτη από τον Τύπο», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2002.

περίπτωση περιουσιακής ή ηθικής βλάβης προσώπων γεννά την αστική ευθύνη αυτών⁴⁶.

IV. ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο εξασφαλίζει στο άτομο τη δυνατότητα να υπερασπιστεί ικανά, με νομικά μέσα, τα προστατευτέα αγαθά της προσωπικότητάς του. Τα μέσα επανόρθωσης της προσβολής κατά της προσωπικότητας εισέρχονται στο χώρο του αστικού δικαίου και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στα αμυντικά και στα αποκαταστατικά μέσα προστασίας.

1. Αμυντικά μέσα προστασίας

Τα αμυντικά μέσα, με τα οποία ουσιαστικά αντικρούεται η προσβολή της προσωπικότητας, είναι η αγωγή άρσης της προσβολής και παράλειψής της στο μέλλον (άρθρο 57 ΑΚ), καθώς και η αναγνωριστική του παρανόμου χαρακτήρα της προσβολής αγωγή (άρθρο 70 ΚπολΔ).

Στον Αστικό Κώδικα, προκειμένου να υπάρξει αξίωση για τα παραπάνω ένδικα βοηθήματα, επιβάλλεται ως απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη προσβολής και ο κίνδυνος επαναλήψεώς της στο μέλλον. Σε κάθε περίπτωση, που η προσβολή δεν έχει εκδηλωθεί ακόμη, υφίσταται όμως κίνδυνος ή βάσιμες ενδείξεις ότι θα εκδηλωθεί στο μέλλον, τότε επιτρέπεται να εγερθεί προληπτική αγωγή για παράλειψη. Η νομική αυτή θεώρηση δεν είναι αυθαίρετη, αλλά πηγάζει από τη γενική δικαιοκή αρχή ότι η πρόληψη της ζημίας (προσβολής) είναι προτιμότερη από την εκ των υστέρων αποκατάσταση ή καταστολή⁴⁷. Εξάλλου, το αστικό δίκαιο αποδέχεται, με ρητή διατύπωση στα άρθρα 1004 και 1006, την προληπτική αγωγή για παράλειψη. Η αξίωση παραλείψεως εγείρεται κυρίως, όταν θίγονται έννομα αγαθά (όπως το αγαθό της προσωπικότητας), που η προσβολή τους δεν ανατρέπεται, ούτε αποκαθίσταται εύκολα.

A. Ουσιαστικές προϋποθέσεις της άσκησης των αμυντικών βοηθημάτων

Το άρθρο 57 ΑΚ ορίζει τις ειδικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για την έγερση της προληπτικής αγωγής για παράλειψη και της αγωγής για άρση της προσβολής και μελλοντικής παράλειψής της.

α. Προϋποθέσεις της προληπτικής αγωγής για παράλειψη

Σε περίπτωση που επίκειται προσβολή, το άμεσα ενδιαφερόμενο άτομο δεν είναι υποχρεωμένο να υποστεί πρώτα τον προσβλητικό ισχυρισμό, για να αξιώσει

⁴⁶ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, σ.58.

⁴⁷ Σημειώνεται ότι η αγωγή για παράλειψη, γενικά, έχει τις ρίζες της στη νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού. Ο γερμανικός αστικός κώδικας αναγνωρίζει και αποδέχεται την αγωγή παραλείψεως (συμπεριλαμβανομένης και της προληπτικής αγωγής), με την προϋπόθεση ότι αποσκοπεί στην προστασία απόλυτων δικαιωμάτων.

την προστασία της προσωπικότητάς του. Αντίθετα, εάν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ο εναγόμενος προτίθεται πράγματι να επιφέρει παράνομη προσβολή της υπόστασης του ενάγοντα, θεμελιώνεται απειλή και κατά συνέπεια, αξίωση παράλειψης. Εύλογα, όμως, δεν αρκεί η επίκληση μιας υποθετικής απειλής, ούτε η αμφισβήτηση της νομιμότητας προηγούμενης συμπεριφοράς του εναγόμενου, αλλά είναι απαραίτητο να αξιολογήσει ο δικαστής τις ενδείξεις-στοιχεία και να αποφανθεί για τη σοβαρότητα της ενδεχόμενης απειλής.

Κατεξοχήν πεδίο εφαρμογής της προληπτικής αγωγής για παράλειψη αποτελεί η δημοσιογραφική έρευνα γύρω από τον ιδιωτικό βίο ενός προσώπου. Ενώ δηλαδή κατά το στάδιο της δημοσιογραφικής έρευνας μπορεί να μην προσβάλλεται εμφανώς κάποιο στοιχείο της προσωπικότητας του ενδιαφερόμενου, η διενέργεια της έρευνας αυτής καθιστά σφόδρα πιθανή την προσβολή των προσωπικών του δεδομένων με την δημοσίευση αυτών.

Ως ανακεφαλαίωση, οι ουσιαστικές προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για την άσκηση της προληπτικής αγωγής για παράλειψη είναι οι εξής :

α. Κίνδυνος προσβολής. Είναι αναγκαίο για να μπορεί να εγερθεί η σχετική αγωγή, να έχει διαπιστωθεί σοβαρός κίνδυνος, δηλαδή να υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να επέλθει ο κίνδυνος αυτός, ενώ παράλληλα, δεν τίθεται περιορισμός ως προς τη φύση του κινδύνου, μπορεί να είναι αφηρημένος (π.χ. λόγω της προηγούμενης συμπεριφοράς του δράστη), αλλά και συγκεκριμένος (π.χ. διεξαγωγή δημοσιογραφικής έρευνας γύρω από την προσωπική ζωή ενός ατόμου).

β. Παράνομη συμπεριφορά. Η παράνομη συμπεριφορά εκδηλώνεται ως απόκλιση από τους κανόνες ορθής συμπεριφοράς. Στο Διαδίκτυο οι κανόνες αυτοί «χαράσσονται» από τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του διαδικτυακού τύπου και τη *netiquette*. Η δικαστική προστασία προβάλλεται ως έσχατη λύση σε περίπτωση που ο κίνδυνος είναι αρκετά συγκεκριμένος και το απειλούμενο πρόσωπο δεν μπορεί να προστατευθεί επαρκώς με άλλον τρόπο. Εάν υφίστανται συγκεκριμένες ποινικές διατάξεις για την προστασία του απειλούμενου αγαθού (όπως συμβαίνει με την τιμή, την περιουσία, κ.πλ.), τότε δεν συντρέχει λόγος παροχής της προληπτικής αγωγής για παράλειψη, καθώς ο διαχωρισμός των ορίων της γενικής ελευθερίας του απειλούμενου και του έννομου αγαθού του απειλούμενου είναι εκ των προτέρων δεδομένος ή σαφώς προκαθορισμένος. Άρα, η έγερση της προληπτικής αγωγής έχει νόημα μόνο σε περίπτωση που επιδιώκεται μέσω της δικαστικής αρωγής ο καθορισμός των ορίων της γενικής ελευθερίας σε σχέση με την απειλούμενη έννομη σφαίρα του θιγόμενου, ώστε να προληφθεί η πρόκληση προσβολής στο μέλλον.

γ. Έννομο συμφέρον. Αναγκαία συνθήκη για την άσκηση της προληπτικής αγωγής είναι η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος του απειλούμενου.

β. Προϋποθέσεις της αγωγής άρσης της προσβολής και παράλειψης στο μέλλον

Σε γενικές γραμμές, η αγωγή άρσης της προσβολής της προσωπικότητας προϋποθέτει παρούσα και συνεχιζόμενη παράνομη συμπεριφορά. Η ίδια συνθήκη αφορά και το αίτημα παράλειψης στο μέλλον. Ουσιαστικά επιβάλλεται η παράνομη συμπεριφορά να επιφέρει ένα σχετικά διαιωνιζόμενο αποτέλεσμα, δηλαδή τη δημιουργία μιας πραγματικής κατάστασης, η οποία να υφίσταται μέχρι και την έκδοση της απόφασης.

Απαραίτητη προϋπόθεση ειδικά για την αξίωση για παράλειψη στο μέλλον είναι η απόδειξη εκ μέρους του ενάγοντος κινδύνου επαναλήψεως. Ο κίνδυνος αυτός θεμελιώνεται, εφόσον υπάρχει προηγούμενο προσβολής, καθώς εάν η προσβολή έχει εκδηλωθεί μια φορά, εύλογα πιθανολογείται η επανάληψή της. Εξάλλου στο χώρο του Διαδικτύου, λόγω της τεχνικής υποδομής του, η επανάληψη, για παράδειγμα, ενός προσβλητικού δημοσιεύματος είναι ιδιαίτερα απλή με την περαιτέρω καταχώρισή του σε links άλλων ιστοσελίδων ή τη διάδοσή του μέσω chat rooms και επομένως, σε αυτήν την περίπτωση εύκολα τεκμαίρεται ο κίνδυνος επαναλήψεως.

B. Το αντικείμενο της αγωγής άρσης και παράλειψης και της προληπτικής αγωγής για παράλειψη και η έκταση των αξιώσεων αυτών

Ο νόμος (άρθρο 57) δεν συγκεκριμενοποιεί το αντικείμενο των αγωγών προστασίας της προσωπικότητας, αντίθετα αρκείται στη διευκρίνιση ότι ο προσβληθείς δικαιούται να απαιτήσει «να αρθεί η προσβολή» και «να μην επαναληφθεί στο μέλλον». Η γενική και αόριστη διατύπωση της διάταξης αυτής αναγκάζει τα ενδιαφερόμενα μέρη και τον δικαστή να συνάγουν το αντικείμενο της αγωγής σε σχέση με τη συγκεκριμένη προσβολή, ενώ ο ενάγοντας υποχρεούται σε σαφή και διεξοδική διατύπωση των αιτημάτων του. Ως εκ τούτου ο ενάγων πρέπει να περιγράψει επακριβώς τη συμπεριφορά του αντιδίκου, η οποία θα κριθεί από το δικαστήριο, που αναλόγως θα επιβάλλει τις απαιτούμενες κυρώσεις και θα προτείνει τα μέτρα καταστολής αυτής της συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τους γενικούς δικονομικούς κανόνες, ο ενάγων μπορεί να διατυπώσει πολλά αιτήματα, σωρευτικά ή επικουρικά, όπως, για παράδειγμα, να απαιτήσει την απαγόρευση διάδοσης στο Διαδίκτυο αναληθούς πληροφορίας για το άτομό του και την γνωστοποίηση της επανόρθωσης σε τρίτους. Το δικαστήριο, από την άλλη, δεσμεύεται και δεν μπορεί να επιβάλλει περισσότερες κυρώσεις από αυτές που περιλαμβάνονται στα αιτήματα του ενάγοντα, μπορεί όμως βέβαια να τις περιορίσει.

Κατά την επιβολή των μέτρων το δικαστήριο οφείλει να προχωρεί σε στάθμιση συμφερόντων, με την έννοια της σύγκρισης του περιορισμού των δικαιωμάτων του εναγόμενου, που συνεπάγεται το συγκεκριμένο μέτρο, και του πλήγματος που επιφέρεται στον ενάγοντα από τη συγκεκριμένη προσβολή (αρχή της αναλογικότητας). Η δυσαναλογία του μέτρου μπορεί να έγκειται στο γεγονός ότι πλήττει υπέρμετρα το έννομο αγαθό της προσωπικότητας του εναγόμενου ή ότι τον επιβαρύνει οικονομικά υπερβολικά σε σχέση προς τη βαρύτητα της προσβολής. Σημειώνεται ότι η στάθμιση συμφερόντων είναι ιδιαίτερα δυσχερής και πρέπει να διεξάγεται με προσοχή, καθώς τα αντιπαρατιθέμενα συμφέροντα συνήθως είναι ανομοιογενή, όπως, για παράδειγμα, συμβαίνει στην τελευταία περίπτωση, όπου συγκρίνονται τα αγαθά της προσωπικότητας του ενάγοντος και τα περιουσιακά αγαθά του εναγόμενου.

Αρκετά προβληματικός είναι και ο προσδιορισμός της έκτασης της αξίωσης άρσης και παράλειψης, που εξαρτάται κυρίως από το περιεχόμενο, τη μορφή και τη διατύπωση των προσβλητικών διαδικτυακών δημοσιευμάτων.

Κατά κανόνα, η αξίωση περιορίζεται στους ισχυρισμούς που ο προσβάλλων εκφράζει ή διαδίδει και απαγορεύεται να περιέχει το γενικό αίτημα να απέχει ο προσβάλλων από κάθε ισχυρισμό που μπορεί να βλάψει κάποιο στοιχείο της προσωπικότητας του θιγέντος (όπως, π.χ. την επαγγελματική του φήμη).

Ωστόσο, η δυσκολία συνίσταται όταν το διαδικτυακό δημοσίευμα δεν περιέχει ρητούς προσβλητικούς ισχυρισμούς, αλλά το ευρύτερο νόημά του σκιαγραφεί μειωτική εικόνα του ενάγοντος. Σε αυτήν την περίπτωση μπορεί να επιβληθεί απαγόρευση δημοσίευσης του εν λόγω διαδικτυακού κειμένου, μόνο εφόσον δεν υπάρχει άλλος τρόπος ή άλλο μέσο για την απάλειψη των συνεπειών της προσβολής και την ικανοποίηση του θιγέντος. Σε αντίθετη περίπτωση ο δικαστής υποχρεούται κατά το άρθρο 409 ΑΚ να αποφύγει την επιβολή απαγορεύσεως ή έστω να περιοριστεί στο απολύτως αναγκαίο. Με άλλα λόγια, εάν πρόκειται για διατύπωση γνώμης με προσβλητικές κατά τρίτου προσώπου εκφράσεις μπορεί να διαταχτεί η παράλειψη μόνο των συγκεκριμένων μειωτικών εκφράσεων. Εάν η επιλεκτική απάλειψη δεν είναι αρκετή, προκειμένου να αρθούν οι συνέπειες της προσβολής ή να παύσει αυτή να υφίσταται, και υπό την προϋπόθεση ότι τα προσβλητικά στοιχεία είναι αναληθή και διαχέονται σε ολόκληρο το δημοσίευμα, τότε μπορεί να απαγορευτεί το σύνολο του δημοσιεύματος. Η γενική απαγόρευση μπορεί να αποφευχθεί, εάν η προσβολή και τα επακόλουθα της είναι δυνατόν να ανακληθούν με την προσθήκη ενός εισαγωγικού σημειώματος ή διευκρινιστικών παρατηρήσεων. Εντούτοις όμως εάν θίγεται ο ιδιωτικός βίος ή η σφαίρα του απορρήτου, δεν προϋποθέτεται τα δημοσιευόμενα στοιχεία να είναι αναληθή και η γενική απαγόρευση προβάλλεται ως επιβεβλημένη.

Γενικά, πάντως, η γενική απαγόρευση επιβάλλεται μόνο αν γίνει στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων από το δικαστήριο και αυτό αποφανθεί ότι ο μερικός περιορισμός ή η τροποποίηση του επιλήψιμου κειμένου δεν μπορεί να «σβήσει» την προσβολή.

2. Αποκαταστατικά μέσα προστασίας

Πέρα από την απόκρουση των προσβολών της προσωπικότητας με τα αμυντικά ένδικα βοηθήματα, ο προσβληθείς έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίσει το έννομο αγαθό του με τα αποκαταστατικά μέσα προστασίας, με τα οποία λαμβάνει από τον υπεύθυνο της προσβολής παροχή, που θα του επιτρέψει, στο μέτρο του δυνατού, να επαναφέρει το προσβληθέν αγαθό στην προτέρα κατάσταση. Εύλογα, επομένως, συνάγεται ότι οι αποκαταστατικές αγωγές προσδιορίζονται από τα εξής τρία χαρακτηριστικά: i) συνδέονται με μια προσβολή, που ανάγεται στο παρελθόν, ii) αποσκοπούν στην επανόρθωση των συνεπειών της προσβολής για το θύμα και iii) συνεπάγονται παροχή εκ μέρους του εναγόμενου, η οποία συνήθως είναι περιουσιακού χαρακτήρα.

Σε αντιδιαστολή με τις αμυντικές αγωγές, που αποσκοπούν στην πρόληψη, καταστολή ή εξουδετέρωση μιας προσβολής, οι αποκαταστατικές αγωγές αποβλέπουν στο να υποχρεώσουν τον εναγόμενο σε παροχή, η οποία διορθώνει, αποκαθιστά ή αναιρεί τις συνέπειες της προσβολής. Συνεπώς, για την έγερση των αποκαταστατικών αγωγών απαιτείται ύπαρξη υπαιτιότητας: Οι αμυντικές αγωγές τείνουν να υποχρεώσουν τον εναγόμενο σε συμπεριφορά, που αναιρεί την προσβολή, πράγμα που σημαίνει ότι είναι αναγκαίο η προσβολή να διαρκεί ακόμη ή να υπάρχει πιθανότητα να επαναληφθεί, για να μπορεί ο εναγόμενος να επέμβει στο αίτιο της προσβολής και να καταστείλει αυτήν ή τις συνέπειές της. Οι αποκαταστατικές αγωγές, από την άλλη, τείνουν να υποχρεώσουν τον εναγόμενο να

επανορθώσει τις συνέπειες προηγούμενης (τετελεσμένης) προσβολής μέσω καταβολής μιας παροχής, κατά κανόνα περιουσιακής φύσεως, στον ενάγοντα⁴⁸.

Η προσβολή ενός χρήστη από τον διαδικτυακό τύπο εγείρει αξιώσεις αποζημίωσης και χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης, οι οποίες ρυθμίζονται με τις διατάξεις του ΑΚ (914, 919, 920, 932 και 59 ΑΚ) και με αναλογική εφαρμογή του ν. 1178/1981 περί αστικής ευθύνης του τύπου.

Ο νόμος αυτός ορίζει ότι οι αξιώσεις αυτές παρέχονται μόνο σε περιπτώσεις, που το δημοσίευμα προσβάλλει την τιμή ή την υπόληψη ενός προσώπου, ή εφόσον συνιστά εξύβριση ή δυσφήμιση. Όπως υποστηρίζεται ωστόσο, με την διατύπωση αυτή ο νομοθέτης επιδίωκε να καλύψει όλες τις εκφάνσεις της προσωπικότητας και κατά συνέπεια, ο νόμος αυτός εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις προσβολής της προσωπικότητας μέσω δημοσιευμάτων του τύπου, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των διαδικτυακών δημοσιευμάτων. Η ευθύνη του ιδιοκτήτη ιστοσελίδας ρυθμίζεται με το ν. 1178/1981 κατ' αναλογία δικαίου, ενώ η ευθύνη του συντάκτη καθορίζεται βάσει των γενικών διατάξεων για την προστασία της προσωπικότητας. Με την παρ. 2 του άρθρου μόνου του ν. 1178 προσδιορίζεται το ύψος της χρηματικής αποζημίωσης για όλους τους υπεύθυνους: Αναλόγως την περίπτωση, βέβαια, οι ειδικές αυτές διατάξεις μπορούν να εφαρμοστούν σε συνδυασμό με τις γενικές διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας και την ευθύνη από αδικοπραξία⁴⁹.

A. Αγωγή αποζημίωσης

Η αγωγή αποζημίωσης είναι κατεξοχήν αποκαταστατική αγωγή και ο ρόλος της συνίσταται στην αποκατάσταση περιουσιακής ζημίας. Για αυτό τον λόγο, εκ πρώτης όψεως διαφαίνεται ότι η ένταξη της αγωγής αυτής στα ένδικα βοηθήματα της προσωπικότητας είναι άλογη, εφόσον το εν προκειμένω προσβληθέν αγαθό της προσωπικότητας δεν σχετίζεται με έλλειψη περιουσιακής αξίας, σε αντίθεση με το εν λόγω μέτρο που αφορά περιουσιακά αγαθά. Ωστόσο, η θεώρηση της αγωγής αποζημίωσης ως αποκαταστατικό μέσο προστασίας της προσωπικότητας δικαιολογείται από το γεγονός ότι η προσβολή της προσωπικότητας μπορεί να επιφέρει πλήγμα στην περιουσία του προσβληθέντος.

Όσον αφορά τον χώρο της προσωπικότητας η αγωγή αποζημίωσης ασκείται κατά το συνήθη τρόπο, χωρίς διαφοροποιήσεις. Συνεπώς, καταρχήν εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις, παράλληλα όμως λαμβάνονται υπόψη, ιδίως αναφορικά με τη στοιχειοθέτηση του παρανόμου και της υπαιτιότητας, οι ειδικές συναλλακτικές υποχρεώσεις και οι ειδικές συνθήκες που διέπουν τον διαδικτυακό τύπο.

Πέραν τούτου, το άρθρο 297 ΑΚ προβλέπει τη δυνατότητα αντί χρηματικής αποζημίωσης, το δικαστήριο να διατάξει την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση. Πρόκειται για ένα άλλο είδος αποζημίωσης, που είναι γνωστό ως *in natura* αποκατάσταση. Με αυτόν τον όρο νοείται κάθε προβολή, διαφήμιση ή θετική παρουσίαση του ζημιωθέντος, που μπορεί να οδηγήσει από την αποκατάσταση της εικόνας μέχρι την ολοσχερή κάλυψη της περιουσιακής ζημίας. Η *in natura* αποκατάσταση ενδείκνυται σε περιπτώσεις προσβολών που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια του διαδικτυακού τύπου, όπου μάλιστα συχνά αποβαίνει και πιο

⁴⁸ Σημειωτέον ότι και στις αμυντικές αγωγές μπορεί να επιβληθεί παροχή περιουσιακής φύσεως, με την διαφορά ότι η παροχή αυτή δεν καταβάλλεται ποτέ στον ίδιο τον αντίδικο (π.χ. δημοσίευμα στο Διαδίκτυο με δαπάνες του εναγομένου).

⁴⁹ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, σ. 79-81.

αποτελεσματική από την χρηματική αποζημίωση. Στο σημείο αυτό μπορούν να αναφερθούν σχετικά πολλά παραδείγματα, όπως η ανασκευή από την ίδια την ιστοσελίδα προηγούμενου (δυσφημιστικού) δημοσιεύματος, που μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα όχι απλά την άρση της προσβολής, αλλά και την αποκατάσταση της ζημιάς, η, δωρεάν ή με μειωμένη τιμή, εκχώρηση σε επιχειρηματία χώρου για διαφήμιση των προϊόντων του στην ιστοσελίδα που προκάλεσε τη ζημιά, που μπορεί να οδηγήσει σε αποκατάσταση της επαγγελματικής φήμης του θιγέντος, κ.λπ.

Το ύψος της επιδικαζομένης αποζημίωσης, κατά τις γενικές διατάξεις, δεν επιτρέπεται να υπερβεί το ποσό της πραγματικής ζημιάς, ωστόσο, σύμφωνα με την κατευθυντήρια αρχή του άρθρου 409 ΑΚ, δεν αποκλείεται μείωση του ποσού αυτού, εάν στην πρόσκληση ή επαύξηση της ζημιάς συνετέλεσε πταίσμα του ζημιωθέντα ή κάποιο τυχαίο γεγονός, ή ακόμη και στην περίπτωση που η μείωση αυτή επιβάλλεται για λόγους επιείκειας από την οικονομική ή κοινωνική θέση των διαδίκων.

α. Ουσιαστικές προϋποθέσεις της άσκησης της αγωγής αποζημίωσης

Οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για την αξίωση αποζημίωσης, είτε βάσει του άρθρου 914 ΑΚ είτε βάσει του άρθρου 919 ή 920 ΑΚ, είναι οι προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης, δηλαδή παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά, ζημία και αιτιώδης συνάφεια μεταξύ παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς και ζημιάς.

Παράνομη είναι η συμπεριφορά, όταν παραβιάζονται οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του ηλεκτρονικού τύπου, είτε με θετική επέμβαση του προσβάλλοντος στο προστατευτέο πεδίο της προσωπικότητας του ατόμου, είτε με παράλειψη τήρησης των υποχρεώσεων αυτών. Για τη στοιχειοθέτηση της παράνομης συμπεριφοράς πρέπει να ισχύουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 57 ΑΚ ή άλλων ειδικότερων διατάξεων περί της προστασίας της προσωπικότητας, ενώ αρκεί και η πλήρωση του πραγματικού του άρθρου 919 ΑΚ (συμπεριφορά αντίθετη προς τα χρηστά ήθη) και 920 ΑΚ (υποστήριξη και διάδοση που εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλων)⁵⁰.

Σχετικά με τον υπαίτιο χαρακτήρα της συμπεριφοράς⁵¹, η παράβαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων συνιστά καταρχήν αμελή και συνεπώς υπαίτια συμπεριφορά. Για την επίκληση των άρθρων 919 ΑΚ και 920 ΑΚ απαιτείται αντίστοιχα πρόθεση και γνώση ή υπαίτια άγνοια.

Ειδικά στον διαδικτυακό τύπο τα στοιχεία του παρανόμου και του υπαιτίου είναι αλληλένδετα και άμεσα εξαρτώμενα από την τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του διαδικτυακού τύπου. Αυτό σημαίνει ότι, η τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων αποκλείει καταρχήν τον παράνομο και υπαίτιο χαρακτήρα της πράξης, ενώ η παραβίαση τους θεμελιώνει τα δύο στοιχεία της αδικοπρακτικής ευθύνης.

Οι άλλες δύο προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης είναι η ζημία, που μπορεί να είναι θετική (που στη συγκεκριμένη περίπτωση των προσβολών από τον τύπο συνίσταται κυρίως σε μείωση του ενεργητικού του θύματος) ή αποθετική (διαφυγόν κέρδος), και η ύπαρξη αιτιώδης συνάφειας μεταξύ παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς και ζημιάς, η οποία αποδεικνύεται με βάση την αρχή της πρόσφορης αιτιότητας.

⁵⁰ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 84.

⁵¹ Βλ. Καράκωστα Ι., οπ.π., σ. 85-86 για περισσότερες πληροφορίες και ανάλυση του υπαιτίου χαρακτήρα της συμπεριφοράς.

B. Αγωγή ικανοποίησης της μη περιουσιακής ζημίας

Αγωγή για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης είναι το ένδικο βοήθημα, με το οποίο μπορεί ένα πρόσωπο να επιδιώξει την καταδίκη του εναγόμενου σε καταβολή χρηματικού ποσού ή άλλης εύλογα καταβαλλομένης ποινής, ως αντιστάθμισμα του φυσικού ή ψυχικού πόνου, που προκάλεσε η συγκεκριμένη συμπεριφορά του εναγόμενου. Η αγωγή για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης είναι αποκαταστατική αγωγή, που όμως διαφοροποιείται από την αγωγή αποζημίωσης λόγω της φύσης της ζημίας που αποκαθίσταται.

Ο σκοπός της αξίωσης για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης ταυτίζεται με τον αποκαταστατικό σκοπό της αποζημίωσης, όπως αυτός εκφράζεται στο άρθρο 297 ΑΚ. Με άλλα λόγια, η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης, όπως ακριβώς και η αποζημίωση, αποσκοπεί στην επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση και εφόσον πρόκειται για ηθική ζημία, επιδιώκεται η επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κοινωνική και ηθική τους ισορροπία. Για να έχει νόημα η επιδίωξη αυτής της ισορροπίας, πρέπει οι μη περιουσιακές αξίες που θίγονται να αναγνωρίζονται ως προστατευτέο αγαθό και να είναι εφικτή η αποκατάστασή τους.

Η ένταξη της χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης στα αποκαταστατικά μέσα προστασίας της προσωπικότητας δικαιολογείται, μόνο εφόσον η χρηματική ικανοποίηση στοχεύει στην παροχή προς τον προσβληθέντα των απαραίτητων οικονομικών μέσων, που θα συντελέσουν στην άρση ή έστω στην άμβλυση των ηθικών συνεπειών της προσβολής. Το άρθρο 299 ΑΚ ορίζει ότι χρηματική ικανοποίηση για μη περιουσιακή ζημία προβλέπεται από τον νόμο μόνο σε περίπτωση αδικοπραξίας (ΑΚ 932) ή προσβολής της προσωπικότητας (ΑΚ 59). Και στις δύο διατάξεις υπάρχει σχετική πρόβλεψη για την ικανοποίηση της μη αποτιμητής σε χρήμα ζημίας (ηθικής βλάβης), που υφίσταται ένα άτομο από την προσβολή έννομου αγαθού, όπως η προσωπικότητα, η τιμή, η ελευθερία, κ.λπ., ωστόσο όμως διαφέρουν σημαντικά στο ότι στο μέν άρθρο 59 ΑΚ η προσβολή αφορά αποκλειστικά μη περιουσιακά αγαθά, ενώ στο άρθρο 932 ΑΚ η προσβολή αγαθών της προσωπικότητας συνδυάζεται με ταυτόχρονη προσβολή περιουσιακού αγαθού και πρόκληση υλικής ζημίας σε αυτό. Για αυτό το λόγο, η οριζόμενη στο άρθρο 932 ΑΚ ηθική βλάβη υπόκειται στο καθεστώς της περιουσιακής ζημίας και ρυθμίζεται βάσει των αρχών, που απορρέουν από τον ειδικό ιδρυτικό της ευθύνης για περιουσιακή ζημία κανόνα δικαίου.

α. Ουσιαστικές προϋποθέσεις της αξίωσης ικανοποίησης της ηθικής βλάβης

Για την αξίωση ικανοποίησης της ηθικής βλάβης προϋποθέτεται η ύπαρξη ηθικής βλάβης, αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ηθικής βλάβης και πράξης, παράνομος χαρακτήρας της συμπεριφοράς και ενδεχομένως υπαιτιότητα. Όσον αφορά τον αιτιώδη σύνδεσμο και τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης ισχύουν, σε γενικές γραμμές, όσα αναφέρθηκαν για την αγωγή αποζημίωσης.

Ως ηθική βλάβη θεωρείται ο φυσικός και ψυχικός πόνος, που αισθάνεται ένα πρόσωπο συνεπεία προσβολής της προσωπικότητας του⁵². Σύμφωνα με το άρθρο 59 ΑΚ δεν απαιτείται η βαρύτητα της προσβολής για να εγερθεί αξίωση ικανοποίησης

⁵² Βλ. Καράκωστα Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, σ. 256.

της ηθικής βλάβης, παρόλα αυτά όμως η βαρύτητα της προσβολής δεν είναι αμελητέα και λαμβάνεται υπόψη. Κατά την ίδια διάταξη, η χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης αποτελεί το έσχατο μέσο προστασίας της προσωπικότητας και επιβάλλεται μόνο εφόσον εξαντληθούν τα άλλα μέσα ικανοποίησης του θύματος και αποδειχθούν ατελέσφορα.

Γενικά, στο χώρο του διαδικτυακού τύπου υπάρχουν πολλοί τρόποι επανόρθωσης μιας προσβολής (προτού παρουσιαστεί η ανάγκη να επιδικαστεί η χρηματική ικανοποίηση), όπως η άσκηση του δικαιώματος απάντησης, η δημοσίευση καταδικαστικής απόφασης, η δημοσίευση κείμενου του θιγέντος με τις απόψεις του, κ.λπ. Εξάιρεση, ωστόσο, συνιστά η προσβολή που συνίσταται στη γνωστοποίηση δεδομένων ιδιωτικού βίου στον διαδικτυακό τύπο, καθώς στην περίπτωση αυτή η χρηματική ικανοποίηση προβάλλεται ως ο μόνος τρόπος αποκατάστασης της ηθικής ζημίας.

Όσον αφορά την αναγκαιότητα διαπίστωσης υπαιτιότητας, προκειμένου να μπορεί να θεμελιωθεί η αξίωση ικανοποίησης της ηθικής βλάβης, οι απόψεις διίστανται. Η γραμματική ερμηνεία του άρθρου 59 ΑΚ εδ. 1, όπου αναφέρεται ότι η δικαστική αρχή μπορεί να καταδικάσει τον «υπαίτιο» της προσβολής, αλλά και γενικότερα, ο ΑΚ, ο οποίος καθιερώνει ως κανόνα της αδικοπρακτικής και της ενδοσυμβατικής ευθύνης την αρχή της υπαιτιότητας συνηγορούν προς την άποψη ότι η αξίωση για την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης προϋποθέτει υπαιτιότητα. Παρομοίως και ο ν. 1178 απαιτεί πταίσμα εκ μέρους του συντάκτη του επιλήψιμου άρθρου, ώστε να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη του ιδιοκτήτη της ιστοσελίδας για την αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω έρχεται μια Απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης (3424/1989, Αρμ. ΜΓ' (1989) σελ. 1205), σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη πταίσματος δεν αποτελεί προϋπόθεση της διάταξης 59 ΑΚ και η συγκεκριμένη διατύπωση περί «υπαίτιου» υποδεικνύει απλώς τον υπεύθυνο ανεξαρτήτως υπαιτιότητάς του.

Ουσιαστικά αμφότερες οι θεωρίες μπορούν να γίνουν αποδεκτές, εάν διαχωριστούν τα πεδία έννομης προστασίας της καθεμιάς. Όταν ιδρυτικός κανόνας της ευθύνης είναι αποκλειστικά και μόνο το άρθρο 59 ΑΚ, ισχύει η άποψη της μη πταισματικής ευθύνης, καθώς ο δράστης ευθύνεται επειδή προσέβαλε αγαθό της προσωπικότητας τρίτου προσώπου, άσχετα από το εάν η συμπεριφορά του είναι υπαίτια ή όχι. Αντίθετα, κατά το άρθρο 932 ΑΚ και την παρ. 1 του άρθρου μόνου του ν. 1178, η προσβολή της προσωπικότητας και η λόγω αυτής πρόκληση ηθικής βλάβης έχει παρεπόμενο χαρακτήρα, καθόσον προκύπτει ως δευτερεύουσα συνέπεια της παράνομης πράξης, η οποία προκάλεσε και περιουσιακή ζημία. Σε αυτήν την περίπτωση, όπου η μη περιουσιακή ζημία επέρχεται ταυτόχρονα με την υλική ζημία, η αξίωση για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης υπόκειται στις ίδιες ουσιαστικές προϋποθέσεις με την αξίωση αποζημίωσης και απαιτείται συνεπώς, μεταξύ άλλων, πταίσμα του δράστη⁵³.

β. Περιπτώσεις πρόκλησης ηθικής βλάβης μέσω του διαδικτυακού τύπου

Όπως προαναφέρθηκε, η «παρέμβαση» στην σφαίρα του ιδιωτικού βίου ενός προσώπου, με τη δημοσίευση ανάλογων στοιχείων, αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση προσβολής μέσω του διαδικτυακού τύπου.

⁵³ Βλ. Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 91-94, σχετικά με το παραπάνω κείμενο.

Η δημοσίευση και περαιτέρω διάδοση πτυχών του ιδιωτικού βίου στο Διαδίκτυο γεννά αποκλειστικά αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, ενώ για την θεμελίωση της αξίωσης αυτής δεν είναι αναγκαίο να συντρέχει προσβολή της τιμής ή της υπολήψεως. Ειδικότερα, η λήψη και δημοσίευση φωτογραφίας, κατά την ίδια λογική, επισύρει αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, καθώς το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας προσβάλλεται αυτοτελώς, χωρίς να χρειάζεται να προσβάλλεται συγχρόνως και άλλο αγαθό της προσωπικότητας.

Ο διαδικτυακός τύπος μπορεί να προκαλέσει ηθική βλάβη και με τη δημοσίευση ή διάδοση σχολίων και πραγματικών περιστατικών που θίγουν την τιμή ή την υπόληψη ενός προσώπου, καθώς και εκφράσεων, που περιέχουν αμφισβήτηση της προσωπικής ή επαγγελματικής εντιμότητας του προσώπου.

Η χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη λόγω προσβολής της τιμής ή της υπόληψης από δημοσίευμα εφημερίδας ή περιοδικού, που κυκλοφορεί στο Διαδίκτυο, ορίζεται βάσει των διατάξεων του ν. 1178 στα 10.000.000 δρχ. (περίπου 30.000 ευρώ)⁵⁴.

V. ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Γενικά

Λόγω της εκτεταμένης χρήσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών και κυρίως της ευρείας διάδοσης του διαδικτύου, που πλέον διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας και φυσικά, στη νέα ψηφιακή οικονομία, είναι φυσικό να εμφανίζεται στο χώρο του έντονη εγκληματική δράση. Ωστόσο, το έγκλημα στον κυβερνοχώρο (cyber crime) αποτελεί νέα μορφή εγκλήματος και γι' αυτό το λόγο είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η ακριβής έννοια του. Βασικά, θεωρείται ως μια ειδική κατηγορία του ηλεκτρονικού εγκλήματος (Computer Crime)⁵⁵, το οποίο με τη σειρά του είναι μια ειδικότερη μορφή του «κοινού» εγκλήματος, όπως αυτό προσδιορίζεται στο άρθρο 14 ΠΚ. Ειδικότερα, τα σχετικά (ηλεκτρονικά) εγκλήματα, ανάλογα με το περιβάλλον που τελούνται, διακρίνονται: α) σε εγκλήματα που διαπράττονται τόσο σε «κοινό» περιβάλλον, όσο και στο διαδίκτυο (π.χ. δυσφημιστική διαφήμιση), β) στα εγκλήματα που διαπράττονται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή (Computer Related Crime)⁵⁶ και γ) σε «γνήσια εγκλήματα κυβερνοχώρου», με την έννοια της ποινικοποίησης της συμπεριφοράς που αποκλειστικώς έχει σχέση με τον κυβερνοχώρο (π.χ. η παράνομη πρόσβαση σε Η/Υ, το λεγόμενο hacking).

⁵⁴ Σημειωτέον ότι για δημοσιεύματα του παραδοσιακού τύπου τα ποσά που επιδικάζονται ως χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη, σύμφωνα με το ν. 1178, δεν μπορεί να είναι κατώτερα των 10.000.000 δρχ. για τις εφημερίδες των Αθηνών και Θεσσαλονίκης, καθώς και για τα περιοδικά που κυκλοφορούν μέσω των πρακτορείων εφημερίδων και 2.000.000 δρχ. για τις άλλες εφημερίδες ή περιοδικά, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό. Συνεπώς, παρατηρούμε ότι λόγω της φύσης και της παγκόσμιας εμβέλειας του Διαδικτύου, που μεταφράζεται σε μεγαλύτερη βλάβη για το θιγόμενο πρόσωπο, αυξάνεται προς τα πάνω το όριο της χρηματικής ικανοποίησης ακόμη και για τις εφημερίδες, στις οποίες υπό φυσιολογικές συνθήκες θα μπορούσε να επιδικαστεί τόσο 2.000.000 δρχ. και άνω. Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, σ. 94-95.

⁵⁵ Ως ηλεκτρονικό έγκλημα μπορεί να χαρακτηριστεί εκείνο που σχετίζεται με την κατάχρηση των δυνατοτήτων των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Βλ. Θ. Γιαννόπουλου, Όψεις και Προβλήματα Ηλεκτρονικής Εγκληματικότητας, ΝοΒ 1986, σελ. 170επ.

⁵⁶ Ως έγκλημα που διαπράττεται με ηλεκτρονικό υπολογιστή (computer related crime ή computer crime) μπορεί να χαρακτηριστεί κάθε παράνομη, ανήθικη ή χωρίς δικαίωμα συμπεριφορά, που σχετίζεται με την αυτόματη επεξεργασία ή μετάδοση δεδομένων. Βλ. Χρ. Μυλωνόπουλου, Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Ποινικό Δίκαιο, Σειρά ΠΟΙΝΙΚΑ, Νο 33, σελ. 14.

Συνεπώς, στις λεωφόρους των πληροφοριών η παραβατικότητα αποτελεί φαινόμενο σε έξαρση. Οι συνήθεις εγκληματικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο διαδίκτυο είναι οι απάτες (με πιστωτικές κάρτες ή μη), η διακίνηση (παιδικής) πορνογραφίας, εγκλήματα κατά της Εθνικής Ασφάλειας-τρομοκρατία (οδηγίες για κατασκευή βομβών, εισβολή σε συστήματα ασφαλείας, που έχουν σχέση με την εθνική υποδομή), οδηγίες για παρασκευή ναρκωτικών και πολλές άλλες⁵⁷. Με κριτήριο το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό, τα εγκλήματα αυτά μπορούν να διακριθούν: σε εγκλήματα κατά των προσωπικών δικαιωμάτων του πολίτη, σε εγκλήματα εναντίον του κοινωνικού συνόλου και σε εγκλήματα εναντίον περιουσιακών αγαθών.

Το ποινικό δίκαιο είναι καταρχήν προσανατολισμένο σε ποινικές συμπεριφορές και πράξεις που συντελούνται στον «πραγματικό κόσμο». Όμως ό,τι είναι παράνομο έξω από το δίκτυο εξακολουθεί να είναι παράνομο και μέσα στο δίκτυο. Η παροχή προστασίας στους πολίτες προϋποθέτει τη διαρκή επανεξέταση και ανανέωση ρυθμίσεων του δικαίου. Όμως, οι έννομες τάξεις βρίσκονται σε νομοθετική έλλειψη, όσον αφορά το θέμα του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο. Πολλά από τα εγκλήματα που έχουν παρουσιαστεί στο διαδίκτυο δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με την συμβατική νομοθεσία, στο χώρο τουλάχιστον του ποινικού δικαίου. Σημειώνεται ότι ελάχιστα κράτη έχουν θεσπίσει μέχρι σήμερα ειδική νομοθεσία για την αντιμετώπιση του διαδικτυακού εγκλήματος.

Εντούτοις, η κατάρτιση νομοθεσίας για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο δεν αποτελεί «εσωτερική υπόθεση» κάθε κράτους χωριστά. Αντίθετα, λόγω του αποκεντρωμένου και διεθνικού χαρακτήρα του διαδικτύου, το ζήτημα αυτό απαιτεί υπερεθνική αντιμετώπιση και λύση, η οποία επιδιώκεται με την κατάρτιση συμβάσεων στα πλαίσια διεθνών οργανισμών.

Συγκεκριμένα, στον Ευρωπαϊκό χώρο γίνονται συνεχείς προσπάθειες εκπόνησης νομικών πράξεων για την διευθέτηση του θέματος. Για παράδειγμα, τον Νοέμβριο του 2001 υπεγράφη η Σύμβαση για το έγκλημα στο κυβερνοχώρο στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Σκοπός της Συμβάσεως είναι η προστασία της κοινωνίας από το διαδικτυακό έγκλημα, με την θέσπιση της κατάλληλης νομοθεσίας και την επίτευξη της ανάλογης με το θέμα Δικαστικής Συνεργασίας μεταξύ των κρατών, που υπέγραψαν τη Σύμβαση. Η συγκεκριμένη συνθήκη καθιερώνει την υποχρέωση εναρμονίσεως των Εθνικών νομοθεσιών σε θέματα εγκλημάτων στο διαδίκτυο (internet crimes) τόσο σε θέματα ποινικού, όσο και αστικού δικαίου, καθώς και την ποινικοποίηση ορισμένης συμπεριφοράς που επιδεικνύεται στο χώρο αυτό.

Στην Ελληνική έννομη τάξη δεν υπάρχει γενικός νόμος που να αναφέρεται αποκλειστικώς σε θέματα διαδικτύου και ειδικότερα να ρυθμίζει την συμπεριφορά των χρηστών του διαδικτύου από άποψη ποινικού δικαίου. Ο ν. 1805/88, ο οποίος τροποποίησε ή συμπλήρωσε τις σχετικές διατάξεις του ποινικού κώδικα (άρθρα 13γ, 370B, 370Γ, 386A) αφορά τα εγκλήματα που διαπράττονται με ηλεκτρονικούς υπολογιστές (Computer crimes), δηλαδή αναφέρεται γενικώς στην ηλεκτρονική εγκληματικότητα.

Σχετικά με τον καθορισμό των δικαστηρίων, που είναι αρμόδια για την εκδίκαση των αδικοπραξιών στο διαδίκτυο, είναι απαραίτητος ο προηγούμενος προσδιορισμός του τόπου τέλεσης του αδικήματος. Όμως στην περίπτωση των ηλεκτρονικών εγκλημάτων το ζήτημα δεν είναι απλό, καθώς το Ιντερνέτ λόγω της παγκοσμιοτήτάς

⁵⁷ Για τις περισσότερες μορφές ηλεκτρονικού εγκλήματος, όπως είναι ο κυβερνοσφετερισμός, η προσβολή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, η παράνομη διείσδυση σε δεδομένα (hacking, cracking), η αλλοίωση ή διαγραφή δεδομένων με ιούς, η παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, κ.α. γίνεται αναφορά και σχετική ανάλυση στα ανάλογα κεφάλαια.

του επιτρέπει την τέλεση του εγκλήματος από όλα τα σημεία του πλανήτη και την εξαφάνιση των ιχνών του αμέσως μετά. Για τον προσδιορισμό του τόπου τέλεσης του αδικήματος του διαδικτύου έχουν υποστηριχθεί πολλές θεωρίες. Η κρατούσα θεωρία στην Ελλάδα είναι η θεωρία του βαρύνοντος τόπου, σύμφωνα με την οποία ο τόπος του αδικήματος εντοπίζεται στο κράτος, όπου το έγκλημα εκδηλώθηκε κατά την κύρια σημασία του. Ωστόσο, βέβαια, ανακύπτουν δυσκολίες κατά την εφαρμογή της θεωρίας, δεδομένου ότι είναι δύσκολο να καθορισθεί ο βαρύνων τόπος στις διαδικτυακές αδικοπραξίες⁵⁸.

2. Εγκλήματα σχετικά με το περιεχόμενο του Διαδικτύου (Content-related offences) – Προσβολή της δημοσίας αιδούς και Προστασία ανηλίκων

Ένα ακανθώδες πρόβλημα που ανακύπτει στο Διαδίκτυο είναι η διαφύλαξη των χρηστών ηθών και κυρίως, η προστασία των ανηλίκων, καθότι η διάδοση άσεμνου (πορνογραφικού) υλικού στον κυβερνοχώρο έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις. Το φαινόμενο αυτό ενισχύεται από τις ταχύτατες μεθόδους διανομής των δεδομένων του διαδικτύου σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ, παράλληλα, η ανωνυμία των χρηστών, που εξασφαλίζει το internet, διευκολύνει την πρόσβαση σε αυτά και ανηλίκων χρηστών. Το νομικό ζητούμενο σε αυτήν την περίπτωση είναι η εναρμόνιση των σχετικών ποινικών διατάξεων με την συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία γνώμης, ώστε να μην παραβιάζεται το Σύνταγμα, αλλά και να μην αφήνεται ασύδοτη η λειτουργία του Κυβερνοχώρου. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος αυτού είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο με συνδυασμένη και αναλογική εφαρμογή διατάξεων διαφόρων νομοθετημάτων, αφού δεν υφίσταται αυτοτελής διάταξη του νόμου.

Στις περισσότερες χώρες του κόσμου έχουν γίνει οι απαραίτητες ενέργειες και έχουν ληφθεί τα κατάλληλα μέτρα για την περιφρούρηση της δημόσιας τάξης και την προστασία των ανηλίκων χρηστών. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, πέρα από τις διατάξεις του νόμου Communications Decency Act (CDA), οι οποίες κρίθηκαν αντισυνταγματικές - όπως ήδη προαναφέρθηκε -, υπάρχουν άλλες ποινικές ρυθμίσεις που τιμωρούν πράξεις διάδοσης δεδομένων με άσεμνο περιεχόμενο ή περιεχόμενο παιδικής πορνογραφίας που τελούνται μέσω του διαδικτύου. Τέτοιες διατάξεις στο δίκαιο των ΗΠΑ είναι οι 18 USC παρ. 1464-1465 και παρ. 2251.

Ανάλογη στάση τηρούν και οι ευρωπαϊκές χώρες, που καταδικάζουν την κυκλοφορία άσεμνων δημοσιευμάτων. Νομοθεσία ειδική δεν υπάρχει ακόμη, όμως πρόκειται για αδίκημα που προβλέπεται στον Ποινικό Κώδικα και αντιμετωπίζεται ανάλογα. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 184 παρ. 1 του γερμανικού, στο άρθρο 528 του ιταλικού, 204 του ελβετικού, 383 του βελγικού υπάρχουν σχετικές προβλέψεις. Στη Βρετανία εφαρμόζεται ο νόμος για τις άσεμνες δημοσιεύσεις του 1959, ο οποίος τροποποιήθηκε το 1994 για να καλύψει και τις διαδικτυακές μεταδόσεις, καθώς και ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες του 1984.

Σε διεθνές επίπεδο το ζήτημα της διάδοσης πορνογραφικού υλικού ρυθμίζεται βάσει της Σύμβασης της Γενεύης της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1923 «για τα άσεμνα δημοσιεύματα», η οποία κυρώθηκε στη χώρα μας με το ν. 4311/1929, και του

⁵⁸ Βλ. περισσότερα σχετικά στο κεφάλαιο 'Διαδίκτυο και εφαρμοστέο δίκαιο'.

Πρωτοκόλλου της 12^{ης} Νοεμβρίου 1947 «για την τροποποίηση της Διεθνούς Σύμβασης της Γενεύης», που επίσης κύρωσε η Ελλάδα με το ν. 2306/1953⁵⁹.

Στην Ελλάδα, ειδικότερα, η δημόσια παρουσίαση και διάδοση ακατάλληλου υλικού μέσω του διαδικτύου μπορεί να απαγορευθεί καταρχήν βάσει του άρθρου 14 παρ. 3 του Συντάγματος, το οποίο επιτρέπει την κατάσχεση εντύπων για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν τη δημοσία αιδώ. Επιπλέον, με το άρθρο 30 του Νόμου 5060/1931 οριοθετείται η έννοια του «άσεμνου», ως κάθε χειρόγραφο, έντυπο, εικόνα και λοιπό αντικείμενο, που σύμφωνα με το κοινό αίσθημα προσβάλλει την αιδώ. Στην ίδια διάταξη επισημαίνεται ότι δεν θεωρείται άσεμνο το υλικό που έχει σοβαρή λογοτεχνική, καλλιτεχνική ή επιστημονική αξία, με την προϋπόθεση όμως ότι δεν γίνεται αντικείμενο πώλησης, διακίνησης ή παροχής ειδικώς σε ανήλικα άτομα και με σκοπούς άλλους εκτός της σπουδής. Στο σημείο αυτό πρέπει να διασαφηνιστεί ότι η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα κατάσχεση εντύπου πραγματοποιείται, μόνο όταν θίγεται το κοινό αίσθημα (δημόσια αιδώς), κατά τρόπο προφανή, ενώ για την επιβολή των ποινικών κυρώσεων του νόμου, αρκεί να προσβληθεί η αιδώς του μηνυτή. Πέρα από τις παραπάνω διατάξεις, εν προκειμένω μπορούν να τύχουν εφαρμογής, ανάλογα με την περίπτωση, και τα άρθρα 337 ΠΚ (προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας), το άρθρο 353 ΠΚ (πρόκληση σκανδάλου με ακόλαστες πράξεις), καθώς και η διάταξη του άρθρου 11 παρ.4 της ΥΑ 68141 της 19/6-4/7/1995 περί του Κώδικος Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων⁶⁰.

Ωστόσο, επιβάλλεται να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στο θέμα της προστασίας των ανηλίκων, το οποίο θα πρέπει να εξετασθεί από δύο οπτικές γωνίες, από την πλευρά του ανήλικου ως χρήστη και από την πλευρά του ανήλικου ως θύματος του Διαδικτύου. Οι κίνδυνοι και απειλές που αναδύονται από τη χρήση του διαδικτύου για ένα παιδί εντοπίζονται κυρίως στην επαφή με ακατάλληλο υλικό (βία, sex κ.λπ.) και στην κάθε είδους παρενόχληση που μπορεί να υποστεί στα πλαίσια του κυβερνοχώρου (επαφή με παιδεραστές κλπ.). Από την άλλη, η διάδοση παιδικού πορνογραφικού υλικού τυποποιείται πια ως επαχθής μορφή εγκλήματος, που καταπατεί τα δικαιώματα των παιδιών.

Στον Ευρωπαϊκό χώρο έχουν ληφθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο σχετικές αποφάσεις «για την καταπολέμηση της παιδικής πορνογραφίας στο internet» (2000/375/ΔΕΥ) και «για ένα πολυετές κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την προώθηση της ασφαλέστερης χρήσης του ιντερνέτ μέσω της καταπολέμησης του παράνομου και βλαβερού περιεχομένου στα παγκόσμια δίκτυα» (1999/276/ΕΚ).

Στην Ελλάδα δεν έχει θεσμοθετηθεί ειδικός νόμος σχετικά με τη δημοσίευση και διάδοση μέσω του διαδικτύου παιδικού πορνογραφικού υλικού και γενικά, σχετικά με την προστασία των ανηλίκων χρηστών. Το θέμα καλύπτεται εν μέρει από το άρθρο 30 ν. 5060/1931, για το οποίο έγινε λόγος παραπάνω, και από άλλες σχετικές

⁵⁹ Βέβαια με το ζήτημα αυτό ασχολείται και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο, η οποία στο άρθρο 9 ορίζει ότι κάθε μέλος θα πρέπει να θεσπίσει νομοθετικά και άλλα μέτρα, προκειμένου να καθιερώσει ως ποινικό αδίκημα, σύμφωνα με την εσωτερική του νομοθεσία, την χωρίς δικαίωμα και εκ προθέσεως διάπραξη των παρακάτω συμπεριφορών:

α) παραγωγή παιδικής πορνογραφίας με σκοπό τη διανομή της, διαμέσου συστήματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, β) προσφορά ή διάθεση πορνογραφικού υλικού δια μέσου συστήματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, γ) διανομή ή εκπομπή πορνογραφικού υλικού δια μέσου συστήματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, δ) προετοιμασία παιδικής πορνογραφίας μέσω ενός συστήματος υπολογιστών για τον εαυτό του ή για άλλον, ε) κατοχή παιδικής πορνογραφίας σε σύστημα ηλεκτρονικού υπολογιστή ή σε δεδομένα ηλεκτρονικού υπολογιστή αποθηκευμένα σε κάποιο μέσο.

⁶⁰ Άρθρο 11 παρ. 4 της ΥΑ 68141 της 19/6-4/7/1995 περί του Κώδικος Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων: «Οι παρεχόμενες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες και η διαφήμισή τους δεν πρέπει να διευκολύνουν ή να ενθαρρύνουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων και ιδιαίτερως την εξύβριση, τη δυσφήμιση, την απειλή, την απάτη, την εκβίαση, τη δωροδοκία, την αποπλάνηση παιδιών, τη διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας, τη μαστροπεία, τη σωματεμπορία καθώς και την προσβολή των κρατούντων ηθών και της δημοσίας αιδούς».

διατάξεις, όπως το άρθρο 339 ΠΚ (αποπλάνηση παιδιών) και το άρθρο 348Α ΠΚ (πορνογραφία ανηλίκων).

Η προστασία όμως των ανηλίκων από τους κινδύνους που διατρέχουν λόγω κακής χρήσης του διαδικτύου δεν επαφίεται μόνο στη «νομοθετική οχύρωση», αλλά και στη στάση της πολιτείας και στην ατομική κινητοποίηση. Η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος στο ιντερνέτ μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση της νέας τεχνολογίας και ειδικών προγραμμάτων, που επιτρέπουν στα παιδιά να «σερφάρουν» σε επιλεγμένες και συγκεκριμένες διευθύνσεις, ή άλλων προγραμμάτων που λειτουργούν κάνοντας μια ιδιότυπη «αναζήτηση» στο διαδίκτυο και «επιστρέφοντας» μόνο σελίδες με περιεχόμενο κατάλληλο για παιδιά. Ταυτόχρονα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη γίνει μια σειρά ενεργειών ως προς τη σύσταση γραμμών επικοινωνίας, ώστε να αναφέρουν οι χρήστες την ύπαρξη περιεχομένου που θεωρούν ότι είναι παράνομο, καθώς επίσης και ως προς την προώθηση σχημάτων για την παρακολούθηση, την κατηγοριοποίηση του περιεχομένου και την ανάπτυξη φίλτρων ελέγχου. Με άλλα λόγια, υπάρχει η δυνατότητα χρήσης ορισμένων τεχνικών μεθόδων, όπως το μπλοκάρισμα λέξεων (Blocking keywords), η απαγόρευση πρόσβασης σε σελίδες που περιέχουν συγκεκριμένες λέξεις και ο προσδιορισμός περιεχομένου με ετικέτες και κατηγοριοποίηση (Content labeling & rating), που αποκλείουν ή αποτρέπουν την πρόσβαση ανηλίκων σε ακατάλληλες περιοχές.

3. Απάτη μέσω του Διαδικτύου

Είναι γεγονός ότι στον κυβερνοχώρο αναπτύσσονται αποκλίνουσες συμπεριφορές, που εκδηλώνονται με διάφορες μορφές εξαπάτησης των καταναλωτών-χρηστών. Η δυνατότητα της ανωνυμίας στο διαδίκτυο (Internet) και το κλίμα εμπιστοσύνης που ευκολότερα καλλιεργείται στις διαδικτυακές συναλλακτικές σχέσεις διευκολύνουν την διάπραξη παρανομιών. Ειδικότερα, η ανωνυμία του δράστη καθιστά δύσκολο, αν όχι αδύνατο τον εντοπισμό του και το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ανυπαρξία ή την δυσκολία εφαρμογής των νομικών κανόνων, κάνει τους «ηλεκτρονικούς δράστες» να αισθάνονται ασφαλείς κατά την διάπραξη των εγκλημάτων τους.

Κατά τη χρήση του Διαδικτύου είναι δυνατόν να τελεστούν απάτες μέσω υπολογιστή, όπου ο υπολογιστής είναι απλώς το μέσο τέλεσης της κοινής απάτης (386 ΠΚ), αλλά και απάτες με υπολογιστή, όπου το οικονομικό όφελος ή ζημιά προκύπτει με απευθείας παρέμβαση στον υπολογιστή, στο πρόγραμμα ή στα δεδομένα του (386Α ΠΚ).

Στο άρθρο 386 ΠΚ ορίζεται ως προστατευόμενο έννομο αγαθό η περιουσία ως σύνολο, συμπεριλαμβανόμενων και του λογιστικού και ηλεκτρονικού χρήματος καθώς και των απαιτήσεων-δικαιωμάτων που απορρέουν από την επεξεργασία στοιχείων υπολογιστή. Το κριτήριο για την εφαρμογή της κλασικής διάταξης περί απάτης στις περιπτώσεις μεθοδεύσεων των στοιχείων ενός υπολογιστή είναι εάν η παράνομη ενέργεια του δράστη οδηγεί σε πλάνη του θιγόμενου και διάθεση της περιουσίας του. Με άλλα λόγια, για την ενεργοποίηση του σχετικού άρθρου απαιτείται η εμπλοκή φυσικού προσώπου κατά τη τέλεση των αντίστοιχων παράνομων πράξεων. Επειδή, επομένως, οι περισσότερες περιπτώσεις παρεμβάσεων σε έναν υπολογιστή αφορούν πλάνη μηχανής και όχι ανθρώπινη πλάνη, το άρθρο 386 ΠΚ δεν μπορεί να εφαρμοστεί σ' αυτές. Για παράδειγμα, δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 386ΠΚ, όταν ο δράστης εισάγει ψευδή

δεδομένα στο σύστημα, τα οποία όμως δεν ελέγχονται από κάποιο φυσικό πρόσωπο σε κανένα στάδιο της επεξεργασίας τους. Άρα, εφόσον δεν υπάρχει ανθρώπινη συμμετοχή (έλεγχος), δεν είναι δυνατόν να συνίσταται και ανθρώπινη πλάνη. Επίσης, δεν θεωρείται πλάνη, όταν ο δράστης επηρεάζει ευθέως την εξέλιξη του προγράμματος, διαφοροποιώντας το αποτέλεσμα από εκείνο που θα προέκυπτε από την ομαλή διαδικασία επεξεργασίας των στοιχείων και βλάπτοντας έτσι ξένη περιουσία, καθώς η επέμβαση αυτή στον υπολογιστή δεν γίνεται γνωστή στο θύμα (άγνοια του γεγονότος). Ταυτόχρονα, η πλάνη αυτή πρέπει να έχει ως επακόλουθο την απόφαση του θύματος για περιουσιακή διάθεση. Περίπτωση εφαρμογής του κανόνα είναι όταν το άτομο που εξαπατάται από τα επεξεργασμένα στοιχεία προβαίνει άμεσα σε περιουσιακή διάθεση, χρησιμοποιώντας τον υπολογιστή ως εργαλείο που εκτελεί την σχετική εντολή (π.χ. πληρωμή ποσού) και συμβάλλει κατά αυτόν τον τρόπο στην περιουσιακή διάθεση. Αναγκαία συνθήκη που πρέπει να ικανοποιείται σύμφωνα με το άρθρο 386 ΠΚ είναι η περιουσιακή βλάβη να επέρχεται άμεσα στο θύμα.

Εύλογα από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το άρθρο αυτό καλύπτει μόνο τις απάτες που πραγματοποιούνται μέσω υπολογιστή και κατά συνέπεια, προβάλλεται επιτακτική η ανάγκη ποινικοποίησης της απάτης με υπολογιστή, όπου ο υπολογιστής αποτελεί, κατά μια έννοια, το αντικείμενο της απάτης. Για τα σκοπώ αυτό προστέθηκε (με το άρθρο 5 του ν. 1805/1988) στον ΠΚ το άρθρο 386Α. Κατά το άρθρο αυτό, στη δεύτερη αυτή έκφραση της διαδικτυακής απάτης εντάσσεται κάθε πράξη, που επηρεάζει τα στοιχεία του ηλεκτρονικού υπολογιστή με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος ή με επέμβαση κατά την εφαρμογή του ή με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων ή τέλος με οποιονδήποτε άλλο τρόπο έχει ως αποτέλεσμα την προσπόριση παράνομου περιουσιακού οφέλους ή τη βλάβη ξένης περιουσίας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 386Α ΠΚ, ο επηρεασμός των στοιχείων υπολογιστή, στον οποίο εστιάζεται κυρίως η εφαρμογή της διάταξης, διώκεται ποινικά, όταν το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των δεδομένων αποκλίνει, λόγω της συμπεριφοράς του δράστη, από εκείνο που θα επιτυγχανόταν με την κανονική εκτέλεση του προγράμματος και η διαφοροποίηση αυτή μπορεί να καταλογισθεί αντικειμενικά στον δράστη⁶¹. Κατά τη διάταξη αυτή προστατευόμενο έννομο αγαθώ βασικά είναι η περιουσία, επικουρικά όμως μπορεί να θεωρηθεί ως προστατευόμενο έννομο αγαθώ και «η εμπιστοσύνη στην ασφάλεια και αξιοπιστία της μεταφοράς κεφαλαίων μέσω της επεξεργασίας δεδομένων».

Με το άρθρο 386Α ΠΚ καλύπτονται κάθε είδους παρεμβάσεις σε στοιχεία του υπολογιστή, ανεξάρτητα από το διαδικαστικό στάδιο που βρίσκονται, δηλαδή η διάταξη αυτή καλύπτει την παρέμβαση στα εισερχόμενα δεδομένα, την παρέμβαση στο πρόγραμμα, την παρέμβαση στα εξερχόμενα δεδομένα, καθώς και την επέμβαση στα μηχανικά τμήματα του υπολογιστή. Εν κατακλείδι, επομένως, με το άρθρο αυτό ρυθμίζονται πολλές κοινές μορφές διαδικτυακής απάτης, όπως η απάτη που αφορά σε τραπεζικές συναλλαγές μέσω διαδικτύου (e-banking), που συνήθως εκδηλώνεται ως μεταβίβαση χρηματικών ποσών σε άλλο λογαριασμό από εκείνο του νόμιμου δικαιούχου, και η απάτη που σχετίζεται με την παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών ή με διάδοση προγραμμάτων τύπου «Δούρειος Ίππος».

⁶¹ Βλ. Μυλωνόπουλο Χ., Διεθνές Ποινικό Δίκαιο, 1993, σ.57 επ.

VI. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΧΕΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Η συμβολή του παροχέα πρόσβασης λογίζεται ζωτικής σημασίας, όχι μόνο για τη λειτουργία του διαδικτύου, αλλά και για την διαφύλαξη της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Αποτελεί μάλιστα «κομβικό σημείο» για τον εντοπισμό των παρανομιών και την συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων, δεδομένου ότι, όλες οι πληροφορίες (data) «περνούν» από τις εγκαταστάσεις του. Ως εκ τούτου τίθεται ζήτημα για το κατά πόσο ο ίδιος ο παροχέας μπορεί να υπέχει ποινική ευθύνη, από αμέλεια ή και από (ενδεχόμενο) δόλο, για τις παρανομίες που «περνούν» από τις εγκαταστάσεις του, υποπίπτουν στην αντίληψή του και δεν πράττει τίποτα, προκειμένου να παρεμποδίσει την διάπραξή τους.

Η νομική προσέγγιση του θέματος αυτού διαφέρει από χώρα σε χώρα⁶². Στην Ελλάδα δεν υφίστανται ειδικές ρυθμίσεις σχετικά με την ποινική ευθύνη του παροχέα. Ενδεικτικό είναι το άρθρο 14 παρ. 6 της υπουργικής απόφασης ΥΑ 53892/387/1998 για την κύρωση του κανονισμού εκμετάλλευσης του παροχέα πρόσβασης ΟΤΕΝΕΤ Α.Ε., στο οποίο αναφέρεται ότι η ΟΤΕΝΕΤ δεν φέρει καμία ευθύνη για εισαγωγή παράνομου και επιβλαβούς περιεχομένου από πελάτες της ή πελάτες πελατών της. Η διάταξη αυτή ωστόσο δεν αποκλείει την εφαρμογή των κανόνων του Ποινικού Κώδικα.

Έτσι, για παράδειγμα, μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή το άρθρο 348 παρ. 1 ΠΚ για τη διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας, το οποίο κατά την ερμηνεία και την απόφαση 595/96 του Αρείου Πάγου, ορίζει ως διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας «την δημοσίευση προσκλήσεων-αγγελιών που συνοδεύονταν από χαρακτηριστικές φωτογραφίες, υποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο τις ερωτικές συναντήσεις τρίτων, και κειμένων με προκλητικές φωτογραφίες» και εν συνεχεία, κρίνει ότι για να θεωρηθεί η πράξη αυτή τετελεσμένη, αρκεί η δημοσίευση αγγελιών-ανακοινώσεων που, απλά και μόνο, παραπέμπουν σε άσεμνες πράξεις. Με άλλα λόγια, η εν λόγω πράξη θεμελιώνεται και μονάχα με την παροχή σε αόριστο αριθμό ατόμων της δυνατότητας για ασέλγεια. Σε αντιδιαστολή με το παραπάνω βούλευμα έρχονται τρεις αποφάσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών⁶³, σύμφωνα με τις οποίες για να στοιχειοθετηθεί το έγκλημα, είναι απαραίτητο να αποδειχτεί ότι όντως διαπράχθηκε ασέλγεια από τους διευκολυνθέντες και επιπλέον, ότι υπήρξε ειδική και άμεση μεσολάβηση για συγκεκριμένο χρήστη.

Επειδή πρόκειται για περίπλοκο ζήτημα, πρέπει να καταστεί σαφές ότι, κατά την επιστημονική άποψη, ο παροχέας πρόσβασης φέρει ποινική ευθύνη μόνο, όταν ενεργεί ως παροχέας-παραγωγός περιεχομένου (Content Provider). Διαφορετικά, όταν παρέχει απλή πρόσβαση στο Διαδίκτυο και τεχνική υποστήριξη δεν θεωρείται

⁶² Στη Γερμανία επιτεύχθηκε πρώτη φορά καταλογισμός ποινικής ευθύνης σε παροχέα, με την υπόθεση *Somm*. Ο *Somm* (διευθύνων σύμβουλος της γερμανικής *CompuServe Information Services GmbH*) κατηγορήθηκε βάσει του άρθρου 184 παρ. 3 γερμ. ΠΚ για διάδοση πορνογραφικών δημοσιευμάτων και θεωρήθηκε ότι υπέχει ποινική ευθύνη, δεδομένου ότι στους διακομιστές συζητήσεων της εταιρείας πρόσβασης φιλοξενούνταν υλικό με πορνογραφία ανηλίκων. Την ίδια περίοδο εκκρεμούσε στη Γαλλία η υπόθεση της Ένωσης Εβραίων Φοιτητών, που αιτούνταν την ποινική δίωξη των γαλλικών παροχέων πρόσβασης λόγω της φιλοξενίας ιστοσελίδων με αντισημπτικές πληροφορίες, η οποία υπόθεση τελικά απορρίφθηκε για τυπικούς λόγους. Ο Γερμανός νομοθέτης, έπειτα από την παραπάνω υπόθεση, εξέδωσε νόμο σχετικά με τις πληροφοριακές και επικοινωνιακές υπηρεσίες (13-6-1997), ο οποίος προέβλεπε την ποινική ευθύνη των παροχέων για τα δεδομένα που έχουν παραγάγει οι ίδιοι (π.χ. ιστοσελίδες) και για τα δεδομένα τρίτων χρηστών που προσφέρουν προς χρήση, με την προϋπόθεση ότι γνωρίζουν το περιεχόμενο των δεδομένων και είναι τεχνικά δυνατό να παρεμποδίσουν τη χρήση τους. Από την άλλη, δεν φέρουν καμία ευθύνη για δεδομένα τρίτων, προς τα οποία παρέχουν απλώς πρόσβαση, και για δεδομένα που αποθηκεύονται, κατόπιν ζήτησης των χρηστών, αυτομάτως και για σύντομο χρονικό διάστημα στους υπολογιστές του παροχέα.

⁶³ Πρόκειται για τις ΤριμΠΛΑΘ 46844/95, ΤριμΠΛΑΘ 63289/95, Υπεράσπιση 1997, σ.667 και ΤριμΠΛΑΘ 68292/95, Υπεράσπιση 1997, σ.667.

άδικη πράξη, αλλά εκτέλεση συμβατικής υποχρέωσης και νόμιμη παροχή υπηρεσίας αντίστοιχα και επομένως, ο παροχέας δεν μπορεί να έχει ευθύνη για θετική, νόμιμη πράξη. Επίσης, δεν μπορεί να κατηγορηθεί ο παροχέας για παράλειψη, επειδή καταρχήν δεν είναι εφικτός με τεχνικά μέσα ο αποκλεισμός των χρηστών, που διακινούν παράνομο περιεχόμενο και ακόμη, επειδή δύσκολα μπορεί να θεμελιωθεί ιδιαίτερη νομική υποχρέωση και δόλος του παροχέα. Η απόδειξη ύπαρξης δόλου είναι αναγκαία για την περίπτωση συμμετοχικής δράσης κατά τα άρθρα 46 και 47 ΠΚ⁶⁴.

⁶⁴ Βλ. σχετικά και την Οδηγία 2000/31ΕΚ, η οποία πρέπει να ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Στα πλαίσια του νέου διεθνούς ψηφιακού περιβάλλοντος η προστασία της πνευματικής δημιουργίας προσλαμβάνει πρωτεύουσα σημασία, καθώς οι νέες εξελίξεις στη διακίνηση των πληροφοριών και δεδομένων καθιστούν ευχερέστερη την προσβολή της. Με άλλα λόγια, ο παραδοσιακός ρόλος του copyright, να ενισχύει τη δημιουργικότητα και να προστατεύει το δημιουργό, δοκιμάζεται από την εμφάνιση πολλών δημιουργών, την ψηφιακή αξιοποίηση και διάδοση των έργων με πρωτόγνωρες μορφές, καθώς και από την ευκολία και την ακρίβεια της «αντιγραφής», που ανατρέπει τη διάκριση πρωτότυπου και αντίγραφου.

I. Εισαγωγικά στοιχεία

1. Εισαγωγή- Το πρόβλημα των συνδέσμων (links), των πλαισίων (frames) και του mp3

Είναι γεγονός ότι η ανάπτυξη των βάσεων δεδομένων και του Διαδικτύου έχει απλοποιήσει την ηλεκτρονική διάδοση των πνευματικών δημιουργημάτων, καθώς και την αντιγραφή αυτών. Ως εκ τούτου, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα το ζήτημα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένει περισσότερο καίριο από ποτέ και εστιάζεται στο χώρο του διαδικτύου. Μάλιστα για πρώτη φορά ερίζουν οι απόψεις τόσο έντονα σχετικά με το εάν είναι θεμιτή ή και νοητή η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στο Διαδίκτυο.

Στην προσέγγιση του θέματος αυτού πρέπει να ληφθεί υπόψη και η δομή του διαδικτύου, η οποία αποκλείει οποιοδήποτε περιορισμό των διακινούμενων πληροφοριακών δεδομένων και συνεπώς, καθιστά δυσχερή την προστασία του δημιουργού από πιθανό σφετερισμό του πνευματικού του έργου.

Οι αντίπαλοι της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας υποστηρίζουν ότι η προάσπιση των πνευματικών δημιουργημάτων στο διαδίκτυο είναι μάλλον αθέμιτη και δεν καταλήγει σε ουσιαστικό αποτέλεσμα. Την θεωρητική θεμελίωση της άποψης αυτής προσφέρει η θεωρία της Esther Dyson. Σύμφωνα με την Dyson, ο δημιουργός οφείλει να δρα με δεδομένο ότι δεν υπάρχει προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, επομένως, πρέπει να βρει άλλους τρόπους να καλύψει το κόστος της αρχικής παραγωγής του δημιουργήματός του βασισμένους σε σχετικές υπηρεσίες και όχι στην αγορά του ίδιου προϊόντος.

Ωστόσο, οι περισσότερες χώρες του κόσμου συγκλίνουν στην σκοπιμότητα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και έχουν προσανατολιστεί προς τη νομοθετική κατοχύρωση των πνευματικών έργων στο Διαδίκτυο. Έτσι, εφαρμόζονται τόσο ειδικές νομοθετικές διατάξεις, προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες του Διαδικτύου, όσο και οι γενικές ρυθμίσεις για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Δύο είναι τα σημαντικότερα τεχνικά ζητήματα που ανακύπτουν σε σχέση με το διαδικτυακό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Το πρώτο αφορά τη δυνατότητα χρησιμοποίησης τεχνικών μεθόδων παρουσίασης και σύνδεσης των ιστοσελίδων, τα λεγόμενα Links και Frames.

Το βασικό χαρακτηριστικό των ηλεκτρονικών εκδόσεων είναι το λεγόμενο «υπερκείμενο» (hypertext), στο οποίο υπάρχουν κάποιες λέξεις που λειτουργούν ως

σύνδεσμοι (hyperlinks) και παραπέμπουν σε άλλες σελίδες ή άλλους ηλεκτρονικούς τόπους. Ο σύνδεσμος οδηγεί αυτόματα, εφόσον ενεργοποιηθεί, στο σημείο αναφοράς. Με αυτό το σκεπτικό είναι στημένος και ο «Παγκόσμιος Ιστός» (World Wide Web) του Internet. Όλες οι πληροφορίες είναι διασυνδεδεμένες με κάποιες άλλες, δημιουργώντας έτσι ένα δαιδαλώδες ιστό και κάθε χρήστης τραβάει τον δικό του προσωπικό δρόμο. Το πρόβλημα με τους συνδέσμους εντοπίζεται στην παραπομπή σε έργα που προστατεύονται ως προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα οποία ενσωματώνονται στις ιστοσελίδες εκείνου που δημιουργεί το σύνδεσμο και με αυτόν τον τρόπο τίθενται σε δημόσια χρήση.

Επειδή οι ιστοσελίδες είναι δομημένες έτσι ώστε να είναι δυνατή η ανεύρεσή τους μέσω links από άλλες σελίδες ή μηχανές αναζήτησης, ένα hyperlink από μια σελίδα σε μία άλλη κατά κανόνα δεν παραβιάζει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, ούτε και κανένα άλλο δικαίωμα, αφού αυτός είναι ο σκοπός που εξυπηρετεί ή αλλιώς η χρησιμότητά του. Η προσέγγιση είναι διαφορετική, όταν τα links δεν παραπέμπουν στην αρχική σελίδα (home-page), αλλά σε κάποια ειδικότερη σελίδα ή απευθείας σε στοιχεία της σελίδας εκείνης και κυρίως, όταν χρησιμοποιούνται με πρόθεση παραπλάνησης, χωρίς να διασαφηνίζουν ότι οδηγούν σε περιεχόμενο του οποίου τα πνευματικά δικαιώματα δεν ανήκουν στο δίκτυο που έχει αναρτημένο τον δεσμό. Γενικά επομένως γίνεται δεκτό ότι η παραπομπή με links στο σύνολο κάποιας σελίδας είναι επιτρεπτή, με την προϋπόθεση ότι ο δημιουργός της δεν έχει θέσει κανένα περιορισμό στην πρόσβαση και στη διασύνδεση με αυτήν (π.χ. με τη χρήση κωδικού). Από την άλλη, όμως, είναι παράνομη η χρήση συνδέσμων, οι οποίοι επιτρέπουν την απευθείας πρόσβαση σε ειδικότερα στοιχεία του περιεχομένου άλλων ιστοσελίδων, ιδίως εάν δεν δηλώνεται ρητά στο ευρύ κοινό η προέλευση του σχετικού στοιχείου από τη συγκεκριμένη ιστοσελίδα, ώστε να κατανοεί ότι αυτό ανήκει στη σελίδα αυτή, από την οποία πραγματικά προέρχεται, και όχι σε αυτή, στην οποία βρίσκεται, και ιδίως όταν η πρόσβαση στη σελίδα αυτή επιτρέπεται μόνο μέσω της χρήσης κωδικού ασφαλείας.

Το ίδιο πρόβλημα υπάρχει και στην περίπτωση των frames (πλαισίων), τα οποία χρησιμοποιούνται για να χωρίσουν το περιεχόμενο ενός δικτύου σε θεματικές ενότητες, ώστε να γίνεται φιλικό στον χρήστη. Ενώ η χρήση αυτή είναι απολύτως νόμιμη, η χρήση πλαισίων για τη σύγχρονη ανάδειξη δύο ή περισσότερων δικτύων χωρίς την αντίστοιχη επαρκή ενημέρωση των χρηστών για τους ανάλογους υπεύθυνους κάθε περιεχομένου μπορεί να οδηγήσει σε ευθύνες για παραβίαση πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλαδή, δεν επιτρέπεται να αποκαλύπτεται στο χρήστη μέσω των frames το περιεχόμενο άλλων ιστοσελίδων, χωρίς να καθίσταται ορατή στον τελευταίο η μετακίνησή του από την ιστοσελίδα αφετηρίας.

Το δεύτερο πρόβλημα είναι και η χρήση του mp3⁶⁵ στο Διαδίκτυο. Ο αλγόριθμος mp3 επιτρέπει τη συμπίεση μουσικών κομματιών σε ψηφιακή μορφή και σε αρχεία που μπορούν να διακινηθούν με μεγάλη ταχύτητα και ευκολία μέσω Internet. Τα συστήματα αυτά στηρίζονται κυρίως σε λογισμικό, το οποίο επιτρέπει τη διανομή

⁶⁵ Το mp3 είναι βασικά ένας τεχνικός τρόπος συμπίεσης δεδομένων σε κλίμακα 1 προς 12. Δηλαδή ένα αρχείο ηλεκτρονικού υπολογιστή που έχει μέγεθος 12 μονάδων, συμπιέζοντάς το με την τεχνική mp3, αποκτά μέγεθος (1) μίας μονάδας, που το κάνει αμέσως εύκολο να μεταφερθεί μέσω του Διαδικτύου. Τα μουσικά αρχεία γενικά είναι μεγάλοι μεγέθους. Ένα μουσικό κομμάτι διάρκειας 5 λεπτών, π.χ., είναι περίπου 60MB (MB=megabyte=μονάδα χωρητικότητας) που, για να μεταφερθούν από το δίκτυο, ακόμη και με υψηλής ταχύτητας σύνδεση, παίρνουν αρκετό χρόνο. Συμπιέζοντάς το σε μορφή mp3, γίνεται αμέσως 5MB, που δεν ξεπερνούν τα 15 λεπτά φόρτωσης (download). Με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατή η διανομή μουσικής μέσα από το Διαδίκτυο. Το mp3 είναι ριζοσπαστικό, επειδή η ποιότητα του ήχου μετά τη συμπίεση των δεδομένων πλησιάζει πολύ την αρχική ποιότητα, αφού δεν προκαλείται ηχητική παραμόρφωση.

μουσικής μέσω δικτύων, περιορίζοντας το χρόνο «κατεβάσματος» (download) στον ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Ένα από τα πιο γνωστά προγράμματα που εξυπηρετούν αυτόν τον σκοπό είναι το πρόγραμμα Napster, το οποίο μπορεί να «κατεβάσει» από το Internet (www.napster.com) μουσικές συνθέσεις, δίνοντας στους χρήστες του τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν μεταξύ τους δωρεάν εκατοντάδες χιλιάδες μουσικά κομμάτια (σε μορφή αρχείων mp3) και δημιουργώντας έτσι μια τεράστια «μουσική βιβλιοθήκη». Ειδικότερα, αφού πρώτα εγκατασταθεί δωρεάν το πρόγραμμα Napster στον υπολογιστή του χρήστη, ο τελευταίος μπορεί να ζητήσει μια συγκεκριμένη μουσική σύνθεση και τότε ο διακομιστής (server) του Napster συνδέει τους υπολογιστές μεταξύ τους και κάνει δυνατή τη διάθεση της μουσικής συλλογής των χρηστών online. Ουσιαστικά, δηλαδή, δεν αντιγράφει η ίδια τραγούδια, απλώς είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των χρηστών, καθώς τους παρέχει τη δυνατότητα να «κατεβάζουν» μουσική σε μορφή mp3 από ηλεκτρονικό υπολογιστή άλλου χρήστη.

Όμως, με την ιλιγγιώδη αύξηση του αριθμού των χρηστών Napster άρχισαν και οι δικαστικές αξιώσεις των δημιουργών των μουσικών κομματιών, οι οποίοι ζητούσαν αποζημιώσεις για πνευματικά δικαιώματα. Η δικαστική διαμάχη ξεκίνησε τον Αύγουστο του 1999 μετά από αγωγή που κατέθεσε η Ένωση δισκογραφικών εταιρειών της Αμερικής (RIAA) κατά της Napster. Η προσβολή σύμφωνα με την θέση των εναγόντων συνίσταται κυρίως στην αναπαραγωγή και διανομή ηχογραφημάτων χωρίς την άδεια των δικαιούχων. Το αρμόδιο δικαστήριο του Σαν Φρανσίσκο αποφάνθηκε στις 29.07.2000 ότι η Napster ή θα πρέπει να αναστείλει τη λειτουργία της ή να βρει ένα μηχανισμό που θα προστατεύει τα πνευματικά δικαιώματα των καλλιτεχνών. Σε νέα αγωγή της η ένωση διατύπωσε αίτημα αποζημίωσης ύψους 1 δις. δολλαρίων με το επιχείρημα ότι η εταιρεία Napster παραβίαζε τη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων. Η Napster από τη μεριά της είχε αποδεχθεί την παράνομη αναπαραγωγή που εδώ συντελείται κυρίως με την αποθήκευση στον ηλεκτρονικό υπολογιστή του μουσικού έργου σε ψηφιακή μορφή, αλλά αντιπρόβαλε ότι η ίδια ούτε ανέγραψε ούτε διέδιδε κομμάτια, απλώς διαμεσολαβούσε σε μια νόμιμη πράξη, αφού διευκόλυνε τους χρήστες να αναπαράγουν μουσικά κομμάτια για ιδιωτική χρήση. Το επιχείρημα αυτό του fair use δεν έγινε δεκτό από το δικαστήριο, κατέδειξε όμως την ύπαρξη κενού στη νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Παρόλα αυτά, το Εφετείο του Σαν Φρανσίσκο το Μάρτιο του 2001 δέχτηκε ότι υπάρχει προσβολή του δικαιώματος αναπαραγωγής και διανομής και υποχρέωσε την εταιρεία Napster να σταματήσει την υποστήριξη των χρηστών στην ανταλλαγή μουσικών έργων χωρίς άδεια των δικαιούχων⁶⁶.

Εκτός από την τεχνολογία mp3, που επιτρέπει τη συμπίεση και την αντιγραφή μουσικών κομματιών, έχει αναπτυχθεί και η τεχνολογία MPEG4, η οποία χρησιμοποιείται για τη συμπίεση κινηματογραφικών ταινιών και την περαιτέρω αναπαραγωγή και διάθεσή τους. Επομένως, όπως δεν γίνεται αποδεκτή από το δίκαιο η αναπαραγωγή, η διανομή ή οποιαδήποτε άλλη χρήση των μουσικών συνθέσεων, καθώς αποτελούν προστατευόμενα αγαθά, το ίδιο ισχύει και για την ανταλλαγή εικόνων και video (μέσω των προγραμμάτων Gnutella ή Aimster). Αντίθετα, επιβάλλεται να αξιοποιηθούν τα έργα αυτά (τραγούδια και κινηματογραφικές ταινίες) με την καταβολή συνδρομής ή με άλλους τρόπους, ώστε η ψηφιακή πρόκληση να

⁶⁶ Αντίστοιχη απόφαση εκδόθηκε πρόσφατα και για τις εταιρείες Audiogalaxy και Kazaa (2003), που λειτουργούσαν και αυτές με το σύστημα των shared files, όπως και η εταιρεία Napster. Παράλληλα, άρχισε να λειτουργεί και το Napster II, από το Σεπτέμβριο του 2001, το οποίο όμως τώρα έχει συνάψει σχετικές συμφωνίες με τα όργανα εκπροσώπησης συνθετών και μουσικών παραγωγών και λειτουργεί με χρηματική συνδρομή των χρηστών, η οποία θα διανέμεται στους δικαιούχους των πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων.

μην έχει δυσμενείς επιπτώσεις για τους δικαιούχους και ο κυβερνοχώρος, διαφεύδοντας τα προγνωστικά, να μην σημαίνει το τέλος της πνευματικής ιδιοκτησίας.

2. Αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας – Προστατευόμενα έργα στο Διαδίκτυο

Η τεχνολογική εξέλιξη είχε ως συνέπεια την εμφάνιση νέων δημιουργημάτων. Η έννοια όμως του έργου δεν προσδιορίζεται διαφορετικά στο διαδίκτυο, από την άποψη ότι εξακολουθούν να ισχύουν οι βασικές αρχές περί πνευματικού δικαιώματος και να εφαρμόζονται, σε γενικές γραμμές, οι ανάλογες ρυθμίσεις και κανόνες.

Αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί το έργο ως άυλο αγαθό. Ο υλικός φορέας στον οποίο αποτυπώνεται το έργο δεν εμπίπτει στο πεδίο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή (άρθρο 2 παρ. 1 ν. 2121/1993). Ένα έργο για να θεωρηθεί πνευματικό δημιούργημα και να έχει την αντίστοιχη νομική προστασία, πρέπει να είναι πρωτότυπο και να έχει μορφή.

Η έννοια της πρωτοτυπίας δεν ορίζεται από τη νομοθεσία, αλλά διαμορφώνεται συνήθως από την επιστήμη και τη νομολογία. Το ελληνικό δίκαιο εντάσσεται στο ηπειρωτικό σύστημα προστασίας, κατά το οποίο ως πρωτότυπο ερμηνεύεται το έργο που φέρει την προσωπική «σφραγίδα» του δημιουργού. Δηλαδή, η πρωτοτυπία έγκειται στην προσωπική συμβολή του δημιουργού, η οποία εξατομικεύει το έργο, ώστε να διακρίνεται από τα υπόλοιπα διανοητικά προϊόντα. Η άποψη αυτή έρχεται σε αντίθεση με τα αγγλοσαξωνικά δίκαια, που δε δίνουν έμφαση στο προσωπικό στοιχείο και την ατομικότητα του έργου, αλλά στην δημιουργία του, στην εγγραφή σε υλικό φορέα. Έτσι, ανάγουν σε βασικό στοιχείο προστασίας την διανοητική προσπάθεια και τον μόχθο του δημιουργού.

Δεύτερη βασική προϋπόθεση της προστασίας ενός έργου είναι η ύπαρξη μορφής. Ο διαχωρισμός μεταξύ μορφής και ιδέας λογίζεται απαραίτητο συστατικό για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ιδέα είναι ελεύθερη και προσιτή σε όλους, δεν είναι δυνατό να οριοθετηθεί και γι' αυτό το λόγο, προκειμένου να γίνει αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, επιβάλλεται να πάρει κάποια μορφή⁶⁷.

Στο άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 2121/1993 γίνεται μια ενδεικτική απαρίθμηση των προστατευόμενων έργων, ενώ παράλληλα υποδηλώνεται ότι, πέρα από τις βασικές κατηγορίες που αναφέρονται στη διάταξη, προστατεύεται κάθε πνευματικό δημιούργημα που πληροί τις δύο παραπάνω συνθήκες. Όπως αναφέρεται στη διάταξη αυτή, στα προστατευόμενα έργα του Διαδικτύου συμπεριλαμβάνονται καταρχήν τα γραπτά έργα, όπως για παράδειγμα τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Εάν ένα e-mail περιέχει προστατευόμενο έργο χωρίς την άδεια του δημιουργού, η αποστολή του λογίζεται αναπαραγωγή του έργου και απαγορεύεται. Επίσης, προστατεύονται τα έργα που περιλαμβάνονται σε ιστοσελίδες ή βάσεις δεδομένων, ενώ τα ηχητικά ή οπτικοακουστικά έργα τυγχάνουν αυτοτελούς προστασίας, ακόμα και αν αποτελούν περιεχόμενο κάποιας ιστοσελίδας.

⁶⁷ Βλ. σχετικά στη Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία (άρθρο 2), καθώς και στη Συμφωνία TRIPS (άρθρο 9.2), καθώς αμφότερες ορίζουν ότι προστατεύονται οι δημιουργίες και όχι οι ιδέες, οι διαδικασίες, οι μέθοδοι λειτουργίας ή οι μαθηματικές έννοιες αυτές καθαυτές.

Οι εικόνες και οι φωτογραφίες αποτελούν αντικείμενο προστασίας, εφόσον θεωρούνται πρωτότυπα έργα και η ηλεκτρονική αναμετάδοση αμφότερων, καθώς και η ψηφιακή επεξεργασία των φωτογραφιών απαγορεύεται. Στην περίπτωση, όμως που και η ίδια η ψηφιακή επεξεργασία προκύπτει ως δημιουργική έκφραση, τότε προστατεύεται αυτοτελώς.

Περαιτέρω, το λογισμικό (software) θεωρείται έργο λόγου⁶⁸ και ανήκει στα προστατευόμενα έργα, με την προϋπόθεση βέβαια ότι είναι πρωτότυπο, δηλ. ότι συνιστά προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του. Η προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών με την πνευματική ιδιοκτησία καλύπτει τη μορφή ή τον τρόπο έκφρασης και δεν εκτείνεται στις ιδέες και στις αρχές στις οποίες βασίζονται τα στοιχεία του προγράμματος (άρθρο 2 παρ. 3 ν. 2121/1993, άρθρο 1 παρ. 2 Οδηγίας 91/250 και άρθρο 4 Συνθήκης WIPO)⁶⁹.

Το ζήτημα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι πιο περίπλοκο όσον αφορά τις βάσεις δεδομένων. Ο όρος «βάση δεδομένων» περιλαμβάνει τη συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, που διατίθενται κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και είναι ατομικώς προσιτά με ηλεκτρονικά ή άλλα μέσα (άρθρο 2 παρ. 2^α εδ γ ν. 2121/1993, το οποίο προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 1 ν. 2819/2000). Άρα, στον παραπάνω ορισμό συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο οι συμβατικές βάσεις δεδομένων (π.χ. τηλεφωνικός κατάλογος του ΟΤΕ), αλλά και οι ηλεκτρονικές (π.χ. CD-ROM). Οι βάσεις δεδομένων προστατεύονται ως πνευματικά δημιουργήματα, όταν λόγω της επιλογής ή της διευθέτησης του περιεχομένου τους παρουσιάζουν πρωτοτυπία⁷⁰ (άρθρο 2 παρ. 2^α εδ γ ν. 2121/1993, το οποίο προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 1 ν. 2819/2000). Επομένως, η διάταξη αυτή προστατεύει την δομή των βάσεων δεδομένων, δηλαδή το λογισμικό που καθιστά εφικτή τη λειτουργία των βάσεων αυτών, ως πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή. Το περιεχόμενο όμως των βάσεων προστατεύεται, μόνο αν χρήζει αυτοτελούς προστασίας, ανεξάρτητα από την είσοδο του στη βάση.

Στην έννοια της βάσης δεδομένων μπορούν να υπαχθούν και τα πολυμέσα⁷¹, ώστε να υπάρχει ευελιξία ως προς το νομικό χαρακτηρισμό και την προστασία της νέας αυτής δημιουργίας.

Για την προστασία των ιστοσελίδων ισχύει η ίδια νομική προσέγγιση με αυτή των βάσεων δεδομένων. Με άλλα λόγια, η διευθέτηση του περιεχομένου της ιστοσελίδας, εφόσον συνιστά πρωτότυπη σύνθεση πληροφοριών και στοιχείων αποτελεί αντικείμενο προστασίας. Ουσιαστικά, δηλαδή, η ιστοσελίδα προστατεύεται με τις ίδιες προϋποθέσεις που απαιτούνται για την προστασία κάθε άλλου έργου, ανάλογα με το περιεχόμενο της, αρκεί βέβαια να αποτελεί προσωπικό πνευματικό δημιούργημα. Η προστασία αυτή της ιστοσελίδας δεν πρέπει να συγχέεται με την τυχόν αυτοδύναμη προστασία των συστατικών της.

Αντίθετα, τα domain names (ονόματα χώρου) δεν τυγχάνουν της προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, επειδή ταυτίζονται περισσότερο με τα διακριτικά γνωρίσματα και επιπλέον, στις ηλεκτρονικές αυτές διευθύνσεις δεν

⁶⁸ Οδηγία 91/250/ΕΚ της 14 Μαΐου 1991 για τη νομική προστασία προϊόντων ηλεκτρονικών υπολογιστών.

⁶⁹ Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet, 2001, σ. 36.

⁷⁰ Βλ. την Οδηγία 96/9/ΕΚ και το ν. 2819/2000 για την προστασία των βάσεων δεδομένων.

⁷¹ Τα πολυμεσικά έργα (multi-media) αποτελούν ένα σύνθετο προϊόν με στοιχεία περισσότερων έργων ή δεδομένων, το οποίο μετά την κατάλληλη ψηφιακή επεξεργασία ενσωματώνεται σε συμπαγή δίσκο (CD-ROM) ή άλλο συναφή υλικό φορέα και δίνει τη δυνατότητα στο χρήστη μέσω μηχανικών συσκευών να συμβουλευτεί τα αποθηκευμένα έργα ή δεδομένα. Βλ. Αναγνωστοπούλου Δ., Προβλήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας από τη χρήση πολυμέσων στην κοινωνία των πληροφοριών, ΕΕΕυρΔ 1996, σ. 993.

εμπεριέχεται το στοιχείο της πρωτοτυπίας, για να μπορούν να ενταχθούν στην έννοια του έργου.

3. Τα συγγενικά δικαιώματα και η προστασία τους

Η πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα είναι αυτοτελείς έννοιες και δεν πρέπει να συγχέονται μεταξύ τους ή να θεωρούνται αλληλένδετες. Η σχέση τους έχει κατά καιρούς αποτελέσει αντικείμενο προσδιορισμού των σχετικών νομοθετικών κειμένων, με πρώτη τη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης, που αναγνώρισε τα συγγενικά δικαιώματα, διατυπώνοντας ωστόσο παράλληλα τη γνωστή ρήτρα διασφάλισης του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας (άρθρο 1), η οποία διασαφηνίζει ότι το δικαίωμα του δημιουργού παραμένει αναλλοίωτο και ανέπαφο. Η προστασία που παρέχει η Διεθνής Σύμβαση δεν προσβάλλει, ούτε βλάπτει με οποιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Περαιτέρω, στην εθνική νομοθεσία στο ν. 2121/1993, άρθρο 53 επισημαίνεται ότι η προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων δεν επηρεάζει την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και δεν θίγει την ακεραιότητάς της, ενώ ανάλογες ρυθμίσεις προβλέπονται στη Συνθήκη WIPO για τις ερμηνείες, εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα (άρθρο 1 παρ. 2), στην Οδηγία 92/100 (άρθρο 14), καθώς και στην Οδηγία για την κοινωνία των πληροφοριών (άρθρο 12 παρ. 2).

Τα συγγενικά δικαιώματα, όπως είναι γνωστό, έχουν ετερόκλητο χαρακτήρα, καθώς προστατεύουν από τη μια μεριά, την ερμηνεία ή την εκτέλεση ως δημιουργήματα με καλλιτεχνική και πνευματική σφραγίδα και από την άλλη, στοιχεία με οικονομικό χαρακτήρα, όπως είναι η πρώτη σειρά εγγραφής ήχων (φωνογραφήματα), εγγραφής εικόνων, η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή, η στοιχειοθεσία και η σελιδοποίηση. Το αντικείμενο προστασίας των συγγενικών δικαιωμάτων δεν διαφοροποιείται στο χώρο της ψηφιακής τεχνολογίας.

Η διάκριση μεταξύ της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων δεν είναι πάντα εμφανής, αφού η νομοθεσία copyright σε πολλές περιπτώσεις εξομοιώνει το αντικείμενο προστασίας των συγγενικών δικαιωμάτων με το έργο. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα φωνογραφήματα, τα οποία προστατεύονται ως έργα, ενώ το ευρωπαϊκό σύστημα τα κατατάσσει στα συγγενικά δικαιώματα. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, υπάρχει ευδιάκριτη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα συγγενικά δικαιώματα και τα δικαιώματα του δημιουργού.

4. Δυσχέρειες στην εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων- Σύγκρουση με άλλα προστατευόμενα δικαιώματα

Η νομική επίλυση του ζητήματος της πνευματικής ιδιοκτησίας στο Διαδίκτυο περιπλέκεται, καθώς υπάρχει σύγκρουση δικαιωμάτων, κατά τρόπο που η προστασία του πνευματικού δικαιώματος οδηγεί σε παραβίαση του δικαιώματος έκφρασης και προσωπικής ελευθερίας. Για παράδειγμα, ενώ οι δικαιούχοι των πνευματικών δικαιωμάτων επιδιώκουν την επιβολή χρηματικής συνδρομής στους χρήστες του εκάστοτε προστατευόμενου έργου (σύστημα pay-per-use), η ενέργεια αυτή αντίκειται στο αίτημα ανωνυμίας των χρηστών. Επιπλέον, μια οργανωμένη προσπάθεια ελέγχου της αναπαραγωγής, εκτέλεσης και διάθεσης των έργων θα

κατέλυε την ελευθερία έκφρασης και πιθανόν να ενίσχυε την ανάγκη κρυπτογράφησης. Η εφαρμογή της κρυπτογράφησης αυτής με τη σειρά της θα ερχόταν σε σύγκρουση με το κυβερνητικό δικαίωμα παρακολούθησης του διακινούμενου υλικού, όταν συντρέχουν υποψίες διάπραξης παρανομιών. Υπαρκτή είναι και η πιθανότητα σύγκρουσης του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας με τους ισχύοντες νόμους περί ανταγωνισμού, αν και, σε γενικές γραμμές, έχει επιτευχθεί προς το παρόν η αποφυγή προστριβών. Συνεπώς, απαιτείται μια ειδική νομοθετική προσέγγιση και λεπτός χειρισμός, ώστε να επιτευχθεί εναρμόνιση των παραπάνω δικαιωμάτων και συνδυασμένη προάσπισή τους.

Στο σημείο αυτό πρέπει να καταστεί σαφές ότι το ζήτημα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας υφίσταται μόνο σε σχέση με τα προστατευόμενα έργα. Έτσι, σε ένα μεγάλο μέρος των δεδομένων που διακινούνται στο Διαδίκτυο δεν εφαρμόζονται οι προστατευτικές διατάξεις, είτε επειδή δεν ανήκουν στα προστατευόμενα έργα λόγω έλλειψης πρωτοτυπίας, είτε επειδή έχουν καταστεί κοινόχρηστα αγαθά, καθώς οι δικαιούχοι τους δεν επιδιώκουν την παρεμπόδιση της διάδοσης τους, αντιθέτως την προωθούν.

5. Το πρόβλημα της ευθύνης του παροχέα πρόσβασης για προσβολές δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας

Σε περίπτωση προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως και σε κάθε άλλη περίπτωση διάπραξης αδικήματος στο κυβερνοχώρο, γίνεται αισθητό το πρόβλημα του εντοπισμού του δράστη-χρήστη, δεδομένου ότι στο χώρο του διαδικτύου επικρατεί ανωνυμία. Γι' αυτό το λόγο, συχνά οι ευθύνες για προσβολές πνευματικών δικαιωμάτων στο διαδίκτυο αναζητούνται και επιρρίπτονται στον παροχέα πρόσβασης, καθότι είναι ο μόνος που παραμένει γνωστός. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνηγορεί και ο γερμανικός νόμος «για τη ρύθμιση των γενικών συνθηκών σχετικά με τις υπηρεσίες πληροφόρησης και επικοινωνίας», ο οποίος με διάταξή του καθιστά τους παροχείς πρόσβασης στο Διαδίκτυο υπεύθυνους για το προσφερόμενο από αυτούς περιεχόμενο δεδομένων τρίτων, εφόσον γνωρίζουν το περιεχόμενο και είναι τεχνικώς δυνατό γι' αυτούς και απαιτητό να εμποδίσουν τη χρήση τους (άρθρο 1 παρ. 5). Η ρύθμιση αυτή καλύπτει και την περίπτωση προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Στην εύκολη αυτή λύση καταλογισμού της ευθύνης για τυχόν παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στον παρέχοντα πρόσβαση στο Διαδίκτυο αντιτίθενται οι εταιρείες παροχής πρόσβασης. Οι τελευταίες αντιπροβάλλουν ότι δεν σχετίζονται με τις τελούμενες παραβάσεις, απλώς παρέχουν τα μέσα διάδοσης του παρανόμως ήδη αναπαραχθέντος υλικού και δεν δέχονται να επωμίζονται αυτές το βάρος της ευθύνης, αλλά και της εποπτείας, προκειμένου να διαπιστώνουν την τήρηση ή όχι των πνευματικών δικαιωμάτων από τους συνδρομητές τους.

Εντούτοις έχουν διατυπωθεί σχετικοί συλλογισμοί, που υποστηρίζουν την αρχή της ευθύνης του παροχέα επικοινωνίας, καθώς αυτός δικαιούται και δύναται να ελέγχει τις δραστηριότητες των χρηστών του, εφόσον έχει συναλλακτικές σχέσεις μαζί τους και γνωρίζει την ταυτότητα, αλλά και τις ενέργειες τους, και γι' αυτό, οφείλει να τις σταματήσει σε περίπτωση που είναι παράνομες. Με άλλα λόγια, οι παροχείς πρόσβασης είναι εκείνοι που πρέπει να επιμερίζονται το βάρος για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς αποκομίζουν οικονομικά οφέλη

από τη σύμβαση παροχής υπηρεσιών και βρίσκονται σε προνομιακή θέση σε σχέση με τους ιδιοκτήτες των δικαιωμάτων αυτών από άποψη δυνατότητας ελέγχου και αποτροπής των δραστηριοτήτων αυτών. Οι παροχές μπορούν επιπλέον να επιβάλλουν σε όσους επωφελούνται από τις υπηρεσίες τους χρηματική συνδρομή. Σε μια τέτοια περίπτωση θα είναι σαφώς εύλογη η κατάφαση της ευθύνης του παροχέα πρόσβασης που συμβάλλει έναντι αμοιβής στην αναμετάδοση ενός προστατευόμενου έργου από την αντίστοιχη παραδοχή ευθύνης ενός μη κερδοσκοπικού παροχέα⁷². Έχοντας ως δεδομένο ότι η απαίτηση χρημάτων από τους χρήστες, ώστε να τους δοθεί η δυνατότητα προσπέλασης και εκμετάλλευσης ενός προστατευόμενου έργου δεν αφήνει περιθώρια για αμφισβήτηση της ευθύνης του παροχέα, εύκολα συνάγεται ότι η κατάφαση ευθύνης των παροχέων που λειτουργούν μη κερδοσκοπικά είναι μάλλον αυστηρή λύση⁷³.

II. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

1. Διεθνής Προστασία

Είναι γνωστό ότι η διεθνής προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων επιτυγχάνεται κυρίως με τρεις μεγάλες πολυμερείς συμφωνίες: τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης, τη Διεθνή Σύμβαση Ρώμης και τη Συμφωνία TRIPS.

Η Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (1886) για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων στηρίζεται στη γνωστή αρχή της εξομοίωσης (εθνικής μεταχείρισης) των ξένων δημιουργών ή έργων που προστατεύονται από τη Σύμβαση προς τους υπηκόους της χώρας, όπου ζητείται η προστασία. Η Σύμβαση αυτή αναθεωρήθηκε στο Παρίσι το 1971 και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 100/1975 (ΦΕΚ Α' 162).

Ενώ η Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης έθεσε τα θεμέλια για την διεθνή προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας εν γένει, η αναγνώριση των συγγενικών δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο επήλθε με την υπογραφή της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης (1961). Ειδικότερα, η Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης, η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2054/1992 (ΦΕΚ Α' 104), προστατεύει τις τρεις βασικές κατηγορίες δικαιούχων, τους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, τους παραγωγούς φωνογραφημάτων και τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς.

Η Συμφωνία TRIPS, δηλαδή η Συμφωνία για τα Δικαιώματα Διανοητικής Ιδιοκτησίας στον τομέα Εμπορίου, περιλαμβάνεται στην Τελική Πράξη του Γύρου της Ουρουγουάης (Μαρακές 1994), την οποία κύρωσε η Ελλάδα με το ν. 2290/1995 (ΦΕΚ Α' 28). Η Συμφωνία TRIPS έχει ευρύ πεδίο εφαρμογής, καθώς καλύπτει τόσο τη βιομηχανική όσο και την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα που βρίσκονται στο επίκεντρο των διεθνών οικονομικών σχέσεων στο πεδίο δράσης του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.

Λοιπές συμβάσεις που έχει κυρώσει η Ελλάδα γύρω από το επίμαχο θέμα είναι η Παγκόσμια Σύμβαση για την Πνευματική Ιδιοκτησία που υπεγράφη στη Γενεύη το 1952, η Σύμβαση για την Προστασία των παραγωγών φωνογραφημάτων εναντίον της μη επιτρεπόμενης αναπαραγωγής των φωνογραφημάτων τους (Γενεύη 1971) και

⁷² Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 111-112.

⁷³ Περισσότερα για την ευθύνη των παροχέων πρόσβασης βλ. παρακάτω στην Οδηγία 2000/31/ΕΚ και συγκεκριμένα στα άρθρα 12-15, που οδηγούν ουσιαστικά στο ανεύθυνό τους.

η Σύμβαση για τη διανομή σημάτων φορέων προγραμμάτων μεταδιδόμενων μέσω δορυφόρου (Βρυξέλλες 1974).

Παρά το γεγονός ότι η Συμφωνία TRIPS συμπεριλαμβάνει διατάξεις σχετικές με την νέα ψηφιακή πραγματικότητα, όπως την αναγνώριση των προγραμμάτων των ηλεκτρονικών υπολογιστών και των βάσεων δεδομένων ως νέα αντικείμενα της πνευματικής ιδιοκτησίας (άρθρο 10), οι ρυθμίσεις τόσο αυτής της συμφωνίας όσο και των υπόλοιπων συμβάσεων δεν είναι επαρκείς για την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν από την ψηφιακή τεχνολογία.

Αυτός είναι και ο λόγος που κατά την Διπλωματική Διάσκεψη της Γενεύης που πραγματοποιήθηκε 2-20 Δεκεμβρίου 1996 στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Διοικητικής Ιδιοκτησίας (WIPO), ψηφίστηκαν δύο νέες Διεθνείς Συνθήκες, η Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία και η Συνθήκη WIPO για τις ερμηνείες-εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα. Οι δύο αυτές Συνθήκες, γνωστές και ως Συνθήκες Internet, ουσιαστικά δίνουν λύσεις στα προβλήματα που δημιουργεί η νέα τεχνολογία και διαμορφώνουν το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των έργων και καλλιτεχνικών εισφορών στην κοινωνία των πληροφοριών.

Η Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία αναγνωρίζει στους δημιουργούς ευρύτερα δικαιώματα από εκείνα της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης. Ειδικότερα, αναγνωρίζεται ρητά η προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών και των βάσεων δεδομένων, θεσπίζεται το δικαίωμα εκμίσθωσης και προβλέπεται το δικαίωμα διανομής, του οποίου τους όρους και τις προϋποθέσεις εξάντλησης μπορούν να ρυθμίσουν τα συμβαλλόμενα μέρη, ενώ δεν υπάρχει διάταξη για το δικαίωμα εισαγωγής. Επίσης, προβλέπεται ένα διευρυμένο δικαίωμα παρουσίασης στο κοινό, ώστε να καλύπτεται η κατ' αίτηση μετάδοση και επιβάλλονται υποχρεώσεις όσον αφορά στα τεχνικά συστήματα προστασίας και την παροχή πληροφοριών για το έργο και τα δικαιώματα επ' αυτού. Στη Συνθήκη δεν προβλέπεται ρύθμιση για το δικαίωμα αναπαραγωγής και τις εξαιρέσεις του, όμως με δήλωση που έγινε επιβεβαιώνεται η εφαρμογή του άρθρου 9 της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης για την διευθέτηση της ψηφιακής χρήσης των έργων.

Η Συνθήκη WIPO για τις ερμηνείες-εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, επειδή αναγνωρίζει στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες για πρώτη φορά το ηθικό δικαίωμα και επειδή αναγνωρίζει στους προαναφερθέντες, αλλά και στους παραγωγούς φωνογραφημάτων ένα νέο αποκλειστικό δικαίωμα διάθεσης για την κατ' αίτηση μετάδοση καλλιτεχνικών εισφορών εγγεγραμμένων σε φωνογραφήματα⁷⁴.

2. Κοινοτική Προστασία

A. Ιστορικά και Γενικά Στοιχεία

Το πρώτο βήμα για την ευρωπαϊκή προσέγγιση της ιδέας της Κοινωνίας Πληροφοριών έγινε με τη λεγόμενη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Ανάπτυξη, ανταγωνιστικότητα, απασχόληση: Οι Προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για την μετάβαση στον 21^ο αιώνα». Με αυτό το έγγραφο επιδιώχθηκε η συνένωση των ευρωπαϊκών δυνάμεων και προσπάθειών με απώτερο στόχο την οικοδόμηση αποτελεσματικής πληροφοριακής υποδομής.

⁷⁴ Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet, 2001, σ. 19-20.

Με βάση τις προτάσεις της Λευκής Βίβλου, μια ομάδα εργασίας παρουσίασε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κέρκυρας (Ιούνιος 1994) μια αναφορά, στην οποία τονίζεται η σπουδαιότητα της νέας τεχνολογίας, καθώς καθιστά δυνατή την επεξεργασία, αποθήκευση και ανταλλαγή πληροφοριών, χωρίς να υπάρχουν περιορισμοί λόγω απόστασης, χρόνου ή όγκου, αλλά και η αναγκαιότητα υψηλής προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και προσαρμογής της στα νέα δεδομένα.

Στη συνέχεια η Επιτροπή κοινοποίησε ένα σχέδιο δράσης με τον τίτλο «Ο ευρωπαϊκός δρόμος προς την κοινωνία των πληροφοριών», κατά το οποίο απαιτείται να γίνει ουσιαστικός έλεγχος και επανεξέταση των ζητημάτων της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν αντεπεξέρχονται στις νέες τεχνολογικές προκλήσεις και να διερευνηθεί η δυνατότητα λήψης συμπληρωματικών μέτρων, σε περίπτωση που αποδειχτεί απαραίτητο. Στο πλαίσιο των προσπαθειών αυτών δημοσιεύτηκε το «Πράσινο Βιβλίο για το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα στην κοινωνία των πληροφοριών» (1995)⁷⁵. Ο αντίκτυπος των τεχνολογικών εξελίξεων στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας συζητήθηκε επίσης στη συνδιάσκεψη που έλαβε χώρα στη Φλωρεντία (2-24 Ιουνίου 1996), όπου επισημάνθηκε ότι είναι επιβεβλημένη η κοινοτική εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του κανονιστικού πλαισίου. Συνακόλουθα, στη συνδιάσκεψη αυτή εδραιώθηκε η άποψη ότι το ισχύον νομικό καθεστώς για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα μπορεί να αποτελέσει τη βάση της προστασίας και δεν χρειάζεται να γίνουν δραστικές αλλαγές σε αυτό λόγω των νέων συνθηκών. Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η δυναμική πορεία της κοινωνίας των πληροφοριών και οι ταχύτεροι ρυθμοί εξέλιξης και εναλλαγής της υποδεικνύουν τη διατήρηση, σε γενικές γραμμές, της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας, αφού η θέσπιση νέων κανόνων για προϊόντα και υπηρεσίες που μεταβάλλονται συνεχώς ή δεν υπάρχουν ακόμα στην αγορά είναι πολύ δύσκολη, αν όχι ανέφικτη.

B. Κοινοτικές Οδηγίες

Οι πέντε πρώτες Κοινοτικές Οδηγίες με αντικείμενο την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα, παρά το γεγονός ότι δεν έχουν θεσπιστεί αποκλειστικά για την κοινωνία των πληροφοριών, εφαρμόζονται και επενεργούν σε ικανοποιητικό βαθμό στο νέο αυτό περιβάλλον.

Η Οδηγία 91/250/ΕΟΚ για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών ορίζει ότι τα προγράμματα αυτά προστατεύονται ως λογοτεχνικά έργα με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας και επιπλέον, αναφέρει ρητά τις ενέργειες που απαιτούνται για την λειτουργία του προγράμματος και οι οποίες είναι δυνατόν να εκτελεστούν χωρίς άδεια.

Η Οδηγία 92/100/ΕΟΚ σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας θεσπίζει το αποκλειστικό δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού για όλα τα έργα και τις εισφορές ορισμένων δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων (ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, παραγωγών και ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών) και εναρμονίζει τα συγγενικά δικαιώματα σε ομοιόμορφη βάση⁷⁶.

⁷⁵ Βρυξέλλες 20.11.1996 Com 96/568 τελικό.

⁷⁶ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 120-121.

Η Οδηγία 93/83/ΕΟΚ επικεντρώνεται στον συντονισμό ορισμένων κανόνων σχετικά με το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και στην καλωδιακή αναμετάδοση.

Η Οδηγία 93/98/ΕΟΚ πραγματεύεται την πλήρη εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων για όλα τα προστατευόμενα έργα. Η διάρκεια εναρμονίζεται στα 70 έτη μετά το θάνατο του δημιουργού και 50 έτη για τα συγγενικά δικαιώματα.

Ιδιάζουσας σημασίας για την κοινωνία των πληροφοριών λογίζεται η Οδηγία 96/9/ΕΟΚ για τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, καθώς στη νέα ψηφιακή πραγματικότητα το μεγαλύτερο μέρος των νέων προϊόντων και υπηρεσιών θα παρέχονται μέσω βάσεων δεδομένων. Στην Οδηγία αυτή ορίζονται σαφώς οι βάσεις δεδομένων και διευκρινίζεται ότι προστατεύονται μόνο οι βάσεις δεδομένων που εμφανίζουν πρωτοτυπία. Ειδικότερα, εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας οι βάσεις δεδομένων, οι οποίες λόγω της επιλογής ή της διευθέτησης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα. Δημιουργός είναι το φυσικό πρόσωπο ή η ομάδα φυσικών προσώπων που έχει δημιουργήσει τη βάση δεδομένων ή, εφόσον είναι επιτρεπτό από τη νομοθεσία του κράτους-μέλους, το νομικό πρόσωπο που αυτή ορίζει ως δικαιούχο. Σημαντική πρόταση της Οδηγίας αυτής είναι η θέσπιση ενός νέου *sui generis* οικονομικού δικαιώματος που προστατεύει τη σημαντική επένδυση του κατασκευαστή μιας βάσης δεδομένων. Το δικαίωμα αυτό ουσιαστικά δίνει στον κατασκευαστή τη δυνατότητα να απαγορεύει την εξαγωγή ή επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιαστικού μέρους της βάσης δεδομένων.

Η ελληνική νομοθεσία έχει εναρμονιστεί με όλες τις παραπάνω Κοινοτικές Οδηγίες.

Σχετικά πρόσφατα, στις 22.5.2001, εκδόθηκε και η Οδηγία 2001/29/ΕΚ «περί εναρμόνισης ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας».

Γ. Η Οδηγία 2001/29/ΕΚ «περί εναρμόνισης ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας»

Σε γενικές γραμμές, οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ είναι αντίστοιχες με τις διατάξεις των δύο Συνθηκών WIPO και επιπλέον, καθιστούν εφικτή την μεταφορά των διεθνών υποχρεώσεων που πηγάζουν από τις συνθήκες αυτές σε κοινοτικό επίπεδο, με βάση το κοινοτικό κεκτημένο και τις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς.

Με την θέσπιση της οδηγίας αυτής ο κοινοτικός νομοθέτης αποσκοπεί στην καθιέρωση ενός ενιαίου κοινοτικού πλαισίου προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας στην κοινωνία των πληροφοριών. Η σπουδαιότητα της νομικής αυτής ρύθμισης έγκειται στο γεγονός ότι με την προάσπιση των δικαιωμάτων του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στο νέο αυτό περιβάλλον, προάγεται ο σχεδιασμός και η εμπορία νέων προϊόντων και υπηρεσιών και προστατεύεται το δημιουργικό περιεχόμενό τους (αιτιολ. σκέψη 2).

Η επιδιωκόμενη εναρμόνιση των επιμέρους εθνικών δικαίων συμβάλλει στην εξάλειψη τυχόν διαφορών μεταξύ των υφιστάμενων νομοθεσιών στα κράτη μέλη, ώστε να επιτευχθεί η ενότητα και η συνοχή της εσωτερικής αγοράς. Αναλυτικότερα, η

εναρμόνιση αυτή ενισχύει την ασφάλεια δικαίου και την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής βιομηχανίας (αιτιολ. σκέψη 4) και συντελεί στην υλοποίηση των ελευθεριών της Κοινής Αγοράς, δηλαδή στην τήρηση των αρχών της (διανοητικής) ιδιοκτησίας, της ελευθερίας της έκφρασης και του δημοσίου συμφέροντος (αιτιολ. σκέψη 3).

Σύμφωνα με το Προοίμιο της Οδηγίας (αιτιολ. σκέψη 5) δεν χρειάζεται να εισαχθούν νέες έννοιες και κανόνες σχετικά με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η Οδηγία αυτή, στην ουσία, στηρίζεται στις ισχύουσες ρυθμίσεις και αρχές, απόρροια προγενέστερων οδηγιών αλλά και της Κοινοτικής νομολογίας, οι οποίες όμως έχουν προσαρμοσθεί και εμπλουτισθεί, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κοινωνίας των πληροφοριών.

Η Οδηγία αποτελείται από τέσσερις νοηματικές ενότητες (κεφάλαια): το Κεφάλαιο I (άρθρο 1) που αναφέρεται στο στόχο και στο πεδίο εφαρμογής, το Κεφάλαιο II (άρθρα 2-5) που περιέχει τα δικαιώματα και τις εξαιρέσεις, το Κεφάλαιο III (άρθρα 6-7) που ασχολείται με την επιβολή των τεχνολογικών μέτρων και την προστασία του καθεστώτος των δικαιωμάτων και το Κεφάλαιο IV (άρθρα 8-15) που περιλαμβάνει τις κυρώσεις και τα μέσα προστασίας, ρυθμίσεις για το διαχρονικό δίκαιο και τις τεχνικές προσαρμογές και επιπλέον, τις τελικές διατάξεις.

Στο άρθρο 1 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ γίνεται σαφές ότι οι διατάξεις της δεν θίγουν τις αρχές που έχουν εδραιωθεί από άλλες οδηγίες και γενικά, ότι δεν παρεκκλίνουν από το κοινοτικό κεκτημένο. Συγκεκριμένα, ορίζεται ρητά ότι, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 11, η Οδηγία δεν αμφισβητεί την ισχύ των διατάξεων που αφορούν α) τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, β) το δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού και τα συγγενικά δικαιώματα, γ) το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που σχετίζονται με τη δορυφορική ραδιοηλεκτρονική μετάδοση προγραμμάτων και την καλωδιακή αναμετάδοση, δ) τη διάρκεια προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων και ε) τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων.

Ακόμη, υπάρχει σαφής επισήμανση στο άρθρο 9 ότι δεν θίγονται ούτε οι εθνικές ή κοινοτικές διατάξεις, που αφορούν σε τομείς όπως η Βιομηχανική Ιδιοκτησία, η πρόσβαση σε καλωδιακές ραδιοηλεκτρονικές υπηρεσίες, η προστασία των εθνικών θησαυρών, το δίκαιο των συμπράξεων και του αθέμιτου ανταγωνισμού, η πρόσβαση σε δημόσια έγγραφα και το ενοχικό δίκαιο.

Ιδιαίτερα σημαντικό μέρος της οδηγίας είναι η θέσπιση του δικαιώματος αναπαραγωγής (άρθρο 2)⁷⁷, του δικαιώματος παρουσίασης και διάθεσης στο κοινό (άρθρο 3 παρ. 1 και 2)⁷⁸ και του δικαιώματος διανομής υπέρ όλων των δημιουργών,

⁷⁷ Άρθρο 2: «Τα κράτη μέλη παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν, την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει: α) στους δημιουργούς, όσον αφορά τα έργα τους, β) στους καλλιτέχνες ερμηνευτές ή εκτελεστές, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα των ερμηνειών ή εκτελέσεών τους, γ) στους παραγωγούς φωνογραφήματων, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους, δ) στους παραγωγούς της πρώτης υλικής ενσωμάτωσης ταινιών σε φορέα, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους, ε) στους ραδιοηλεκτρονικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης».

⁷⁸ Άρθρο 3: «1. Τα κράτη μέλη παρέχουν στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος. 2. Τα κράτη μέλη παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη διάθεση στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος: α) στους καλλιτέχνες ερμηνευτές ή εκτελεστές, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα των ερμηνειών ή εκτελέσεών τους, β) στους παραγωγούς φωνογραφήματων, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους, γ) στους παραγωγούς της πρώτης υλικής ενσωμάτωσης ταινιών, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους, δ) στους ραδιοηλεκτρονικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των

των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και οπτικοακουστικών έργων, καθώς και των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών (άρθρο 4)⁷⁹. Παράλληλα, αναφέρονται οι εξαιρέσεις και οι περιορισμοί που προβλέπονται ως προς την άσκηση των παραπάνω δικαιωμάτων, όταν το εν λόγω έργο προορίζεται να χρησιμοποιηθεί για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, για την εξυπηρέτηση προσώπων με ειδικές ανάγκες, για την πληροφόρηση του κοινού, για λόγους δημόσιας ασφάλειας, κατά τη διάρκεια θρησκευτικών ή άλλων επίσημων τελετών που διοργανώνονται από δημόσια αρχή, και για άλλους συναφείς λόγους (άρθρο 5 παρ. 3). Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου δίνεται έμφαση στη δυνατότητα των κρατών μελών να θέσουν περιορισμούς στο δικαίωμα αναπαραγωγής, σε περίπτωση που η αναπαραγωγή αυτή πραγματοποιείται για ιδιωτική χρήση⁸⁰.

Στο άρθρο 12 παρ. 2 διατυπώνεται η γνωστή ρήτρα διασφάλισης της πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με την οποία η προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων δεν θίγει την προστασία του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας. Επίσης, στο ίδιο άρθρο οριοθετείται η υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να εξετάζει την εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 5, 6 και 8 της οδηγίας, όπως για παράδειγμα, το κατά πόσο τα επιβαλλόμενα τεχνολογικά μέτρα παρέχουν επαρκή προστασία ή κατά πόσο τα μέτρα αυτά έρχονται σε σύγκρουση με τις νόμιμες πράξεις (άρθρο 6), να προτείνει τροποποιήσεις με γνώμονα την λειτουργικότητα της εσωτερικής αγοράς και να συντάσσει τη σχετική έκθεση. Την έκθεση αυτή οφείλει η Επιτροπή να την υποβάλλει προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή μέχρι τις 22 Δεκεμβρίου 2004 και κατόπιν, κάθε τρία χρόνια.

3. Η Ελληνική Νομοθεσία – Ο Νόμος 2121/1993

Κύριο νομοθέτημα σε εθνικό επίπεδο στον τομέα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας συνιστά σήμερα ο ν. 2121/1993⁸¹ «για την πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα», ο οποίος έχει υποστεί αλλεπάλληλες τροποποιήσεις⁸², προκειμένου να προσαρμοστεί στη νέα ψηφιακή πραγματικότητα και στις σχετικές Κοινοτικές Οδηγίες, και πλέον οι ρυθμίσεις του κρίνονται επαρκείς για την προστασία των έργων στο διαδίκτυο.

Είναι γνωστό ότι τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας διακρίνονται κατά τη ρητή επιταγή του νόμου σε ηθικά και περιουσιακά (άρθρο 1 παρ. 1 ν. 2121/1993). Τα πρώτα περιφρουρούν την προσωπική σχέση του δημιουργού με το έργο του, ενώ τα δεύτερα σχετίζονται με την οικονομική εκμετάλλευση του έργου.

Όσον αφορά την ηθική διάσταση του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας, αφορά ουσιαστικά το δικαίωμα της προστασίας του προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το δημιούργημά του και το δικαίωμα να διατηρείται ο σεβασμός στο όνομα του δημιουργού και η ακεραιότητα του έργου. Η έννοια, ωστόσο, του ηθικού

εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής αναμετάδοσης».

⁷⁹ Άρθρο 4: «1. Τα κράτη μέλη παρέχουν στους δημιουργούς, όσον αφορά το πρωτότυπο ή αντίγραφο των έργων τους, το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη διανομή τους στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή άλλως. 2. Το δικαίωμα διανομής του πρωτοτύπου ή των αντιγράφων ενός έργου εντός της Κοινότητας αναλώνεται μόνο εάν η πώληση ή η κατ' άλλον τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας του έργου αυτού εντός της Κοινότητας πραγματοποιείται από το δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του».

⁸⁰ Στο Παράρτημα παρατίθεται ολόκληρο το άρθρο 5 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ.

⁸¹ Βλ. στο Παράρτημα ολόκληρο το νόμο 2121/1993.

⁸² Ο ν. 2121/1993 έχει τροποποιηθεί κυρίως με το ν. 2435/1996 (άρθρα 3 και 10), το ν. 2557/1997 (άρθρο 8) και το ν. 2819/2000 (άρθρο 7).

δικαιώματος είναι κάπως ασαφής και δεν είναι εύκολο να καθοριστεί πλήρως. Προσπάθεια να οριστεί γίνεται στο άρθρο 4 του ν. 2121/1993. Στη διάταξη αυτή ορίζεται ότι το ηθικό δικαίωμα παρέχει στο δημιουργό τη δυνατότητα να αποφασίζει για το πότε, που και πως θα παρουσιαστεί το έργο στο κοινό (δημοσίευση), να αναγνωρίζει την πατρότητά του πάνω στο έργο και να αποφαινεται για την αναφορά ή όχι του ονόματός του κατά τη δημόσια χρήση του έργου του. Περαιτέρω στα πλαίσια του ηθικού δικαιώματος, του δίνεται η εξουσία να απαγορεύει την παραμόρφωση, περικοπή και γενικά κάθε είδους τροποποίηση του έργου του και να έχει προσπέλαση στο έργο του, ακόμα και αν το περιουσιακό δικαίωμα στο έργο ή η κυριότητά του ανήκει σε άλλον. Τέλος, ο δημιουργός δικαιούται να υπαναχωρήσει από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή εκμετάλλευσής του ή άδειας εκμετάλλευσής του, όταν βέβαια κάτι τέτοιο γίνεται για την προστασία της προσωπικότητάς του. Στο σημείο αυτό πρέπει να παρατηρηθεί ότι ο δημιουργός του πνευματικού έργου διατηρεί ηθικό δικαίωμα σε αυτό, ακόμα και αν έχει παραχωρήσει έναντι αμοιβής την περιουσιακή του διάσταση (άρθρο 4 παρ. 3), και κατά συνέπεια, διατηρεί όλες τις προαναφερθείσες εξουσίες. Μια σημαντική παράμετρος του ηθικού δικαιώματος είναι ότι είναι απόλυτα προσωπικό και δεν μεταβιβάζεται, παρά μόνο εάν υπάρχει ρητή διατύπωση του δημιουργού (π.χ στη διαθήκη του), βάσει της οποίας περιέρχεται το δικαίωμα αυτό στους κληρονόμους του (άρθρο 12 παρ. 2).

Το περιουσιακό δικαίωμα απαρτίζεται από τις εξουσίες, οι οποίες απαριθμούνται ενδεικτικά στο άρθρο 3 και αντιστοιχούν στους βασικούς τρόπους εκμετάλλευσης του έργου, όπως είναι, για παράδειγμα, η εξουσία αναπαραγωγής, η εξουσία θέσης σε κυκλοφορία και η εξουσία παρουσίασης στο κοινό.

Σε αντιδιαστολή με την πνευματική ιδιοκτησία που προστατεύεται διττά (περιουσιακό και ηθικό δικαίωμα), στην περίπτωση της προστασίας συγγενικών δικαιωμάτων αναγνωρίζονται μόνο δικαιώματα περιουσιακής φύσεως. Πιο ειδικά, οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες μπορούν να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την εγγραφή, την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή, τη διανομή στο κοινό, την εκμίσθωση και το δημόσιο δανεισμό, τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση και την παρουσίαση και διάθεση στο κοινό της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής τους, καθώς και των υλικών φορέων που την εμπεριέχουν (άρθρο 46 παρ. 2). Παρομοίως οι παραγωγοί φωνογραφημάτων ή οπτικοακουστικών έργων έχουν το δικαίωμα να απαγορεύουν την αναπαραγωγή, τη διανομή, την εκμίσθωση ή το δημόσιο δανεισμό, τη διάθεση στο κοινό, καθώς και την εισαγωγή από χώρες του εξωτερικού των υλικών φορέων ήχου ή εικόνας, που παρήγαγαν (άρθρο 47 παρ. 2), ενώ οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί μπορούν να μην επιτρέπουν την χωρίς άδεια αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό και εγγραφή σε υλικούς φορείς των εκπομπών τους, όπως επίσης και την αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση, δημόσιο δανεισμό και διάθεση στο κοινό των υλικών φορέων με την εγγραφή των εκπομπών τους (άρθρο 48 παρ. 1).

Σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου προστατεύεται το μεγαλύτερο μέρος του περιεχομένου του δικτύου, όπως κείμενα, εικόνες, φωτογραφίες, γραφήματα, κ.τ.λ. Μεταξύ των προστατευόμενων έργων συμπεριλαμβάνονται και τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, εφόσον διακρίνονται από τα άλλα λόγω της ατομικότητάς τους και του «δημιουργικού τους ύψους». Με άλλα λόγια, αρκεί το ίδιο κριτήριο της πρωτοτυπίας που ισχύει και για τα άλλα πνευματικά έργα. Ωστόσο δεν προστατεύονται τα συστήματα, που εξασφαλίζουν τη διασύνδεση και την επικοινωνία του προγράμματος με άλλο πρόγραμμα ή άλλο hardware (σκληρό δίσκο υπολογιστή) ή τους χρήστες, αλλά ούτε και οι ιδέες και οι αρχές, πάνω στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο του προγράμματος (άρθρο 2 παρ. 3). Τέλος, ο ν. 2121/1993

προστατεύει σε ικανό βαθμό το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τα άρθρα που διαδίδονται μέσω του Ιντερνέτ, τα οπτικοακουστικά έργα, τις ψηφιακές εικόνες, καθώς και τις βάσεις δεδομένων, ως συλλογές έργων ή απλών γεγονότων και στοιχείων, εφόσον λόγω της επιλογής ή διευθέτησης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα (άρθρο 2 παρ. 2α).

A. Η Προστασία του περιουσιακού δικαιώματος στο Διαδίκτυο

Όπως προαναφέρθηκε, το περιουσιακό δικαίωμα έχει οικονομική αξία και είναι δεκτικό εκμετάλλευσης. Ειδική θέση στην κατηγορία των περιουσιακών δικαιωμάτων, ιδίως μέσα στα πλαίσια της νέας ψηφιακής πραγματικότητας, καταλαμβάνουν το δικαίωμα της αναπαραγωγής, της παρουσίασης στο κοινό, της διανομής και μετάδοσης του έργου. Ωστόσο, πυροδοτείται ένα φλέγον ζήτημα σχετικά με το εάν και πως η εισαγωγή ενός πρωτότυπου έργου στο Διαδίκτυο μπορεί να εκληφθεί ως υλοποίηση των παραπάνω πράξεων, δηλαδή ως αναπαραγωγή, κυκλοφορία και μετάδοση του έργου αντίστοιχα. Για να δοθεί μια ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα αυτό, παράλληλα με τις διατάξεις του σχετικού νόμου ανακαλείται και η μελέτη του Σπύρου Τσαντίνη⁸³.

Όσον αφορά το δικαίωμα της αναπαραγωγής, ορίζεται ότι καλύπτει όλες τις πράξεις αναπαραγωγής, με οποιαδήποτε μορφή, άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη και με οποιοδήποτε μέσο και αν γίνονται, μηχανικό, ηχητικό, μαγνητικό, ηλεκτρονικό, ακόμη και ψηφιακό (άρθρο 3 παρ. 1 περ. α). Ως εκ τούτου, αναγνωρίζεται στο δημιουργό το δικαίωμα να απαγορεύει κάθε αναπαραγωγή του έργου ή της εισφοράς του, που πραγματοποιείται είτε απευθείας στο ίδιο ή σε διαφορετικό μέσο (άμεση αναπαραγωγή), είτε μέσω ενδιάμεσης διαδικασίας (έμμεση αναπαραγωγή). Με τη διατύπωση *προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή*, στην ουσία, καθίσταται σαφές ότι στο διαδίκτυο ενδέχεται να υπάρχουν αναπαραγωγές που δεν έχουν σκοπό ή αποτέλεσμα την παραγωγή μόνιμου αντιγράφου, αλλά μπορεί να οδηγήσουν στη δημιουργία μη ορατού αντιγράφου στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή. Άρα, τόσο τα προσωρινά όσο και τα μόνιμα αντίγραφα εμπίπτουν στην πράξη αναπαραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι ως αναπαραγωγή θεωρείται η παραγωγή νέων σταθερών υλικών υποστρωμάτων, όπου επαναλαμβάνεται η αρχική ενσωμάτωση του έργου⁸⁴, οι περιπτώσεις της εισαγωγής (φόρτωσης) ενός έργου απευθείας σε διακομιστή (server) του Διαδικτύου, της φόρτωσης και της αποθήκευσης του στο σκληρό δίσκο ενός υπολογιστή⁸⁵, καθώς και της αποστολής του μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου εντάσσονται στην έννοια της αναπαραγωγής. Στις περιπτώσεις αυτές δεν δημιουργείται ένα ορατό και μόνιμο αντίτυπο, δηλαδή ένα υλικό υπόστρωμα, ωστόσο, όπως αναφέρει και ο Σ. Τσαντίνης, είναι αρκετό να επιτυγχάνεται με την ενσωμάτωση του έργου να γίνεται το έργο αντιληπτό στις ανθρώπινες αισθήσεις, έστω και έμμεσα. Επιπρόσθετα, η κρατούσα άποψη αρκείται στην αποθήκευση του έργου και δεν απαιτεί και ανάκληση της πληροφορίας από κάποιο χρήστη και άρα, η αμοιβή για την εκμετάλλευση του έργου εύλογα θα υπολογίζεται βάσει της αποθήκευσής του και όχι βάσει των τυχόν ανακλήσεων του.

⁸³ Πρόκειται για την αδημοσίευτη μελέτη του Σ. Τσαντίνη, *Internet και προστασία πνευματικής ιδιοκτησίας σε σεμινάριο* : «Προστασία ερευνητικών αποτελεσμάτων με πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία».

⁸⁴ Βλ. Κουμάντο, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, 2000, σ. 218.

⁸⁵ Πρβλ. άρθρο 9 της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης σχετικά με την ψηφιακή χρήση των έργων. Κατά το άρθρο αυτό η αποθήκευση προστατευόμενων έργων σε ψηφιακή μορφή αποτελεί αναπαραγωγή.

Συνακόλουθα, γίνεται επίσης αποδεκτό ότι η αποθήκευση προστατευμένου έργου σε διακομιστή συνιστά θέση του έργου σε κυκλοφορία (διανομή)⁸⁶ και ταυτόχρονα μετάδοση του έργου «με οποιονδήποτε άλλο τρόπο».

Όσον αφορά το δικαίωμα παρουσίασης στο κοινό, έχει μεγάλη πρακτική σημασία ενόψει της διακίνησης των έργων στην κοινωνία των πληροφοριών. Ο ν. 2121/1993 αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει την παρουσίαση του έργου στο κοινό (άρθρο 3 παρ.1 περ. ε). Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο νόμος (άρθρο 3 παρ. 2), δημόσια είναι η παρουσίαση «που κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από τα εάν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους». Η εν λόγω έννοια είναι ευρεία και περιλαμβάνει και την δημόσια έκθεση του έργου σε οθόνη, καθώς και την κατ' αίτηση μετάδοσή του (transmission on demand). Συνεπώς, η εισαγωγή ενός έργου στο Διαδίκτυο προσβάλλει την εξουσία του δημιουργού για παρουσίασή του στο κοινό.

Εκτός όμως από την απευθείας εισαγωγή ενός προστατευόμενου έργου στο Διαδίκτυο, που αποτελεί άμεση προσβολή των δικαιωμάτων της πνευματικής ιδιοκτησίας, υπάρχουν και οι έμμεσες προσβολές, που γίνονται με την χρήση των links⁸⁷ και κυρίως των deep links, δηλαδή συνδέσμων που συνθέτονται από στοιχεία (λογότυπα, σήματα, γραφήματα) του ιδιοκτήτη της σελίδας στην οποία γίνεται η παραπομπή, και όχι από κείμενο του δημιουργού του συνδέσμου. Επειδή λοιπόν η ενσωμάτωση του λογότυπου, των σημάτων, κ.λπ. στις ιστοσελίδες του δημιουργού του συνδέσμου συνιστά δημόσια χρήση του έργου, σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό (άρθρο 3 παρ. 2), ο δημιουργός επέχει ποινική ευθύνη για παράβαση του άρθρου 66 ν. 2121/1993. Συνεπώς, για να θεωρείται νόμιμη η χρήση αυτή, πρέπει να υπάρχει έγγραφη άδεια εκ μέρους του πνευματικού δημιουργού.

B. Η εκμετάλλευση των πνευματικών έργων στο Διαδίκτυο

Το περιουσιακό δικαίωμα, σε αντίθεση με το ηθικό δικαίωμα που, όπως προαναφέρθηκε, είναι αμεταβίβαστο, μεταβιβάζεται ελεύθερα μέσω της σύναψης συμβάσεων ή παραχώρησης αδειών εκμετάλλευσης (άρθρα 12-17 ν. 2121/1993). Εγείρεται, όμως, ζήτημα σχετικά με το εάν το διακινούμενο μέσω του Διαδικτύου έργο μπορεί να θεωρηθεί αντικείμενο των γνωστών συμβατικών τύπων. Το γεγονός ότι τα έργα που διανέμονται και παρουσιάζονται στο διαδίκτυο έχουν υλική και ταυτόχρονα ηλεκτρονική μορφή ή μόνο ηλεκτρονική μορφή καθιστά δύσκολο να υπαχθούν στις παραδοσιακές μορφές συμβάσεων, όπως είναι η σύμβαση έντυπης έκδοσης (άρθρο 33 ν. 2121/1993) ή η σύμβαση ραδιοφωνικής και τηλεοπτικής μετάδοσης (άρθρο 35 ν. 2121/1993).

Αναφορικά με τη «σύμβαση έντυπης έκδοσης», όπως ορίζεται στο άρθρο 33, έχει περιορισμένο ερμηνευτικό εύρος και δεν καλύπτει τη ψηφιακή διάδοση του έργου.

⁸⁶ Σημειώνεται ότι το δικαίωμα της διανομής αναλώνεται μόνο μετά την πρώτη πώληση ή με άλλο τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας του έργου εντός κράτους μέλους της ΕΕ, εφόσον έγινε από τον δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του. βλ. άρθρα 3 παρ.1 περ. δ, 46 παρ.2 περ. γ, 47 παρ.1 περ. β, παρ.2 περ. β και 48 παρ.1 περ. ε ν. 2121/1993, όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 81 παρ.1 και 3-5 ν.3057/2002.

⁸⁷ Βλ. παραπάνω για αναλυτικότερη αναφορά στους συνδέσμους (links).

Εάν όμως επιχειρηθεί διασταλτική ερμηνεία του άρθρου 15 παρ. 4 και 5 ν. 2121/1993, θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό ότι η σύμβαση έντυπης έκδοσης ως σύμβαση εκμετάλλευσης περιλαμβάνει και το δικαίωμα του εκδότη να αποθηκεύσει ηλεκτρονικά το έργο. Επειδή όμως στην εκδοτική σύμβαση κατά κανόνα η αμοιβή του δημιουργού υπολογίζεται κατά πωλούμενο αντίγραφο, στην περίπτωση της εισαγωγής έργου σε ηλεκτρονικό υπολογιστή «αιωρείται» ο τρόπος προσδιορισμού της αμοιβής του δημιουργού. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι το Διαδίκτυο είναι απλά μια συλλογική βάση δεδομένων και με μια τολμηρή ερμηνευτική προσέγγιση, η εισαγωγή ενός έργου στο Διαδίκτυο είναι δυνατόν να εκληφθεί ως συμβολή σε συλλογικό έργο και έτσι, εφαρμόζοντας το νόμο κατ' αναλογία ή δίνοντας μια διευρυμένη ερμηνεία, η αμοιβή του δημιουργού θα μπορούσε να συμφωνηθεί σε ορισμένο ποσό σύμφωνα με το άρθρο 33 παρ. 2. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει συμφωνία, ο δικαστής είναι αυτός που αποφασίζει και καθορίζει ένα λογικό ύψος αμοιβής⁸⁸.

Σύμφωνα, όμως, με το άρθρο 13 παρ. 5 ν. 2121/1993 η σύμβαση ή η άδεια εκμετάλλευσης δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ότι αναφέρεται και σε τρόπους εκμετάλλευσης που δεν ήταν γνωστοί κατά το χρόνο κατάρτισης των σχετικών δικαιωπρασιών. Ως εκ τούτου μια σύμβαση που είχε συναφθεί πριν την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Ιντερνέτ είναι λογικό ότι δεν μπορεί να καλύπτει την αποθήκευση έργων σε ηλεκτρονικό υπολογιστή ή τη διάδοση έργων μέσω του διαδικτύου, ακόμα και αν είχε διατυπωθεί αόριστα, καθώς πρόκειται για τρόπους εκμετάλλευσης άγνωστους κατά τη κατάρτιση τη σύμβασης. Βέβαια σήμερα η παραπάνω πρόταση είναι ανεδαφική, εφόσον η κατάσταση έχει διαφοροποιηθεί και οι παραπάνω τρόποι εκμετάλλευσης είναι πλέον κοινοί ή αλλιώς γνωστοί κατά την έννοια του νόμου.

Οστόσο, υπάρχει και ο αντίποδας, καθώς οι διατάξεις του άρθρου 15 παρ. 2 και 3 προβλέπουν βασικά ότι η διάρκεια της μεταβίβασης ή των συμβάσεων (ή αδειών) εκμετάλλευσης είναι πέντε χρόνια και ότι οι συμβάσεις αυτές ισχύουν στη χώρα της κατάρτισής τους. Επειδή, επομένως, η ψηφιακή διάδοση του έργου είναι αδύνατον να οριοθετηθεί, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής στην περίπτωση της διαδικτυακής κυκλοφορίας του έργου. Άρα, διαφαίνεται ότι η εισαγωγή προστατευόμενου έργου στο Διαδίκτυο δεν είναι ορθό να υπάγεται στο μόρφωμα της εκδοτικής σύμβασης, καθόσον παρουσιάζονται πολλές αντιφάσεις και νομικά κενά.

Όσον αφορά την σύμβαση ραδιοφωνικής ή ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης είναι πιο ευέλικτη ως προς την ερμηνεία της και περιέχει αρκετές διατάξεις που κρίνονται συμβατές με τη διάδοση ενός έργου μέσω του διαδικτύου. Καταρχήν, το άρθρο 35 παρ. 2 αναφέρεται σε μετάδοση ή αναμετάδοση του έργου στο κοινό «με υλικούς αρωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο» και επομένως, εύλογα συνάγεται ότι καλύπτει και την διαδικτυακή διάδοση του έργου. Εντούτοις, στη σύμβαση αυτή υφίστανται ρυθμίσεις, που δεν μπορούν να ισχύσουν στην μετάδοση ενός έργου στο διαδίκτυο και κατά συνέπεια, προτείνεται να υποστούν μια σχετική τροποποίηση, προκειμένου να προσαρμοστούν στις ιδιαίτερες πτυχές του Διαδικτύου. Πιο ειδικά, η αναμετάδοση του έργου στο κοινό από τρίτους, μπορεί να γίνει δεκτή, θέτοντας σε εφαρμογή τον ενδοτικού δικαίου κανόνα του 35 παρ. 2 του ν. 2121/1993, ενώ παράλληλα, οι διατάξεις που σχετίζονται με την αμοιβή του δημιουργού και την ορίζουν βάσει των επαναλήψεων του έργου, είναι δυνατόν να τεθούν σε αδράνεια και να συμφωνηθεί εφάπαξ αμοιβή.

Επομένως, ως η καλύτερη λύση για τη διευθέτηση του ζητήματος και για την αποφυγή των προαναφερθέντων προβλημάτων προβάλλεται η σύναψη ειδικής

⁸⁸ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 133.

σύμβασης «για την εισαγωγή και διάδοση του έργου μέσω του διαδικτύου». Με την σύμβαση αυτή ουσιαστικά ο δημιουργός του πνευματικού έργου θα παραχωρεί στο διαχειριστή του δικτύου ή της βάσης δεδομένων τη δυνατότητα να αποθηκεύει το εν λόγω έργο στη μνήμη του υπολογιστή της βάσης και να το μεταδίδει στο διαδίκτυο έναντι αμοιβής, η οποία θα καθορίζεται κατ' αποκοπή ή με βάση τον αριθμό των ανακλήσεων του έργου από τη βάση δεδομένων, στην οποία καταχωρείται⁸⁹.

4. Περιορισμοί- Εξαιρέσεις

Η πνευματική ιδιοκτησία είναι ένα δυνατό δικαίωμα, που, πέρα από την προστασία των ηθικών συμφερόντων, εξασφαλίζει στον δημιουργό τα οικονομικά οφέλη, τα οποία απαιτούνται για τη διαβίωσή του και τη συνέχιση της δημιουργίας του. Ωστόσο, χάριν προστασίας του δημόσιου συμφέροντος και εξυπηρέτησης των αναγκών του κοινωνικού συνόλου προβλέπονται ορισμένοι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού, που εφαρμόζονται αναλόγως και στα συγγενικά δικαιώματα. Οι περιορισμοί αυτοί είναι πολύ σημαντικοί στο δίκαιο του διαδικτύου και γι' αυτό, προβλέπονται σε όλες τις εθνικές νομοθεσίες, τις διεθνείς συμβάσεις και τις κοινοτικές οδηγίες. Στο παρόν κείμενο θα γίνει λόγος μόνο για τους περιορισμούς που διέπουν την εθνική (ελληνική) νομοθεσία, ουσιαστικά δηλαδή τον ν. 2121/1993 «για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα» (άρθρα 18-28).

Εξαίρεση από τη γενική απαγόρευση της άνευ συναινέσεως αναπαραγωγής παρέχεται στην περίπτωση της διεξαγωγής της για ιδιωτική χρήση (άρθρο 18 παρ. 1 ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 3 ν. 2435/1996). Παράλληλα, όμως, προβλέπεται η καταβολή εύλογης αμοιβής υπέρ των δημιουργών και των δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων, η οποία προσδιορίζεται με βάση την αξία των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή. Έτσι, πέρα από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η αμοιβή για τους οποίους ορίζεται σε ποσοστό 2% της αξίας τους, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι για τις συσκευές εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, τις μαγνητικές ταινίες και τους άλλους υλικούς φορείς η εύλογη αμοιβή αντιστοιχεί σε ποσοστό 6% της αξίας τους, ενώ για τις φωτοτυπικές συσκευές, τους σαρωτές και το φωτοτυπικό χαρτί σε ποσοστό 4% της αξίας τους. Η ρύθμιση του άρθρου 18 είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η ιδιωτική αναπαραγωγή τείνει να αποτελέσει έναν εξ' ολοκλήρου τρόπο εκμετάλλευσης του έργου.

Επιπρόσθετα, επιτρέπεται η παράθεση αποσπασμάτων ή η διάθεση δημοσιευμένων άρθρων με σκοπό την άσκηση κριτικής ή την εδραίωση μιας άποψης (άρθρο 19), όπως επίσης, επιτρέπεται η αναπαραγωγή προστατευόμενων έργων, όταν πραγματοποιείται για διάφορες εκπαιδευτικές ανάγκες (άρθρο 20 παρ.1) και για λόγους διδασκαλίας (άρθρο 21). Το δικαίωμα της αναπαραγωγής περιορίζεται και σε περίπτωση που διεξάγεται από προσίτες στο κοινό (μη κερδοσκοπικές) βιβλιοθήκες ή αρχεία (άρθρο 22), για σκοπούς διοικητικούς ή δικαστικούς (άρθρο 24), καθώς και όταν πραγματοποιείται προς όφελος τυφλών και κωφαλάλων (άρθρο 28Α, όπως προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 2 ν. 3057/2002).

Στη συνέχεια, προβλέπονται από τον νόμο εξαιρέσεις, οι οποίες δεν αφορούν μόνο στο δικαίωμα αναπαραγωγής, αλλά και στα δικαιώματα της παρουσίασης του έργου στο κοινό και της διανομής του. Ειδικότερα, οι εξαιρέσεις αυτές αναφέρονται

⁸⁹ Η πρόταση για τη σύναψη της ειδικής σύμβασης διατυπώθηκε από τον Σ. Τσαντίνη (οπ.π.).

στη χρήση του προστατευόμενου υλικού, για λόγους ενημέρωσης του κοινού (άρθρο 25), για την πραγματοποίηση θρησκευτικών ή επίσημων τελετών (άρθρο 27), καθώς και στη χρήση εικόνων από έργα, που βρίσκονται μονίμως σε δημόσιο χώρο (άρθρο 26).

Τέλος, στο άρθρο 28B (όπως προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 2 ν. 3057/2002) ορίζεται ότι εξαιρούνται από το δικαίωμα αναπαραγωγής προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής, οι οποίες είναι μεταβατικές ή παρεπόμενες, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου και στοχεύουν αποκλειστικά στο να επιτρέψουν την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή ή τη νόμιμη χρήση κάθε προστατευόμενου αντικειμένου, και οι οποίες δεν έχουν καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία.

Όλοι οι ως άνω περιορισμοί (άρθρα 18-28 του ν. 2121/1993) μπορούν να επικαλεστούν, μόνο εφόσον αφορούν σε ειδικές περιπτώσεις και δεν βλάπτουν την κανονική εκμετάλλευση του έργου, ούτε θίγουν τα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού (άρθρο 28Γ, όπως προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 2 ν. 3057/2002).

III. ΤΑ ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1. Τεχνολογικά Μέτρα

A. Γενικά

Η τεχνολογική εξέλιξη και η ανάπτυξη της ψηφιακής διάδοσης έργων και πληροφοριών στο διαδίκτυο μπορεί να διευκολύνουν τους καταναλωτές, καθώς τους παρέχεται η δυνατότητα εύκολης πρόσβασης, αναπαραγωγής και οποιασδήποτε άλλης χρήσης των δεδομένων αυτών, όμως παράλληλα, καθιστούν εφικτή την εκμετάλλευση των διακινούμενων έργων και την καταπάτηση των δικαιωμάτων του πνευματικού δημιουργού.

Η αντιμετώπιση της προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας, φαινόμενο που έχει ενισχυθεί από την εξέλιξη της τεχνολογίας, βασίζεται σήμερα, παρά το οξύμωρο του πράγματος, στις αυξανόμενες δυνατότητες των ίδιων των τεχνολογικών μέσων. Έτσι, αναπτύσσονται τόσο μηχανικά συστήματα, όσο και λογισμικό, με σκοπό να περιοριστεί η πρόσβαση και η ασύδοτη χρήση των στοιχείων-πληροφοριών.

Βασικό τεχνολογικό μέσο προστασίας αποτελεί η *κρυπτογράφηση*⁹⁰, διαδικασία με την οποία «κωδικοποιείται» («κρυπτογραφείται») το πνευματικό έργο, ώστε να μην είναι εφικτή η πρόσβαση σε αυτό και κατά συνέπεια, η αναπαραγωγή αντιγράφων ή οποιαδήποτε αλλοίωση του περιεχομένου του. Συνακόλουθα, ο έλεγχος πρόσβασης στην πληροφορία θεωρείται ικανό τεχνικό σύστημα, καθώς ανιχνεύει την ταυτότητα του χρήστη, τα αντικείμενα των δεδομένων, στα οποία ο χρήστης μπορεί να έχει πρόσβαση και το είδος της πρόσβασης. Συναφής τεχνική είναι και η δημιουργία *γλωσσών διαχείρισης δικαιωμάτων*. Οι γλώσσες αυτές είναι αναγνώσιμες από ηλεκτρονικούς υπολογιστές και μέσω αυτών ελέγχεται η «είσοδος» των χρηστών για πολύπλοκες συνθήκες.

Προς την εξυπηρέτηση του ίδιου σκοπού, της περιφρούρησης δηλαδή των πνευματικών δικαιωμάτων, χρησιμοποιούνται και οι *αναγνωριστικές ετικέτες*, οι οποίες εμπεριέχουν πληροφορίες, κυρίως για την ιδιοκτησία και τις επιτρεπόμενες

⁹⁰ Για την κρυπτογραφία βλ. περισσότερα στο επόμενο κεφάλαιο

χρήσεις, ενώ ιδιαίτερα σημαντικό και διαδεδομένο τεχνολογικό μέτρο είναι και το *υδατογράφημα*. Στο διαδίκτυο υπάρχουν ανιχνευτές που ερευνούν το παγκόσμιο ιστό και εντοπίζουν κάθε αντικείμενο που σχετίζεται με κάποιο υδατογράφημα. Ουσιαστικά η τεχνική αυτή χρησιμεύει στην καταγραφή της χρήσης των κυκλοφορούντων έργων στο διαδίκτυο και των αναπαραγωγών που πραγματοποιούνται. Εάν το υδατογράφημα είναι ορατό, συμβάλλει στην αποτροπή της παράνομης πράξης, ενώ εάν δεν είναι ευδιάκριτο συντελεί στην απόδειξη της προσβολής. Ο απώτερος στόχος που επιδιώκεται μέσω των υδατογραφημάτων είναι η ανίχνευση της παράνομης αντιγραφής και η ειδοποίηση των δικαιούχων, χωρίς όμως να παρεμποδίζεται η χρήση του ψηφιακού περιεχομένου⁹¹.

Στον κυβερνοχώρο μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν προγράμματα που έχουν τη δυνατότητα να αποστέλλουν on line αναφορές για αναπαραγωγές στον πνευματικό δημιουργό. Τα συστήματα αυτά και η διαδικασία ανάπτυξής τους καλύπτονται υπό τον όρο ομπρέλλα DRM (Digital Rights Management). Πέρα από αυτά, όμως, μπορεί και ο ίδιος ο δικαιούχος να κινήσει διαδικασίες και να προβεί σε ενέργειες για την προστασία των έργων του, όπως, για παράδειγμα, να τα διανέμει μέσω υλικών φορέων που περιέχουν λογισμικό που εμποδίζει την αναπαραγωγή.

Παρά το γεγονός ότι οι μηχανισμοί αυτοί αποτελούν σημαντικό εργαλείο ελέγχου, εγκυμονεί ο κίνδυνος κάμψης της ασφάλειας τους, καθώς μέχρι στιγμής δεν έχει αναπτυχθεί κάποιο σύστημα προστασίας (είτε μηχανολογικό είτε λογισμικό) που να είναι απρόσβλητο από επιθέσεις. Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη και χρήση των τεχνολογικών μέσων προστασίας έχει προκαλέσει δυσαρέσκεια ιδίως στη μεριά των χρηστών, αφού όσο μεγαλύτερη ασφάλεια παρέχεται από τα μέσα αυτά, τόσο πιο δυσχερής γίνεται η πρόσβαση (π.χ. συμπλήρωση ηλεκτρονικών φορμών, καθυστέρηση μεταφοράς δεδομένων). Όμως, τα μειονεκτήματα αυτά του συστήματος προστασίας δεν είναι ικανά να μετριάσουν τη σημασία της συνεισφοράς της τεχνολογίας στην πρόληψη και καταστολή των άνομων ενεργειών και τα τεχνολογικά μέτρα εξακολουθούν να θεωρούνται το κλειδί για τον έλεγχο της παράνομης αναπαραγωγής και διανομής στο διαδίκτυο.

B. Νομοθετικές ρυθμίσεις για τα τεχνολογικά μέτρα

Η αποτελεσματικότητα των τεχνικών μέτρων, τα οποία θα ελέγχουν την πρόσβαση και θα εμποδίζουν την παράνομη αναπαραγωγή των πνευματικών έργων, εξαρτάται άμεσα από την ύπαρξη ή μη ενός πλέγματος νομικών κανόνων που θα εξασφαλίζουν την ποινική δίωξη των πράξεων εξουδετέρωσης ή παράκαμψης των μέσων αυτών, αλλά και των πράξεων παραγωγής και εμπορίας τεχνολογικών μέσων ικανών να οδηγήσουν στην εξουδετέρωση ή παράκαμψη των μέσων προστασίας.

Το νομοθετικό καθεστώς, τόσο σε διεθνές και κοινοτικό επίπεδο, όσο και σε εθνικό, έχει προβλέψει υποχρεώσεις έννομης προστασίας για την επιβολή των τεχνολογικών μέτρων. Συγκεκριμένα, οι Συνθήκες WIPO επιβάλλουν στα συμβαλλόμενα μέρη να θεσπίζουν αποτελεσματικά μέτρα έναντι της εξουδετέρωσης των τεχνικών συστημάτων (άρθρο 11 Συνθήκης WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία κα άρθρο 18 Συνθήκης WIPO για τις ερμηνείες εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα), ενώ ανάλογες ρυθμίσεις περιέχει και η Οδηγία για την Κοινωνία των Πληροφοριών (άρθρο 6)⁹².

⁹¹ Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet, 2001, σ. 76-78.

⁹² Το άρθρο 6 της Οδηγίας παρατίθεται στο Παράρτημα.

Σε εθνική κλίμακα, εφαρμόζονται σχετικά τα άρθρα 59, 60, 61 και 62 του ν. 2121/1993⁹³, τα οποία σε γενικές γραμμές, έχουν σκοπό να αποτρέψουν την προσβολή των δικαιωμάτων. Γι' αυτό το λόγο, ορίζεται η τήρηση προδιαγραφών για τις συσκευές ή άλλο υλικό αναπαραγωγής έργων, ώστε να παρεμποδίζεται η χρησιμοποίηση των υλικών αυτών για παράνομη αναπαραγωγή (άρθρο 59). Για παράδειγμα, μπορεί να δρομολογηθεί παραγωγή CD που δεν αντιγράφονται ή που επιτρέπουν περιορισμένη αναπαραγωγή. Επιπρόσθετα, προβλέπεται η δυνατότητα ελέγχου του αριθμού των υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας με την επικόλληση αναγνωριστικής ένδειξης (ειδικό επίσημα, ταινία ελέγχου), προκειμένου να πιστοποιείται ότι η διάθεση στο εμπόριο ή η κατ' άλλο τρόπο κυκλοφορία των υλικών φορέων είναι νόμιμη και δεν αντίκειται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου (άρθρο 61). Επιβάλλεται, ακόμη, η χρήση συστημάτων που επιτρέπουν την καταμέτρηση της αναπαραγωγής (άρθρο 60), ενώ επίσης αναφέρεται ότι απαγορεύεται η αποκωδικοποίηση τηλεοπτικών προγραμμάτων και η διάθεση, χρήση συσκευών αποκωδικοποίησης, χωρίς την άδεια του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού (άρθρο 62).

Πέρα όμως από τις ρυθμίσεις αυτές, η εθνική νομοθεσία θα πρέπει ευρύτερα να εναρμονισθεί με το άρθρο 6 της Οδηγίας για τα τεχνολογικά μέτρα. Μια σημαντική παράμετρος της διάταξης αυτής είναι ότι επισημαίνει την υποχρέωση των κρατών-μελών να προάγουν τη λήψη από τους δικαιούχους εκούσιων μέτρων, συμπεριλαμβανομένης και της σύναψης συμφωνιών μεταξύ των δικαιούχων και των τρίτων. Ελλείψει τέτοιων εκούσιων μέτρων ή συμφωνιών, τα κράτη-μέλη μεριμνούν, ώστε οι δικαιούχοι να παράσχουν σε όσους εμπíπτουν στο πεδίο των εξαιρέσεων τα κατάλληλα μέτρα για να υλοποιηθεί η εξαίρεση ή ο περιορισμός. Η λήψη εκούσιων μέτρων προτείνεται και στην περίπτωση της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση.

2. Μέσα Έννομης Προστασίας και κυρώσεις

Πέρα από την χρήση των τεχνολογικών μέσων, η αποφυγή της προσβολής των πνευματικών δικαιωμάτων και γενικά, η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας επιδιώκεται και επιτυγχάνεται με τη νομοθετική παρέμβαση και την θέσπιση κατάλληλων μέτρων προστασίας.

Κατά τις Συνθήκες WIPO τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται να υιοθετήσουν, με βάση το νομικό τους σύστημα, τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης και καταστολής σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων (άρθρο 14 Συνθήκης WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία και άρθρο 23 Συνθήκης WIPO για τις ερμηνείες εκτελέσεις και φωνογραφήματα). Την υποχρέωση θέσπισης κατάλληλων κυρώσεων και μέσων έννομης προστασίας για την προάσπιση των πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων προβλέπει και η Οδηγία για την κοινωνία των πληροφοριών (άρθρο 8). Βασικά, αναγνωρίζεται στους δικαιούχους το δικαίωμα άσκησης αγωγής αποζημίωσης και λήψης ασφαλιστικών μέτρων, καθώς και κατάσχεσης του σχετικού υλικού και των συσκευών και λοιπών στοιχείων, που έχουν σκοπό να απενεργοποιήσουν το τεχνολογικό σύστημα προστασίας (άρθρο 6 παρ.2).

Η ελληνική νομοθεσία, επίσης, έχει προνοήσει για την θεσμοθέτηση προληπτικών μέτρων και κυρώσεων (άρθρο 63 και 64-66 ν. 2121/1993), που εξασφαλίζουν στους δικαιούχους αποτελεσματική και επαρκή προστασία, όσον αφορά την επιβολή των δικαιωμάτων. Ειδικότερα, στο άρθρο 65 ορίζεται ότι σε κάθε

⁹³ Τα προβλεπόμενα τεχνολογικά μέτρα δεν περιγράφονται στο νόμο, αλλά δίνεται εξουσιοδότηση για την καθιέρωσή τους με Προεδρικά Διατάγματα, τα οποία εκδίδονται κατόπιν προτάσεως του Υπουργού Πολιτισμού.

περίπτωση προσβολής δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, συγγενικού δικαιώματος ή του ειδικού δικαιώματος του κατασκευαστή βάσης δεδομένων, ο δικαιούχος μπορεί να αξιώσει την αναγνώριση του δικαιώματός του πάνω στο έργο, την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον (παρ. 1), καθώς και την είσπραξη αποζημίωσης για την επανόρθωση της περιουσιακής ή ηθικής βλάβης (παρ. 2). Η αποζημίωση αυτή δεν μπορεί να υπολείπεται του διπλάσιου της κατά νόμο ή συνήθως καταβαλλόμενης αμοιβής για το είδος της εκμετάλλευσης, που έκανε χωρίς άδεια ο υπόχρεος (παρ. 2), ενώ στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι αντί για την αποζημίωση αυτή, ο δικαιούχος μπορεί να απαιτήσει την καταβολή του πλουτισμού του παραβάτη από την εκμετάλλευση του έργου.

Η τέλεση πράξεων που προσβάλλουν την πνευματική ιδιοκτησία απαγορεύεται με ασφαλιστικά μέτρα που διατάσσονται από το Μονομελές Πρωτοδικείο, το οποίο στα πλαίσια των μέτρων αυτών μπορεί να διατάξει τη κατάσχεση των παρανόμως αναπαραχθέντων, διασκευασθέντων ή διανεμηθέντων αντιγράφων, καθώς επίσης και των συσκευών, προϊόντων και συστατικών στοιχείων, τα οποία επιτρέπουν ή διευκολύνουν την εξουδετέρωση της προστασίας τυχόν εφαρμοζόμενων τεχνολογικών μέτρων (άρθρα 64 και 66Α παρ. 4 εδ. β ν. 2121/1993). Επιπλέον, το αδίκημα της προσβολής πνευματικού, συγγενικού ή ειδικού δικαιώματος επισείει και ποινικές κυρώσεις, οι οποίες, σε γενικές γραμμές, συνεπάγονται φυλάκιση (προσωποκράτηση) τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900-15.000 ευρώ⁹⁴ (άρθρα 66 και 66Α παρ.4 εδ. α ν. 2121/1993).

Τέλος, έχει προβλεφθεί ειδική ρύθμιση όσον αφορά τη λήψη εκ μέρους του δικαιούχου ασφαλιστικών μέτρων κατά των διαμεσολαβητών. Συγκεκριμένα, σε περίπτωση που οι υπηρεσίες των παρόχων αυτών χρησιμοποιούνται από τρίτο άτομο για την προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού ή συγγενικού δικαιώματος ή του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων, ο δικαιούχος μπορεί να απαιτήσει την απόσυρση ή απενεργοποίηση πρόσβασης σε ιστοσελίδες, που με οποιοδήποτε τρόπο θίγουν τα πνευματικά ή συγγενικά του δικαιώματα (άρθρο 64Α)⁹⁵.

⁹⁴ Το μέγεθος της ποινής διαφοροποιείται σε περίπτωση που το όφελος που επιδιώχθηκε ή η ζημιά που απειλήθηκε από τις παράνομες πράξεις είναι ιδιαίτερα μεγάλα, καθώς τότε επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή 2 έως 10 εκατομμυρίων δραχμών (άρθρο 66 παρ. 3), ενώ αν συντρέχουν ελαφρυντικοί λόγοι, η χρηματική ποινή μπορεί να μειωθεί κάτω από το μισό του κατά περίπτωση προβλεπόμενου στον παρόντα νόμο ελάχιστου ορίου (άρθρο 66 παρ. 5 περ. 7).

⁹⁵ Βλ. Σιδηρόπουλος Θ., Το Δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, σ.269-270.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Συστατικό στοιχείο της Κοινωνίας της Πληροφορίας είναι η συλλογή και αξιοποίηση πληροφοριών. Σε αυτές ανήκουν και πληροφορίες που αφορούν τα πρόσωπα, οι λεγόμενες προσωπικές πληροφορίες ή προσωπικά δεδομένα. Η ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογικών δυνατοτήτων και η επέκταση της χρήσης των προσωπικών πληροφοριών από το κράτος και τους ιδιώτες συνεπιφέρουν ωστόσο πολλούς κινδύνους για την ιδιωτική ζωή, τα δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες.

Η προστασία των πληροφοριών που καλείται να παράσχει ο νομοθέτης αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για μια δημοκρατική πολιτεία που βασίζεται στην ελευθερία δράσης και συμμετοχής των πολιτών της και στην άσκηση των θεμελιωδών ατομικών ελευθεριών τους χωρίς οι ενέργειες, οι συμπεριφορές και οι συνήθειές τους να γίνονται αντικείμενο καταγραφής, καταχώρησης και εκμετάλλευσης από τρίτους.

Το internet έχει αρχίσει να μεταβάλλει τον τρόπο που ζούμε και επικοινωνούμε, σκεφτόμαστε και λειτουργούμε ως πολίτες, εργαζόμενοι, καταναλωτές. Το διαδίκτυο εξελίσσεται σε μέσο μαζικής επικοινωνίας και συναλλαγών, ενώ ταυτόχρονα μεταβάλλεται από «κλειστό» forum ανταλλαγής πληροφοριών και απόψεων σε παγκόσμιο «παζάρι». Εντούτοις η ενδοδικτυακή δραστηριότητα υποκρύπτει κινδύνους για την ιδιωτικότητα που συχνά αγνοούν οι χρήστες, καθώς κάθε «επίσκεψη» και «πλοήγηση» αφήνει «ψηφιακά ίχνη» και επιτρέπει τη δημιουργία βιοπορτραίτων για τον καθένα επισκέπτη.

Σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου έγινε γρήγορα αποδεκτό ότι η ιδιωτική σφαίρα του ατόμου έχει ιδιαίτερη αξία και θα πρέπει να προστατευθεί. Η νομική αντιμετώπιση του ζητήματος διέφερε από χώρα σε χώρα, καθώς σε άλλα κράτη η προστασία αυτή επιτεύχθηκε νομολογιακά και σε άλλα κατοχυρώθηκε με διατάξεις του Συντάγματος ή ειδικούς νόμους. Σε όλες τις περιπτώσεις όμως αναγνωρίστηκε το δικαίωμα του ατόμου σε μια ιδιωτική σφαίρα, έναν προσωπικό χώρο δηλαδή, στον οποίο οι πτυχές της ζωής του είναι και θα πρέπει να μείνουν προσωπικές.

I. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΗ ΡΟΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΜΕΣΩ INTERNET

«Σερφάροντας» κανείς στο Internet μπορεί να αισθάνεται ασφαλής και ανώνυμος στην πραγματικότητα όμως δεν είναι. Κάθε φορά που επισκέπτεται ένα ηλεκτρονικό κατάστημα, αλλά ακόμη και μια απλή περιπλάνηση στο διαδίκτυο, δεν περνούν απαρατήρητα. Όλες οι προσωπικές αυτές κινήσεις καταγράφονται αυτόματα και γίνονται αντικείμενα ανάλυσης και εκμετάλλευσης.

1. Συλλογή πληροφοριών σε απευθείας σύνδεση (on-line)

Η συλλογή πληροφοριών στο Internet μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους. Ο πιο κοινός τρόπος και ο μόνος ίσως, στον οποίο είναι τόσο εμφανής η

διαδικασία «εξόρυξης» πληροφοριών είναι όταν πρόκειται για οθόνες με κενά πεδία, που ο χρήστης του internet πρέπει να συμπληρώσει (π.χ. με ονοματεπώνυμο, διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ταχυδρομική διεύθυνση, αριθμό τηλεφώνου και σε αρκετές περιπτώσεις επάγγελμα, εισόδημα κλπ.), χωρίς όμως συνήθως να γνωρίζει το σκοπό της χρήσης τους.

Σχετική έρευνα του Κέντρου Πληροφόρησης Ηλεκτρονικής Προστασίας του Ιδιωτικού Βίου (Electronic Privacy Information Center – Epic⁹⁶), στις 100 ιστοσελίδες, που συγκεντρώνουν τις περισσότερες επισκέψεις, απέδειξε ότι πάνω από το 50% συλλέγουν στοιχεία σε απευθείας σύνδεση από τους χρήστες.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το πρόβλημα επιλύεται ευκολότερα σύμφωνα με τις αρχές της Οδηγίας 95/46 που εφαρμόζονται σε κάθε είδους προτυπωμένα έγγραφα συλλογής στοιχείων. Ωστόσο, το πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει για στοιχεία που εισάγονται μεν σε υπολογιστή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά ο τελικός αποδέκτης βρίσκεται σε χώρα που δεν διαθέτει σχετική νομοθεσία.

A. Συναλλαγές στο Internet και συστήματα πληρωμών

Ειδικό πρόβλημα δημιουργείται από τις συναλλαγές στο internet. Είτε πρόκειται για παράδοση υλικών ή άυλων αγαθών είτε για παροχή υπηρεσιών είναι προφανές ότι οι προμηθευτές των αγαθών και αυτοί που παρέχουν τις υπηρεσίες συγκεντρώνουν τεράστιο όγκο πληροφοριών με τις λεπτομερείς προτιμήσεις του καταναλωτή. Παράλληλα, στην περίπτωση της παράδοσης υλικού αγαθού ο χρήστης πρέπει να δηλώσει κάποια (φυσική ή ηλεκτρονική) διεύθυνση για την παράδοση των αγαθών ή ακόμη και άλλα στοιχεία, προκειμένου να πιστοποιηθεί η ταυτότητά του και να εξασφαλισθεί η πληρωμή. Δεν υπάρχει δηλαδή η δυνατότητα να παραμείνει ανώνυμος.

Ο σημαντικότερος κίνδυνος σε περιβάλλον συναλλαγών σε απευθείας σύνδεση (On line) είναι να παραβιαστεί το απόρρητο της συναλλαγής, οπότε υπάρχει πιθανότητα να συλλεχθούν πληροφορίες (όπως, π.χ. ο αριθμός πιστωτικής κάρτας) που θα χρησιμοποιηθούν για τη διάπραξη αδικήματος. Δευτερεύων κίνδυνος είναι η αποστολή διαφημιστικών μηνυμάτων⁹⁷ προς τον χρήστη μόλις επισκεφθεί την ιστοσελίδα της επιχείρησης με την οποία είχε στο παρελθόν κάποια συναλλαγή. Αυτό συμβαίνει διότι με έλεγχο των συναλλαγών που έχει πραγματοποιήσει ο χρήστης και όλων των άλλων πληροφοριών που έχουν συλλεχθεί με διάφορους τρόπους, οι εταιρείες άμεσης εμπορικής προώθησης προσδιορίζουν καταναλωτικά τον χρήστη. Μόλις προσδιορισθεί το καταναλωτικό του προφίλ, «προφίλ» από την ιστοσελίδα, τότε κυριολεκτικά βομβαρδίζεται με διαφημιστικά μηνύματα της ίδιας ιστοσελίδας ή τρίτων. Η διαφήμιση έχει περιεχόμενο ανάλογο με αυτό που, σύμφωνα με τις συγκεντρωμένες πληροφορίες, θεωρείται ότι εμπίπτει στα ενδιαφέροντα, τις συνήθειες ή την αγοραστική του δύναμη.

⁹⁶ Πρόκειται για πολύ γνωστή ομάδα πίεσης στις ΗΠΑ, που ενδιαφέρεται για την προστασία του δικαιώματος ιδιωτικού βίου.

⁹⁷ Περισσότερα για την ανεπιθύμητη διαφήμιση βλ. παρακάτω στο σχετικό κεφάλαιο.

2. Το πρόβλημα της αρχικής ιστοσελίδας

Τα προγράμματα πλοήγησης (browsers) διαθέτουν συνήθως ειδική ρύθμιση, ώστε μόλις επιτευχθεί σύνδεση με το internet, ο χρήστης να οδηγείται αμέσως στην ιστοσελίδα του κατασκευαστή του λογισμικού. Εκτός από τα απλά στοιχεία του χρήστη που συγκεντρώνουν οι κατασκευαστές μέσω της ιστοσελίδας αυτής, συλλέγουν και πιο σύνθετα όπως το λειτουργικό σύστημα⁹⁸ που χρησιμοποιεί ή ποιο άλλο λογισμικό (πιθανώς και ανταγωνιστών) έχει εγκαταστήσει στον σκληρό δίσκο.

Με την υπάρχουσα τεχνολογία είναι εξαιρετικά δυσχερές να διαπιστωθεί ποιες ακριβώς πληροφορίες έχουν τη δυνατότητα να συλλέξουν οι κατασκευαστές προγραμμάτων, τι είδους επεξεργασία διεξάγουν και σε ποιους μεταβιβάζουν τα δεδομένα.

3. Καταμετρήσεις των επισκέψεων

Άμεσα συνδεδεμένο με το ανωτέρω πρόβλημα είναι το πρόβλημα των καταμετρήσεων των επισκέψεων στις ιστοσελίδες. Οι καταμετρήσεις αυτές επιβάλλονται από την εμπορική χρήση του internet, προκειμένου να προσδιορισθεί το κόστος των διαφημιστικών καταχωρήσεων.

Οι υπολογιστές (server) του παρόχου διαθέτουν ειδικό αρχείο καταγραφής όλων των συναλλαγών του χρήστη (Extended Common Log File Format). Στο αρχείο αυτό υπάρχει η δυνατότητα να καταγραφούν οι ακόλουθες πληροφορίες :

- α) Το όνομα τοποθεσίας (Fully Qualified Domain Name- FQDN) ή η διεύθυνση IP του χρήστη
- β) Η ημερομηνία και η ώρα σύνδεσης
- γ) Το είδος και ο κωδικός της συναλλαγής
- δ) Τα ονόματα και το μέγεθος των αρχείων που μεταφέρθηκαν στον υπολογιστή του χρήστη
- ε) Το πρωτόκολλο που χρησιμοποιήθηκε
- στ) Το καλούμενο «πεδίο αναφοράς», δηλαδή η ακριβής ιστοσελίδα από την οποία εισήλθε στην τοποθεσία (site) ο χρήστης
- ζ) Ο ακριβής τύπος του προγράμματος φυλλομέτρησης (browser) που χρησιμοποιείται.

Στην αγορά κυκλοφορούν περίπου πενήντα προγράμματα που, μόλις εγκατασταθούν στους υπολογιστές (server) των παρόχων, αναλαμβάνουν τη διαχείριση και την παρουσίαση με κατανοητό τρόπο των ανωτέρω πληροφοριών. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα δεδομένα διαβιβάζονται σε τρίτους π.χ. σε εταιρείες που εξειδικεύονται στις μετρήσεις, οι οποίες τελικώς προβαίνουν στην επεξεργασία.

⁹⁸ Πρόκειται για πρόγραμμα που ελέγχει τις βασικές λειτουργίες του υπολογιστή. Γνωστότερα λειτουργικά συστήματα (operating systems) είναι τα Windows της εταιρείας Microsoft, το MacOS της Macintosh, το Unix, το Linux κ.λπ.

4. Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο

Η διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είναι απαραίτητη για να επιτευχθεί η αποστολή των ηλεκτρονικών μηνυμάτων και συνεπώς εύλογα η συλλογή διευθύνσεων αποτελεί στόχο των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στο τομέα της άμεσης εμπορικής προώθησης προϊόντων. Η ανταλλαγή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου δημιουργεί τα εξής τρία προβλήματα:

i) Απόρρητο των ανταποκρίσεων.

Στο περιβάλλον του internet, όπου λειτουργούν χιλιάδες διαφορετικοί Πάροχοι υπηρεσιών είναι εξαιρετικά σημαντικό να εξασφαλισθεί το απόρρητο⁹⁹ των ανταποκρίσεων κατά τη γνωστή έννοια του δικαίου (αρ. 19 του Συντάγματος και ν. 2225/94), δηλαδή του ατομικού δικαιώματος, που αναγνωρίζεται για το παραδοσιακό ταχυδρομείο και τις τηλεπικοινωνίες. Στις περισσότερες έννομες τάξεις το δικαίωμα πρόσβασης επιφυλάσσεται μόνο σε δημόσιες αρχές, μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις και με ειδικές εξασφαλιστικές διαδικασίες (π.χ. εισαγγελική παραγγελία, δικαστική απόφαση, κ.λπ.)

Είναι προφανές ότι οι εγγυήσεις αυτές πρέπει, με διασταλτική ερμηνεία, να ισχύσουν και για τα μηνύματα που μεταδίδονται ηλεκτρονικώς. Επιπλέον οι Πάροχοι έχουν υποχρέωση τήρησης του απορρήτου και υπό την ιδιότητα του παρόχου τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών.

Η έννοια του απορρήτου στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο έχει διπλό περιεχόμενο. Πρώτιστα, αφορά στα δεδομένα κίνησης¹⁰⁰ τα οποία περιλαμβάνουν την ηλεκτρονική διεύθυνση του αποστολέα και του παραλήπτη, τον τύπο λογισμικού που χρησιμοποιεί ο υπολογιστής αποστολής, την ημερομηνία και ώρα αποστολής του μηνύματος, το μέγεθος του μηνύματος, το θέμα (εάν έχει αναγραφεί από το χρήστη), τα ονόματα και το μέγεθος τυχόν συνημμένων αρχείων και την πλήρη διαδρομή¹⁰¹ στο internet που ακολούθησε το μήνυμα. Όλα τα παραπάνω στοιχεία τίθενται σε αρχείο επικεφαλίδας (header information).

Κατά δεύτερο λόγο, η έννοια του απορρήτου αφορά στο περιεχόμενο, το οποίο δεν επιτρέπεται να διαβάζουν τρίτοι. Αυτό σημαίνει ότι στη διάρκεια της διαδρομής από εξυπηρετητή (server) σε εξυπηρετητή, το μήνυμα πρέπει να διαγράφεται μόλις προωθείται. Εάν ο υπολογιστής αδυνατεί να διεκπεραιώσει το μήνυμα, πρέπει να το επιστρέφει στον αποστολέα συνοδευόμενο από ένδειξη σφάλματος.

ii) Ασφάλεια κατά την ενδιάμεση επεξεργασία

Το επόμενο ζήτημα που προκύπτει είναι η εξασφάλιση του απορρήτου κατά την κυκλοφορία των μηνυμάτων στο internet, δεδομένου ότι με κατάλληλο εξοπλισμό και λογισμικό (λαγωνικό¹⁰² – sniffing hardware and software) είναι δυνατόν να υποκλαπεί

⁹⁹ Βλ. σχετικά με το απόρρητο και παρακάτω.

¹⁰⁰ Παρόμοια με εκείνα που στο κανονικό ταχυδρομείο αναγράφονται επί του φακέλου (στοιχεία αποστολέα και παραλήπτη).

¹⁰¹ Σημειώνεται ότι οι πληροφορίες αποθηκεύονται στους υπολογιστές αποστολής και λήψης, αλλά και σε όλους τις υπολογιστές της διαδρομής.

¹⁰² Γνωστό τέτοιο πρόγραμμα είναι το σύστημα που έχει τεθεί σε εφαρμογή στις ΗΠΑ με την κωδική ονομασία Carnivore (σαρκοβόρος) και το οποίο αναπτύχθηκε από το FBI για να αστυνομεύσει το Διαδίκτυο. Το νέο

ή να αλλοιωθεί από κακόβουλους οποιοδήποτε μήνυμα. Το άρθρο 4 της Οδηγίας 97/66 επιβάλλει στους παρόχους να λαμβάνουν κάθε δυνατό μέτρο, προκειμένου να εγγυώνται την ασφάλεια των παρεχόμενων υπηρεσιών και του δικτύου. Η παρ. 2 του άρθρου 4 της ανωτέρω οδηγίας ορίζει ότι ο πάροχος οφείλει να ενημερώνει τους συνδρομητές για τους πιθανούς κινδύνους και το ενδεχόμενο να παραβιασθεί η ασφάλεια του δικτύου, καθώς και για τα διαθέσιμα μέσα αντιμετώπισης αυτών των κινδύνων.

Σε κάθε περίπτωση η απόλυτη προστασία εξασφαλίζεται μόνο με τη χρήση μεθόδων κρυπτογραφίας¹⁰³. Άλλωστε οι χρήστες του Internet γνωρίζουν καλά ότι, λόγω των διεθνών διαστάσεων και της ποικιλίας των «προϊόντων», τα οποία μπορούν να δημοσιοποιήσουν τη δραστηριότητά τους στο Internet, κάθε προσπάθεια ρύθμισης με εθνικές αρχές επίβλεψης είναι καταδικασμένη σε αποτυχία.

iii) Ανεπιθύμητο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (Spamming)

Πρόκειται για την επαναλαμβανόμενη μαζική αποστολή μη ζητηθεισών επιστολών, γνωστή ως Spamming¹⁰⁴. Το Spamming προξενεί ενόχληση στους χρήστες και στους διαχειριστές του δικτύου (network administrators). Οι αρνητικές συνέπειες της ανεπιθύμητης αποστολής μηνυμάτων (spamming) για τους χρήστες είναι: πρώτον η σπατάλη περισσότερου χρόνου σύνδεσης μέχρι να μεταφέρουν όλα τα μηνύματα, που συνεπάγεται και μεγαλύτερο κόστος σύνδεσης¹⁰⁵, δεύτερον σπαταλούν χρόνο προκειμένου να διαβάσουν και να διαχωρίσουν τα άχρηστα μηνύματα και τρίτον καταλαμβάνεται χώρος στο ηλεκτρονικό γραμματοκιβώτιο (mailbox) του υπολογιστή τους και δεν είναι πλέον δυνατόν αυτό να δεχθεί άλλα μηνύματα. Οι συνέπειες για τους διαχειριστές του δικτύου είναι εξίσου σημαντικές, αφού οι μαζικές αποστολές μηνυμάτων είναι δυνατόν να επηρεάσουν τις δυνατότητες ακόμη και πολύ ισχυρών υπολογιστών και να επιβραδύνουν δραματικά τη συνολική ροή πληροφοριών, με αποτέλεσμα τις έντονες διαμαρτυρίες των χρηστών.

Γενικά η συλλογή διευθύνσεων στο Internet και η χρήση τους για προσέλκυση πελατείας θεωρείται απολύτως αθέμιτη κατά τις γενικές διατάξεις της Οδηγίας 95/46. Το άρθρο 7 παρ. 1 και 2 της Οδηγίας 2000/31 περιέχει ειδικές διατάξεις για τις ανεπιθύμητες επικοινωνίες και επιβάλλει την τήρηση ειδικού μητρώου¹⁰⁶.

5. Κατάλογοι

Πρόκειται για ειδικές τοποθεσίες στο Internet, αποκλειστικά αφιερωμένες στη διανομή πληροφοριών για μέλη της ιστοσελίδας, φοιτητές, συνδρομητές και άλλες κατηγορίες προσώπων. Όπως σε όλες τις περιπτώσεις τήρησης τέτοιου είδους

σύστημα έχει τη δυνατότητα να εντοπίζει αυτό που ψάχνει μέσα σε τεράστιες ποσότητες δεδομένων. Θεωρείται όμως ότι αντίκειται στην τέταρτη τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ.

¹⁰³ Ειδικός λόγος για την κρυπτογραφία γίνεται παρακάτω.

¹⁰⁴ Βλ. σχετικά με το spamming και παρακάτω (στη "διαφήμιση στο Διαδίκτυο").

¹⁰⁵ Σύμφωνα με εκτίμηση μελέτης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2001 το κόστος από την ανεπιθύμητη αλληλογραφία ανέρχεται παγκοσμίως σε 10 δις ευρώ κατ' έτος.

¹⁰⁶ Η συγκεκριμένη διάταξη του άρθρου 7 της Οδηγίας 2000/31 για τα «μητρώα επιλογών» (στην ουσία πρόκειται για λίστες Ροβινσώνων) προστέθηκε με τροπολογία κατά την πρώτη ψηφοφορία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η Αυστρία, η Γερμανία, η Δανία, η Ιταλία και η Φιλανδία διαθέτουν ειδικές διατάξεις για το Spamming. Στις ΗΠΑ δεν υπάρχει ομοσπονδιακός νόμος και η πρωτοβουλία ανήκει στον ιδιωτικό τομέα. Όμως υπάρχουν διατάξεις σε επίπεδο Πολιτειών, όπως π.χ. στην Καλιφόρνια, ενώ σχετικές προτάσεις έχουν υποβληθεί στο Κογκρέσο.

πληροφοριών, οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να ενημερωθούν εκ των προτέρων από τον εκδότη του καταλόγου¹⁰⁷ για τη δυνατότητα εύκολης αντιγραφής των πληροφοριών.

Στους ενδιαφερόμενους πρέπει επίσης να επιφυλαχθεί χωρίς δαπάνη και χωρίς αιτιολόγηση δικαίωμα αντίρρησης να συμπεριληφθούν τα δεδομένα που τους αφορούν στον κατάλογο. Το δικαίωμα αντίρρησης πρέπει να παρέχεται όχι μόνο πριν από την αρχική διασπορά των πληροφοριών στο Διαδίκτυο, αλλά και σε οποιοδήποτε επόμενο στάδιο.

Οι μηχανισμοί έρευνας στο Internet, όπως τα Yahoo, Alta Vista κ.λπ., δεν είναι παρά εξαιρετικά ισχυροί κατάλογοι πληροφοριών, που διαθέτουν ευρετήρια για όλα τα συλλεγόμενα είδη πληροφοριών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η ύπαρξη αυτών των καταλόγων έχει οπωσδήποτε βελτιώσει την δυνατότητα συγκέντρωσης πληροφοριών, αλλά παράλληλα αποτελεί νέα πηγή κινδύνων για αθέμιτη και παράνομη χρήση αυτών των δεδομένων.

6. Τα αυτό-εγκαθιστώμενα προγράμματα (Cookies)

Το «cookie»¹⁰⁸ είναι ένα απλό πρόγραμμα (λογισμικό), που αυτό-εγκαθίσταται στον τοπικό υπολογιστή του χρήστη κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης στο διαδίκτυο.

Πρόκειται ουσιαστικά για μηχανισμό «κατασκοπείας» που καταγράφει όλες τις κινήσεις του χρήστη. Ειδικότερα, τα cookies ή αλλιώς τα «ίχνη αναγνώρισης» χρησιμοποιούνται για την παροχή ειδικά προσαρμοσμένων πληροφοριών στους επισκέπτες ενός δικτυακού τόπου. Είναι κωδικοποιημένα στοιχεία που στέλνει ένας δικτυακός τόπος (web site) στο πρόγραμμα πλοήγησης που χρησιμοποιεί ο χρήστης, το οποίο μπορεί στη συνέχεια να τα αποθηκεύσει στο σκληρό δίσκο του υπολογιστή του χρήστη. Έτσι, τα προγράμματα αυτά παρέχουν τη δυνατότητα καταγραφής από την τοποθεσία στο Internet (site) των δραστηριοτήτων του επισκέπτη - χρήστη.

Παρόλο που τα cookies – όπως και οποιαδήποτε άλλη τεχνολογία – δεν είναι επιβλαβή από μόνα τους, μπορούν όμως να γίνουν ανάλογα με τον τρόπο χρήσης τους, καθώς είναι τεχνικά δυνατόν ένας υπολογιστής διακομιστής (server) να επιτρέψει την πρόσβαση στις ανωτέρω πληροφορίες, που συνέλεξε το «cookie», σε απεριόριστο αριθμό άλλων διακομιστών. Έτσι οι εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν τον επισκέπτη από τη μια τοποθεσία στην άλλη, να ελέγχουν πόσες επισκέψεις δέχονται από τον ίδιο χρήστη, καθώς και τα περιεχόμενα που τον ενδιαφέρουν και με αυτόν τον τρόπο, να συλλέγουν πληροφορίες για τις προσωπικές του συνήθειες. Τις έρευνες αυτές τις χρησιμοποιούν κυρίως για στατιστικούς λόγους, για σκοπούς διαφήμισης και εμπορικής προώθησης¹⁰⁹.

Οι περισσότεροι χρήστες αποδέχονται ευχαρίστως τα cookies που προσφέρουν τα διάφορα sites, επειδή εξοικονομούν χρόνο και προσπάθεια. Οι πρόσφατες εκδόσεις των προγραμμάτων φυλλομετρητών (browsers) έχουν τη δυνατότητα να

¹⁰⁷ Σε αρκετές περιπτώσεις οι 'κατάλογοι πελατών' είναι το μόνο περιουσιακό στοιχείο των επιχειρήσεων. Αναφέρονται επίσης και περιπτώσεις εξαγοράς ή συγχώνευσης επιχειρήσεων με μόνο σκοπό την απόκτηση αυτών των πελατολογίων. Στις ΗΠΑ, εταιρεία παιχνιδιών υπό πτώχευση έθεσε στα στοιχεία του ενεργητικού και το πελατολόγιό της. Η εταιρεία κατά την συγκέντρωση των στοιχείων ακολουθούσε πολιτική, εγκεκριμένη από τον οργανισμό αυτορρύθμισης TRUSTe, βάσει της οποίας απαγορευόταν η περαιτέρω παραχώρηση των πληροφοριών χωρίς τη συναίνεση του χρήστη. Ο TRUSTe υπέβαλε σχετική ένσταση στο πτωχευτικό δικαστήριο.

¹⁰⁸ Δεν υφίσταται δόκιμη μετάφραση στα ελληνικά. Ονομάζονται έτσι επειδή «προσφέρονται» προς το χρήστη ως χειρονομία καλής διάθεσης «κέρασμα».

¹⁰⁹ Οι εταιρείες άμεσης εμπορικής προώθησης χρηματοδοτούν πολλές από τις ιστοσελίδες αναζήτησης (μηχανές αναζήτησης) με τις οποίες ο χρήστης ερευνά τον Παγκόσμιο Ιστό. Σε αυτή τη περίπτωση καταγράφονται οι λέξεις με τις οποίες ο χρήστης πραγματοποιεί την έρευνα.

ενημερώνουν τον χρήστη, όταν πρόκειται να εγκατασταθεί ένα cookie. Επιπλέον υπάρχει η δυνατότητα για αυτοματοποιημένη διαδικασία απόρριψης όλων των cookies. Ωστόσο, όσο βελτιώνονται οι δυνατότητες των φυλλομετρητών, τόσο εξελίσσονται και τα cookies, ώστε καθίσταται άγνωστο ποια νέα προβλήματα θα προκύψουν στο άμεσο μέλλον.

7. Βάσεις δεδομένων «συμπεριφοράς»

Η ανάλυση των υπηρεσιών, των τοποθεσιών και των πληροφοριών, που συμβουλευεται ο χρήστης στο Internet, βοηθά τους διαφημιστές να εντοπίσουν τις συνήθειες, τις ατομικές επιθυμίες και τα ενδιαφέροντα κάποιου πολύ αποτελεσματικότερα¹¹⁰ από οποιοδήποτε άλλο είδος έρευνας και να δημιουργήσουν βάσεις δεδομένων με τη «δικτυακή συμπεριφορά» των χρηστών.

Φυσικά, οι γενικές αρχές προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας, το δικαίωμα αντίρρησης, αλλά και η νομοθεσία προστασίας του καταναλωτή εξακολουθούν να ισχύουν και έτσι παρέχεται η δυνατότητα στους χρήστες να εναντιωθούν στην καταγραφή των δραστηριοτήτων τους. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις οι Πάροχοι υπηρεσιών, προκειμένου να δελεάσουν τους χρήστες προσφέρουν δωρεάν πρόσβαση στο internet ή σε υπηρεσίες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με μόνο αντάλλαγμα την έγκριση του χρήστη να καταγράφονται αναλυτικώς οι «κινήσεις» του.

Το σημαντικότερο πρόβλημα είναι η εμπορική εκμετάλλευση των προσωπικών δεδομένων με την πώλησή τους σε τρίτους. Η Οδηγία 95/46 προβλέπει ρητώς δικαίωμα αντίρρησης, με περιορισμένο αριθμό εξαιρέσεων, για την πώληση δεδομένων σε τρίτους. Ως εκ τούτου, εξασφαλίζεται σχετική προστασία, τουλάχιστον εντός των συνόρων τη Ευρωπαϊκής Ένωσης.

8. Έλλειψη συστήματος PET (Privacy Enhancing Technologies)

Κίνδυνο για την παράνομη συλλογή ιδιωτικών δεδομένων αποτελεί η έλλειψη συστήματος PET. Οι περισσότερες τοποθεσίες (sites) στο Internet δεν διαθέτουν ή δεν προωθούν τις ειδικές τεχνικές διαδικασίες και τα συστήματα με τα οποία είναι δυνατό να προστατευθεί το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού βίου. Τα συστήματα αυτά είναι γνωστά με την ονομασία Privacy Enhancing Technologies – PET. Τα συστήματα PET παρέχουν προστασία ανεξάρτητα από το ρυθμιστικό πλαίσιο (νομοθετικές διατάξεις, αυτορρύθμιση¹¹¹). Ανασταλτικός παράγοντας για τη χρήση αυτών των συστημάτων είναι η δυσπιστία των χρηστών για τις πραγματικές τους δυνατότητες και η έλλειψη εκπαίδευσης και ενημέρωσης.

¹¹⁰ Αυτό γίνεται με τη βοήθεια ειδικών εικονιδίων (web bugs) που τοποθετούνται στις ιστοσελίδες και καταγράφουν πόσες επισκέψεις δέχεται η σελίδα, τη διεύθυνση URL του χρήστη, το είδος του φυλλομετρητή, την ώρα και την ημερομηνία της επίσκεψης, τη διεύθυνση IP του υπολογιστή. Παράλληλα μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες που βρίσκονται στα «cookies». Συνήθως όμως το λογισμικό που αντιμετωπίζει τα «cookies» δεν έχει τη δυνατότητα να εντοπίσει τα εικονίδια web bugs.

¹¹¹ Ως αυτορρύθμιση ορίζεται κάθε σύνολο κανόνων προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας, το οποίο εφαρμόζεται από την πλειοψηφία των φορέων της ίδιας επαγγελματικής τάξης, ή του ίδιου τομέα της βιομηχανίας και το περιεχόμενο του οποίου έχει καθορισθεί κυρίως από τα ίδια τα μέλη της επαγγελματικής τάξης ή της βιομηχανίας.

II. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΣΦΑΙΡΑΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η συγκέντρωση και επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους κινδύνους επέμβασης στην προσωπική σφαίρα και στην ιδιωτική ζωή του ατόμου.

Εύλογα επομένως, αναδύεται κρίσιμος ο ρόλος της διεθνούς και ευρωπαϊκής κοινότητας, έτσι ώστε να διασφαλισθεί η δημιουργία ενός αποτελεσματικού νομικού πλέγματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων τόσο στον φυσικό, όσο και στον ηλεκτρονικό χώρο.

Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα διακρίνονται σε απλά δεδομένα και σε ευαίσθητα δεδομένα. Απλά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι κάθε πληροφορία που αφορά ένα φυσικό πρόσωπο, π.χ. φύλο, ηλικία, κατοικία. Ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι τα δεδομένα που αφορούν τη φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες.

1. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές συμβάσεις

Οι κανόνες του διεθνούς δικαίου που περιέχονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1948 αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν κάθε αντίθετης νομικής διάταξης. Το άρθρο 12 που ασχολείται με το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο αναφέρει χαρακτηριστικά: «Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία, ή την αλληλογραφία του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους». Η διάταξη αυτή, πέρα από την αναγνώριση στον καθένα του δικαιώματος να προστατεύεται με έννομα μέσα για κάθε αυθαίρετη επέμβαση στον ιδιωτικό του βίο, «χαράσσει» κατευθυντήριες γραμμές, βάσει των οποίων κάθε κράτος θεσπίζει προστατευτικές διατάξεις για την προστασία του δικαιώματος του ιδιωτικού βίου. Τα ίδια δικαιώματα προστατεύονται και από το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, όπου με το άρθρο 16 διασφαλίζεται το δικαίωμα στην προσωπικότητα, με το άρθρο 23 το δικαίωμα στην οικογένεια και με το άρθρο 17 το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο.

Το άρθρο 8 της Σύμβασης της Ρώμης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών της 4 Νοεμβρίου 1950 (Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-ΕΣΔΑ) αναφέρει ρητά ότι:

1) «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του,

2) Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβαση δημόσιας αρχής στην άσκηση του δικαιώματος αυτού, εκτός εάν η επέμβαση αυτή προβλέπεται από το νόμο και αποτελεί μέτρο το οποίο, σε μία δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαίο για την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια ασφάλεια, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

Το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ βρίσκει πεδίο εφαρμογής και στις τηλεφωνικές συνομιλίες, ύστερα από απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων

του Ανθρώπου (6-9-1978), και έτσι πλέον κατοχυρώνεται και ισχύει και σε αυτές το «απόρρητο»¹¹². Το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής μαζί με το άσυλο της κατοικίας και το απόρρητο της επικοινωνίας συνιστούν τα ελάχιστα όρια της ιδιωτικής σφαίρας και πρέπει να παραμένουν απαραβίαστα. Οι διατάξεις αυτές αναμφίβολα τυγχάνουν εφαρμογής και στο Διαδίκτυο, καθώς είναι το κατεξοχήν μέσο διακίνησης προσωπικών πληροφοριών.

Σπουδαίας σημασίας είναι και η Σύμβαση της 28^{ης} Ιανουαρίου 1981 του Συμβουλίου της Ευρώπης «για την προστασία των ατόμων από τη αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», γνωστή και ως Σύμβαση 108. Η Σύμβαση αυτή ήταν το πρώτο δεσμευτικό διεθνές κείμενο¹¹³ για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η Σύμβαση έθεσε τις γενικές κατευθύνσεις για την προστασία κάθε φυσικού προσώπου από την αυθαίρετη επεξεργασία των προσωπικών του στοιχείων, κυρίως με ηλεκτρονικά μέσα, ιδρύοντας ικανό πλέγμα εγγυήσεων και δικαιωμάτων και προβλέποντας τη δημιουργία Εθνικών Αρχών επιφορτισμένων με τον έλεγχο της εφαρμογής των διατάξεων της Σύμβασης. Ταυτόχρονα, θέσπισε κανόνες για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στην περίπτωση της διασυνοριακής ροής πληροφοριών. Η σύμβαση δεν ήταν άμεσης εφαρμογής, η ισχύς της στο εσωτερικό των συμβαλλόμενων χωρών εξαρτιόταν από την κύρωσή¹¹⁴ της, ωστόσο η επιρροή της ήταν προφανής.

2. Διεθνείς διασκέψεις και Διεθνείς Οργανισμοί

Προς την κατεύθυνση της προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας συνέβαλαν οι διεθνείς διασκέψεις και τα fora συζητήσεων με την ανταλλαγή πληροφοριών και την ανάπτυξη των οργάνων για την προστασία του δικαιώματος ιδιωτικού βίου. Παρακάτω παρατίθενται ενδεικτικά ορισμένες σημαντικές διασκέψεις και διεθνείς οργανισμοί που συστάθηκαν για το σκοπό αυτό.

• Ετήσια διεθνής διάσκεψη προστασίας δεδομένων

Από 1979 πραγματοποιείται ετησίως η Διεθνής Διάσκεψη των επικεφαλής των αρμοδίων Αρχών προστασίας δεδομένων¹¹⁵. Οι διασκέψεις αυτές δεν υπάγονται σε ειδικό νομικό καθεστώς και δεν εκδίδουν αποφάσεις, είναι απλώς χώρος ανταλλαγής πληροφοριών.

• Διασκέψεις των Επιτροπών προστασίας δεδομένων τη ΕΕ

Οι ετήσιες διασκέψεις των επικεφαλής των αντιστοιχών Αρχών προστασίας δεδομένων των κρατών μελών της ΕΕ παρέχουν την ευκαιρία να αναπτυχθεί κοινή προσέγγιση των γενικών θεμάτων προστασίας δεδομένων. Η Ομάδα Εργασίας για την Προστασία Δεδομένων, που προβλέπεται από το άρθρο 29 της Οδηγίας 95/46 και η Γενική Διεύθυνση XV έχουν κατά καιρούς εκδώσει σημαντικό αριθμό Γνωμοδοτήσεων και Συστάσεων.

¹¹² Αναφορικά με το απόρρητο των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων γνωστή υπόθεση, που εκδικάσθηκε ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είναι η Υπόθεση Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου. Το δικαστήριο αποφάνθηκε (απόφαση της 2-8-1984) ότι η παρακολούθηση από την αστυνομία του τηλεφώνου του κατηγορούμενου για κλεπτοποδοχή, η οποία μάλιστα έγινε με άδεια του υπουργού εσωτερικών, παραβίαζε την ιδιωτική σφαίρα του κατηγορούμενου.

¹¹³ Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ δεν είχε άμεση νομική δεσμευτικότητα.

¹¹⁴ Στην Ελλάδα η Σύμβαση 108 κυρώθηκε με το ν. 2068/1992 (ΦΕΚ Α' 118/9.7.1992).

¹¹⁵ Ειδικός λόγος για την Αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων γίνεται παρακάτω.

- Διεθνής ομάδα εργασίας για την προστασία δεδομένων στο χώρο των τηλεπικοινωνιών

Πρόκειται για πρωτοβουλία αρκετών εθνικών Αρχών προστασίας δεδομένων, με επικεφαλής τον Επίτροπο προστασίας δεδομένων του ομόσπονδου κράτους (Land) του Βερολίνου, προκειμένου να βελτιωθεί η προστασία δεδομένων στο χώρο των τηλεπικοινωνιών και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Το «Μνημόνιο Βουδαπέστης – Βερολίνου» για την προστασία δεδομένων στο Internet εκθέτει νομικές και τεχνικές λύσεις για την προστασία των πληροφοριών που διακινούνται στο Internet.

- Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης (ISO)

Ο Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης (International Organisation for Standardisation – ISO) είναι στην πραγματικότητα διεθνής ομοσπονδία των αντίστοιχων εθνικών οργανισμών από περίπου 130 κράτη και εκδίδει διεθνή Πρότυπα Τυποποίησης. Το 1996, η Συμβουλευτική Επιτροπή για την πολιτική καταναλωτών του ISO δημοσίευσε ομόφωνη απόφαση για την ανάπτυξη διεθνούς προτύπου για την προστασία και ασφάλεια των δεδομένων με βάση το αντίστοιχο πρότυπο του Καναδικού Οργανισμού Τυποποίησης. Επίσης, υπό την πίεση των διεθνών τεχνολογικών εξελίξεων, εξετάσθηκε η ανάγκη να υιοθετηθεί διεθνές πρότυπο για την προστασία των πληροφοριών, ο βαθμός προστασίας που θα ήταν δυνατόν να παρέχουν και η εναρμόνιση των σχετικών κανονισμών. Η προσπάθεια αυτή δεν είχε ευτυχή κατάληξη, αφού τελικά κρίθηκε ότι οι συνθήκες δεν ήταν ακόμη ώριμες για την εισαγωγή τέτοιου είδους προτύπων.

- Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο (ICC)

Το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο (International Chamber of Commerce – ICC) εκπροσωπεί διεθνείς επιχειρήσεις από όλο τον κόσμο και έχει δημοσιεύσει κώδικες δεοντολογίας και σημαντικό αριθμό εγγράφων σχετικά με την προστασία δεδομένων και τη διασυνοριακή ροή πληροφοριών, ιδίως στον τομέα της εμπορικής προώθησης και της διαφήμισης στο Διαδίκτυο.

3. Συγκριτικό δίκαιο

Εκτός από την προστασία που παρέχεται από την ΕΣΔΑ, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να διατηρούν ένα ξεχωριστό δικό τους νομικό πλέγμα και επιπλέον να προστατεύουν την ιδιωτική σφαίρα και από διατάξεις του Συντάγματός τους, αλλά και του κοινού δικαίου.

Σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και τη νομολογία του ευρωπαϊκού δικαστηρίου, κάθε χώρα υποχρεούται να έχει νόμους που να ρυθμίζουν ρητά τις περιπτώσεις, στις οποίες επιτρέπεται η παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και η παραβίαση του απορρήτου (με την παρακολούθηση μιας τηλεφωνικής ή ηλεκτρονικής συνομιλίας, για παράδειγμα). Απαραίτητη συνθήκη για τη διάταξη αυτή είναι το μέτρο, βάσει του οποίου γίνεται ο αποκλεισμός των συγκεκριμένων περιπτώσεων από την παρεχόμενη προστασία, να προβλέπεται από το νόμο και να είναι μέτρο αναγκαίο για την εθνική ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και της δημόσιας ασφάλειας και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων (άρθρο 8 παρ. 2)

Πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι, η διαδικτυακή επικοινωνία απολαύει την ίδια προστασία του απορρήτου, καθώς το γεγονός ότι η πληροφορία διακινείται μέσω ηλεκτρονικής οδού δεν αναιρεί το δικαίωμα στον απόρρητο χαρακτήρα της.

Στην λογική αυτής της νομολογίας έχουν θεσπιστεί ειδικά νομοθετήματα σε πολλές χώρες. Στην Ευρώπη η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αντιμετωπίσθηκε αρχικά από τον εθνικό νομοθέτη. Προηγήθηκε ο πρωτοποριακός νόμος του ομόσπονδου γερμανικού κράτους της Έσσης (1970) και ακολούθησαν οι σχετικοί νόμοι της Σουηδίας (1973), της Αυστρίας, της Γαλλίας, της Δανίας και της Νορβηγίας (1978), του Λουξεμβούργου (1979), της Ισλανδίας (1981) κ.α. Στην Μεγάλη Βρετανία ισχύει ο Interception Communications Act του 1985, σύμφωνα με τον οποίο διώκεται όποιος με πρόθεση παρακολουθεί επικοινωνία κατά τη μετάδοσή της μέσω οποιασδήποτε δημοσίας τηλεπικοινωνιακής υπηρεσίας. Στη Γαλλία ισχύει το άρθρο 323 παρ. 3 του Γαλλικού Ποινικού Κώδικα και το άρθρο 25 του νόμου 91-646 της 10^{ης} Ιουλίου 1991, τα οποία προστατεύουν το απόρρητο των συνδιαλέξεων.

Στης ΗΠΑ και τον Καναδά η προστασία της ιδιωτικής ζωής κατοχυρώνεται συνταγματικά. Για να δικαιολογηθεί παρακολούθηση της ηλεκτρονικής επικοινωνίας από τα αρμόδια για την τήρηση του νόμου όργανα, σύμφωνα με τον Electronic Communications Privacy Act των ΗΠΑ και τον Code Criminel του Καναδά, θα πρέπει να έχει προηγηθεί έκδοση σχετικού εντάλματος ή να έχει δοθεί σχετική εξουσιοδότηση. Κατά συνέπεια, μόνο εφόσον υπάρχει επίσημη εξουσιοδότηση, δύνανται οι αστυνομικές αρχές να πληροφορηθούν το περιεχόμενο ενός ηλεκτρονικού μηνύματος ή άλλης μεταδιδόμενης πληροφορίας. Σε περίπτωση που πρόκειται για ιδιώτες και με δεδομένο ότι έχουν διαπράξει σημαντικότερες παραβάσεις, το απόρρητο προστατεύεται βάσει ειδικών ποινικών νόμων.

Όλες οι ως άνω διατάξεις καλύπτουν και την ηλεκτρονική επικοινωνία και συνεπώς εφαρμόζονται πλήρως και στο Διαδίκτυο.

III. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η προστασία του ιδιωτικού βίου στην Ελλάδα κατοχυρώνεται από ένα σύνολο διατάξεων του ελληνικού Συντάγματος, που προσδιορίζουν την έκταση της παρεχόμενης κάλυψης και τελικά ανάγουν το δικαίωμα αυτό σε θεμελιώδη ελευθερία.

Καταρχήν η βασική διάταξη του **άρθρου 2 παρ. 1** του Συντάγματος ορίζει ότι «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας» και ως εκ τούτου εύλογα συνάγεται και η προστασία των ειδικών πτυχών και εκδηλώσεων της προσωπικότητας του ατόμου, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της αξίας του¹¹⁶.

Με την ίδια λογική το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου ως πρωταρχική εκδήλωση της προσωπικότητας καλύπτεται και από το **άρθρο 5 παρ. 1 Σ**, σύμφωνα με το οποίο: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του (...) και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

Επιπλέον, το νομικό πλαίσιο για την προστασία του ιδιωτικού βίου περιλαμβάνει τις διατάξεις του **άρθρου 9**, σύμφωνα με το οποίο «1. Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας. 2. Οι παραβάτες της προηγού-

¹¹⁶ Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, σ. 139.

μενης διάταξης τιμωρούνται για παραβίαση του οικιακού ασύλου και για κατάχρηση εξουσίας και υποχρεούνται σε πλήρη αποζημίωση του παθόντος όπως ο νόμος ορίζει» και του άρθρου 19, κατά το οποίο: «1. Το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων».

Αξίζει να σημειωθεί ότι με την πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματός μας (Ψήφισμα 6^{ης} Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων) προστέθηκε το άρθρο 9 Α, σύμφωνα με το οποίο «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί όπως νόμος ορίζει».

Όλες οι παραπάνω συνταγματικές διατάξεις παρέχουν άμεση προστασία στο άτομο από τυχόν προσβολή της ιδιωτικής του σφαίρας από κρατικούς φορείς και έμμεση, λόγω της έμμεσης τριτενέργειας, σε περίπτωση προσβολής από τρίτους (ιδιώτες).

Το νομικό πλέγμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής «θωρακίζεται» και από τις διατάξεις που έχουν θεσπιστεί στο κοινό δίκαιο για την προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών, όπως τα άρθρα 370Β και 370Γ του Ποινικού Κώδικα και άλλοι ποινικοί νόμοι, καθώς και από τις γενικές προστατευτικές ρυθμίσεις του Αστικού Κώδικα και πιο συγκεκριμένα, από τα άρθρα 57, 59, 914, 920, 932 και 739.

IV. ΑΠΟΡΡΗΤΟ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ο όρος «προσωπικό απόρρητο» (data privacy) έχει ευρεία έννοια και καλύπτει τη χρήση και την εκμετάλλευση των προσωπικών πληροφοριών ενός ατόμου για διάφορους σκοπούς. Το δικαίωμα που έχει κάθε άτομο να αποφασίζει με ποιες προϋποθέσεις και κάτω από ποιες συνθήκες μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι προσωπικές του πληροφορίες είναι το δικαίωμα του προσωπικού απορρήτου. Εκτός της έννοιας του προσωπικού απορρήτου που έχει σχέση με τα προσωπικά στοιχεία του ατόμου, υπάρχει και η έννοια του **απόρρητου των επικοινωνιών** που έχει σχέση με το δικαίωμα που έχει το άτομο να προστατεύεται το περιεχόμενο των τηλεφωνικών συνομιλιών του, της ταχυδρομικής αλληλογραφίας του και γενικά των δεδομένων που τον αφορούν και μεταφέρονται με οποιοδήποτε τεχνικό μέσο.

Το απόρρητο των επικοινωνιών, που αποτελεί και το αντικείμενο της ανάλυσης που ακολουθεί, διασφαλίζεται νομοθετικά και δη συνταγματικά.

Η συνταγματική προστασία του απορρήτου (άρθρο 19) ισχύει για όλα τα υπάρχοντα μέσα επικοινωνίας και επιπλέον καλύπτει και εκείνα που πρόκειται να ανακαλυφθούν μελλοντικά. Κατά συνέπεια, γίνεται σαφές ότι προστατεύεται και το απόρρητο της επικοινωνίας στο Διαδίκτυο.

Υποκείμενο του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου είναι τόσο τα φυσικά πρόσωπα, Έλληνες και αλλοδαποί, όσο και τα νομικά πρόσωπα. Η προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας αναγνωρίζεται και στα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, εάν αυτό είναι επιβεβλημένο για την άσκηση της αυτοδιοίκησής τους.

Όσον αφορά το αντικείμενο της προστασίας πρέπει να διασαφηνιστούν ορισμένες παράμετροι. Καταρχήν το προστατευόμενο αντικείμενο δεν είναι το μήνυμα καθεαυτό, αλλά το απόρρητο του περιεχομένου του μηνύματος, καθώς και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας, όπως η ταυτότητα των δύο χρηστών, ο τόπος, ο χρόνος και η διάρκεια της επικοινωνίας, κ.λπ. Οποιαδήποτε αυτόματη καταγραφή και αποθήκευση των δεδομένων αυτών από τον παροχέα πρόσβασης ή τρίτο συνιστά επέμβαση στο απόρρητο.

Βασική παράμετρος της προσωπικής ανταπόκρισης και της διασφάλισης του απορρήτου είναι η διατήρηση της μυστικότητας του περιεχομένου της επικοινωνίας. Γι' αυτό το λόγο έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η εξασφάλιση του απορρήτου εξαρτάται από την πρόθεση των επικοινωνούντων χρηστών να το διαφυλάξουν, λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα. Ως εκ τούτου, όταν ένα ηλεκτρονικό μήνυμα αποστέλλεται χωρίς τη λήψη μέτρων ασφαλείας, δηλαδή χωρίς την αρωγή ειδικών προγραμμάτων (Pretty Good Privacy, Privacy Enhanced Mail) και χωρίς τη χρήση κωδικών, τότε ουσιαστικά δεν υφίσταται το απόρρητο και δεν μπορεί να προστατευτεί η μυστικότητα της επικοινωνίας, καθώς πλέον είναι εύκολη η πρόσβαση σε αυτό και η ανάγνωσή του από άλλους χρήστες ή από τον παροχέα πρόσβασης. Για την διεξαγωγή της επικοινωνίας, οι παροχείς πρόσβασης οφείλουν να επιλέγουν πρόσωπα με αντίστοιχα επαγγελματικά προσόντα, που παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις από πλευράς τεχνικών γνώσεων και προσωπικής ακεραιότητας για την τήρηση του απορρήτου.

Σε πολλές περιπτώσεις μετάδοσης μηνύματος ωστόσο είναι αναπόφευκτο το γεγονός ότι θα λαμβάνουν γνώση του περιεχομένου οι υπάλληλοι των εν λόγω υπηρεσιών. Για παράδειγμα, ο τηλεγραφητής αναγκαστικά θα γίνει γνώστης του τηλεγραφήματος και ένας διανομέας μπορεί εύκολα να διαβάσει μία ασφράγιστη κάρτα. Όμως, τα άτομα αυτά απαγορεύεται να αντιγράψουν, να χρησιμοποιήσουν ή να κοινοποιήσουν σε τρίτους το περιεχόμενο των μηνυμάτων, καθόσον μια τέτοια πράξη αποτελεί παραβίαση του Συντάγματος. Σε αυτά τα επιχειρήματα βασίζεται η άλλη άποψη, που υποστηρίζει ότι η προστασία του απορρήτου είναι ανεξάρτητη και δεν επηρεάζεται από το εάν ο ενδιαφερόμενος έλαβε ή όχι τα απαραίτητα μέτρα για να διαφυλάξει τη μυστικότητα του μηνύματος.

Πέρα από τη μη ασφράγιση της επιστολής, η προστασία του Συντάγματος αφορά και την αναγωγή του περιεχομένου της σε απόρρητο. Με δεδομένο ότι η άποψη αυτή γίνεται δεκτή, θα επιτευχθεί να παρέχεται η προστασία του απορρήτου και στην ηλεκτρονική αλληλογραφία, αφού η δυνατότητα ανάγνωσής της (συμπτωματικά ή ηθελημένα) από τρίτο δεν θα αναιρεί την προστασία που προκύπτει από την αναγωγή του περιεχομένου της σε απόρρητο, βάσει της οποίας αποτρέπεται η περαιτέρω διάδοση του περιεχομένου της¹¹⁷.

Το απόρρητο επεκτείνεται και στις περιπτώσεις που πραγματοποιείται επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Στις περιπτώσεις επεξεργασίας, ο υπεύθυνος οφείλει να λαμβάνει τα κατάλληλα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα για την ασφάλεια των δεδομένων και την προστασία τους από τυχαία ή αθέμιτη καταστροφή, τυχαία απώλεια, αλλοίωση, απαγορευμένη διάδοση ή πρόσβασή. Αυτά τα μέτρα πρέπει να εξασφαλίζουν επίπεδο ασφάλειας ανάλογο προς τους κινδύνους που συνεπάγεται η επεξεργασία και η φύση των δεδομένων που είναι αντικείμενο της επεξεργασίας.

Παράλληλα το άρθρο 19 Σ θεσπίζει και το δικαίωμα της ελεύθερης επικοινωνίας, που σημαίνει ότι κάθε άτομο είναι ελεύθερο να επιλέγει το είδος, το μέσο και τον

¹¹⁷ Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, 2003. σ. 142.

τρόπο της επικοινωνίας μέσω του Διαδικτύου. Η υποχρέωση καταβολής τελών στον παροχέα πρόσβασης είναι μέσα στα επιτρεπτά όρια και δεν έρχεται σε σύγκρουση με το Σύνταγμα, αρκεί να μη συνοδεύεται από άλλους όρους εκ μέρους του παροχέα, που μπορεί να καταστήσουν ιδιαίτερα δυσχερή ή ακόμη και αδύνατη τη διεξαγωγή της ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Αντίθετα, αντισυνταγματικές θεωρούνται οι διατάξεις νόμων που επιτρέπουν τον έλεγχο της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, την εξάρτηση της πρόσβασης στο Διαδίκτυο από σχετική άδεια, όπως και ένα σύνολο άλλων υπέρμετρων περιορισμών, που μπορεί να θέτονται, για παράδειγμα, στη χρήση κρυπτογραφίας.

V. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΡΡΗΤΟΥ

1. Νόμος 2225/1994 και η ελευθερία πρόσβασης και επικοινωνίας μέσω του Διαδικτύου

Σύμφωνα με το άρθρο 19 εδάφ. β' του Συντάγματος, η δικαστική αρχή έχει το δικαίωμα να παρακάμψει το απόρρητο, όταν το επιτάσσουν λόγοι εθνικής ασφάλειας και σε περιπτώσεις τέλεσης ιδιαίτερας σοβαρών εγκλημάτων. Το άρθρο 19 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζει τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες ανεξάρτητης αρχής, η οποία έχει ως σκοπό την διασφάλιση του απορρήτου της παρ. 1 του άρθρου 19 του Συντάγματος. Απόρροια του άρθρου 19 του Συντάγματος είναι ο νόμος 2225/1994 «για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας», ο οποίος αντικατέστησε το νομοθετικό διάταγμα 792/1971. Οι διατάξεις του νόμου αυτού ισχύουν και για το Διαδίκτυο.

Το άρθρο 1 του ν. 2225/1994 ιδρύει την «Εθνική Επιτροπή Προστασίας του Απορρήτου των Επικοινωνιών», σκοπός της οποίας είναι η προστασία του απορρήτου κάθε μορφής τηλεπικοινωνιακής επικοινωνίας σύμφωνα με τις επιταγές του Συντάγματος. Στη δικαιοδοσία της Επιτροπής υπάγεται επίσης και ο έλεγχος της τήρησης των όρων άρσης του απορρήτου που έθεσε η δικαστική αρχή.

Το άρθρο 2 του νόμου 2225/1994 δίνει το δικαίωμα στην Επιτροπή να προβεί σε οποιαδήποτε απαραίτητη ενέργεια, προκειμένου να φέρει εις πέρας το έργο της. Στα δικαιώματα της συμπεριλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, επιθεωρήσεις χωρίς προηγούμενη ειδοποίηση στις εγκαταστάσεις ιδιωτικών εταιρειών που προσφέρουν υπηρεσίες επικοινωνίας, έρευνα στα σχετικά με το προστατευόμενο απόρρητο αρχεία των παροχέων πρόσβασης, ακροάσεις προσώπων και δυνατότητα αίτησης στην δικαστική αρχή για κατάσχεση των μέσων παραβίασης του απορρήτου, διατύπωση συστάσεων για την καλύτερη προστασία του απορρήτου και έκδοση γνωμοδοτήσεων για ανάλογα θέματα.

Δικαίωμα αίτησης για άρση του απορρήτου αναγνωρίζεται μόνο σε δικαστική, πολιτική, στρατιωτική ή αστυνομική δημόσια αρχή και εφόσον συντρέχει θέμα εθνικής ασφάλειας. Η αίτηση υποβάλλεται στον Εισαγγελέα Εφετών του τόπου της αιτούσας αρχής ή του τόπου επιβολής της άρσης, ο οποίος αποφαινεται για την άρση ή όχι του απορρήτου εντός 24 ωρών.

Η άρση του απορρήτου είναι επίσης εφικτή, όταν πρόκειται για την εξακρίβωση ορισμένων κακούργημάτων¹¹⁸ ή των προπαρασκευαστικών πράξεων για το έγκλημα

¹¹⁸ Συγκεκριμένα πρόκειται για τα κακούργηματα που προβλέπονται από τα άρθρα 134, 135 παρ.1,2, 135 Α, 137 Α, 137 Β, 138, 139, 140, 143, 144, 146, 148 παρ.2, 150, 151, 157 παρ.1, 168 παρ. 1, 207, 208 παρ.1, 264 παρ. 2,3, 265 παρ. 3, 270, 272, 275 παρ.2, 291 παρ.1 β και γ, 299, 322, 324 παρ.2,3, 374, 380, 385 του Ποινικού

της παραχάραξης νομίσματος (άρθρο 211 ΠΚ). Ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις, όμως, η άρση επιτρέπεται, μόνο εφόσον το δικαστικό συμβούλιο έχει εξαντλήσει κάθε άλλη πηγή ή μέσο, προκειμένου να διερευνήσει την υπόθεση και έχει αποτύχει. Η άρση κάθε φορά αφορά ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή περισσότερα, που σχετίζονται με την υπόθεση. Η διαδικασία άρσης του απορρήτου καθορίζεται στη διάταξη του άρθρου 5 ν. 2225/1994 και φυσικά όλες οι σχετικές ρυθμίσεις βρίσκουν εφαρμογή και στις ηλεκτρονικές επιστολές.

2. Το απόρρητο της επικοινωνίας στο Διαδίκτυο και ο Κώδικας Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων

Στις 4/7/1995 δημοσιεύθηκε η Υπουργική Απόφαση 68141 που αφορά τον Κώδικα Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων. Το άρθρο 1 της παραπάνω απόφασης ασχολείται με την προστασία των χρηστών των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και απαγορεύει αυστηρά στον παροχέα τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών να παρακολουθεί, να καταγράφει, να ακροάζεται, να αποκαλύπτει και να αναμεταδίδει το περιεχόμενο οποιασδήποτε επικοινωνίας ή να παρεμβαίνει σε αυτή. Κατ' εξαίρεση μπορεί να παρέμβει, αν εξουσιοδοτείται από την ισχύουσα νομοθεσία ή σε περίπτωση που η παρέμβαση είναι αναγκαία στο πλαίσιο τακτικής συντήρησης του δικτύου.

Το άρθρο 2 απαγορεύει στον παροχέα να δημοσιοποιεί ή να χρησιμοποιεί για άλλο σκοπό από εκείνο για τον οποίο δόθηκαν προσωπικές πληροφορίες των χρηστών, εκτός αν έχει την έγγραφη συναίνεση του χρήστη. Το άρθρο 11 παρ. 5 αναφέρει ρητά ότι οι παρεχόμενες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες δεν θα πρέπει να προσβάλλουν τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη. Σύμφωνα με τον κώδικα δεοντολογίας οι παροχείς πρέπει να φροντίζουν για τη διασφάλιση του απορρήτου και του ιδιωτικού βίου των χρηστών.

3. Παράνομη διείσδυση σε δεδομένα (Hacking, Cracking) - Ποινική προστασία του απορρήτου στο Διαδίκτυο

Δύο από τις πιο κοινές μορφές ηλεκτρονικού εγκλήματος, των οποίων η διάπραξη διευκολύνεται ιδιαίτερα από τη δομή του Διαδικτύου, ως χώρου διασύνδεσης δικτύων και αρχείων, είναι τα λεγόμενα «hacking» και «cracking».

Ως hacking¹¹⁹ ορίζεται η μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε ξένο υπολογιστή ή συστήματα υπολογιστών, η οποία καταρχήν δε γίνεται με το σκοπό της υποκλοπής, της καταστροφής, της κατασκοπείας, αλλά για την ικανοποίηση από την επιτυχία παράκαμψης των συστημάτων ασφαλείας των ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Κώδικα, τα άρθρα 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 63, 64, 76, 93 και 97 του Στρατιωτικού Κώδικα, το άρθρο 15 παρ.1 του ν. 2168/1993, τα άρθρα 5,6,7 και 8 του ν.1729/1987 και τα άρθρα 89,90 και 93 του ν.1165/1968.

¹¹⁹ Η αρχική σημασία του "Χάκερ" δεν είχε παράνομη έννοια. Ήταν κάποιος χρήστης υπολογιστή, ο οποίος νόμιμα αναζητούσε στο έπακρο όλες τις δυνατότητες των συστημάτων, στα οποία είχε πρόσβαση, και γενικά είχε έντονο ενδιαφέρον και ενθουσιασμό για τους υπολογιστές και τη λειτουργία τους. Συνεπώς, σήμερα ο όρος Hacking χρησιμοποιείται λανθασμένα και του έχει αποδοθεί αρνητική σημασία, καθώς με αυτόν χαρακτηρίζεται κάθε παράνομη εισχώρηση σε ξένο υπολογιστικό σύστημα.

Cracking είναι η αλλαγή των κωδικών πρόσβασης και η άρση της προστασίας των προγραμμάτων, η οποία καθιστά δυνατή την παράνομη αντιγραφή τους.

Οι εισβολείς (hackers¹²⁰/crackers) έχουν διαφορετική νομική αντιμετώπιση, ανάλογα με το αν η διείσδυσή τους σε έναν υπολογιστή προκαλεί ζημιές ή όχι.

Στις νομοθεσίες των περισσότερων χωρών περιλαμβάνονται διατάξεις σχετικές με την παράνομη πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή¹²¹. Στην Ελλάδα το θέμα αυτό ρυθμίζεται από το ποινικό δίκαιο. Ωστόσο, ενώ ο Ποινικός Κώδικας προβλέπει ποινική ευθύνη των τηλεφωνικών, ταχυδρομικών και τηλεγραφικών υπαλλήλων, δεν περιέχει ανάλογες ρυθμίσεις για τις επιχειρήσεις παροχής πρόσβασης στο Διαδίκτυο και τους υπάλληλους τους. Ειδικότερα, η ποινική διάταξη για την παραβίαση του απορρήτου των επιστολών (370 ΠΚ) δεν μπορεί να εφαρμοστεί αναλογικά και για την παραβίαση του απορρήτου των ηλεκτρονικών μηνυμάτων του διαδικτύου. Το ίδιο ισχύει και για τη διάταξη 370Α ΠΚ για το τηλεφωνικό απόρρητο, που δύσκολα μπορεί να ισχύσει στο Διαδίκτυο, παρότι η διαδικτυακή σύνδεση πραγματοποιείται μέσω μισθωμένης τηλεφωνικής γραμμής.

Εντούτοις παρέχεται προστασία με το άρθρο 370B ΠΚ¹²², η οποία όμως καλύπτει μόνο τα κρατικά, επιστημονικά, επαγγελματικά απόρρητα ή απόρρητα δημόσιας ή ιδιωτικής επιχείρησης. Τα ιδιωτικά απόρρητα σε γενικές γραμμές δεν τυγχάνουν ιδιαίτερης προστασίας, αλλά είναι δυνατό να προστατευθούν βάσει του άρθρου 370B παρ.1β, το οποίο περιλαμβάνει στο πεδίο του και τα απόρρητα που αφορούν την προσωπική σφαίρα του ατόμου. Ως απόρρητα θεωρούνται επίσης τα στοιχεία που ο νόμιμος κάτοχός τους τα μεταχειρίζεται σαν απόρρητα και ιδίως όταν έχει λάβει τα κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να αποτρέψει την πρόσβαση σε αυτά τρίτων προσώπων.

Προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι το ατομικό συμφέρον του κατόχου των απορρήτων ή αλλιώς, από την οντολογική πλευρά του έννομου αγαθού, η ασφάλεια του ηλεκτρονικού συστήματος, δηλαδή η πρόληψη της πρόσβασης από μη εξουσιοδοτημένα άτομα στο σύστημα. Με άλλα λόγια, ο κάτοχος ηλεκτρονικού υπολογιστή δικαιούται να ορίζει ο ίδιος τα άτομα που μπορούν να έχουν πρόσβαση ή εξουσία χρήσης του υπολογιστή.

Σύμφωνα με την μικτή θεωρία, απόρρητα θεωρούνται τα στοιχεία εκείνα του υπολογιστή που είναι προσιτά σε περιορισμένο κύκλο προσώπων, χωρίς να είναι κοινώς γνωστά, συνδέονται με τη λειτουργία της επιχείρησης και η πρόσβαση σε

¹²⁰ Ένας από τους πιο διάσημους hackers είναι ο αμερικάνος Kevin Mitnick, ο οποίος έχει διαπράξει μια σωρεία ηλεκτρονικών εγκλημάτων και μάλιστα το 1983 έφτασε στο σημείο να διεισδύσει παράνομα στους υπολογιστές του Πενταγώνου μέσα από το ARPANET! Βλ. περισσότερα στην ηλ. διεύθυνση: www.hack.gr/users/grimmzie/

¹²¹ Στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχουν ακόμα ψηφιστεί ειδικά νομοθετήματα για την αντιμετώπιση του hacking/cracking, αλλά έχουν ήδη αρχίσει οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την δημιουργία τους. Αυτά είναι:

1. Η Ανακοίνωση της Επιτροπής με αριθμό COM/2001/0298 για την ασφάλεια δικτύων και πληροφοριών όπου γίνεται αναλυτική αναφορά για τη μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε υπολογιστές και δίκτυα υπολογιστών, μνεία στις ζημιές που μπορούν να προκληθούν και παράθεση πιθανών λύσεων.

2. Πρόταση Κανονισμού με αριθμό 2003.0063 για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ασφάλεια Δικτύων και Πληροφοριών, στόχος του οποίου θα είναι να διευκολύνει την εφαρμογή των κοινοτικών μέτρων σχετικά με την ασφάλεια δικτύων και πληροφοριών και να συμβάλλει στη διασφάλιση της διαλειτουργικότητας των λειτουργιών ασφαλείας στα δίκτυα και τα συστήματα πληροφοριών.

3. Πρόταση Απόφασης Πλαισίου του Συμβουλίου με αριθμό COM/2002/0173 - CNS 2002/0086 για τις επιθέσεις κατά των συστημάτων πληροφοριών, όπου στοιχειοθετείται το αδίκημα της επίθεσης μέσω παράνομης πρόσβασης σε συστήματα πληροφοριών και γίνεται αναλυτική αναφορά στο τι αποτελεί παράνομη παρεμβολή σε συστήματα πληροφοριών.

¹²² Το άρθρο 370B καθορίζει ως ελάχιστη ποινή για την αθέμιτη χρησιμοποίηση ή παραβίαση των απορρήτων αυτών την τριμηνή φυλάκιση. Αν η παραβίαση γίνει από άτομο που είναι στην υπηρεσία του δικαιούχου ή αν το απόρρητο έχει μεγάλη οικονομική σημασία, τότε ο δράστης καταδικάζεται σε φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους.

αυτά είναι δυσχερής βάσει της δηλωμένης βούλησης του κατόχου τους, ο οποίος έχει προς αυτά δικαιολογημένο ενδιαφέρον¹²³.

Επιπλέον ενέργειες του hacker μετά τη διείσδυση στο σύστημα, όπως η αντιγραφή, η αποτύπωση, η χρησιμοποίηση και η αποκάλυψη σε τρίτον, θέτουν σε εφαρμογή το άρθρο 370 ΠΚ παρ. 1. Οι ρυθμίσεις του άρθρου 370 ΠΚ δεν δύναται να πραγματοποιηθούν, εάν δεν συντρέχουν οι προαναφερθείσες πράξεις. Δηλαδή, εάν πρόκειται για το λεγόμενο απλό hacking, για απλή παράνομη διείσδυση σε στοιχεία του ηλεκτρονικού υπολογιστή, χωρίς περαιτέρω επιμεμπτό σκοπό, δεν έχει ισχύ η διάταξη αυτή. Τα ίδια ισχύουν και στην περίπτωση του cracking.

Για να είναι η εν λόγω πρόσβαση θεμιτή και να μην συνιστά αδικία, πρέπει να στηρίζεται σε δικαίωμα ή καθήκον. Το δικαίωμα αυτό θεωρείται ότι παρέχεται, όταν υφίσταται συναίνεση, με την έννοια της έλλειψης οποιουδήποτε μέτρου ασφαλείας που να εμποδίζει την είσοδο στα απόρρητα προγράμματα ή στοιχεία, της ρητής άδειας του κατόχου ως προς τη χρησιμοποίησή τους και της παραχώρησης δικαιώματος για την αντιγραφή τους, ή εικαζόμενη συναίνεση ή όταν προκύπτει ως συνέπεια ρητής διάταξης νόμου ή τέλος, όταν η παραβίαση του απορρήτου είναι απαραίτητη για την επίτευξη ενός νόμιμου σκοπού.

Σπουδαιότερη όμως διάταξη για την ποινική προστασία του απορρήτου της διαδικτυακής επικοινωνίας είναι το άρθρο 370Γ του ΠΚ, που προστέθηκε με το άρθρο 4 του ν. 1805/1988, με απώτερο σκοπό την τιμώρηση του hacking/cracking. Στόχος του νομοθέτη, μέσω των παρ. 2 και 3 του ανωτέρου άρθρου, είναι να πετύχει να καταστείλει ποινικά την παγίδευση των δικτύων μετάδοσης δεδομένων (wire tapping), την ακρόαση επικοινωνιών που μεταδίδονται ψηφιακά και την παράνομη πρόσβαση σε ξένα συστήματα επεξεργασίας ή αποθήκευσης δεδομένων. Με την διάταξη αυτή προστατεύεται γενικότερα ο ιδιωτικός βίος και όχι μόνο τα απόρρητα δεδομένα με αποκλειστικώς οικονομική αξία¹²⁴. Για να ισχύσει πάντως το άρθρο 370Γ, πρέπει ο χρήστης να έχει εκφράσει τη θέληση τα στοιχεία του να μην είναι προσιτά και να θεωρούνται απόρρητα. Το άρθρο 370Γ τιμωρεί την παράνομη διείσδυση-πρόσβαση σε συστήματα επεξεργασίας δεδομένων, έστω και εάν αυτή γίνεται χωρίς πρόθεση βλάβης. Στο σημείο αυτό έγκειται η σημασία της διάταξης αυτής, καθώς και η βασική διαφοροποίησή της από το άρθρο 370B ΠΚ. Ουσιαστική ασφάλεια στην μετάδοση των δεδομένων παρέχει μόνο η κωδικοποίησή τους και μόνο τότε τίθεται σε εφαρμογή η ποινική προστασία του άρθρου 370Γ ΠΚ. Προστασία από την παράνομη διείσδυση σε προσωπικά δεδομένα παρέχεται και από την διάταξη του άρθρου 22 παρ.4¹²⁵ ν. 2472/1997.

Οι επιβαλλόμενες ποινές των άρθρων 370B και 370Γ παρ. 2 ΠΚ προσαυξάνονται, όταν η πρόσβαση ή η υποκλοπή δεδομένων αποσκοπεί την υπονόμηση της ασφάλειας ή τη διατάραξη των διεθνών σχέσεων του κράτους (άρθρα 146-148 ΠΚ).

¹²³ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, σ. 148.

¹²⁴ Καράκωστα Ι., οπ.π., σ. 149.

¹²⁵ Η παρ.4 του άρθρου 22 παρ.4 ν. 2472/1997 αναφέρει «Όποιος χωρίς δικαίωμα επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο σε αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή λαμβάνει γνώση των δεδομένων αυτών ή τα αφαιρεί, αλλοιώνει, βλάπτει, καταστρέφει, επεξεργάζεται, μεταδίδει, ανακοινώνει (...), τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή και αν πρόκειται για ευαίσθητα δεδομένα με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου έως δέκα εκατομμυρίων δραχμών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα από άλλες διατάξεις».

4. Προστασία των δεδομένων από ιούς

Μια ιδιαίτερα διαδεδομένη μορφή εγκλήματος στο διαδίκτυο είναι η αλλοίωση ή διαγραφή δεδομένων με ιούς (Viruses). Οι ιοί των υπολογιστών είναι ειδικά προγράμματα που έχουν την ικανότητα να ανατυπώνονται από μόνοι τους. Διαχωρίζονται σε ιούς προγραμμάτων και σε ιούς συστημάτων και είναι δυνατόν να προκαλέσουν παροδικές βλάβες ή μόνιμες φθορές. Πιο συγκεκριμένα, η έκταση της προκαλούμενης ζημιάς μπορεί να ποικίλει από δυσλειτουργία στο λειτουργικό σύστημα του η/υ και στα χρησιμοποιούμενα προγράμματα, σε παρακολούθηση του η/υ από ανεπιθύμητους χρήστες, χάσιμο αρχείων μέχρι και ολική απώλεια των δεδομένων. Οι ιοί μεταδίδονται συνήθως με την αποστολή τους ως συνημμένα αρχεία μαζί με το ηλεκτρονικό μήνυμα ή προσφέρονται στους χρήστες ως «καμουφλαρισμένα» προγράμματα για κατέβασμα (downloading).

Η παρεμβολή ιών στο πρόγραμμα ενός υπολογιστή γεννά την αστική ευθύνη του προμηθευτή του προγράμματος και γενικά κάθε υπαιτίου και τη συμβατική ευθύνη του προμηθευτή, εφόσον υπάρχει πώληση προγράμματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις εφαρμόζονται τα άρθρα 577 και 578 του ΑΚ. Το ύψος της αποζημίωσης είναι αντίστοιχο της ζημιάς που προκλήθηκε στα προγράμματα του ηλεκτρονικού υπολογιστή από τον ιό. Στον δράστη καταλογίζεται και αδικοπρακτική ευθύνη σύμφωνα με τα άρθρα 914, 919 ΑΚ, καθώς και ποινική ευθύνη σύμφωνα με το άρθρο 381 ΠΚ.

Αναφορικά με την ποινική ευθύνη, γίνεται δεκτό ότι η διάταξη του άρθρου 381 ΠΚ μπορεί να τύχει εφαρμογής μόνο στην περίπτωση που ο ιός προσβάλλει τον σκληρό δίσκο ή τη δισκέτα και στην ουσία αχρηστεύει τον υπολογιστή και προκαλεί συνεπώς φθορά ξένης ιδιοκτησίας. Στις περιπτώσεις όπου ο ιός διαγράφει ένα αρχείο, αποκλείει την πρόσβαση σε αυτό ή καταστρέφει ορισμένα δεδομένα του υπολογιστή δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 381 ΠΚ, επειδή η διάταξη αυτή αναφέρεται σε υλικά πράγματα, δηλαδή αναγνωρίζει ως προστατευόμενο αγαθό τον υπολογιστή και όχι τα προγράμματά του.

Παρεμβάσεις προκαλούνται σε υπολογιστικά συστήματα και όταν οι δράστες κατορθώνουν με την αποστολή πολλών δεδομένων να συσσωρεύσουν έναν μεγάλο όγκο απαιτήσεων (requests) στο σύστημα, με αποτέλεσμα αυτό να μην μπορεί να ανταποκριθεί και να τίθεται εκτός λειτουργίας. Ο λεγόμενος αυτός αποκλεισμός λειτουργίας (denial of service) απαγορεύεται ρητά από το άρθρο 5 του σχεδίου του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Τέλος, σημειώνεται ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχει η Ανακοίνωση της Επιτροπής με αριθμό COM/2001/0298 για την ασφάλεια δικτύων και υπολογιστών όπου γίνεται αναλυτική αναφορά και λεπτομερής επεξήγηση της έννοιας του ιού, του τρόπου που λειτουργεί και των τρόπων αντιμετώπισής του. Το νομοθέτημα αυτό όμως δεν έχει ακόμα ψηφιστεί ώστε να ισχύει.

5. Προστασία προσωπικών δεδομένων και Διαδίκτυο – Ν. 2472/1997 (Νόμος Σένγκεν)

Στην ελληνική έννομη τάξη, το νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων τέθηκε με το νόμο

2472/1997¹²⁶ (ΦΕΚ Α' 50/10. 4.1997), όπως ισχύει σήμερα μετά τις τροποποιήσεις του από το άρθρο 8 ν. 2819/2000 (ΦΕΚ Α' 84/15.3.2000) και από το άρθρο 34 ν. 2915/2001 (ΦΕΚ Α' 109/29.5.2001). Ο ν. 2472/1997 εφαρμόζει την Οδηγία 95/46¹²⁷ και αντικείμενό του αποτελεί η θέσπιση των νόμιμων προϋποθέσεων για την (ηλεκτρονική ή μη) επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των φυσικών προσώπων και ιδίως της ιδιωτικής ζωής. Γενικά, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων απαγορεύεται. Έργο του νομοθέτη αποτελεί η απαρίθμηση εκείνων των εξαιρέσεων όπου μπορεί να γίνει επιτρεπτή.

Το κύριο ζήτημα που ο νόμος είχε να αντιμετωπίσει ήταν ο συγκερασμός της προστασίας του ατόμου από την αθέμιτη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και η διασφάλιση της χρήσης της πληροφορικής, τόσο από το δημόσιο όσο και από ιδιώτες, για την επιδίωξη σκοπών που η έννομη τάξη προστατεύει. Με το νόμο αυτό καθιερώνεται σειρά εγγυήσεων για την προστασία του ατόμου, του οποίου επεξεργάζονται τα προσωπικά στοιχεία, σε περίπτωση παράνομης ή απλώς αθέμιτης επεξεργασίας, και ταυτόχρονα καθορίζονται αυστηρότατες κυρώσεις «διοικητικές, ποινικές και αστικές» για τους τυχόν παραβάτες (άρθρο 21-23 ν. 2472/1997). Επιπλέον προβλέπεται η ίδρυση ανεξάρτητης διοικητικής αρχής. Πρόκειται για την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, η οποία κατέχει κεντρική και αποφασιστική θέση στο σύστημα προστασίας και επεξεργασίας που εισάγει ο νόμος.

Η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται, μόνον όταν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει τη συγκατάθεσή του (άρθρο 5 παρ. 1 ν. 2472/1997). Συγκατάθεση του υποκειμένου των απλών δεδομένων αποτελεί κάθε ελεύθερη, ρητή (όχι τεκμαιρόμενη) και ειδική δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή και με την οποία, αφού έχει προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα που το αφορούν. Η ενημέρωση αυτή περιλαμβάνει πληροφορίες για το σκοπό της επεξεργασίας, τους αποδέκτες των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το όνομα και την επωνυμία του υπεύθυνου επεξεργασίας κ.λπ. Τα απλά προσωπικά δεδομένα για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει:

α) Να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία.

β) Να είναι συναφή και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται ενόψει των σκοπών της επεξεργασίας.

γ) Να είναι ακριβή και εφόσον χρειάζεται να υποβάλλονται σε ενημέρωση.

δ) Να διατηρούνται σε μορφή που να επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των υποκειμένων τους μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου που απαιτείται σύμφωνα με την κρίση της Αρχής. Μετά τη λήξη της περιόδου αυτής η Αρχή μπορεί με αιτιολογημένη απόφασή της να επιτρέψει τη διατήρηση του αρχείου δεδομένων

¹²⁶ Ολόκληρος ο νόμος 2472/1997 παρατίθεται στο Παράρτημα.

¹²⁷ Πρόκειται για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της , στις 24.10.1995. «Για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών», στην κατάρτιση της οποίας η ελληνική προεδρία διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο. Σκοπός ήταν η διασφάλιση της προστασίας των προσώπων, αλλά και η ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων για την εγκαθίδρυση και λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ταυτόχρονα παρέχονται στον εθνικό νομοθέτη αρκετά περιθώρια πρωτοβουλίας ενόψει των εθνικών ιδιομορφιών. Το άρθρο 3 παρ 1. της Οδηγίας έθετε στα Κράτη-Μέλη προθεσμία τριών ετών για να προσαρμοσθούν προς τους κανόνες της.

προσωπικού χαρακτήρα¹²⁸ εφόσον δεν θίγονται τα δικαιώματα των υποκειμένων τους(άρθρο 4 ν. 2472/1997).

Η επεξεργασία απλών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου τους μπορεί να λάβει χώρα μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) Όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση μίας σύμβασης στην οποία λαμβάνει μέρος ο χρήστης που δίνει τα στοιχεία του. Για παράδειγμα, μία τράπεζα συλλέγει και επεξεργάζεται τα προσωπικά δεδομένα πελάτη της, κατόχου πιστωτικής κάρτας, προκειμένου να προβαίνει στην καταχώρηση στοιχείων των συναλλαγών του (ημερομηνία συναλλαγής, ονοματεπώνυμο προμηθευτή, είδος και αξία απαιτηθέντος αγαθού), ή στοιχείων απαραίτητων για την έκδοση και αποστολή των μηνιαίων λογαριασμών χρέωσης της πιστωτικής του κάρτας. Τέτοιου είδους επεξεργασία μπορεί να γίνει και χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου-πελάτη της τράπεζας.

β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία να γίνει γιατί το υποχρεώνει ο νόμος.

γ) Όταν κρίνεται αναγκαία για διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου και εκείνο βρίσκεται σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει την συγκατάθεσή του.

δ) Όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση έργου δημοσίου συμφέροντος ή έργου που υπάγεται στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και εκτελείται από δημόσια αρχή.

ε) Όταν η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτοι στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα. Τέτοια άτομα μπορούν να θεωρηθούν Ενώσεις Τραπεζών, όπου λειτουργούν Διατραπεζικά Συστήματα Συναλλαγών ή τηρούνται Αρχεία Πληροφοριών με σκοπό την προστασία των συναλλαγών και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, που μετέχουν στις παραπάνω ενώσεις.

Σχετικά με τα ευαίσθητα δεδομένα οι περιπτώσεις όπου επιτρέπεται η επεξεργασία είναι ακόμα πιο περιορισμένες εξαιτίας της φύσης τους. Επισημαίνεται για άλλη μια φορά ότι η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων απαγορεύεται, κατ'εξαίρεση επιτρέπεται ύστερα από άδεια της Αρχής και όταν συντρέχουν μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) Το υποκείμενο έδωσε τη γραπτή συγκατάθεσή του, εκτός εάν η συγκατάθεση έχει αποσπασθεί με τρόπο που αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη ή νόμος ορίζει ότι η συγκατάθεση δεν αίρει την απαγόρευση.

β) Όταν κρίνεται αναγκαία για διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου και εκείνο βρίσκεται σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει την συγκατάθεσή του.

γ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα που δημοσιοποιεί το ίδιο το υποκείμενο ή είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου ή πειθαρχικού οργάνου.

δ) Η επεξεργασία αφορά θέματα υγείας και εκτελείται από πρόσωπο που ασχολείται κατ'επάγγελμα με την παροχή υπηρεσιών υγείας και υπόκειται σε καθήκον εχεμύθειας ή σε συναφείς κώδικες δεοντολογίας, υπό τον όρο ότι η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την ιατρική πρόληψη, διάγνωση, περίθαλψη ή τη διαχείριση υπηρεσιών υγείας.

ε) Η επεξεργασία εκτελείται από Δημόσια Αρχή και είναι αναγκαία είτε α) για λόγους εθνικής ασφάλειας είτε β) για εξυπηρέτηση αναγκών εγκληματολογικής ή σωφρονιστικής πολιτικής και αφορά τη διακρίβωση εγκλημάτων είτε γ) για λόγους

¹²⁸ Ως αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ορίζεται το σύνολο των δεδομένων που αποτελούν ή μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας και τα οποία τηρούνται από το δημόσιο ή από φυσικό ή νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου.

προστασίας της δημόσιας υγείας ή για την άσκηση δημοσίου ελέγχου κοινωνικών παροχών. Γίνεται επομένως σαφές ότι αποκλείεται η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από ιδιώτες για ποινικές διώξεις ή καταδίκες.

στ) Η επεξεργασία πραγματοποιείται για ερευνητικούς και επιστημονικούς αποκλειστικά σκοπούς και υπό τον όρο ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων στα οποία αναφέρονται.

ζ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων, εφόσον αυτά συνδέονται με την άσκηση δημοσίου λειτουργήματος και πραγματοποιείται αποκλειστικά για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Η άδεια της αρχής χορηγείται μόνο εφόσον η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος.

Με το ν. 2472/1997 καθιερώνεται σύστημα γνωστοποίησης κάθε επεξεργασίας ή αρχείου προσωπικών δεδομένων, απλών ή ευαίσθητων, και σύστημα παροχής άδειας για μια σειρά από επεξεργασίες ή αρχεία ευαίσθητων δεδομένων (άρθρο 8 απρ.4 ν. 2472/1997). Με τη ρύθμιση αυτή, ο νομοθέτης απομακρύνεται συνειδητά από το σύστημα παροχής άδειας για κάθε αρχείο, έτσι ώστε η Αρχή να μπορεί να λειτουργήσει χωρίς υπέρμετρη γραφειοκρατική επιβάρυνση και συνεπώς να αποδειχθεί ο νόμος εφαρμόσιμος και αποτελεσματικός.

A. Δικαιώματα και ορισμός του υποκειμένου των δεδομένων

Ως υποκείμενο των δεδομένων θεωρείται το φυσικό πρόσωπο, του οποίου τα προσωπικά δεδομένα υφίστανται επεξεργασία και τηρούνται σε αρχείο. Με το ν. 2472/1997 θεσμοθετούνται τα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων και θεσπίζονται σημαντικές εγγυήσεις για την προάσπισή τους. Το άρθρο 10 του ανωτέρω νόμου υπογραμμίζει ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι απόρρητη και ως εκ τούτου, μέσω αυτού του πλαισίου επιδιώκεται να εξασφαλιστεί ο πληρέστερος έλεγχος και η διαφάνεια της επεξεργασίας που πραγματοποιείται. Τα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων περιορίζονται στις εξαιρετικές περιπτώσεις που η επεξεργασία γίνεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Το υποκείμενο έχει τα εξής δικαιώματα, όπως ορίζονται στα άρθρα 11-15 του ν. 2472/1997:

ι) Δικαίωμα ενημέρωσης

Οι υπεύθυνοι που διενεργούν την επεξεργασία οφείλουν κατά το στάδιο της συλλογής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα να ενημερώνουν με τρόπο σαφή το υποκείμενο για τα εξής τουλάχιστον στοιχεία: α) την ταυτότητά τους (ονοματεπώνυμο, ακριβής διεύθυνση, αριθμός τηλεφώνου) και την ταυτότητα του τυχόν εκπροσώπου τους, β) το σκοπό της επεξεργασίας κατά τρόπο εύληπτο και σαφή, γ) τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων κατά τρόπο αποκλειστικό και όχι ενδεικτικό, δ) την ύπαρξη του δικαιώματος πρόσβασης και του δικαιώματος αντίρρησης για τα δεδομένα που αφορούν το υποκείμενο (άρθρο 11 ν. 2472/1997).

Εάν τα δεδομένα πρόκειται να ανακοινωθούν σε τρίτους, το υποκείμενο έχει το δικαίωμα να ενημερωθεί πριν γίνει η ανακοίνωση και για το ποιοι θα είναι οι αποδέκτες. Δικαίωμα ενημέρωσης δεν υφίσταται, όταν η επεξεργασία γίνεται για δημοσιογραφικούς σκοπούς και αφορά δημόσια πρόσωπα.

ii) Δικαίωμα πρόσβασης

Ο νόμος θεσμοθετεί το δικαίωμα πρόσβασης του υποκειμένου των δεδομένων στις σχετικές επεξεργασίες των στοιχείων του και θέτει προθεσμία για την ικανοποίηση του αιτήματός του. Εάν το αίτημα αυτό δεν ικανοποιηθεί, τότε το υποκείμενο μπορεί να προσφύγει στη Αρχή. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να ζητεί και να λαμβάνει κατά τρόπο σαφή τις ακόλουθες πληροφορίες:

α) όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν καθώς και την πηγή προέλευσής τους,

β) τους σκοπούς της επεξεργασίας και τους αποδέκτες,

γ) την εξέλιξη της επεξεργασίας για το χρονικό διάστημα από την προηγούμενη ενημέρωσή του,

δ) τη λογική της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας (άρθρο 12 ν. 2472/1997).

Το υποκείμενο μπορεί να αποκλειστεί από το εν λόγω δικαίωμά του ύστερα από απόφαση της Αρχής και εφόσον πρόκειται για θέμα εθνικής ασφάλειας.

iii) Δικαίωμα αντίρρησης

Πρόκειται για το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να προβάλλει αντιρρήσεις (δικαίωμα ειδικής αντίρρησης) σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων που το αφορούν, με σκοπό τη διόρθωση, συμπλήρωση, διευκρίνιση ή ακόμα και τη διαγραφή στοιχείων (άρθρο 13 παρ. 1-2 ν. 2472/1997). Εάν δεν ικανοποιηθεί το δικαίωμά του, υπάρχει η δυνατότητα παρέμβασης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (Α.Π.Δ.Π.Χ.).

Οι αντιρρήσεις απευθύνονται εγγράφως στον υπεύθυνο επεξεργασίας και μπορεί να περιέχουν αίτημα για διόρθωση, προσωρινή μη χρησιμοποίηση, μη διαβίβαση ή διαγραφή. Η απάντηση από τον λήπτη του αιτήματος πρέπει να δοθεί εντός 15 ημερών. Εάν ξεπεραστεί αυτό το χρονικό περιθώριο και δεν έχει δοθεί απάντηση, τότε το υποκείμενο μπορεί να καταφύγει στην Αρχή και να ζητήσει την παρέμβασή της. Εφόσον η Αρχή κρίνει ότι οι αντιρρήσεις είναι εύλογες, τότε μπορεί να ζητήσει και την προσωρινή διακοπή της συλλογής και επεξεργασίας στοιχείων μέχρι να εκδοθεί οριστική απόφαση.

Καθένας έχει δικαίωμα να δηλώσει στην Αρχή ότι δεδομένα που τον αφορούν δεν επιθυμεί να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας από οποιονδήποτε, για λόγους προώθησης πωλήσεων αγαθών ή παροχής υπηρεσιών από απόσταση (δικαίωμα γενικής αντίρρησης) (άρθρο 13 παρ. 3 ν. 2472/1997). Η Αρχή τηρεί μητρώο με τα στοιχεία ταυτότητας των παραπάνω προσώπων. Οι ιδιώτες εκείνοι ή οι δημόσιες υπηρεσίες που τηρούν και επεξεργάζονται σχετικά αρχεία έχουν την υποχρέωση να συμβουλευονται πριν από κάθε επεξεργασία το πιο πάνω μητρώο και να διαγράφουν από το αρχείο τους τα πρόσωπα που έχουν κάνει την παραπάνω δήλωση.

iv) Δικαίωμα προσωρινής δικαστικής προστασίας

Κάθε χρήστης έχει δικαίωμα να ζητήσει από το αρμόδιο κάθε φορά δικαστήριο την άμεση αναστολή ή τη μη εφαρμογή πράξης ή απόφασης που τον θίγει, την οποία έχει λάβει διοικητική αρχή ή νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου ή ένωση προσώπων ή φυσικό πρόσωπο αποκλειστικά με αυτοματοποιημένη επεξεργασία στοιχείων, εφόσον η επεξεργασία αυτή αποβλέπει στην αξιολόγηση της προσωπικότητάς του και ιδίως της οικονομικής φερεγγυότητάς του, της αξιοπιστίας του και της εν γένει συμπεριφοράς του (άρθρο 15 παρ. 1 του ν. 2472/1997).

B. Προβλεπόμενες κυρώσεις

Όπως προαναφέρθηκε, η παραβίαση οποιασδήποτε από τις ανωτέρω διατάξεις του ν. 2472/1994 συνεπάγεται διοικητικές, ποινικές και αστικές κυρώσεις (άρθρο 21-23 του ν. 2472/1997 αντίστοιχα).

α) Διοικητικές κυρώσεις

Σε περιπτώσεις παραβάσεων του νόμου η Αρχή έχει την εξουσία να επιβάλλει τις εξής διοικητικές κυρώσεις:

- α) Προειδοποίηση και κοινοποίηση προθεσμίας για άρση της παράβασης
- β) Πρόστιμο ποσού από 880 ευρώ έως 147.000 ευρώ
- γ) Προσωρινή ανάκληση άδειας
- δ) Οριστική ανάκληση άδειας
- ε) Καταστροφή αρχείου ή διακοπή επεξεργασίας και καταστροφή των σχετικών δεδομένων.

Οι διοικητικές κυρώσεις β', γ', δ' και ε' επιβάλλονται πάντοτε ύστερα από ακρόαση του εκπροσώπου του φορέα που διενήργησε την επεξεργασία, ενώ οι διοικητικές κυρώσεις γ', δ' και ε' επιβάλλονται σε ιδιαίτερα σοβαρές περιπτώσεις.

β) Ποινικές κυρώσεις

Οι ποινικές κυρώσεις αφορούν δύο κατηγορίες παραβάσεων, πρώτον παραβάσεις των υποχρεώσεων που προβλέπει η νομοθεσία προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Για παράδειγμα, η παράλειψη γνωστοποίησης στην Αρχή της σύστασης και λειτουργίας αρχείου τιμωρείται με φυλάκιση έως τριών ετών και με χρηματική ποινή 3.000-14.700 ευρώ, ενώ η διατήρηση αρχείου ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων χωρίς άδεια της Αρχής τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 3.000-14.700 ευρώ

Δεύτερη κατηγορία παραβάσεων είναι η μη συμμόρφωση με τις αποφάσεις της Αρχής, οι οποίες εκδίδονται για την ικανοποίηση των δικαιωμάτων του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων. Σ' αυτήν την περίπτωση προβλέπεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή από 3.000-14.700 ευρώ.

γ) Αστικές κυρώσεις

Εάν από την παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων προκληθεί ζημία στο υποκείμενο των δεδομένων ή σε τρίτο, δημιουργείται δικαίωμα αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για αδικοπραξία. Σε κάθε περίπτωση ο υπόχρεος σε αποζημίωση όφειλε να γνωρίζει την πιθανότητα να επέλθει βλάβη σε άλλον. Αν προκλήθηκε ηθική βλάβη, το ύψος της ελάχιστης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης είναι 6.000 ευρώ, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό ή η παράβαση αποδίδεται σε αμέλεια.

Γ. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

Το ελεγκτικό όργανο που είναι επιφορτισμένο με τον έλεγχο της εφαρμογής του ανωτέρω νομικού πλέγματος προστασίας του ατόμου από την αθέμιτη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων. Πρόκειται για ανεξάρτητη διοικητική αρχή, με δικό της προϋπολογισμό και δική της Γραμματεία. Οι πράξεις της δεν υπόκεινται σε έλεγχο νομιμότητας ή σκοπιμότητας από την εκτελεστική εξουσία. Αποστολή έχει την εποπτεία της εφαρμογής κάθε ρύθμισης για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Η Αρχή είναι πενταμελής, προεδρεύεται από έναν ανώτατο δικαστή και συγκροτείται από έναν καθηγητή Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (ΑΕΙ) στο γνωστικό αντικείμενο του δικαίου και από έναν καθηγητή ΑΕΙ στο γνωστικό αντικείμενο της πληροφορικής. Τα επόμενα δύο μέλη είναι πρόσωπα με αναγνωρισμένο κύρος και εμπειρία στο πεδίο της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ο πρόεδρος επιλέγεται από το υπουργικό συμβούλιο, ενώ τα μέλη επιλέγονται από τη Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής. Η θητεία των μελών της Αρχής είναι τετραετής και μπορεί να ανανεωθεί μόνο μία φορά. Η σύνθεση των τεσσάρων μελών της Αρχής ανανεώνεται κατά το ήμισυ ανά διετία, ώστε να διασφαλίζεται η ανανέωση.

Μέλος της Αρχής δεν μπορεί να αποτελέσει υπουργός, υφυπουργός ή γενικός γραμματέας υπουργείου. Επίσης από τη θέση αυτή αποκλείονται διοικητές, διευθυντές, διαχειριστές, μέλη διοικητικού συμβουλίου ή άτομα που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα σε επιχειρήσεις, οι οποίες παράγουν, μεταποιούν, διαθέτουν ή εμπορεύονται υλικά χρησιμοποιούμενα στην πληροφορική ή τις τηλεπικοινωνίες ή παρέχουν υπηρεσίες σχετικά με την πληροφορική, τις τηλεπικοινωνίες ή την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Δεν μπορεί να διορισθεί σαν μέλος και κάθε συνδεδεμένος με σύμβαση έργου με τις ανωτέρω επιχειρήσεις.

Στις αρμοδιότητες της Αρχής συμπεριλαμβάνονται η συνδρομή στην κατάρτιση κωδίκων δεοντολογίας για τις ενδιαφερόμενες ενώσεις, η επιβολή κυρώσεων, η διεξαγωγή ελέγχων, η ανακοίνωση στη Βουλή παραβάσεων και η υποβολή στον Πρόεδρο της Βουλής και στον Πρωθυπουργό ετήσιας έκθεσης για τη δράση της.

5. Η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και η προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα. Η Οδηγία 97/66ΕΚ και ο νόμος 2774/1999

Οι νέες και διαρκώς εξελισσόμενες τηλεπικοινωνιακές υποδομές και υπηρεσίες προϋποθέτουν και επιτρέπουν την επεξεργασία σημαντικού όγκου προσωπικών δεδομένων. Για την επίτευξη της σύνδεσης, τον υπολογισμό των τελών και την εξασφάλιση νέων και ποιοτικών υπηρεσιών απαιτείται η επεξεργασία δεδομένων που υπερβαίνει το σύνηθες μέτρο. Η επεξεργασία εκτείνεται και εντείνεται από το γεγονός ότι τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο για έρευνες αγοράς και για διαφημιστικούς σκοπούς.

Οι νέες απαιτήσεις που έχουν δημιουργηθεί δεν καλύπτονται πλήρως από το νομοθετικό πλαίσιο του ν. 2472/1997. Έτσι, εκδόθηκε στις 15-12-1997 η Οδηγία 97/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα, η οποία συμπληρώνει την Οδηγία 95/46/ΕΚ και εφαρμόζεται και στο Διαδίκτυο στο βαθμό που η παροχή πρόσβασης συνιστά τηλεπικοινωνιακή

υπηρεσία. Εν συνεχεία, θεσπίστηκε ο ν. 2774/1999 για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα (ΦΕΚ Α' 287/21/22.12.99), που ενσωματώνει στο εθνικό δίκτυο τις ρυθμίσεις της Οδηγίας 97/66/ΕΚ.

Όπως και με τον ν. 2472/1997, έτσι και με τον ν. 2774/1999 ο έλεγχος για την τήρησή του εναπόκειται στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (άρθρο 11 ν. 2774/1999). Οι προϋποθέσεις¹²⁹ που έχουν οριστεί, για τη νόμιμη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, κινούνται στον άξονα της αρχής εξοικονόμησης των δεδομένων (άρθρο 4 ν. 2774/1999). Στοιχεία αυτής της αρχής είναι ότι:

α) η επεξεργασία πρέπει να περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο,
β) πρέπει να επιλέγονται τεχνικά μέσα φιλικά προς την προστασία δεδομένων,
γ) επιτρέπεται να ενισχύεται η δυνατότητα ανώνυμης ή ψευδώνυμης χρήσης ορισμένων υπηρεσιών.

Επειδή ο συνδρομητής-χρήστης είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ο ασθενέστερος οικονομικά συμβαλλόμενος, ο νόμος αποκλείει τον εξαναγκασμό του σε συγκατάθεση για την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, απαγορεύοντας την εξάρτηση της παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών από την παροχή της συγκατάθεσης του χρήστη για επεξεργασία των δεδομένων που τον αφορούν.

Μία σειρά από δικαιώματα προβλέπει ο νόμος και αφορούν τον συνδρομητή, όπως δικαίωμα να εμποδίζει την αυτόματη προώθηση κλήσεων στη συσκευή του από τρίτους, να μην συμπεριλαμβάνεται στους τηλεφωνικούς καταλόγους, να ζητά να μην δημοσιευθούν σ' αυτούς ορισμένα δεδομένα του (π.χ. διεύθυνση) και να μην επιτρέπεται τη χρήση των προσωπικών του στοιχείων για απευθείας εμπορική προώθηση.

Σε περίπτωση παράβασης των παραπάνω διατάξεων προβλέπονται διοικητικές, ποινικές και αστικές κυρώσεις.

V. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

Οι σύγχρονες επιχειρηματικές ανάγκες απαιτούν συχνά τη μετάδοση εμπιστευτικών δεδομένων μέσω του Διαδικτύου. Η νέα ψηφιακή κοινωνία οφείλει να παρέχει μηχανισμούς προστασίας του απορρήτου σε όλες τις εκδοχές δικτυακής συναλλαγής (email, εμπορικές συναλλαγές, τραπεζικό και ιατρικό απόρρητο). Βασική τεχνολογία στον τομέα της ασφάλειας των προσωπικών δεδομένων στο Internet είναι η κρυπτογράφηση.

Ως κρυπτογραφία (ή κρυπτογράφηση) νοείται ο μετασχηματισμός δεδομένων η/υ με τη χρήση των κατάλληλων αλγορίθμων, έτσι ώστε η ανάγνωσή τους να είναι δυνατή μόνο με τη βοήθεια ενός κλειδιού αποκρυπτογράφησης. Τα συστήματα αποκρυπτογράφησης κάνουν χρήση κρυπτογραφικών αλγορίθμων, δηλαδή μαθηματικών συναρτήσεων, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την κρυπτογράφηση και αποκρυπτογράφηση των σχετικών διαβιβαζόμενων δεδομένων.

Στο πλαίσιο της κρυπτογραφίας, που αποτελεί κλάδο των εφαρμοσμένων μαθηματικών, έχουν αναπτυχθεί δύο βασικές μορφές κρυπτογράφησης: η κρυπτογράφηση ως μέθοδος τεκμηρίωσης της γνησιότητας των δεδομένων (δηλαδή ως

¹²⁹Πρέπει να σημειωθεί ότι τίθενται ειδικές προϋποθέσεις για τις περιπτώσεις έρευνας αγοράς και διαφήμισης, ενώ εκ των πραγμάτων, λόγω του αναγκαίου όρου της προηγούμενης συναίνεσης του χρήστη, απαγορεύονται οι μη ζητηθείσες κλήσεις και η αποστολή ανεπιθύμητων μηνυμάτων (συμπεριλαμβανομένων και των "cookies") (άρθρο 9 ν. 2774/1999) και περιορίζεται η λειτουργία των καταλόγων συνδρομητών (άρθρο 8 ν. 2774/1999).

ηλεκτρονική υπογραφή¹³⁰) και η έγκρυψη ή κρυπτοθέτηση (encryption), η οποία διασφαλίζει την εμπιστευτικότητα των διαβιβαζόμενων δεδομένων. Λόγω της δομής του διαδικτύου κάθε σύνολο δεδομένων (για παράδειγμα ένα μήνυμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας) προκειμένου να διαβιβαστεί στον αποδέκτη του διέρχεται από έναν απροσδιόριστο αριθμό η/υ, ο χρήστης καθενός από αυτούς τους Η/Υ έχει καταρχήν τη δυνατότητα να λάβει γνώση των δεδομένων που διέρχονται από τον υπολογιστή του. Ορθά λοιπόν παρομοιάζεται κάθε πληροφορία που διαβιβάζεται μέσω του διαδικτύου (είτε μέσω του Παγκόσμιου Ιστού είτε μέσω της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας) με μία «καρτ-ποστάλ» που έχει ταχυδρομηθεί χωρίς φάκελο και ο καθένας μπορεί, εφόσον το θελήσει, να λάβει γνώση του περιεχομένου της. Η μέθοδος της κρυπτοθέτησης μπορεί να απαλείψει αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό της επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου και να προστατέψει το απόρρητο αυτής.

Η κρυπτοθέτηση¹³¹ χρησιμοποιείται ευρύτατα στις ηλεκτρονικές συναλλαγές, ακόμη και σε συναλλαγές προμηθευτών καταναλωτικών προϊόντων ή υπηρεσιών με καταναλωτές. Οι συναλλαγές ηλεκτρονικής τραπεζικής (e-banking) εκτελούνται στο σύνολό τους πλέον κάνοντας χρήση μεθόδων κρυπτοθέτησης. Η κρυπτοθέτηση συνηθίζεται επίσης στις συναλλαγές του ηλεκτρονικού εμπορίου (e-commerce). Έτσι, στις αγορές μέσω του Παγκόσμιου Ιστού, κατά το στάδιο που ο χρήστης καλείται να γνωστοποιήσει στον έμπορο «ευαίσθητα δεδομένα», όπως τον αριθμό της πιστωτικής του κάρτας, τα δεδομένα αυτά διαβιβάζονται στον τελευταίο κρυπτοθετημένα. Τέλος και στον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (e-government) η κρυπτοθέτηση των δεδομένων που καταχωρεί ο διοικούμενος στον η/υ αποτελεί πλέον σχεδόν αυτονόητη πρακτική (π.χ. κατά την υποβολή της δήλωσης φορολογίας εισοδήματος μέσω του συστήματος Taxis)

Σήμερα υπάρχουν δύο τεχνικές κρυπτογράφησης, αυτές που απαιτούν τη χρήση ενός ιδιωτικού κλειδιού (σύστημα συμμετρικής κρυπτογραφίας) και αυτές που απαιτούν τη χρήση ενός δημόσιου κλειδιού (σύστημα ασύμμετρης κρυπτογραφίας).

Η τεχνική του ιδιωτικού κλειδιού¹³² στηρίζεται στην ύπαρξη ενός κοινού αλγοριθμικού κλειδιού, με βάση το οποίο γίνεται τόσο η κρυπτογράφηση όσο και η αποκρυπτογράφηση των δεδομένων. Συνεπώς το κλειδί αυτό πρέπει να είναι γνωστό τόσο στον αποστολέα των δεδομένων (προκειμένου να τα κρυπτογραφήσει) όσο και στον παραλήπτή τους (προκειμένου να τα αποκρυπτογραφήσει). Η τεχνική αυτή, ενώ είναι απλούστερη, παρουσιάζει πρόβλημα και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες ασφαλούς διακίνησης δεδομένων και ηλεκτρονικών εγγράφων μέσα στα πλαίσια του Διαδικτύου, καθώς είναι ιδιαίτερα δυσχερές να διατηρηθεί μυστικό το μοναδικό αυτό κλειδί. Πιο ειδικά, η λειτουργία του συστήματος της συμμετρικής κρυπτογραφίας προϋποθέτει ότι μαζί με το μεταδιδόμενο μήνυμα θα πρέπει να αποστέλλεται και το αντίστοιχο κλειδί ώστε να είναι δυνατή η αποκρυπτογράφηση του. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο το χρησιμοποιούμενο κλειδί να γνωστοποιηθεί στον παραλήπτη με κάποιον τρόπο που να εξασφαλίζει ότι θα παραμείνει απόρρητο, για παράδειγμα μέσω ενός ασφαλούς καναλιού για την ανταλλαγή μυστικών κλειδιών, και επομένως όχι μέσω του διαδικτύου. Κατά

¹³⁰ Βλ. σχετικά στο επόμενο κεφάλαιο.

¹³¹ Ένα ευρύτατα διαδεδομένο σύστημα κρυπτοθέτησης είναι το ονομαζόμενο SSL (Secure Socket Layer), το οποίο κρυπτογραφεί τα δεδομένα που εισάγουν οι χρήστες του διαδικτύου (π.χ. τον αριθμό της πιστωτικής τους κάρτας) προτού αυτά διαβιβαστούν μέσω του Παγκόσμιου Ιστού (online) στον αποδέκτη τους (π.χ. στον προμηθευτή).

¹³² Υπάρχουν αρκετοί αλγόριθμοι που ανήκουν στην κατηγορία αυτή, με πιο γνωστό τον Data Encryption Standard (DES), ο οποίος αναπτύχθηκε αρχικά από την IBM και υιοθετήθηκε το 1977 από την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών ως το επίσημο πρότυπο κρυπτογράφησης απόρρητων πληροφοριών. Το σύστημα DES μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανταλλαγή δεδομένων ανάμεσα στα υποκαταστήματα μιας επιχείρησης ή κατά την τακτικά επαναλαμβανόμενη επικοινωνία ενός εμπορικού αντιπροσώπου με τον αντιπροσωπευόμενο.

συνέπεια, η ύπαρξη ενός ιδιωτικού κλειδιού απαιτεί επιπρόσθετα την ύπαρξη εμπιστοσύνης ανάμεσα στα μέρη. Επιπλέον, η χρήση του οδηγεί σε μη πρακτικά αποτελέσματα, αφού συνεπάγεται την παραγωγή διαφορετικών κλειδιών για κάθε συναλλαγή ξεχωριστά, καθιστώντας κατά αυτόν τον τρόπο δύσκολη τη διαχείρισή τους. Για τους παραπάνω λόγους η συγκεκριμένη μέθοδος κρίνεται κατάλληλη μόνο για κλειστές ομάδες χρηστών.

Καταλληλότερα για το διαδίκτυο είναι τα συστήματα που βασίζονται στη χρήση και ενός δημόσιου κλειδιού. Η μέθοδος αυτή, γνωστή και ως μέθοδος RSA¹³³, χρησιμοποιεί ένα συνδυασμό δημόσιου και μυστικού κλειδιού.

Ειδικότερα, προκειμένου να επιτευχθεί η επικοινωνία με χρήση ασύμμετρης κρυπτογραφίας, ο κάθε χρήστης πρέπει να διαθέτει τα δικά του κλειδιά, ένα δημόσιο και ένα ιδιωτικό. Ο αποστολέας ενός μηνύματος πρέπει να γνωρίζει το δημόσιο κλειδί (public key) του παραλήπτη και να κρυπτογραφήσει το μήνυμα με αυτό. Ο παραλήπτης αποκρυπτογραφεί το μήνυμα με το ιδιωτικό του κλειδί (private key).

Το μεν ιδιωτικό κλειδί φυλάσσεται από τον χρήστη σε κατάλληλο αποθηκευτικό μέσο, π.χ. στον σκληρό δίσκο του η/υ του ή συνηθέστερα σε ειδική κάρτα (chip card) την οποία μπορεί μετά την ολοκλήρωση της κρυπτογράφησης να αποσπά από τον η/υ και να τη φυλάσσει σε ασφαλές μέρος. Το δημόσιο κλειδί αποκρυπτογράφησης μπορεί είτε να αποστέλλεται και αυτό ως συνημμένο στα σχετικά προς αποκρυπτογράφηση δεδομένα, είτε μπορεί να το αναζητήσει ο αποδέκτης τους σε ελεύθερα προσιτές βάσεις δεδομένων που κατ' επάγγελμα τηρεί κάποιος τρίτος (κατά κανόνα, οι ονομαζόμενοι Πάροχοι Υπηρεσιών Πιστοποίησης¹³⁴). Δηλαδή το δημόσιο κλειδί δεν αποτελεί μυστική πληροφορία, αντίθετα κοινοποιείται από τον χρήστη στα άτομα με τα οποία επιθυμεί να ανταλλάσσει πληροφορίες, ώστε να μπορούν να αποκωδικοποιούν κωδικοποιημένα μηνύματά του.

Όταν ένα μήνυμα έχει κρυπτογραφηθεί με το δημόσιο κλειδί κάποιου χρήστη, μπορεί να αποκρυπτογραφηθεί μόνο με το ιδιωτικό του κλειδί. Και επειδή μόνο ο ίδιος ο χρήστης έχει το ιδιωτικό κλειδί που αντιστοιχεί με το δημόσιο κλειδί, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για να κρυπτογραφηθεί, μόνο αυτός μπορεί πλέον να αποκρυπτογραφήσει το μήνυμα. Έτσι, εξασφαλίζεται ότι το μήνυμα του αποδέκτη θα φτάσει στον προορισμό του χωρίς τον κίνδυνο της υποκλοπής του από κάποιον τρίτο, καθώς η αποκρυπτογράφηση του είναι δυνατή μόνο βάσει του ιδιωτικού κλειδιού του παραλήπτη. Ωστόσο, δεν είναι μαθηματικώς αδύνατο, αναλύοντας κανείς τον αλγόριθμο του δημοσίου κλειδιού, να ανακαλύψει τον αλγόριθμο του μυστικού κλειδιού, καθώς το δημόσιο κλειδί αποτελεί μονόδρομη συνάρτηση του ιδιωτικού.

Νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με τη χρήση των προγραμμάτων κρυπτογραφίας δεν υφίστανται στην Ελλάδα¹³⁵. Επειδή όμως το ζήτημα της ασφάλειας των πληροφοριών, αλλά και η καταστολή της διαδικτυακής εγκληματικότητας είναι ιδιαζόντως σημαντικά, επιβάλλεται οι τεχνικές κρυπτογραφίας να τεθούν υπό την κρατική εποπτεία με ειδικές ρυθμίσεις¹³⁶.

¹³³ Η μέθοδος αυτή έχει πάρει το όνομά της από τα αρχικά των ατόμων που την επινόησαν (Rivest, Shamir και Adleman).

¹³⁴ Περισσότερα για τους «Παρόχους Υπηρεσιών Πιστοποίησης» βλ. στο επόμενο κεφάλαιο.

¹³⁵ Στα υπόλοιπα κράτη έχει ρυθμιστεί, σε μικρό βαθμό, το ζήτημα της κρυπτογραφίας. Στο Καναδά και στις ΗΠΑ, απαγορεύεται η εξαγωγή προϊόντων κρυπτογραφίας σε τρίτες χώρες, αλλά και στις ευρωπαϊκές χώρες η εξαγωγή επιτρέπεται μόνο κατόπιν ειδικής άδειας. Στον ευρωπαϊκό χώρο ειδική ρύθμιση για την χρήση τεχνικών κρυπτογραφίας υπάρχει μόνο στη Γαλλία και στο Βέλγιο.

¹³⁶ Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, σ. 164.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

Ι. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Η πρόοδος της τεχνολογίας στον τομέα της πληροφορικής και οι δυνατότητες ψηφιοποίησης των πληροφοριών και μετάδοσης τους μέσω δικτύων τηλεπικοινωνιών έχουν οδηγήσει στην δημιουργία νέων, ηλεκτρονικών αγορών, καθώς και στην παροχή νέων υπηρεσιών, των επανομαζόμενων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Με άλλα λόγια, η τεχνολογία επέδρασε και στον εμπορικό χώρο και εγκαινίασε τη νέα αυτή πραγματικότητα των ηλεκτρονικών συναλλαγών, η οποία ουσιαστικά συνιστά το ηλεκτρονικό εμπόριο (e-commerce).

Συγκεκριμένα, ως ηλεκτρονικό εμπόριο ορίζεται το εμπόριο που αφορά την ηλεκτρονική διεξαγωγή συναλλαγών, βασίζεται δηλαδή στην ηλεκτρονική επεξεργασία και μεταφορά δεδομένων που περιλαμβάνουν κείμενο, ήχο και εικόνα. Στο πλαίσιο αυτό emπίπτουν ποικίλες δραστηριότητες, όπως ηλεκτρονική εμπορία αγαθών και υπηρεσιών, παράδοση ψηφιακού περιεχομένου μέσω δικτύου (on-line), ηλεκτρονική μεταφορά κεφαλαίων, ηλεκτρονικές αγοραπωλησίες μετοχών, ηλεκτρονικές φορτωτικές, ψηφιακός σχεδιασμός, ηλεκτρονικές δημοπρασίες, απευθείας εμπορική προώθηση προϊόντων, κ.λπ.

Στις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας (ή αλλιώς του ηλεκτρονικού εμπορίου) περιλαμβάνονται, πέρα από τη διάθεση προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, η (δωρεάν) διαβίβαση πληροφοριών και δεδομένων μέσω δικτύων επικοινωνίας, η παροχή πληροφοριών σε απευθείας σύνδεση, καθώς και οι υπηρεσίες αναζήτησης, πρόσβασης και ανάκτησης δεδομένων.

Το ηλεκτρονικό εμπόριο διακρίνεται, ανάλογα με τα δυο είδη δραστηριοτήτων που κυρίως καλύπτει, σε δυο κατηγορίες, σε έμμεσο (offline) και άμεσο (online). Ο πρώτος όρος χρησιμοποιείται όταν πρόκειται για την ηλεκτρονική παραγγελία υλικών αγαθών που μπορούν να παραδοθούν μόνο με παραδοσιακές μεθόδους (π.χ. ταχυδρομικώς). Από την άλλη, άμεσο είναι το ηλεκτρονικό εμπόριο που περιλαμβάνει παραγγελία, πληρωμή και παράδοση άυλων αγαθών και υπηρεσιών σε απευθείας σύνδεση, όπως είναι το λογισμικό ηλεκτρονικών υπολογιστών, το ψηφιακό περιεχόμενο και γενικά, οι υπηρεσίες πληροφόρησης. Η πληρωμή των υπηρεσιών αυτών γίνεται είτε με πιστωτικές κάρτες, είτε με ηλεκτρονικό χρήμα με την αρωγή πάντα και τη σύμπραξη των τραπεζών.

Για τις συναλλαγές του ηλεκτρονικού εμπορίου υπάρχει μια περαιτέρω διάκριση σε συναλλαγές που διεξάγονται: α) μεταξύ επιχειρήσεων (Business to Business, B2B), β) μεταξύ επιχειρήσεων και καταναλωτών (Business to Consumer, B2C), γ) μεταξύ επιχειρήσεων και της Διοίκησης (Business to Administration) και δ) μεταξύ χρηστών (User to User).

Το ηλεκτρονικό εμπόριο με την εξέλιξη της τεχνολογίας του Διαδικτύου και την διάδοση του τελευταίου ως ενός μέσου πληροφόρησης και επικοινωνίας παγκόσμιας εμβέλειας αποτελεί πλέον τον καταλύτη στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομικής σκηνής και επηρεάζει όλους τους τομείς εμπορικής δραστηριότητας.

Όσον αφορά τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην διαδικτυακή αγορά απολαμβάνουν σημαντικά πλεονεκτήματα, καθώς με το Διαδίκτυο απλοποιείται η επιχειρησιακή οργάνωση, εφόσον διευκολύνεται η συλλογή πληροφοριών, η επικοινωνία μέσα στην ίδια την επιχείρηση, αλλά και εκτός αυτής, με άλλες

επιχειρήσεις ή με διοικητικές και δικαστικές αρχές. Η καθιέρωση του ηλεκτρονικού εμπορίου έχει αντίκτυπο και στην απασχόληση, καθώς τα ωράρια εργασίας μετατρέπονται σε 24ωρη βάση, παραδοσιακές θέσεις εργασίας καταργούνται και δημιουργούνται νέες, ενώ και οι σχέσεις εργοδότη και εργαζόμενου τίθενται σε νέες βάσεις. Ακόμη, ευνοείται και ο συναλλακτικός τομέας, αφού εξοικονομούνται δαπάνες διαφήμισης, σύναψης και εκτέλεσης συμβάσεων, και επιπλέον επωφελοούνται και οι καταναλωτές από τη δυνατότητα πρόσβασης σε μεγάλη γκάμα προϊόντων και υπηρεσιών και σε χαμηλότερες τιμές.

Παράλληλα, το διαδίκτυο επηρεάζει θετικά πολλούς τομείς των συναλλαγών. Προωθεί νέους τρόπους διάθεσης προϊόντων και παρέχει δυνατότητα μαζικής επεξεργασίας δεδομένων, η οποία μάλιστα έφερε ριζοσπαστικές αλλαγές στους τομείς των μεταφορών, των ασφαλειών και της ναυτιλίας. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του διαδικτύου στην διεκπεραίωση των τραπεζικών και των χρηματιστηριακών συναλλαγών. Ειδικότερα, με την ανάπτυξη του *telebanking* καθίσταται δυνατή η διαβίβαση από οποιονδήποτε πελάτη τράπεζας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών εντολών χρέωσης ή πίστωσης του λογαριασμού του. Σε γενικές γραμμές, όλες οι τραπεζικές διεργασίες μπορούν να εκτελεστούν μέσω του διαδικτύου, όπως, για παράδειγμα, η παρακολούθηση των κινήσεων και του υπολοίπου ενός τραπεζικού λογαριασμού, η πληρωμή πιστωτικών καρτών, η ενημέρωση για επιταγές, κ.α. Οι χρηματιστηριακές συναλλαγές διεκπεραιώνονται άμεσα και ταχύτατα και συχνά πιο αποτελεσματικά, αφού η ηλεκτρονική αγορά προσφέρει δυνατότητες επένδυσης σε ξένα χρηματιστήρια και ταυτόχρονα, ελαχιστοποιεί τους κινδύνους διενέργειας προσυμφωνημένων συναλλαγών¹³⁷.

Η συνεχώς αυξανόμενη χρησιμοποίηση του διαδικτύου για τη σύναψη εμπορικών συμβάσεων (ηλεκτρονικό εμπόριο) ανάγκασε κατά καιρούς τους νομοθέτες, διεθνώς, να θεσπίσουν νομοθετήματα ειδικά για τη ρύθμιση των προβλημάτων που ανακύπτουν από το διαδικτυακό ηλεκτρονικό εμπόριο.

Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένα από τα προβλήματα αυτά, όπως σε ποια χρονική στιγμή θεωρείται ότι καταρτίστηκε η σύμβαση και δεσμεύτηκαν τα μέρη, ποιο δίκαιο θα πρέπει να διέπει τη σύμβαση, ποιας πολιτείας το δικαστήριο θα είναι αρμόδιο να επιλύσει ενδεχόμενη διαφορά που θα προκύψει από τη συναλλαγή και ακόμη, πώς θα εξασφαλιστεί ο καταναλωτής ότι, όταν πληρώνει με πιστωτική κάρτα, δεν θα διαρρεύσει ο αριθμός της κάρτας του και δεν θα χρησιμοποιηθεί από τρίτους ή ότι δεν θα διαρρεύσουν τα προσωπικά του δεδομένα, και άλλα. Τα σοβαρά αυτά νομικά προβλήματα οφείλονται μεταξύ άλλων στο διασυνοριακό χαρακτήρα, στην ασύλληπτη ταχύτητα και στην απέραντη γεωγραφική εμβέλεια των συναλλαγών που πραγματοποιούνται ηλεκτρονικά.

Ως εκ τούτου και λόγω της διευρυμένης σημασίας του ηλεκτρονικού εμπορίου δραστηριοποιήθηκαν διεθνείς οργανισμοί, η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων καθώς και κυβερνήσεις διαφόρων χωρών, προκειμένου να ορίσουν το νομικό πλαίσιο των ηλεκτρονικών συναλλαγών.

Σε διεθνές επίπεδο η Επιτροπή Διεθνούς Εμπορικού Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (UNCITRAL)¹³⁸ συνέταξε το 1996 τον Πρότυπο Νόμο για το ηλεκτρονικό εμπόριο ρυθμίζοντας ζητήματα, όπως η εξομοίωση των ηλεκτρονικών πληροφοριών με έγγραφα υλικής υπόστασης, η νομική ισχύς της ηλεκτρονικής υπογραφής, η αποδεικτική δύναμη των ηλεκτρονικών κειμένων, ο τόπος, χρόνος και απόδειξη παραλαβής του ηλεκτρονικού μηνύματος. Εντούτοις ο εν λόγω νόμος έχει αντιμετωπιστεί με επιφυλακτικότητα και παραμένει μέχρι σήμερα νομικά ανίσχυρος.

¹³⁷ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 167.

¹³⁸ Βλ. και παρακάτω στη σχετική παράγραφο.

Έτσι, στο εξωτερικό, αλλά και στην Ελλάδα διαπιστώνεται ύπαρξη θεσμικής ανεπάρκειας και δυσχέρεια ικανοποιητικής αντιμετώπισης των νομικών ζητημάτων της ηλεκτρονικής αγοράς.

Θετικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή έκανε η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία αναγνωρίζοντας την ανάγκη νομικής ρύθμισης των ηλεκτρονικών εμπορικών συναλλαγών, εξέδωσε Οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο. Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προέβη το 1999 στην έκδοση της υπ'αρ. 2000/31/ΕΚ Οδηγίας, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 17.07.2000. Με την Οδηγία αυτή καθιερώθηκε η αρχή της ελευθερίας σύναψης ηλεκτρονικών συμβάσεων, η αρχή της χώρας προέλευσης, που σημαίνει ότι το δίκαιο που διέπει τις συναλλαγές με ηλεκτρονικά μέσα είναι το δίκαιο της χώρας της μόνιμης εγκατάστασης του φορέα παροχής υπηρεσιών και ο εξωδικαστικός διακανονισμός των διαφορών που θα προκύψουν. Τα κράτη-μέλη υποχρεούνταν μέσα σε 18 μήνες να εναρμονίσουν το εθνικό τους δίκαιο με την Οδηγία.

Η Ελλάδα με την έκδοση του υπ'αρ. 150/2001 π.δ. εναρμονίστηκε με την Οδηγία αυτή και προέβη σε σημαντικά βήματα προς τη θέσπιση ενός "Δικαίου του Internet". Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ν. 2672/1999 για τις ηλεκτρονικές υπογραφές καθώς και ο ν. 2251/1994 για την προστασία των καταναλωτών. Για τα υπόλοιπα ζητήματα ηλεκτρονικού εμπορίου εφαρμόζονται αναλογικά γενικές διατάξεις του δικαίου, καθώς και ειδικότεροι νόμοι, όπως ο ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία.

Με τα νομοθετήματα αυτά, αλλά και τις μελλοντικές νομοθετικές ρυθμίσεις, βασικά αυτό που επιδιώκεται είναι η θέσπιση ενός νέου θεσμικού πλαισίου, που θα διαμορφώσει του διαδικτυακό περιβάλλον των συναλλαγών, ώστε να είναι λειτουργικά ισοδύναμο με το offline-παραδοσιακό περιβάλλον προστασίας του καταναλωτή.

II. Η ΟΔΗΓΙΑ 2000/31/ΕΚ ΓΙΑ ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

1. Σκοπός, πεδίο εφαρμογής και βασικά σημεία της οδηγίας

Στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα η ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου και των υπηρεσιών του συναντά εμπόδια, που παρακωλύουν την αρμονική λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, και τα οποία εστιάζονται κυρίως στην δυσχέρεια εφαρμογής ενός ενιαίου θεσμικού πλαισίου, καθώς οι εθνικές νομοθεσίες αποκλίνουν μεταξύ τους.

Έτσι, στις 8 Ιουνίου 2000 εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο η Οδηγία 2000/31/ΕΚ «για ορισμένες πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά», η οποία αποσκοπεί στην εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών, ώστε να επιτευχθεί υψηλό επίπεδο κοινοτικής ολοκλήρωσης και να εγκαθιδρυθεί ένας χώρος χωρίς εθνικά σύνορα στον τομέα αυτό.

Η Οδηγία 2000/31/ΕΚ πραγματεύεται ορισμένα μόνο ζητήματα, τα οποία χρήζουν αντιμετώπισης, και αυτό επειδή ο κοινοτικός νομοθέτης έκρινε ότι οι ισχύουσες διατάξεις του εθνικού δικαίου των κρατών μελών μπορούν να εφαρμοστούν αναλογικά και στις συναλλαγές του ηλεκτρονικού εμπορίου. Επομένως, η Οδηγία είναι απόλυτα συνυφασμένη με την αρχή της επικουρικότητας (άρθρο 5 ΣυνθΕΚ), κατά την οποία η Κοινότητα παρεμβαίνει επικουρικά, αποκλειστικά και

μόνο στους τομείς που κρίνεται απαραίτητη η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών, προκειμένου να λειτουργήσει ελεύθερα η εσωτερική αγορά.

Κατά την Οδηγία τα κράτη-μέλη οφείλουν να απέχουν από κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να παρεμποδίσει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών στα πλαίσια της ΕΕ. Ωστόσο, δικαιολογείται παρέκκλιση των κρατών-μελών από την παραπάνω θεμελιώδη υποχρέωσή τους, όταν αυτό είναι επιβεβλημένο, όταν πρόκειται συγκεκριμένα για την προστασία των ανήλικων, την καταπολέμηση της προτροπής στο μίσος, την προστασία της υγείας και της δημόσιας ασφάλειας και επίσης την προστασία του καταναλωτή.

Η οδηγία αυτή για το ηλεκτρονικό εμπόριο συμπληρώνει το ισχύον κοινοτικό δίκαιο που αφορά τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας και διατηρεί το κοινοτικό κεκτημένο. Πρόκειται για την εξασφάλιση της θεμελιώδους αρχής του *acquis communautaire*, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση εξειδικεύεται ως *acquis consommateur*. Η αρχή αυτή μεταφράζεται σε υποχρέωση των κρατών μελών να τηρούν πιστά το δευτερογενές κοινοτικό και το εναρμονισμένο προς αυτό εθνικό δίκαιο, που ρυθμίζει τα επιμέρους ζητήματα της προστασίας του καταναλωτή και ιδίως της υγείας και των οικονομικών του συμφερόντων. Αυτό προκύπτει σαφώς και από το άρθρο 1 παρ. 3 της οδηγίας, κατά το οποίο, η παρούσα οδηγία δεν θίγει το επίπεδο προστασίας του καταναλωτή, όπως θεσπίζεται σε κοινοτικές πράξεις και στις εθνικές νομοθετικές διατάξεις που εκδόθηκαν για την εφαρμογή τους. Με άλλα λόγια, οι λοιπές κοινοτικές οδηγίες που αφορούν στην προστασία του καταναλωτή θα εφαρμόζονται στις ηλεκτρονικές συναλλαγές, στο μέτρο, όμως, που δεν περιορίζεται η ελευθερία παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας.

Κατά τα λοιπά άμεσης εφαρμογής, λόγω της φύσης του ηλεκτρονικού εμπορίου, τυγχάνουν εν πρώτοις η οδηγία 97/7/ΕΚ για τις πωλήσεις από απόσταση (*distance selling*) και η σύντομα ψηφιζόμενη οδηγία για τις πωλήσεις από απόσταση χρηματοοικονομικών υπηρεσιών (*distance selling of financial services*). Περαιτέρω δεν θίγεται η εφαρμογή των κοινοτικών οδηγιών για τις καταχρηστικές ρήτρες σε συμβάσεις με καταναλωτές (Οδηγία 93/13/ΕΟΚ), για την καταναλωτική πίστη (Οδηγία 87/102/ΕΟΚ), για την παραπλανητική διαφήμιση (Οδηγία 84/450/ΕΟΚ), για την ασφάλεια των προϊόντων, για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων (Οδηγία 85/374/ΕΟΚ), για τη χρονομεριστική μίσθωση (Οδηγία 94/47/ΕΚ), για τα οργανωμένα ταξίδια (Οδηγία 90/314/ΕΟΚ), για τις διασυνοριακές αγωγές παράλειψης (Οδηγία 98/27/ΕΚ), για την απαγόρευση διαφήμισης προϊόντων καπνού (Οδηγία 98/43/ΕΚ), για την πώληση καταναλωτικών προϊόντων και τις εγγυήσεις που συνδέονται με αυτά (1999/43/ΕΚ) κ.ο.κ.

Στην Οδηγία 2000/31 δίνεται επίσης ο ορισμός των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ο οποίος καλύπτει κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται από απόσταση έναντι αμοιβής και μετά από αίτημα του χρήστη της, εφόσον χρησιμοποιείται ηλεκτρονικός εξοπλισμός για την αποθήκευση και επεξεργασία δεδομένων (περιλαμβανομένης και της ψηφιακής συμπύκνωσης δεδομένων) (άρθρα 2 περ. α Οδηγίας 2000/31/ΕΚ και 1 παρ. 2 Οδηγίας 98/34/ΕΚ).

Όπως προαναφέρθηκε, στις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας συγκαταλέγεται ένα μεγάλο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων που εκτελούνται σε απευθείας σύνδεση (*online*), ενώ πέρα από αυτές, συμπεριλαμβάνονται επίσης η παροχή πληροφοριών *online* και η διαβίβαση πληροφοριών μέσω δικτύων επικοινωνίας, οι εμπορικές επικοινωνίες, οι υπηρεσίες αναζήτησης, πρόσβασης και ανάκτησης δεδομένων. Αντίθετα, δεν εμπίπτουν στον ορισμό αυτό η φυσική παράδοση των αγαθών, καθώς και οι προδιαγραφές και τα τυχόν ελαττώματά τους, η

off-line παροχή υπηρεσιών, η τηλεοπτική και ραδιοφωνική εκπομπή¹³⁹ και η χρήση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή αντίστοιχων ατομικών επικοινωνιών από φυσικά πρόσωπα, που δεν ενεργούν μέσα στα πλαίσια της επαγγελματικής ή εμπορικής τους δραστηριότητας.

Από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας εξαιρούνται επίσης οι υπηρεσίες που παρέχονται από συμβολαιογράφους ή αντίστοιχα επαγγέλματα, στο βαθμό που συνεπάγονται άμεση και ειδική σύνδεση με την άσκηση δημόσιας εξουσίας, σχετίζονται με την εκπροσώπηση και υπεράσπιση πελατών στο δικαστήριο, ή έχουν ως αντικείμενο τη συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια, στα οποία ο παίκτης στοιχηματίζει νομισματική αξία συμπεριλαμβανομένων των λαχείων και των στοιχημάτων (άρθρο 1 παρ. 5 περ. δ Οδηγίας 2000/31). Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται ακόμη στον φορολογικό τομέα και σε θέματα που αφορούν συμφωνίες ή πρακτικές διεπόμενες από νομοθεσία περί καρτέλ (άρθρο 1 παρ. 5 περ. α, γ Οδηγίας 2000/31).

Τέλος, δεν εντάσσονται στις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας η συμβατική σχέση μεταξύ εργαζομένων και εργοδότη, καθώς και εν γένει, οι υπηρεσίες που δεν δύνανται να παρέχονται εξ αποστάσεως και με ηλεκτρονικά μέσα (π.χ. ο επιβεβλημένος από το νόμο λογιστικός έλεγχος εταιρείας).

Όσον αφορά την εξασφάλιση της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών του ηλεκτρονικού εμπορίου και κατά συνέπεια, και της ομαλής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, ορίζεται στο άρθρο 3 παρ. 1 ότι τα κράτη μέλη πρέπει να μεριμνήσουν, ώστε οι υπηρεσίες που παρέχει ένας φορέας εγκατεστημένος στο έδαφος του να τηρούν τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις του τόπου εγκατάστασης του¹⁴⁰ (αρχή της χώρας προέλευσης), οι οποίες εμπίπτουν στο λεγόμενο «συντονισμένο τομέα»¹⁴¹.

Η καθιέρωση της αρχής της χώρας προέλευσης συνεπάγεται την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών αυτών στα υπόλοιπα κράτη μέλη (αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών) (άρθρα 1 παρ. 1 και 3 παρ. 2 της Οδηγίας 2000/31/ΕΚ), εκτός κι αν συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της δημόσιας τάξης, υγείας και ασφάλειας, καθώς και λόγοι προστασίας του καταναλωτή (άρθρο 3 παρ. 4 περ. α υποπερ. (ii) Οδηγίας 2000/31/ΕΚ), οπότε το κάθε κράτος μέλος δικαιούται να λαμβάνει περιοριστικά μέτρα. Αναγκαία συνθήκη κατά την λήψη των μέτρων αυτών είναι να επιβάλλονται με βάση ειδικά προβλεπόμενη διαδικασία, να στρέφονται πάντα κατά συγκεκριμένης υπηρεσίας και να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 3 παρ. 4 περ. α υποπερ. (ii) και (iii) και περ. β Οδηγίας 2000/31/ΕΚ).

Αναφορικά με το καθεστώς υπαγωγής στο δίκαιο του κράτους προέλευσης, στο άρθρο 3 παρ. 3 της Οδηγίας 2000/31/ΕΚ προβλέπεται μια σειρά εξαιρέσεων, οι οποίες, σε γενικές γραμμές, αφορούν τομείς δικαίου, που σχετίζονται με την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας, την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος, την ελευθερία των μερών να επιλέξουν την εφαρμοστέα στη σύμβασή τους νομοθεσία, τις συμβατικές υποχρεώσεις που πηγάζουν από

¹³⁹ Η τηλεοπτική μετάδοση, όπως ορίζεται στην Οδηγία 89/552ΕΚ, και η ραδιοφωνική μετάδοση δεν πληρούν τον ως άνω ορισμό και δεν συνιστούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, αφού δεν παρέχονται κατόπιν ατομικού αιτήματος. Οι υπηρεσίες όμως που διαβιβάζονται από σημείο σε σημείο, όπως η μαγνητοσκόπηση κατ' αίτηση, εμπίπτουν στις ειδικές ρυθμίσεις της οδηγίας.

¹⁴⁰ Ως τόπος εγκατάστασης νοείται εκείνος, όπου ο φορέας ασκεί την οικονομική του δραστηριότητα και όχι το τόπος, όπου βρίσκονται τα τεχνικά μέσα και η τεχνολογία που υποστηρίζουν την ιστοσελίδα του. Βλ. άρθρο 2 περ. γ Οδηγίας 2000/31/ΕΚ.

¹⁴¹ «Συντονισμένος τομέας» (Coordinated Field) είναι το σύνολο των προϋποθέσεων που ισχύουν στα νομικά συστήματα των κρατών-μελών για τους φορείς παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Οι διατάξεις αυτές, που μπορεί να είναι είτε γενικές διατάξεις είτε διατάξεις ειδικά σχεδιασμένες για τον τομέα αυτό, αφορούν στην ανάληψη (προσόντα, έγκριση, κοινοποίηση) και την άσκηση (συμπεριφορά του φορέα, ποιότητα και περιεχόμενο της υπηρεσίας, διαφήμιση, κατάρτιση των συμβάσεων, ευθύνη) της σχετικής δραστηριότητας (άρθρο 2 περ. η Οδηγίας 2000/31/ΕΚ).

καταναλωτικές συμβάσεις, τη νομιμότητα των μη ζητηθεισών εμπορικών επικοινωνιών μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και τέλος, τομείς τους οποίους ρυθμίζουν οι Οδηγίες, που παρατίθενται στο παράρτημα της εν λόγω οδηγίας.

Περαιτέρω, η οδηγία θεσπίζει ότι η ανάληψη και η άσκηση δραστηριότητας φορέα παροχής υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας δεν μπορεί να υπόκειται σε καθεστώς προηγούμενης χορήγησης άδειας ή σε οποιαδήποτε άλλη προϋπόθεση ισοδύναμου αποτελέσματος (αρχή της μη αναγκαίας προηγούμενης άδειας - άρθρο 4 παρ. 1).

Η παραπάνω υποχρέωση δεν ισχύει για τις άδειες, που δεν αφορούν ειδικά και αποκλειστικά στις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, καθώς και εκείνων που χορηγούνται βάσει των διατάξεων της Οδηγίας 97/13/EK «σχετικά με το κοινό πλαίσιο γενικών και ειδικών αδειών στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών» (άρθρο 4 παρ. 2 Οδηγίας 2000/31/EK).

Εν συνεχεία, στο άρθρο 5 αναφέρονται οι υποχρεώσεις των φορέων παροχής υπηρεσιών σχετικά με την παροχή πληροφοριών, ενώ στα άρθρα 6 και 7 καθορίζονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν η εμπορική επικοινωνία¹⁴² και η μη ζητηθείσα επικοινωνία αντίστοιχα. Πιο ειδικά, για την εμπορική επικοινωνία απαιτείται αυτή, αλλά και ο φορέας της να είναι σαφώς αναγνωρίσιμα στοιχεία, καθώς επίσης επιβάλλεται και οι σχετιζόμενες με την εμπορική επικοινωνίας προσφορές, διαφημιστικοί διαγωνισμοί ή παιχνίδια να τηρούν απαιτήσεις διαφάνειας (αναγνωρισιμότητα, ακριβής και σαφής παρουσίαση των σχετικών όρων και εύκολη πρόσβαση σε αυτούς).

Τα άρθρα 9 -11 της Οδηγίας αφορούν τις συναπτόμενες με ηλεκτρονικά μέσα συμβάσεις, ενώ τα άρθρα 12-15 ορίζουν την ευθύνη των παροχών πρόσβασης. Λόγω της ιδιαίτερης σημασίας, αλλά και της πολυπλοκότητας των δύο αυτών θεμάτων, θα ακολουθήσει ξεχωριστή και εκτενής ανάλυσή τους στις επόμενες ενότητες.

Στα επόμενα άρθρα προβλέπονται μηχανισμοί εφαρμογής των ρυθμίσεων της οδηγίας, όπως είναι οι κώδικες δεοντολογίας (άρθρο 16) που καλούνται να καταρτίσουν οι οργανώσεις επαγγελματιών και καταναλωτών, ο εξώδικος διακανονισμός διαφορών μεταξύ των φορέων και των αποδεκτών υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας (άρθρο 17), τα ένδικα μέσα (άρθρο 18), η διακρατική συνεργασία (άρθρο 19) και οι κυρώσεις για την παραβίαση των εθνικών διατάξεων που λαμβάνονται κατ' εφαρμογή της οδηγίας (άρθρο 20).

2. Οι ηλεκτρονικές συμβάσεις

Όπως προαναφέραμε, στο τρίτο τμήμα (άρθρα 9-11) της Οδηγίας 2000/31/EK ρυθμίζονται βασικά ζητήματα γύρω από τις συμβάσεις που συνάπτονται με ηλεκτρονικά μέσα.

¹⁴² Σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. στ : «εμπορικές επικοινωνίες είναι όλες οι μορφές επικοινωνίας που αποσκοπούν να προωθήσουν, άμεσα ή έμμεσα, αγαθά, υπηρεσίες ή την εικόνα μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού ή ενός προσώπου που ασκεί εμπορική, βιομηχανική ή βιοτεχνική δραστηριότητα ή νομοθετικές κατοχυρωμένο επάγγελμα.

Δεν συνιστούν καθ' εαυτό εμπορική επικοινωνία:

- τα στοιχεία που επιτρέπουν την άμεση πρόσβαση στη δραστηριότητα της εν λόγω επιχείρησης, του οργανισμού ή του προσώπου, ιδίως το όνομα του τομέα ή η διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου,
- οι επικοινωνίες που αφορούν αγαθά, υπηρεσίες ή την εικόνα της εν λόγω επιχείρησης, του οργανισμού ή του προσώπου οι οποίες πραγματοποιούνται κατά τρόπο ανεξάρτητο από τη θέλησή τους, ιδίως χωρίς οικονομικό αντάλλαγμα».

Σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 1, το νομικό σύστημα των κρατών μελών πρέπει να επιτρέπει τη σύναψη συμβάσεων με ηλεκτρονικά μέσα, ενώ επίσης πρέπει να εξασφαλίζεται ότι οι νομικές προϋποθέσεις που ισχύουν για τη διαδικασία δεν παρακωλύουν τη χρήση των συμβάσεων που συνάπτονται με ηλεκτρονικά μέσα, ούτε αποστερούν τις συμβάσεις αυτές έννομου αποτελέσματος ή ισχύος λόγω του ότι έχουν συναφθεί με ηλεκτρονικά μέσα. Δεν επιτρέπεται, συνεπώς, η θεώρηση των ηλεκτρονικών συμβάσεων ως μη έγκυρων λόγω της μη τήρησης έγγραφου τύπου ή άλλων αναγκαίων διατυπώσεων κατά την κατάρτισή τους. Εξαιρέσεις μπορούν να προβλέπουν τα κράτη μέλη όσον αφορά τις συμβάσεις που θεμελιώνουν ή μεταβιβάζουν δικαιώματα επί ακινήτου περιουσίας, εκτός από τα δικαιώματα μίσθωσης, τις συμβάσεις που απαιτούν εκ του νόμου την προσφυγή σε δικαστήρια, δημόσιες αρχές ή επαγγέλματα που ασκούν δημόσια εξουσία, τις συμβάσεις εγγυοδοσίας και συναφούς ασφάλειας από πρόσωπα που επιδιώκουν στόχους μη εντασσόμενους στο πλαίσιο της εμπορικής ή επαγγελματικής τους δραστηριότητας και τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο οικογενειακό ή κληρονομικό δίκαιο (άρθρο 9 παρ. 2).

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η υποχρέωση του εθνικού νομοθέτη να άρει όλα τα εμπόδια και να προσαρμόσει τη νομοθεσία του, προκειμένου να καταστήσει εφικτή την κατάρτιση συμβάσεων με ηλεκτρονικά μέσα, όπως καθίσταται σαφές από το προοίμιο της οδηγίας και ιδίως την αιτιολογική σκέψη αρ. 34, περιλαμβάνει μόνο τα νομικά εμπόδια και όχι τα πρακτικά εμπόδια. Η παρατήρηση αυτή, που περιορίζει την σχετική υποχρέωση των κρατών μελών στην εξάλειψη μόνο των νομικών εμποδίων, δικαιολογείται από το γεγονός ότι, σε ορισμένες υποχρεώσεις, είναι αδύνατο να χρησιμοποιηθούν ηλεκτρονικά μέσα (πρακτικό εμπόδιο).

Το άρθρο 10 επιβάλλει στον φορέα παροχής υπηρεσιών την υποχρέωση να παρέχει συγκεκριμένες πληροφορίες στον αποδέκτη της υπηρεσίας, "με τρόπο σαφή και μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση", σχετικά με τη διαδικασία σύναψης της σύμβασης με ηλεκτρονικό τρόπο. Συγκεκριμένα, ο φορέας οφείλει πριν από την ανάθεση της παραγγελίας και εφόσον δεν έχει συμφωνηθεί διαφορετικά, να ενημερώνει: α) σχετικά με τα διάφορα τεχνικά στάδια έως τη σύναψη της σύμβασης, β) για το εάν ο φορέας παροχής υπηρεσιών θα αρχειοθετήσει ή όχι τη σύμβαση μετά τη σύναψη της και αν προβλέπεται δυνατότητα πρόσβασης σε αυτή, γ) για τα τεχνικά μέσα που θα επιτρέπουν τον εντοπισμό και τη διόρθωση σφαλμάτων ηλεκτρονικού χειρισμού, πριν από την ανάθεση της παραγγελίας, δ) για τις γλώσσες στις οποίες μπορεί να συναφθεί η σύμβαση και ε) για τους σχετικούς κώδικες δεοντολογίας στους οποίους υπόκειται ο φορέας παροχής υπηρεσιών, και τα στοιχεία πρόσβασης στους εν λόγω κώδικες με ηλεκτρονικά μέσα. Επίσης, θεσπίζεται ότι οι όροι της σύμβασης και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτήν θα πρέπει να αποτυπώνονται με τρόπο που να επιτρέπει την αποθήκευση και την αναπαραγωγή τους.

Όπως ορίζει το άρθρο 11, το οποίο αφορά την ηλεκτρονική ανάθεση παραγγελιών, για να υπάρξει έγκυρη κατάρτιση της σύμβασης, ο φορέας παροχής προϊόντων ή υπηρεσιών θα πρέπει να θέτει στη διάθεση του αποδέκτη της υπηρεσίας μέσα κατάλληλα, αποτελεσματικά και προσιτά, τα οποία επιτρέπουν στον αποδέκτη να επισημαίνει και να διορθώνει τα λάθη του κατά τον ηλεκτρονικό χειρισμό πριν από την ανάθεση της παραγγελίας. Περαιτέρω, στο ίδιο άρθρο περιλαμβάνεται μια κάπως ασαφής διάταξη, αναφορικά με τις συμβάσεις μεταξύ επαγγελματιών και μόνο, σύμφωνα με την οποία "η παραγγελία και η παραλαβή της παραγγελίας θεωρείται ότι έχουν παραληφθεί, όταν τα μέρη, στα οποία απευθύνονται, έχουν πρόσβαση σε αυτά". Κατά αυτήν την άποψη, δηλαδή, η διαβίβαση της πρότασης θεωρείται έγκυρη, εάν το μήνυμα περιέλθει στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο του παραλήπτη, ακόμη και

πριν ο παραλήπτης το "κατεβάσει", πριν δηλαδή το μεταφέρει στον προσωπικό του υπολογιστή. Προϋπόθεση βέβαια είναι ο παραλήπτης να χρησιμοποιεί την ηλεκτρονική του διεύθυνση στις συναλλαγές του (όπως με την αναγραφή της στις επαγγελματικές του κάρτες).

Οι ως άνω υποχρεώσεις που προβλέπονται τόσο για την κατάρτιση των ηλεκτρονικών συμβάσεων, όσο και για την ανάθεση παραγγελιών με ηλεκτρονικά μέσα, δεν εφαρμόζονται σε συμβάσεις που συνάπτονται αποκλειστικά μέσω ανταλλαγής ηλεκτρονικών μηνυμάτων ή ισοδύναμων ατομικών επικοινωνιών (άρθρο 10 παρ. 4 και άρθρο 11 παρ. 3)¹⁴³.

3. Η ευθύνη των παροχών πρόσβασης

Το επίμαχο ζήτημα της ευθύνης των παροχών πρόσβασης έχει επιδιωχθεί κατά καιρούς να αντιμετωπιστεί με ποικίλους τρόπους από τους εθνικούς νομοθέτες, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανασφάλεια δικαίου, λόγω των παρεκκλίσεων και διακυμάνσεων των εθνικών νομοθεσιών, καθώς επίσης και λόγω δυσχέρειας εξεύρεσης του εφαρμοστέου δικαίου. Μια σημαντική καμπή στην εξέλιξη του δικαίου του Διαδικτύου στο εν λόγω ζήτημα αποτελεί η θέσπιση της Οδηγίας 2000/31, η οποία, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, ρυθμίζει την ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου στα άρθρα 12-15.

Η οριοθέτηση αυτής της ευθύνης έχει ως κύριο χαρακτηριστικό της την απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου¹⁴⁴. Αυτό προκύπτει ως συμπέρασμα από το άρθρο 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2000/31/ΕΚ, όπου ορίζεται ότι ο φορέας παροχής υπηρεσιών δεν έχει καταρχήν υποχρέωση να ελέγχει τις παράνομες πληροφορίες ή δραστηριότητες, που μεταδίδει ή αποθηκεύει, ούτε να αναζητεί γεγονότα ή περιστάσεις που δείχνουν ότι πρόκειται για παράνομες δραστηριότητες. Ωστόσο, μπορεί να υποχρεωθεί να ενημερώνει τις κρατικές αρχές για τυχόν υπόνοιες παράνομων δραστηριοτήτων ή διοχετευόμενων πληροφοριών ή να ανακοινώνει στις αρμόδιες αρχές κατ' αίτησή τους πληροφορίες, που διευκολύνουν τον εντοπισμό αποδεκτών των υπηρεσιών του, με τους οποίους έχει συμφωνίες αποθήκευσης (άρθρο 15 παρ. 2 Οδηγίας 2000/31/ΕΚ).

Πέραν τούτου, η Οδηγία αναφέρεται συγκεκριμένα σε τρεις μορφές υπηρεσιών, την απλή μετάδοση πληροφοριών, την αποθήκευση σε κρυφή μνήμη και τη φιλοξενία, και στην διαμόρφωση της ευθύνης του παροχέα σε κάθε περίπτωση.

Πιο ειδικά, σε περίπτωση παροχής υπηρεσίας συνιστάμενης στη μετάδοση πληροφοριών που παρέχει ο αποδέκτης της σε ένα δίκτυο επικοινωνιών ή στην παροχή πρόσβασης στο δίκτυο των επικοινωνιών (απλή μετάδοση), συμπεριλαμβανομένης της αυτόματης ενδιάμεσης και προσωρινής αποθήκευσης των μεταδιδό-

¹⁴³ Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι οι διατάξεις των άρθρων 10 και 11 είναι αναγκαστικής φύσεως ως προς τους καταναλωτές και ενδοτικής ως προς τους αποδέκτες των υπηρεσιών. Για να γίνει πιο κατανοητή η πρόταση αυτή, είναι απαραίτητο να αναφερθούν οι ορισμοί των εννοιών «καταναλωτής» και «αποδέκτης της υπηρεσίας», οι οποίοι δίνονται στο άρθρο 2 της Οδηγίας (στοιχεία δ και ε).

Ως «καταναλωτής», λοιπόν, ορίζεται κάθε φυσικό πρόσωπο που επιδιώκει στόχους μη εντασσόμενους στο πλαίσιο της εμπορικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας, ενώ ως «αποδέκτης της υπηρεσίας» νοείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που χρησιμοποιεί, επαγγελματικώς ή άλλως, μια υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως για να αναζητήσει πληροφορίες ή για να προσφέρει πρόσβαση σε αυτές.

¹⁴⁴ Σημειωτέον ότι η θέσπιση της απαλλαγής από την ευθύνη και η μη υποχρέωση ελέγχου δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι μεσαζόντες παροχής υπηρεσιών δεν δύνανται να ελέγξουν αποτελεσματικά τις τεράστιες ποσότητες δεδομένων που φιλοξενούνται ή κυκλοφορούν μέσω των διακομιστών Διαδικτύου που αυτοί διαθέτουν. Βλ.Ι.Δ. Ιγγλεζάκη, Νομικό Πλαίσιο Ηλεκτρονικού Εμπορίου, σ. 162.

μενων πληροφοριών, στο βαθμό που η αποθήκευση εξυπηρετεί αποκλειστικά την πραγματοποίηση της μετάδοσης στο δίκτυο επικοινωνιών και η διάρκειά της δεν υπερβαίνει το χρόνο που είναι ευλόγως απαραίτητος για τη μετάδοση (άρθρο 12 παρ. 2 Οδηγίας 2000/31/EK), τότε δεν υφίσταται ευθύνη του παρόχου, όσον αφορά τις μεταδιδόμενες πληροφορίες. Όμως, για την απαλλαγή του παρόχου από την συγκεκριμένη ευθύνη είναι αναγκαίο να πληρούνται οι υποχρεώσεις του άρθρου 12 παρ. 1 της Οδηγίας, ήτοι να μην αποτελεί ο φορέας την αφετηρία της μετάδοσης των πληροφοριών, να μην επιλέγει τον αποδέκτη της μετάδοσης και να μην επιλέγει ούτε να τροποποιεί τις μεταδιδόμενες πληροφορίες

Παρομοίως ο φορέας δεν ευθύνεται για την αυτόματη ενδιάμεση και προσωρινή αποθήκευση των πληροφοριών, η οποία γίνεται με αποκλειστικό σκοπό να καταστεί αποτελεσματικότερη η μεταγενέστερη μετάδοσή τους μετά από αίτηση άλλων αποδεκτών της υπηρεσίας (αποθήκευση σε κρυφή μνήμη-caching), εφόσον δεν τροποποιεί τις πληροφορίες, τηρεί τους όρους πρόσβασης σ' αυτές, καθώς και τους κανόνες, που αφορούν στην ενημέρωση των πληροφοριών, δεν παρεμποδίζει τη νόμιμη χρήση της τεχνολογίας, προκειμένου να αποκτήσει δεδομένα σχετικά με τη χρησιμοποίηση των πληροφοριών και τέλος ενεργεί άμεσα προκειμένου να αποσύρει πληροφορίες, που αποθήκευσε, ή να καταστήσει τη πρόσβαση σ' αυτές αδύνατη, μόλις αυτές αποσυρθούν ή η πρόσβαση σ' αυτές καταστεί αδύνατη ή απαγορευτεί (άρθρο 13 παρ. 1 Οδηγίας 2000/31/EK).

Τέλος όταν ο πάροχος υπηρεσιών διαδικτύου προσφέρει υπηρεσίες «φιλοξενίας»-αποθήκευσης πληροφοριών (hosting) μετά από αίτηση αποδέκτη της υπηρεσίας, δεν ευθύνεται για το περιεχόμενό τους, εφόσον δεν γνωρίζει πραγματικά ότι πρόκειται για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και ότι, σε ό,τι αφορά αξιώσεις αποζημίωσης, δεν γνωρίζει τα γεγονότα ή τις περιστάσεις, από τις οποίες προκύπτει η παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και επιπλέον, μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα, αποσύρει ταχύως τις πληροφορίες ή κατά-στήσει αδύνατη την πρόσβαση σε αυτές (άρθρο 14 παρ. 1 οδηγίας 2000/31/EK). Αντίθετα η παραπάνω διάταξη δεν ισχύει και κατά συνέπεια, η ευθύνη του παροχέα παραμένει ακέραια στην περίπτωση που ο αποθηκεύσας τις παράνομες δραστηριότητες ή πληροφορίες αποδέκτης της υπηρεσίας ενεργεί υπό την εξουσία ή τον έλεγχο του (άρθρο 14 παρ. 2 Οδηγίας 2000/31/EK).

Η Οδηγία ωστόσο προβλέπει τη δυνατότητα της δικαστικής ή διοικητικής αρχής να χορηγεί στους φορείς παροχής υπηρεσιών τις αρμοδιότητες πρόληψης ή παύσης της παράνομης μετάδοσης πληροφοριών ή αποθήκευσης σε κρυφή μνήμη (άρθρο 12 παρ. 3 και 13 παρ. 2 Οδηγίας 2000/31/EK), καθώς επίσης και να επιβάλλει την απόσυρση ή απενεργοποίηση της πρόσβασης σε παράνομες πληροφορίες ή δραστηριότητες (άρθρο 14 παρ. 3 Οδηγίας 2000/31/EK).

III. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Οι συμβάσεις στο Διαδίκτυο (on-line συμβάσεις) λαμβάνουν συνήθως δύο μορφές:

α) είτε είναι συνήθεις ηλεκτρονικές συμβάσεις μη τυποποιημένου μηνύματος, είτε β) είναι συμβάσεις Ηλεκτρονικής Ανταλλαγής Δεδομένων – EDI (electronic data interchange), δηλαδή βασίζονται σε τυποποιημένο μήνυμα¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, σ. 180.

1. Διαδικτυακές συμβάσεις μη τυποποιημένου μηνύματος

Με την ευρεία χρήση του Διαδικτύου και των δυνατοτήτων που αυτό παρέχει έχει αναδειχτεί ο ρόλος του ηλεκτρονικού εμπορίου και έχει διαδοθεί η ηλεκτρονική διαβίβαση συναλλακτικών δεδομένων και η ηλεκτρονική κατάρτιση συμβάσεων, που έχουν πλέον αρχίσει να αντικαθιστούν τον παραδοσιακό τρόπο διενέργειας των εμπορικών συναλλαγών. Είναι αναγκαίο πάντως να επισημανθεί ότι το κύρος των ηλεκτρονικά καταρτιζόμενων συμβάσεων εξαρτάται από τη συνδρομή των προϋποθέσεων που πρέπει να υφίστανται για τη σύναψη κάθε είδους συμβάσεων¹⁴⁶.

A. Σύναψη συμβάσεων

Για τη σύναψη εγκύρων συμβάσεων μέσω του Διαδικτύου (ηλεκτρονικών συμβάσεων) πρέπει να συντρέχουν, με βάση το ελληνικό αστικό δίκαιο, τα εξής στοιχεία: πρόταση για σύναψη σύμβασης, αποδοχή αυτής και απόδειξη λήψεως της αποδοχής.

Ουσιώδης παράγοντας για το δεσμευτικό αυτών των ενεργειών αποτελεί η ηλεκτρονική δήλωση βούλησης, δηλαδή η εξωτερίκευση της πραγματικής θέλησης του προσώπου, καθώς χωρίς αυτήν δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί δικαιοπραξία.

Η ηλεκτρονική δήλωση βούλησης είναι κανονική δήλωση βούλησης και ως εκ τούτου, πρέπει να υφίστανται τα στοιχεία του πραγματικού της παραδοσιακής δήλωσης βούλησης, δηλαδή: α) η βούληση πράξης του δηλούντος (που υπάρχει, όταν εκδηλώνεται βούληση του προσώπου που ενεργεί να τελέσει την πράξη), β) βούληση δήλωσης (όταν αυτός που ενεργεί έχει τη βούληση η συμπεριφορά του να έχει έννομες συνέπειες) (δικαιοπρακτική ικανότητα) και γ) η δικαιοπρακτική βούληση (όταν διαπιστώνεται η θέληση του δηλούντος να ισχύσει ορισμένη δικαιοπραξία και να επέλθουν οι συγκεκριμένες έννομες συνέπειές της).

Η υποκατάσταση του ανθρώπου από τον η/υ δεν αφορά τη δικαιοπρακτική πράξη της δήλωσης καθεαυτή, αλλά έπεται αυτής. Δηλαδή, ο η/υ δεν υποκαθιστά τη βούληση του αποστολέα του μηνύματος, ούτε επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο στην διαδικασία διαμόρφωσής της, απλά χρησιμοποιείται ως μέσο για τη διαβίβαση της δήλωσης βούλησης (μη πλήρως αυτοματοποιημένη δήλωση βούλησης¹⁴⁷). Ο συμβαλλόμενος χρήστης του Διαδικτύου έχει αφενός μεν βούληση πράξης, όταν εισάγει δεδομένα στον η/υ και τον θέτει σε κίνηση, αφετέρου δε έχει και βούληση δήλωσης, αφού γνωρίζει ότι με τη διαβίβαση της δήλωσής του μέσω του δικτύου παράγεται δήλωση βούλησης. Παράλληλα υπάρχει και δικαιοπρακτική βούληση, καθώς ο χρήστης του η/υ έχει την πεποίθηση ότι όλη αυτή η διαδικασία θα καταλήξει σε μια δικαιοπραξία με ηθελημένα έννομα αποτελέσματα.

Η διαβίβαση της ηλεκτρονικής δήλωσης βούλησης πραγματοποιείται είτε μέσω e-mail, είτε μέσω του Παγκόσμιου Ιστού. Ενώ το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο λογίζεται ως ένα κατάλληλο μέσο αποστολής προτάσεων και αποδοχών προτάσεων, όσον αφορά τον Παγκόσμιο Ιστό προκύπτει σοβαρό ζήτημα, το οποίο εστιάζεται κυρίως στο νομικό χαρακτηρισμό της ιστοσελίδας. Από τη μια, γίνεται ευρύτερα δεκτό ότι η διαφήμιση εμπορευμάτων και υπηρεσιών μέσω του Internet αποτελεί πρόσκληση από μέρους του προμηθευτή για την υποβολή πρότασης και όχι πρόταση. Η πρόταση για σύναψη σύμβασης λαμβάνει χώρα με την παραγγελία από τον

¹⁴⁶ Μούζουλα Σ., Συναλλαγές διαμέσου του Internet, ΕΛΛΑΔνη 1998, σ. 15.

¹⁴⁷ Βλ. περισσότερα σχετικά στο κεφάλαιο με τις συμβάσεις EDI (ειδικότερα στη σχετική υποσημείωση).

συμβαλλόμενο-χρήστη του Διαδικτύου, είτε online, είτε με παραδοσιακό τρόπο. Στη συνέχεια ακολουθεί η επιβεβαίωση της παραγγελίας από τον προμηθευτή (συνήθως με την αποστολή ενός e-mail), η οποία μπορεί να περιέχει –ή όχι– και τη δήλωση αποδοχής. Από την άλλη, όμως, προβάλλεται ως ορθότερη η άποψη ότι η ιστοσελίδα συνιστά πρόταση προς τους υποψήφιους αντισυμβαλλόμενους-χρήστες, επειδή κατά τη συνήθη πρακτική στο Διαδίκτυο αρκεί μόνο η αποστολή από το χρήστη της δήλωσης-βούλησης (μέσω της συμπλήρωσης κάποιου ηλεκτρονικού εντύπου), για να επέλθει η σχετική συμφωνία¹⁴⁸. Σε αυτήν την περίπτωση μπορεί να γίνει δεκτή μια εξαίρεση, υπό τον όρο ότι θα αναγράφεται ρητά στην ιστοσελίδα ότι αυτή δεν αποτελεί πρόταση, αλλά πρόσκληση προς υποβολή προτάσεων και έτσι, ο διαθέτων την ιστοσελίδα δεν θα φέρει καμία νομική δέσμευση για σύναψη σύμβασης¹⁴⁹.

Η ηλεκτρονική δήλωση βούλησης για να επιφέρει αποτελέσματα δεν αρκεί να είναι έγκυρη αλλά και να *διαβιβαστεί έγκυρα* στον παραλήπτη. Η συγκεκριμένη δήλωση χαρακτηρίζεται ως δήλωση μεταξύ απόντων, διότι οι συμβαλλόμενοι δεν επικοινωνούν ταυτόχρονα, ώστε να θεωρηθούν παρόντες. Συνεπώς, απαιτείται η περιέλευση της δήλωσης βούλησης στον αποδέκτη, για να επιφέρει αυτή νομική ενέργεια.

Η προσέγγιση αυτή των συμβάσεων μεταξύ απόντων δεν είναι κοινή στα διάφορα εθνικά συστήματα, καθώς διαφέρει το χρονικό σημείο που το καθένα θεωρεί αποφασιστικό για την κατάρτιση της σύμβασης¹⁵⁰.

Στην ελληνική έννομη τάξη υιοθετείται η θεωρία της λήψεως ή περιελεύσεως, την οποία ακολουθεί και το αστικό δίκαιο (άρθρο 167 ΑΚ). Σύμφωνα με αυτήν, η περιέλευση της δήλωσης βούλησης στον λήπτη θεωρείται ότι συντελέστηκε από τότε που αυτή εισήλθε επισήμως στη σφαίρα επιρροής του, ώστε να μπορεί αυτός με βάση την συνηθισμένη ροή των πραγμάτων να λάβει γνώση του περιεχομένου της.

Σε αντίθεση λοιπόν με τις κοινές αποστολές επιστολών μέσω ταχυδρομείου, στις ηλεκτρονικές διαβιβάσεις της δήλωσης βούλησης το μήνυμα θεωρείται ότι έχει περιέλθει στην σφαίρα επιρροής του παραλήπτη μόλις αυτό φθάσει επιτυχώς στο ηλεκτρονικό του «γραμματοκιβώτιο». Ο χώρος αυτός είναι ο χώρος αναμονής του μηνύματος και ο παραλήπτης μπορεί να έχει πρόσβαση σε αυτόν και να λάβει γνώση της δήλωσης βούλησης του αποστολέα ανά πάσα στιγμή. Κατά συνέπεια, δεν είναι απαραίτητο ο αποδέκτης να λάβει άμεσα γνώση του περιεχομένου της δήλωσης

¹⁴⁸ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 183.

¹⁴⁹ Βλ. Καράκωστα, οπ.π.

¹⁵⁰ Οι κυριότερες θεωρίες που αφορούν τον καθορισμό του χρονικού σημείου κατάρτισης των συμβάσεων και χρησιμοποιούνται από τα διάφορα εθνικά συστήματα είναι:

α) η θεωρία της εξωτερικεύσεως, κατά την οποία η απευθυντέα δήλωση βούλησης καθίσταται ενεργός από τη στιγμή της εξωτερικεύσεώς της, π.χ. με τη σύνταξη και υπογραφή του e-mail, το οποίο ενδεχομένως ο χρήστης και να μη στείλει ποτέ.

Την θεωρία αυτή ενστερνίστηκε η Γαλλία (με την απόφαση του Cour de Cassation στις 7/1/81) όσον αφορά συγκεκριμένους τρόπους επικοινωνίας, εφόσον δεν προβλέπεται κάτι διαφορετικό.

β) η θεωρία της αποστολής, κατά την οποία η απευθυντέα δήλωση βούλησης καθίσταται ενεργός από τη στιγμή της αποστολής της. Η σύμβαση συνάπτεται τη στιγμή που αποστέλλεται το e-mail (με το πάτημα του κουμπιού send). Στην περίπτωση εμπορικής πρότασης στο Web η απευθυντέα δήλωση βούλησης καθίσταται ενεργός, όταν το περιεχόμενο της ιστοσελίδας έχει νομικά τη μορφή πρότασης, με την αποστολή από τον καταναλωτή των απαιτούμενων πληροφοριών στο διακομιστή του προμηθευτή και όταν έχει τη μορφή πρόσκλησης προς υποβολή προτάσεως, με την αποστολή θετικής απαντητικής επιστολής.

Στην Αγγλία γίνεται δεκτή η θεωρία της αποστολής για τις συμβάσεις που συνάπτονται μέσω ταχυδρομείου, ενώ για όλους του άλλους τρόπους επικοινωνίας εφαρμόζεται η θεωρία της λήψεως.

γ) η θεωρία της γνώσης, κατά την οποία η απευθυντέα δήλωση βούλησης καθίσταται ενεργός, όταν το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται λάβει γνώση του περιεχομένου της, για παράδειγμα όταν διαβάσει το e-mail λαμβάνοντας γνώση του περιεχομένου του.

δ) η θεωρία της λήψεως ή περιελεύσεως (βλ. παραπάνω)

πηγή: Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 183-184.

βούλησης, για την περιέλευση της δήλωσης είναι αρκετή η είσοδος του μηνύματος στο ηλεκτρονικό «γραμματοκιβώτιο».

Στις εμπορικές συναλλαγές αυτό μόνον δεν αρκεί. Απαιτείται επιπλέον ο παραλήπτης να χρησιμοποιεί το ηλεκτρονικό του ταχυδρομείο στις εμπορικές του συναλλαγές ή να έχει γνωστοποιήσει την πρόθεσή του να το χρησιμοποιεί. Θα πρέπει να το έχει δηλώσει δημόσια, είτε κάνοντας ειδική μνεία στις επιμέρους συμβατικές του σχέσεις, είτε αναγράφοντάς το στα επιστολόχαρτά του, στις κάρτες επισκεπτηρίου του, κ.λπ. Άρα, για να έχει εγκυρότητα η διαβιβαζόμενη δήλωση βούλησης, προϋποθέεται δημόσια γνωστοποίηση εκ μέρους του παραλήπτη της πρόθεσής του να χρησιμοποιεί την ηλεκτρονική του διεύθυνση στις εμπορικές συναλλαγές¹⁵¹. Επιπρόσθετα, όταν πρόκειται για εμπορική χρήση και μήνυμα μέσω e-mail, ο παραλήπτης θα πρέπει να αναμένει ενδεχόμενη αποστολή ηλεκτρονικών δηλώσεων βούλησης καθόλη τη διάρκεια της επαγγελματικής του ενασχόλησης, δηλαδή ημέρες και ώρες εργασίας¹⁵².

Πέρα των ως άνω αναφερθέντων προϋποθέσεων για την διασφάλιση της εγκυρότητας της ηλεκτρονικής σύμβασης, πρέπει να σημειωθεί ότι, όπου ο νόμος απαιτεί τήρηση ορισμένου έγγραφου τύπου για την έγκυρη κατάρτιση της σύμβασης ή υπάρχει προγενέστερη σχετική συμφωνία των μερών (άρθρα 156-160 ΑΚ), χρησιμοποιείται η "ηλεκτρονική υπογραφή" που αντικαθιστά την ιδιόχειρη υπογραφή.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι και το ζήτημα καταμερισμού της ευθύνης, σε περίπτωση που η λήψη του μηνύματος που περιέχει την ηλεκτρονική δήλωση βούλησης καταστεί αδύνατη λόγω τεχνικών προβλημάτων. Ο γενικός κανόνας είναι ότι η ευθύνη καθυστέρησης ή απώλειας του μηνύματος αυτού βαρύνει εκείνο τον συμβαλλόμενο, στην σφαίρα επιρροής του οποίου εντοπίζεται το πρόβλημα. Με άλλα λόγια, από τη στιγμή που το μήνυμα-δήλωση αποθηκευτεί στο ηλεκτρονικό γραμματοκιβώτιο του παραλήπτη, αυτός φέρει την ευθύνη για τυχόν καταστροφή, απώλεια ή καθυστέρηση λήψης γνώσης του περιεχομένου του, ενώ πριν από αυτό το χρονικό σημείο την ευθύνη φέρει ο αποστολέας του μηνύματος.

Ωστόσο, σε περίπτωση που η δυσχέρεια στη λήψη ενός μηνύματος προκαλείται με πρόθεση του παραλήπτη (π.χ. διότι αυτός δεν «αδειάζει» τα εισερχόμενα μηνύματα στη θυρίδα του και έτσι είναι αδύνατη η λήψη νέων μηνυμάτων), τότε τεκμαίρεται ότι το μήνυμα-δήλωση έχει περιέλθει σε αυτόν, βάσει της αρχής της εμπιστοσύνης, και συνεπώς, επωμίζεται την όλη ευθύνη. Η ευθύνη αυτή του λήπτη στοιχειοθετείται και βάσει των διατάξεων των άρθρων 198 ΑΚ για την προσυμβατική ευθύνη και 919 ΑΚ για την ευθύνη από αντίθετες στα χρηστά ήθη πράξεις. Ομοίως, θεωρείται ότι έχει συντελεσθεί η περιέλευση της δήλωσης βούλησης όταν τα τεχνικά εμπόδια που δυσχεραίνουν την λήψη ενός μηνύματος οφείλονται σε αμέλεια του παραλήπτη.

¹⁵¹ Βλ. Παπαθωμά-Μπέτγκε Α., Ηλεκτρονικό εμπόριο: Νομικά ζητήματα κατά τη σύναψη εμπορικών συμβάσεων στο Ίντερνετ, 1999, σ.1268.

¹⁵² Όταν το μήνυμα που περιέχει την ηλεκτρονική δήλωση βούλησης εισέρχεται στην ηλεκτρονική θυρίδα του εμπόρου εντός των ωρών εργασίας του, τότε ισχύουν τα όσα αναφέραμε πιο πάνω για τον χρόνο περιέλευσης, δηλ. ότι ο χρόνος αυτός συμπίπτει με τη στιγμή που το μήνυμα φτάνει στο ηλεκτρονικό γραμματοκιβώτιο. Όταν όμως η είσοδος του μηνύματος στην ηλεκτρονική θυρίδα πραγματοποιηθεί εκτός του χρόνου της επαγγελματικής εργασίας, τότε ως χρόνος περιέλευσης λογίζεται ο αμέσως επόμενος χρόνος της έναρξης της εργασίας.

Β. Η δικαιοπρακτική ικανότητα των χρηστών

Όσον αφορά τη σύναψη των διαδικτυακών συμβάσεων αναφέρεται ένα σοβαρό και μάλλον περίπλοκο ζήτημα σχετικά με την ικανότητα των ανήλικων χρηστών να ενεργούν δικαιοπραξίες.

Ο γενικός κανόνας είναι ότι οι συμβάσεις που συνάπτονται από ανήλικους είναι άκυρες, αν και σε ορισμένα δικαιοδικά συστήματα αναγνωρίζεται περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα σε ορισμένες κατηγορίες ανηλίκων.

Ωστόσο, στις συμβάσεις που καταρτίζονται στο Διαδίκτυο ισχύει ένα ιδιαίτερο καθεστώς, το οποίο δυσχεραίνει την εφαρμογή του νόμου, καθώς με τα υπάρχοντα τεχνολογικά δεδομένα δεν είναι σε θέση ο παροχέας υπηρεσιών (ή ο πωλητής) να διακρίνει ή να γνωρίζει την ηλικία του χρήστη που προβαίνει στη συμβατική δέσμευση. Είναι δυνατό, για παράδειγμα, ένας ανήλικος χρήστης να χρησιμοποιεί την πιστωτική κάρτα των γονιών του και έτσι, να εγγραφεί σε ένα διακομιστή με πορνογραφικό περιεχόμενο ή σε μια υπηρεσία παροχής υπηρεσιών. Στο σημείο αυτό γεννάται ερώτημα σχετικά με την εγκυρότητα της συναφθείσας σύμβασης και σχετικά με την αποζημίωση (πληρωμή) ή όχι του παροχέα υπηρεσιών.

Καταρχήν οι γονείς δεν δεσμεύονται να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από συμβάσεις, που συνήφθησαν από το ανήλικό τέκνο τους.

Πέραν τούτου, όμως, στα διάφορα εθνικά συστήματα συναντάται διαφορετική νομική προσέγγιση. Πιο ειδικά, στη Γαλλία, αναφορικά με το παράδειγμα της χρήσης της πιστωτικής κάρτας των γονέων από το ανήλικό παιδί, εφαρμόζεται η θεωρία του φαινομένου δικαίου, σύμφωνα με την οποία, ο παροχέας υπηρεσιών θεωρεί ότι το παιδί έχει όλες τις εξωτερικές ενδείξεις του κατόχου πιστωτικής κάρτας και κατά συνέπεια, ενός ενήλικου. Ως εκ τούτου, ακόμη και στην παραπάνω περίπτωση οι γονείς δεσμεύονται από τις τυχόν συμβάσεις που καταρτίστηκαν με τη χρήση της πιστωτικής τους κάρτας από το ανήλικό παιδί τους.

Κατά το Βορειοαμερικανικό δίκαιο, η συναφθείσα από ανήλικο σύμβαση μπορεί μεν να ανατραπεί λόγω έλλειψης δικαιοπρακτικής ικανότητας, αλλά το συμβαλλόμενο μέρος που με καλή πίστη προχώρησε στη σύμβαση, έχοντας τη πεποίθηση ότι συναλλασσόταν με έναν ενήλικο, δικαιούται να ζητήσει αποζημίωση, σύμφωνα με τις διατάξεις περί αδικοπραξίας. Σε περίπτωση μάλιστα που είναι αδύνατο να στραφεί εναντίον του ιδίου του ανηλίκου, μπορεί να διεκδικήσει κάποια μορφή αποζημίωσης από τους γονείς του με την αιτιολογία της παράλειψης εποπτείας ανηλίκου, καθώς όφειλαν να ελέγχουν την χρήση του Διαδικτύου από τον ανήλικο και να μην επιτρέπουν την ανεξέλεγκτη πρόσβαση σε αυτό.

Στο ελληνικό δίκαιο και συγκεκριμένα, στο άρθρο 128 ΑΚ ορίζεται ότι οι ανήλικοι είναι ανίκανοι για δικαιοπραξία¹⁵³ και συνεπώς, η δήλωση βούλησης που γίνεται από ανήλικο και άρα και η δικαιοπραξία που συνάπτεται είναι άκυρη. Η ακυρότητα είναι απόλυτη, δηλαδή μπορεί να την επικαλεστεί οποιοσδήποτε έχει έννομο συμφέρον. Βέβαια, άκυρη είναι και η απευθυντέα σε ανήλικο δήλωση βούλησης. Στον συναλλασσόμενο με ανήλικο, που εμπίπτει στη διάταξη του άρθρου 128 ΑΚ, δεν αναγνωρίζεται το ελαφρυντικό της καλής πίστης και σε καμιά περίπτωση δεν προστατεύεται. Δικαιούται όμως να έχει αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού για απόδοση της ωφέλειας του ανηλίκου (904 ΑΚ) αλλά μόνο στην περίπτωση που αυτή σώζεται (909 ΑΚ).

¹⁵³ Τα νήπια από 10 χρονών και κάτω είναι πλήρως ανίκανα για δικαιοπραξία, ενώ τα παιδιά που βρίσκονται μεταξύ του 10^{ου} και του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους είναι περιορισμένα ικανά. Βλ. Δημαρά Ν., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, 1998, σελ.104-112, για περισσότερα σχετικά με το θέμα αυτό.

Γ. Άκυρες δικαιοπραξίες (παράνομες και ανήθικες δικαιοπραξίες)

Κάθε συναλλασσόμενος στο Διαδίκτυο, που προβαίνει σε σύναψη ηλεκτρονικά καταρτιζόμενων συμβάσεων, πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις προϋποθέσεις εγκυρότητας των δικαιοπραξιών.

Η ευρύτερη, διεθνής ρύθμιση των ηλεκτρονικών δικαιοπραξιών παρουσιάζει προβλήματα λόγω της διαφορετικής νομικής προσέγγισης από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα, η παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με τυχερά παιχνίδια μπορεί σε κάποιο κράτος να είναι παράνομη, ενώ σε κάποιο άλλο νόμιμη.

Στην ελληνική έννομη τάξη οι ηλεκτρονικές δικαιοπραξίες αντιμετωπίζονται νομικά, σε γενικές γραμμές, όπως και οι απλές δικαιοπραξίες.

Ως εκ τούτου, μια δικαιοπραξία μπορεί να θεωρηθεί άκυρη, εάν δεν υφίσταται δικαιοπρακτική ικανότητα (128 ΑΚ) ή εάν αντιβαίνει στο νόμο (174 ΑΚ) ή στα χρηστά ήθη (178-179 ΑΚ).

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 174 ΑΚ, δικαιοπραξία που το περιεχόμενό της αντίκειται σε απαγορευτική διάταξη νόμου, αν δεν συνάγεται κάτι άλλο από την παραβιαζόμενη διάταξη, είναι άκυρη.

Παρομοίως, κατά το άρθρο 178 ΑΚ, η δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη. Η γενική αυτή διάταξη έχει σκοπό να καλύψει όλες τις περιπτώσεις δικαιοπραξιών, οι οποίες από πλευράς περιεχομένου αποδοκιμάζονται από την έννομη τάξη, καθώς είναι αδύνατη μια περιπτωσιολογική ρύθμισή τους¹⁵⁴.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί μια ιδιαίτερη κατηγορία ανήθικων δικαιοπραξιών, οι αισχροκερδείς ή καταπλεονεκτικές δικαιοπραξίες. Σύμφωνα, με το άρθρο 179 περ. β', η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη ή την απειρία του άλλου και επιτυγχάνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή για τρίτον, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα που κατά τις περιστάσεις βρίσκονται σε εμφανή δυσαναλογία προς την παροχή κρίνεται επίσης ως ανήθικη και κατά συνέπεια, ως άκυρη¹⁵⁵.

Η άκυρη δικαιοπραξία θεωρείται σαν να μην έγινε ποτέ, κατά το άρθρο 180 ΑΚ, και άρα, η ακυρότητα, σε αντίθεση με την ακυρωσία, επέρχεται αυτοδικαίως.

Δ. Ακυρώσιμες δικαιοπραξίες (ελαττωματική δήλωση βούλησης)

Όπως προείπαμε, η νομική προσέγγιση των ηλεκτρονικών δικαιοπραξιών συμπίπτει γενικά με αυτήν των παραδοσιακών δικαιοπραξιών και επομένως, ισχύουν και εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις του αστικού δικαίου σχετικά με την ακύρωση αυτών.

Ακυρώσιμη είναι μια δικαιοπραξία που μπορεί να ακυρωθεί λόγω ορισμένου ελαττώματος. Όταν δηλαδή υπάρχει διάσταση ανάμεσα στη δήλωση και στη βούληση του δικαιοπρακτούντος (συνεπεία, α) πλάνης, β) απάτης, ή γ) απειλής, τότε η δικαιοπραξία είναι ακυρώσιμη.

Πιο ειδικά, σε περίπτωση εσφαλμένης διαβίβασης της ηλεκτρονικής δήλωσης βούλησης, όταν, λ.χ., ο χρήστης του Διαδικτύου πιέσει κατά λάθος το πλήκτρο για την αποστολή του μηνύματος, η δήλωση αυτή θα είναι ακυρώσιμη, αφού ο δηλών δεν ήθελε την αποστολή της. Το άρθρο 146 ΑΚ παραπέμπει επί εσφαλμένης δήλωσης βούλησης στις διατάξεις περί πλάνης, καθώς ορίζει ότι η πλάνη

¹⁵⁴ Δημαρά Ν., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, 1998, σελ.128-129.

¹⁵⁵ Βλ. Δημαρά, οπ.π.

εξομοιώνεται με την εσφαλμένη δήλωση βούλησης και ότι η δικαιοπραξία που συντελέσθηκε με αυτόν τον τρόπο μπορεί να ακυρωθεί. Επιπρόσθετα, κατά το άρθρο 145 ΑΚ, ο αιτούμενος την ακύρωση της δικαιοπραξίας λόγω πλάνης έχει υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας που υπέστη ο δέκτης της δηλώσεως, του οποίου διαψεύστηκε η εμπιστοσύνη, ανεξάρτητα από τον αν τον βαρύνει ή όχι ππείσμα ως προς την δημιουργία της πλάνης¹⁵⁶.

Ελαττωματική είναι η ηλεκτρονική δήλωση βούλησης και όταν είναι αποτέλεσμα απάτης (147 ΑΚ) ή απειλής (150 και 151 ΑΚ).

Προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες μπορεί να ακυρωθεί μια δικαιοπραξία λόγω απάτης είναι οι εξής: α) να έχει παραπλανηθεί ο δηλών, β) η παραπλάνηση να γίνεται με δόλο, και γ) να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στην παραπλάνηση και στη δήλωση βουλήσεως. Η παραπλάνηση μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα, με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών περιστατικών ή με αποσιώπηση της αληθινής κατάστασης σε αντιδιαστολή με τα όσα επιβάλλει ο νόμος, η καλή πίστη ή τα συναλλακτικά ήθη¹⁵⁷.

Στην περίπτωση των ηλεκτρονικών δηλώσεων βούλησης, η απάτη μπορεί να είναι έμμεση, όταν δηλαδή ασκείται στο χρήστη του η/υ, ή και άμεση, όταν π.χ. τρίτος, μέσω hacking, εισάγει με πρόθεση λανθασμένα δεδομένα στον η/υ, ο οποίος αυτόματα διαβιβάζει ελαττωματική δήλωση βούλησης.

Ακυρώσιμη είναι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και η δικαιοπραξία που καταρτίσθηκε κατόπιν απειλής, με την έννοια ότι ο συμβαλλόμενος παρασύρεται ή εξαναγκάζεται σε κατάρτιση δικαιοπραξίας παρά τη θέλησή του λόγω εξαγγελίας σπουδαίου και άμεσου κακού για την προσωπικότητα, την περιουσία ή άλλων έννομων αγαθών του ίδιου ή άλλων προσώπων που συνδέονται στενότατα μαζί του.

Στις ηλεκτρονικές δικαιοπραξίες η απειλή εύλογα εκδηλώνεται πάντα με έμμεσο τρόπο, ασκείται δηλαδή στον χρήστη του η/υ.

Το άτομο που εξαπατήθηκε ή απειλήθηκε αντίστοιχα έχει δικαίωμα παράλληλα με την ακύρωση της δικαιοπραξίας να ζητήσει και την ανόρθωση κάθε άλλης ζημίας που υπέστη, σύμφωνα με τις διατάξεις περί αδικοπραξίας.

2. Συμβάσεις EDI

Α. Γενικά στοιχεία και τεχνικά και νομικά ζητήματα των συμβάσεων EDI

Η χρησιμοποίηση δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών στο πλαίσιο διενέργειας σημαντικών συναλλαγών δεν αποτελεί καινούριο φαινόμενο, καθώς πολύ πριν την αξιοποίηση του Διαδικτύου, ως μέσου συναλλακτικής επαφής, είχε γίνει αισθητή η ανάγκη πιο απλής και άμεσης ανταλλαγής δεδομένων. Για το σκοπό αυτό αναπτύχθηκαν μέθοδοι τυποποίησης των δεδομένων, οι οποίες βασίζονται στο γνωστό σύστημα ηλεκτρονικής επικοινωνίας EDI (Electronic Data Interchange). Η ηλεκτρονική ανταλλαγή δεδομένων (EDI)¹⁵⁸ περιλαμβάνει την ηλεκτρονική κατάρτιση συμβάσεων στο πλαίσιο κλειστών τηλεπικοινωνιακών δικτύων ή, πιο συγκεκριμένα, την αμφίδρομη ηλεκτρονική μεταφορά και επεξεργασία συναλλακτικών δεδομένων

¹⁵⁶ Δημαρά Ν., οπ.π., σ. 119-121.

¹⁵⁷ Βλ. Δημαρά, οπ.π.

¹⁵⁸ Κατά τον επίσημο ορισμό της οικονομικής επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη (UNECE), ηλεκτρονική ανταλλαγή δεδομένων (EDI) είναι «η διαβίβαση δεδομένων δομημένων με προσυμφωνημένο τύπο μηνύματος μεταξύ συστημάτων πληροφόρησης με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων». Βλ. Επίσης τον αντίστοιχο ορισμό του Άρθρου 1 του Ευρωπαϊκού Προτύπου Σύμβασης EDI (European Model EDI Agreement).

δύο ή περισσότερων συναλλασσόμενων στη βάση αναγνωρισμένων τεχνικών κανόνων.

Το σύστημα EDI πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80 και έθεσε τις βάσεις του ηλεκτρονικού εμπορίου και του «ηλεκτρονικού επιχειρείν». Πρόκειται για μια κοινή δομή αρχείων που σχεδιάστηκε, ώστε να επιτρέψει σε μεγάλους οργανισμούς να μεταδίδουν πληροφορίες μέσα από μεγάλα ιδιωτικά δίκτυα. Συγκεκριμένα, η τεχνολογία EDI απεγκλώβισε την πληροφορία από ενδιάμεσους φορείς και οδήγησε στην ταχύτερη και πιο αποτελεσματική εκμετάλλευσή της, ενώ παράλληλα, επέτρεπε την υλοποίηση της αυτόματης μεταφοράς δεδομένων μεταξύ των συναλλασσόμενων εταιριών και έτσι, επιτάχυνε και απλοποίησε τη διαδικασία των εμπορικών συναλλαγών.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, παρόλο που η λειτουργία της ηλεκτρονικής ανταλλαγής δεδομένων ξεκίνησε στα πλαίσια κλειστών δικτύων, η τελευταία μπορεί να λειτουργήσει και σε ένα ανοικτό δίκτυο, όπως είναι το Διαδίκτυο. Πράγματι, συχνά στα πλαίσια των συναλλαγών μεταξύ επιχειρήσεων (B2B) χρησιμοποιούνται εφαρμογές ηλεκτρονικής ανταλλαγής δεδομένων, καθώς το Διαδίκτυο έχει μικρό κόστος, σε αντίθεση με τα κλειστά δίκτυα και παρουσιάζει μεγαλύτερη διάδοση.

Το σύστημα ηλεκτρονικής διακίνησης δεδομένων ουσιαστικά προσφέρει την αυτοματοποίηση της μεταφοράς και ανταλλαγής δεδομένων (διοικητικού, εμπορικού και οικονομικού περιεχομένου), χωρίς την παρέμβαση χειρόγραφων διαδικασιών, τόσο στο στάδιο της παραγγελίας και σύναψης της σύμβασης, όσο και στο στάδιο της πληρωμής. Η ανταλλαγή δεδομένων αφορά την ηλεκτρονική μεταφορά συμβάσεων, εντολών πληρωμών, παραστατικών, εμπορικών παραγγελιών, λογαριασμών, φορτωτικών¹⁵⁹, αποδείξεων παραλαβής τιμολογίων, κ.α.

Για τις συναλλαγές μέσω EDI ακολουθείται μια συγκεκριμένη διαδικασία, προκειμένου να είναι εφικτή η δικτυακή (εν προκειμένω διαδικτυακή) μεταφορά των δεδομένων αυτών ή αλλιώς των μηνυμάτων EDI¹⁶⁰ στους τελικούς χρήστες. Ένα τυπικό σενάριο EDI περιλαμβάνει έναν πελάτη (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) που διαβιβάζει μέσω του η/υ την παραγγελία του στον προμηθευτή. Ο τελευταίος, μόλις λάβει την παραγγελία, ελέγχει τα διαθέσιμα αποθέματά του και στη συνέχεια, στέλνει ηλεκτρονικά την επιβεβαίωση της παραγγελίας. Έπειτα, εκτελεί την παραγγελία και ήδη κατά την άφιξη του προϊόντος στον πελάτη τα δεδομένα της συναλλαγής βρίσκονται στον τόπο εκπλήρωσης της παροχής και η σύμβαση έχει εκτελεσθεί. Ταυτόχρονα με την υλική παράδοση των εμπορευμάτων διαβιβάζεται ηλεκτρονικά (μέσω του EDI) από τον προμηθευτή το σχετικό τιμολόγιο. Με απλά λόγια, η πληροφορία διακινείται από τον ένα υπολογιστή μέσω του διαδικτύου στον άλλον και έτσι, εξοικονομείται πολύτιμος χρόνος με την άμεση ανταπόκριση μεταξύ των υπολογιστικών συστημάτων των επιχειρήσεων ή των εμπορικών εταιριών.

Τα μηνύματα EDI πρέπει να είναι δομημένα σε συγκεκριμένη μορφή, η οποία καθορίζεται βάσει ενός αναγνωρισμένου προτύπου (κοινή γλώσσα), η υιοθέτηση του οποίου έχει προσυμφωνηθεί μεταξύ των συναλλασσόμενων μερών. Τα πρότυπα που

¹⁵⁹ Οι φορτωτικές, όπως και τα λοιπά δηλωτικά αξιόγραφα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο των ηλεκτρονικών συναλλαγών, σε αντίθεση με τα συστατικά αξιόγραφα (επιταγές, γραμμάτια, κ.λπ.) που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε αυτές.

¹⁶⁰ Ένα μήνυμα EDI περιλαμβάνει μια σειρά από σύμβολα πληροφοριών, καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύει ένα μοναδικό στοιχείο, όπως την τιμή, τον αριθμό μοντέλου του προϊόντος, κ.πλ, χωρισμένα με οριοθέτες. Ολόκληρη η σειρά ονομάζεται τμήμα δεδομένων. Ένα ή περισσότερα τμήματα δεδομένων πλαισιωμένα από μια κεφαλίδα και ένα επίμετρο αποτελούν τη μονάδα μεταφοράς EDI (ισοδύναμη με ένα μήνυμα), που συνήθως περιλαμβάνει το περιεχόμενο ενός τυπικού εγγράφου ή φόρμας. Βλ. στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www2.ellinogermaniki.gr/ep/agroweb/htmls/lessons/commerce1gr/231.htm

χρησιμοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο προέρχονται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα επικοινωνιακών αναγκών των εμπορικών εταιρειών. Το πιο γνωστό και διαδεδομένο πρότυπο αυτό είναι το EDIFACT (EDI For Administration, Commerce and Transportation).

Τα τυποποιημένα δεδομένα που περιέχονται στα μηνύματα αυτά επεξεργάζονται από ειδικό λογισμικό (λογισμικό EDI), με το οποίο κωδικοποιούνται και αποκωδικοποιούνται αντίστοιχα, ώστε να είναι δυνατή η άντληση από αυτά των απαραίτητων πληροφοριών και η αξιοποίησή τους από τον λήπτη, αλλά και προκειμένου να επιτευχθεί η ασφαλής και έγκαιρη μεταφορά τους.

Η ηλεκτρονική κατάρτιση συμβάσεων στο πλαίσιο αυτό προϋποθέτει προηγούμενη συμφωνία των μερών σχετικά με μια σειρά τεχνικών, οργανωτικών και νομικών θεμάτων. Οι συμφωνίες αυτές ονομάζονται συμβάσεις ηλεκτρονικής επικοινωνίας και είναι διεθνώς γνωστές ως «interchange agreements». Έχουν ως αντικείμενο τον τρόπο κατάρτισης των συμβάσεων που απορρέουν από τη διενέργεια συναλλαγών μέσω τηλεπικοινωνιακών δικτύων και ρυθμίζουν τυχόν ζητήματα, τα οποία μπορούν να ανακύψουν κατά την ανταλλαγή των τυποποιημένων αυτών μηνυμάτων.

Όσον αφορά την τεχνική πλευρά, τα ζητήματα που πρέπει να διευθετούνται στις συμβάσεις ηλεκτρονικής επικοινωνίας είναι κυρίως η υπαγωγή των διαβιβαζομένων μηνυμάτων σε ορισμένους διεθνώς αποδεκτούς κανόνες τυποποίησης (π.χ. EDIFACT) και ο προσδιορισμός και η τήρηση κανόνων ασφάλειας (π.χ. firewalls και κρυπτογραφικά συστήματα).

Τα νομικά ζητήματα που απασχολούν τις εν λόγω συμβάσεις αφορούν τον καθορισμό του χρόνου περιέλευσης ενός μηνύματος στον αποδέκτη, αλλά και του χρόνου και του τόπου σύναψης της σύμβασης, την αποδεικτική αξία των μηνυμάτων, την ακύρωση της συναλλαγής σε περίπτωση παρείσφρησης λαθών, το εφάρμοστο δίκαιο, κ.λπ.

Στις συμβάσεις EDI η δήλωση βούλησης μεταφέρεται ηλεκτρονικά και λογίζεται ως «αυτοματοποιημένη» ή «προγραμματισμένη» δήλωση βούλησης¹⁶¹. Αυτή έχει συντελεσθεί ήδη πριν μεταφερθεί ηλεκτρονικά, άρα δεν είναι πλήρως αυτοματοποιημένη. Η πλήρως αυτοματοποιημένη δήλωση βούλησης αναφέρεται σε

¹⁶¹ Η κατάσταση αυτής της δήλωσης βουλήσεως στις αυτοματοποιημένες δηλώσεις βουλήσεως, καθώς και η ανάλυση που ακολουθεί στο παραπάνω κείμενο βασίζονται στις θέσεις του Ι.Κ.Καράκωστα και του Ι. Δ. Ιγγλεζάκη, όπως διατυπώνονται στα βιβλία τους «Δίκαιο και Internet», 2003, σ. 189 και «Νομικό Πλαίσιο Ηλεκτρονικού Εμπορίου», σ. 128-130 αντίστοιχα.

Σε αντίθεση με αυτές, έρχεται η άποψη Γ.Α. Γεωργιάδη (βλ. «Σύναψη συμβάσεως μέσω του Διαδικτύου», σ. 32-37), ο οποίος διακρίνει τις δηλώσεις βουλήσεως σε «ηλεκτρονικά διαβιβαζόμενες» και σε «αυτοματοποιημένες», δηλαδή σε δηλώσεις που απλά διαβιβάζονται ηλεκτρονικά και σε δηλώσεις που διαμορφώνονται με τη βοήθεια του η/υ αντίστοιχα. Στις ηλεκτρονικά διαβιβαζόμενες δηλώσεις βουλήσεως εντάσσει αυτές, όπου η λειτουργία του η/υ δεν αγγίζει τον πυρήνα της διαδικασίας διαμόρφωσής τους, ο οποίος παραμένει στον απόλυτο έλεγχο του δηλούντος. Η υποκατάσταση του ανθρώπου από τον η/υ περιορίζεται μόνο στη διαβίβαση των δηλώσεων βουλήσεως, των οποίων το περιεχόμενο καθόρισε αναμφισβήτητα ο δηλών. Για την περίπτωση των αυτοματοποιημένων δηλώσεων βουλήσεως αναφέρει ότι η λειτουργία του η/υ υποκαθιστά την ανθρώπινη ενέργεια στον πυρήνα της διαδικασίας για τη δημιουργία τους. Σε αντιδιαστολή με την προηγούμενη κατηγορία, κατά τη διαμόρφωση της δηλώσεως βουλήσεως ο η/υ δεν τυγχάνει χειρισμού άμεσα από το δηλούντα, αλλά από το σε προηγούμενο στάδιο προγραμματισμένο λογισμικό.

Συνεπώς, εάν ληφθεί υπόψη η άποψη του Γεωργιάδη η εν λόγω δήλωση βούλησης θα έπρεπε να χαρακτηρίζεται ως «ηλεκτρονικά διαβιβαζόμενη» δήλωση βούλησης.

Σημείωση: Οι θέσεις του Ιγγλεζάκη διαφοροποιούνται λίγο από αυτές του Καράκωστα και φαίνονται ορθότερες, καθώς ο πρώτος εισάγει την έννοια της «μη πλήρως αυτοματοποιημένης δήλωσης» και της διάκρισης της από την «πλήρως αυτοματοποιημένη», ενώ ο δεύτερος χαρακτηρίζει την δήλωση βούληση των συμβάσεων EDI ως αυτοματοποιημένη, χωρίς να προβαίνει σε περαιτέρω παρατηρήσεις.

Άρα, κατά τα οριζόμενα από τον Ιγγλεζάκη, η δήλωση βούλησης στα πλαίσια του EDI είναι μη πλήρως αυτοματοποιημένη (όπως και η ηλεκτρονική δήλωση βούλησης στα πλαίσια των διαδικτυακών συμβάσεων μη τυποποιημένου μηνύματος -βλ. παραπάνω).

περιπτώσεις υποκατάστασης της ανθρώπινης βούλησης από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή, στις οποίες η δήλωση παράγεται από έναν υπολογιστή με τη βοήθεια κατάλληλου λογισμικού και διαβιβάζεται αυτόματα στον αποδέκτη Στην εν προκειμένω δήλωση βούλησης, την μη πλήρως αυτοματοποιημένη, ο ρόλος του υπολογιστή στην διεκπεραίωση της δήλωσης είναι καθαρά βοηθητικός και τόσο αυτός, όσο και τα λοιπά μέσα τεχνικής επικοινωνίας χρησιμοποιούνται ως εργαλεία για την εξωτερίκευση της βούλησης του χρήστη. Ουσιαστικά δηλαδή μόνο ο τρόπος μεταβίβασης της υποστηρίζεται από τα μέσα αυτά. Η διαμόρφωσή της πραγματοποιείται κανονικά, ενώ η παρεμβολή της χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή και ενός δικτύου δεδομένων κατά την ηλεκτρονική διαβίβασή της δεν αλλοιώνει την φύση της δήλωσης ως γνήσιας (δικαιοπρακτικής) δήλωσης βουλήσεως. Η εγκυρότητα της ηλεκτρονικής μεταβίβασης της δήλωσης βούλησης απαιτεί τη συμφωνία-δέσμευση των μερών ότι θα επικοινωνούν ηλεκτρονικά και επιπροσθέτως, επειδή αποτελεί δήλωση μεταξύ απόντων, για να φέρει έννομες συνέπειες, επιβάλλεται η περιέλευσή της στον αποδέκτη της.

Ως χρονικό σημείο διαμόρφωσης της βούλησης θεωρείται η στιγμή που ο χειριστής του ηλεκτρονικού συστήματος πληκτρολογεί τα στοιχεία της δικαιοπραξίας στον υπολογιστή, καθώς τότε έχει συντελεστεί ο οριστικός σχηματισμός της βούλησης.

Προκειμένου να αποφευχθεί η ακούσια αποδοχή αλλοιωμένων δηλώσεων και άλλων συναφών ζητημάτων, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ελαττωματική δήλωση βούλησης, είναι απαραίτητη η συναποδοχή των συμβαλλόμενων της υποχρέωσης επαλήθευσης των μηνυμάτων EDI.

B. Το σχέδιο της UNCITRAL

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και συγκεκριμένα, ειδική επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών (Joint Electronic Data Interchange Committee) επιχείρησε να τυποποιήσει τη διαδικασία της ηλεκτρονικής ανταλλαγής δεδομένων, με το να ενοποιήσει τους κανόνες που πρέπει να διέπουν τα μηνύματα EDI. Η προσπάθεια αυτή ολοκληρώθηκε το 1986 και πήρε την ονομασία UN/EDIFACT. Μετά την έγκριση σχεδίου πρότυπου νόμου από την Επιτροπή Διεθνούς Εμπορικού Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (UNCITRAL) το 1994, ακολούθησε, δυο χρόνια αργότερα, η παρουσίαση του πρότυπου νόμου για το ηλεκτρονικό εμπόριο (UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce). Οι διατάξεις του νόμου αυτού ουσιαστικά καθιέρωναν την λεγόμενη «λειτουργική προσέγγιση» και το «λειτουργικό ισοδύναμο» των νέων τεχνικών με τα παραδοσιακά μέσα εξασφάλισης της αυθεντικότητας και ρυθμίζαν ζητήματα όπως η εξομοίωση των ηλεκτρονικών πληροφοριών με έγγραφη υλικής υπόστασης (άρθρο 6), η νομική ισχύς της ηλεκτρονικής υπογραφής (άρθρο 7), η αποδεικτική δύναμη των ηλεκτρονικών κειμένων (άρθρα 9-10) και ο τόπος, ο χρόνος και η απόδειξη παραλαβής του ηλεκτρονικού μηνύματος (άρθρο 15).

Γ. Το ευρωπαϊκό σχέδιο EDI

Για τις συμβάσεις ηλεκτρονικής ανταλλαγής δεδομένων-EDI έχει καταρτισθεί επίσης πρότυπη ευρωπαϊκή συμφωνία (European Model EDI Agreement), η οποία ρυθμίζει την αμοιβαία αποστολή μηνυμάτων EDI μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών και αποτελεί ένα πρότυπο πλαίσιο για την μεταξύ τους επικοινωνία.

Στις διατάξεις της, μεταξύ των άλλων, ορίζεται και γίνεται αποδεκτή η εφαρμογή του UN/EDIFACT ως κοινή γλώσσα επιχειρηματικής επικοινωνίας (άρθρο 3). Περαιτέρω, στο άρθρο 4 προβλέπεται η αναγκαιότητα επαλήθευσης της λήψης ενός μηνύματος EDI. Συγκεκριμένα, το άρθρο 4 παρ. 2 εδ. 2 αναφέρει ότι είναι επιβεβλημένο ο αποστολέας του μηνύματος να λαμβάνει επιβεβαίωση της λήψης του από τον παραλήπτη, καθώς σε αντίθετη περίπτωση ο αποστολέας μπορεί να θεωρήσει το μήνυμα άκυρο και να γνωστοποιήσει την απόφαση του αυτή στον λήπτη. Επιπλέον, καθορίζεται το χρονικό περιθώριο για την ηλεκτρονική επεξεργασία του μηνύματος και διευθετούνται ζητήματα, όπως ο χρόνος περιέλευσης της δήλωσης βούλησης, η αναγνώριση της αυθεντικότητάς της και οι σφαίρες ευθύνης των συμβαλλόμενων μερών (άρθρο 5). Στα άρθρα 6 και 7 θίγονται θέματα ασφαλείας των δεδομένων. Στην παρ. 1 του άρθρου 9 διασαφηνίζεται ότι τα μέρη που συναλλάσσονται μέσω ηλεκτρονικών συμβάσεων συμφωνούν ότι οι δικαιοπραξίες αυτές είναι έγκυρες και δεν τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα προσβολής μιας δικαιοπραξίας και κατάθεσης αγωγής ακυρώσεώς της, μόνο με την αιτιολογία ότι η συναλλαγή αυτή συνάφθηκε μέσω EDI. Στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου θεσπίζεται ότι η σύναψη των συμβάσεων που πραγματοποιούνται μέσω EDI θεωρείται ότι λαμβάνει χώρα κατά το χρόνο και τόπο, όπου ο λήπτης λαμβάνει στο σύστημα του υπολογιστή του το μήνυμα-αποδοχή μιας πρότασης. Το άρθρο 10 πραγματεύεται το παραδεκτό των ηλεκτρονικών απεικονίσεων ως από-δεικτικών μέσων και την αποδεικτική ισχύ των μηνυμάτων EDI, ενώ το άρθρο 12 ρυθμίζει ζητήματα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Τέλος, στο άρθρο 13 αναφέρεται η δυνατότητα λύσης της σύμβασης αυτής, εφόσον προηγηθεί καταγγελία από το ένα μέρος και δοθεί προθεσμία τουλάχιστον ενός μηνός. Η καταγγελία δεν υπόκειται σε τυπικές διαδικασίες, αντίθετα μπορεί να αποσταλεί με οποιοδήποτε μέσο, κατόπιν συμφωνίας των μερών.

IV. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Το ηλεκτρονικό έγγραφο αποτελεί τον πυρήνα της λεγόμενης Κοινωνίας της Πληροφορίας και των ολοένα αυξανόμενων κοινωνικοοικονομικών φαινομένων που τη συναπαρτίζουν. Ως εκ τούτου συνιστά αυτονόητο χαρακτηριστικό της ηλεκτρονικής επιχείρησης (e-business), της ηλεκτρονικής επικοινωνίας, της ηλεκτρονικά καταρτιζόμενης σύμβασης και του ηλεκτρονικού εμπορίου (e-commerce), ενώ συχνά δε καθιερώνεται ως αποκλειστικός νόμιμος τύπος εκτοπίζοντας το παραδοσιακό έγγραφο, όπως π.χ. στις χρηματιστηριακές συναλλαγές.

Σύμφωνα με την απόφαση υπ' αρ. 1327/2001 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, ηλεκτρονικό έγγραφο είναι το σύνολο των εγγραφών δεδομένων στο μαγνητικό δίσκο ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, τα οποία δεδομένα, αφού γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας από την κεντρική μονάδα επεξεργασίας, αποτυπώνονται με βάση τις εντολές του προγράμματος (software) κατά τρόπο αναγνώσιμο.

Στο νόμο δεν απαντάται ορισμός του ηλεκτρονικού εγγράφου. Έτσι, ως τέτοιο θα μπορούσε να νοηθεί κάθε έγγραφο που φέρει ως κύριο χαρακτηριστικό το ότι δημιουργείται με την αρωγή της ηλεκτρονικής τεχνολογίας. Δεδομένου, λοιπόν, ότι είναι αδιάφορος ο τρόπος δημιουργίας του λοιπού περιεχομένου του εγγράφου, εκτός από την υπογραφή, είναι προφανές ότι η ειδοποιός διαφορά του ηλεκτρονικού εγγράφου έγκειται μόνο στο μέσο δημιουργίας της υπογραφής του. Γι' αυτό και ο ιστορικός νομοθέτης δεν ομιλεί για ηλεκτρονικό έγγραφο, αλλά για ηλεκτρονικές υπογραφές, καθώς πρόκειται για το μέσο με το οποίο βεβαιώνεται η αυθεντικότητά του. Με την έννοια αυτή ηλεκτρονικό έγγραφο είναι κατά συνέπεια κάθε έγγραφο του οποίου η υπογραφή παράγεται (εξ ολοκλήρου ή απλώς αποτυπώνεται) με τα μέσα της ηλεκτρονικής τεχνολογίας.

Όπως είναι προφανές, στον ορισμό αυτό περιλαμβάνονται τόσο έγγραφα που έχουν εξ ολοκλήρου ηλεκτρονική υπόσταση, όσο και έγγραφα που έχουν χάρτινη υπόσταση, αλλά το περιεχόμενο και η υπογραφή τους αποτυπώνονται σε αυτά με τη βοήθεια της ηλεκτρονικής τεχνολογίας. Με βάση το κριτήριο αυτό θα μπορούσε κανείς να διακρίνει ανάμεσα σε ηλεκτρονικά έγγραφα γνήσια (έγγραφα με στενή έννοια) και μη γνήσια. Η διάκριση δεν στερείται πρακτικής σημασίας, στο μέτρο που η κοινοτική οδηγία 1999/93 και η πράξη προσαρμογής σ' αυτή ρυθμίζουν μόνο το ηλεκτρονικό έγγραφο με στενή έννοια. Όμοια, η συγκαταρτίθιση και των δύο κατηγοριών στην ευρεία έννοια του ηλεκτρονικού εγγράφου θα έδινε τη δυνατότητα αναλογικής (έστω) εφαρμογής του δικαίου της μεν στην δε, π.χ. την αναλογική εφαρμογή του γενικότερου πνεύματος ή κάποιων από τις αρχές της Οδ.99/93 (που ενσωματώθηκε με το π.δ.150/2001) και στο πεδίο του fax.

Γενικά, όμως, είναι απαραίτητο και ιδιαίτερα σημαντικό να παρατηρηθεί ότι η νομική φύση του ηλεκτρονικού εγγράφου διαφέρει από αυτήν του κλασικού εγγράφου, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 160ΑΚ. Στο ηλεκτρονικό έγγραφο απουσιάζει η ιδιόχειρη υπογραφή και το στοιχείο της σταθερότητας, καθότι η αποτύπωση του γίνεται σε υλικό μέσο που φθείρεται.

Η καθιέρωση του ηλεκτρονικού εγγράφου έγινε αφορμή να ανακύψουν ορισμένα νομικά ζητήματα, όπως είναι η χρήση του ηλεκτρονικού εγγράφου ως αποδεικτικού μέσου, οι προϋποθέσεις με τις οποίες γίνεται δεκτή η χρήση αυτή, καθώς και το αν μπορεί το έγγραφο αυτό να αποτελέσει συστατικό τύπο δικαιοπραξίας. Η νομική αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών αποτελεί εθνική υπόθεση του κάθε κράτους και διαφέρει ανάλογα με τις υφιστάμενες διατάξεις. Το ιταλικό αστικό δίκαιο θεωρεί ότι κάθε μηχανική απεικόνιση γεγονότων/πραγμάτων αποδεικνύει το υπαρκτό των απεικονιζόμενων γεγονότων, εφόσον εκείνος κατά του οποίου έχει παραχθεί δεν την αμφισβητήσει. Κατά το Αστικό Δίκαιο του Λουξεμβούργου, οι εγγραφές σε υπολογιστή, που είναι ακριβείς καταχωρήσεις του πρωτότυπου εγγράφου, διενεργούνται συστηματικά και δεν υφίστανται αλλοιώσεις, έχουν ισάξια αποδεικτική αξία με τα έγγραφα. Στην Αγγλία εφαρμόζεται η αρχή «εξ ακοής καταθέσεως από πρώτο χέρι» (firsthand hearsay), κατά την οποία το ηλεκτρονικό έγγραφο είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί στο δικαστήριο ως πειστήριο, μόνο εάν το άτομο που εισήγαγε τα δεδομένα στον υπολογιστή είχε προσωπική γνώση γι' αυτά ή τα πληροφορήθηκε στο πλαίσιο άσκησης των καθηκόντων του, από άλλο άτομο που είχε προσωπική γνώση. Οι ομοσπονδιακοί κανόνες αποδείξεως των ΗΠΑ αποδέχονται την εκτύπωση δεδομένων από τον υπολογιστή ως πρωτότυπο έγγραφο και τις εγγραφές που έγιναν στα πλαίσια εμπορικής δραστηριότητας ως ικανές αποδείξεις.

Αναφορικά με το ερώτημα εάν τα ηλεκτρονικά έγγραφα μπορούν να αποτελέσουν συστατικό τύπο δικαιοπραξίας στην ελληνική πραγματικότητα, παρατίθενται ότι τα ηλεκτρονικά έγγραφα έχουν εξισωθεί προς τα ιδιωτικά έγγραφα και δεν

δημιουργείται κανένα νομικό κώλυμα για την σύστασή τους. Το ζήτημα της χρησιμοποίησης των ηλεκτρονικών υπογραφών στις ηλεκτρονικές εμπορικές συναλλαγές δεν αποτελεί προϋπόθεση για την σύσταση του εγγράφου. Εξάλλου οι εμπορικές συναλλαγές ως άτυπες μπορούν να συναφθούν και προφορικά χωρίς δηλαδή καθόλου υπογραφή. Άρα και για τα ηλεκτρονικές συναλλαγές πρέπει να ισχύει το ίδιο. Επειδή όμως τόσο η αντιμετώπιση του παραπάνω ζητήματος, όσο και του ζητήματος της αποδεικτικής αξίας των ηλεκτρονικών εγγράφων, από το ελληνικό δίκαιο σχετίζεται άμεσα με την ηλεκτρονική υπογραφή, θα ασχοληθούμε εκτενέστερα με αυτά, αφού προηγηθεί η μελέτη της ηλεκτρονικής υπογραφής.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι ως ηλεκτρονικά διαδικτυακά έγγραφα, δηλαδή ηλεκτρονικά έγγραφα, που διακινούνται μέσω του Διαδικτύου, λογίζονται κάθε είδους σταθερά ενσωματωμένες σε υλικό φορέα εγγραφές δεδομένων. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ηλεκτρονικές επιστολές, οι ιστοσελίδες, οι αποτυπωμένες σε δισκέτες τηλεδιασκέψεις και οι συζητήσεις σε IRC.

1. Η ηλεκτρονική υπογραφή

Στα πλαίσια της εικονικής πραγματικότητας που χαρακτηρίζει το διαδίκτυο τα ηλεκτρονικά έγγραφα απειλούνται από τον κίνδυνο αλλοίωσης της αυθεντικότητάς τους. Για την αποφυγή ανεπιθύμητων τροποποιήσεων αναπτύχθηκαν μέθοδοι κρυπτογράφησης¹⁶². Αυτές βασίζονται στη χρήση ενός «κλειδιού», ενός μαθηματικού κώδικα-αλγόριθμου (συνάρτηση), το οποίο διασφαλίζει το μη «αναγνωρίσιμο» από τρίτους και χρησιμοποιείται στην κρυπτογράφηση και την αποκρυπτογράφηση. Ο κάθε αλγόριθμος παίρνει την ονομασία του από τον αριθμό που μεταλλάσσεται και πρέπει να βρεθεί με μια σειρά μαθηματικών πράξεων.

Μια μέθοδος κρυπτογράφησης ηλεκτρονικών δεδομένων για την παραγωγή ηλεκτρονικής υπογραφής στηρίζεται στη χρήση ασύμμετρου κρυπτογραφικού συστήματος (δημόσια και μυστική κλειδα-μέθοδος RSA). Η ιδιαίτερη αυτή μέθοδος αναγνώρισης του εκδότη εγγράφου, που παράγεται μέσω ηλεκτρονικών υπογραφών, ονομάζεται ψηφιακή υπογραφή¹⁶³ και ο όρος αυτός είναι έννοια είδους σε σχέση με τον όρο «ηλεκτρονική υπογραφή»¹⁶⁴, για την οποία χρησιμοποιούνται και σύμμετρα κρυπτογραφικά συστήματα.

Γενικά, ως ηλεκτρονική υπογραφή, λοιπόν, νοείται μια *“κλειδωμένη” σύντηξη ενός ηλεκτρονικού κειμένου*, η οποία παρέχει εγγύηση της αυθεντικότητας και της μη αλλοίωσής του. Έχει επιβεβαιωτική λειτουργία, όπου ο παραλήπτης είναι βέβαιος ότι

¹⁶² Στην αρχή το κλειδί της κρυπτογράφησης ήταν το ίδιο με το κλειδί της αποκρυπτογράφησης, δηλαδή αποστολέας και παραλήπτης είχαν το *ίδιο κλειδί* (συμμετρικό κρυπτογραφικό σύστημα - symmetric cryptosystem). Το σύστημα αυτό χρησιμοποιείται κυρίως στα κλειστά συστήματα και εφαρμόστηκε κυρίως τη δεκαετία του '80 για τη μεταφορά τραπεζικών δεδομένων. Αργότερα η εξέλιξη οδήγησε στη χρησιμοποίηση δύο κλειδιών ενός ιδιωτικού και ενός δημοσίου (ασύμμετρο κρυπτογραφικό σύστημα - asymmetric or public key cryptosystem). Το ιδιωτικό κλειδί (private key) χρησιμοποιείται για το σφράγισμα του ηλεκτρονικού μηνύματος και είναι απόρρητο, ενώ το δημόσιο κλειδί (public key) αντιστοιχεί στο πρώτο, χρησιμοποιείται για την αποσφράγιση του μηνύματος και δεν είναι απόρρητο. Συνεπώς, το πρώτο κλειδί το γνωρίζει μόνο ο αποστολέας και μόνο με αυτό μπορεί κανείς να επέμβει στο κείμενο, ενώ το δεύτερο το γνωστοποιεί σε κάθε αντισυναλλασσόμενο του για να μπορεί να αποκρυπτογραφεί-«διαβάζει» τα μηνύματα του πρώτου. Βλ. περισσότερα για την κρυπτογράφηση στο προηγούμενο κεφάλαιο στη σχετική παράγραφο.

¹⁶³ Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται στο νόμο περί ψηφιακής υπογραφής του 1995 της πολιτείας Γιούτα, στο νόμο περί ηλεκτρονικής υπογραφής της Φλόριδα (Florida Electronic Signature Act του 1996) και στον αντίστοιχο γερμανικό νόμο του 1997, ενώ στο ελληνικό δίκαιο με ειδική πρόβλεψη που διατυπώνεται στο ν. 2672/1999, προτείνεται ο όρος αυτός («ψηφιακή υπογραφή») αντί για την «ηλεκτρονική υπογραφή».

¹⁶⁴ Βλ. Μανιώτη Δ., Η ψηφιακή υπογραφή ως μέσο διαπίστωσης της γνησιότητας των εγγράφων στο αστικό δικονομικό δίκαιο, 1998, σ. 37 επ.

το παραλαμβανόμενο μήνυμα ανήκει στον αποστολέα χωρίς ενδιάμεσες αλλοιώσεις και εμπιστευτική λειτουργία, όπου μόνο ο παραλήπτης μπορεί να διαβάσει το μήνυμα και όχι ανεπιθύμητοι τρίτοι.

Αρα, με την ηλεκτρονική υπογραφή πιστοποιείται η ταυτότητα του προσώπου που έχει υπογράψει το ηλεκτρονικό μήνυμα και το αναλλοίωτο του περιεχομένου του και ορθά επομένως, παρατηρείται ότι η ηλεκτρονική υπογραφή δεν είναι παρά υπογραφή κατ' ευφημισμό, αφού στην πραγματικότητα πρόκειται για διαδικασία τεκμηρίωσης (security procedure). Ο νόμος, ωστόσο, εξομοιώνει από πλευράς έννομων αποτελεσμάτων, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την τήρηση της εν λόγω διαδικασίας με τη θέση της ιδιόχειρης υπογραφής¹⁶⁵.

Μόνη αναγκαία συνθήκη για την ηλεκτρονική υπογραφή στο Διαδίκτυο είναι η απαίτηση να είναι η εικόνα της, δηλαδή οι ιδιαίτεροι αλφαβητικοί χαρακτήρες ή τα σύμβολα που δημιουργούνται με σκοπό να καταστήσουν ένα έγγραφο γνήσιο, έκδηλη σε τρίτους μέσω του Διαδίκτυου¹⁶⁶.

A. Τα πρώτα νομοθετικά κείμενα για την ηλεκτρονική υπογραφή – Το υπόδειγμα της Πολιτείας Γιούτα και η Ευρωπαϊκή εμπειρία

Η θεσμική αναγνώριση των ηλεκτρονικών υπογραφών πρωτοεμφανίστηκε παγκοσμίως σε νομοθέτημα της Πολιτείας Γιούτα (Utah) των ΗΠΑ το 1995, και έκτοτε άρχισαν να εκδίδονται ανάλογοι νόμοι και σε άλλες Πολιτείες των ΗΠΑ, αλλά και σε πολλά άλλα κράτη του κόσμου, όπως η Μαλαισία και η Σιγκαπούρη.

Ωστόσο, το νομοθέτημα αυτό της Γιούτα αποτελεί σημείο αναφοράς, καθώς υπήρξε το πρώτο νομοθετικό κείμενο που ρύθμισε την ψηφιακή υπογραφή βασισμένη στη μέθοδο των ασύμμετρων αλγορίθμων. Επιπλέον, με τις διατάξεις του προέβλεπε την έκδοση από ειδικά συγκροτημένους οργανισμούς (δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου) πιστοποιητικών, τα οποία πιστοποιούν την ταυτότητα συγκεκριμένου συνδρομητή τους, εφόσον βεβαιώνουν την νόμιμη κατοχή της δημόσιας κλειδας από αυτόν¹⁶⁷ και εν συνεχεία, παρέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, ώστε μέσω αυτής να αποκρυπτογραφείται η ψηφιακή υπογραφή του αποστολέα εγγράφου. Κατά το νόμο αυτό, επίσης, καθιερώνεται ως νόμιμο τεκμήριο για την αναγνώριση της γνησιότητας της υπογραφής, η αποκρυπτογράφηση του μηνύματος με τη χρησιμοποίηση της δημόσιας κλειδας, η οποία είναι καταχωρημένη στο πιστοποιητικό. Το τεκμήριο ανατρέπεται, αν αποδειχτεί ότι η ψηφιακή υπογραφή δεν μπορεί να αποκρυπτογραφηθεί με τη δημόσια κλειδα ή αν ο δικαιούχος μυστικής κλειδας έχει χάσει τον αποκλειστικό έλεγχο της κατά το χρόνο θέσεως της υπογραφής. Αν δεν ανατραπεί το τεκμήριο, το ηλεκτρονικό έγγραφο εξομοιώνεται με το χάρτινο.

Στην Ευρώπη, πρωτοπόροι στη θεσμοθέτηση της χρήσης ηλεκτρονικών υπογραφών σε ηλεκτρονικές συναλλαγές ήταν από το 1997 η Ιταλία (κυρίως για την χρήση τους στην Δημόσια Διοίκηση) και η Γερμανία (η οποία είχε ορίσει πολύ

¹⁶⁵ Κρίνοντας προφανώς ότι στις περιπτώσεις αυτές η τήρηση της εν λόγω διαδικασίας δύναται να επιτελέσει αποτελεσματικά τις λειτουργίες της ιδιόχειρης υπογραφής (πιστοποίηση της γνησιότητας, ακεραιότητας και προέλευσης του εγγράφου). Παρέλκει βέβαια να σημειωθεί ότι ηλεκτρονική υπογραφή δεν αποτελεί η ηλεκτρονική απεικόνιση της ιδιόχειρης υπογραφής, π.χ. με τη χρήση σαρωτή εγγράφου (scanner). Βλ. Ιγγλεζάκη Δ. Ιωαν., Το ηλεκτρονικό πλαίσιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, σ. 166-167.

¹⁶⁶ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, Αθήνα, 2003, σ. 193.

¹⁶⁷ Σημειωτέον ότι υπεύθυνος για την ασφαλή τήρηση της δημόσιας κλειδας είναι ο ίδιος ο συνδρομητής, καθώς η κλειδα ανήκει στην ιδιοκτησία του.

αυστηρές προϋποθέσεις και μια πολύ «προδιαγεγραμμένη» υποδομή για τη νομική αναγνώρισή τους).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ιταλικός νόμος προβλέπει τη συγκρότηση μιας ανεξάρτητης διοικητικής αρχής, της Αρχής για την πληροφορική της δημόσιας διοίκησης, και τη συνεργασία της με συμβολαιογράφους για την έκδοση πιστοποιητικών σχετικά με την ταυτότητα των ηλεκτρονικά συμβαλλόμενων. Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η διάταξή της που ορίζει την τήρηση αρχείων για τις δημόσιες κλείδες από τις διοικητικές αρχές¹⁶⁸.

Αναφορικά με το γερμανικό νόμο, ο βασικός στόχος του, που αποτυπώνεται κυρίως στο άρθρο 3 (16 παράγραφοι), είναι να θέσει τις γενικές αρχές που εξασφαλίζουν τη γνησιότητα των ψηφιακών υπογραφών και τον αποκλεισμό αλλοίωσης των υπογεγραμμένων μηνυμάτων. Πιο ειδικά, υποστηρίζει το ασύμμετρο αλγοριθμικό σύστημα με τη χρήση δημόσιας και μυστικής κλειδας (άρθρο 3 παρ. 2), ενώ για την πιστοποίηση της δημόσιας κλειδας, που χορηγείται σε κάποιο χρήστη του Διαδικτύου από κατάλληλα εξουσιοδοτημένα πρόσωπα (φυσικά ή νομικά), επιβάλλει την τήρηση αυστηρών προϋποθέσεων (παρ. 5). Ανάλογες προϋποθέσεις ορίζει και για τη χορήγηση της σχετικής άδειας-εξουσιοδότησης από ανεξάρτητη διοικητική αρχή για τις τηλεπικοινωνίες στα προαναφερθέντα πρόσωπα (παρ. 4). Γενικά, ο γερμανικός νόμος περιέχει ένα ιδιαίτερος αναλυτικό πλαίσιο για τα πιστοποιητικά και προβλέπει, για παράδειγμα, τις συνθήκες έκτακτης διακοπής της ισχύος τους, την αναγνώρισή τους από τις υπόλοιπες χώρες, κ.λπ.¹⁶⁹.

Το γαλλικό δίκαιο επίσης έχει ασχοληθεί με το θέμα της ψηφιακής υπογραφής και το διευθετεί βάσει του ν. 96-659 της 26^{ης} Ιουλίου 1996 για τις τηλεπικοινωνίες.

Πέρα όμως από τα νομοθετήματα αυτά, που σε επίπεδο κράτους ρύθμιζαν τα σχετικά με την ηλεκτρονική υπογραφή ζητήματα, κατέστη έκδηλη η αναγκαιότητα και η επιδίωξη να επιτευχθεί σταδιακά μια «διαλειτουργικότητα» στη δημιουργία, στη χρήση, αλλά και στην αναγνώριση των ηλεκτρονικών υπογραφών (τουλάχιστον) σε κοινοτικό επίπεδο. Έτσι, η εμφανέστατη αυτή ανάγκη για τον προσδιορισμό «κοινών κανόνων» (τόσο από τεχνολογική όσο και από νομική άποψη) οδήγησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προτείνει στις 8 Μαΐου 1998 την συγκεκριμένη Οδηγία «σχετικά με το κοινοτικό πλαίσιο για τις ηλεκτρονικές υπογραφές», η οποία εγκρίθηκε και ψηφίστηκε τελικά από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο στις 13 Δεκεμβρίου του 1999.

B. Η Οδηγία 1999/93/ΕΚ για τις ηλεκτρονικές υπογραφές

Η Οδηγία 1999/93/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με το κοινοτικό πλαίσιο για ηλεκτρονικές υπογραφές» απασκοπούσε ουσιαστικά στην καθιέρωση και στη νομική αναγνώριση των ηλεκτρονικών υπογραφών και έθεσε τις βάσεις και τις αρχές για ένα ασφαλές σύστημα χρησιμοποίησης των κρυπτογραφικών μεθόδων της ψηφιακής υπογραφής στα διάφορα ψηφιακά έγγραφα.

¹⁶⁸ Βλ. περισσότερα σχετικά με τον ιταλικό νόμο στο site 'Authority per la Informatica in Pubblica Amministrazione' (A.I.P.A.): www.aipa.it

¹⁶⁹ Βλ. περισσότερα στο site της Γερμανικής Εθνικής Αρχής Τηλεπικοινωνιών (RegTP): www.regtp.de, ενώ το πλήρες κείμενο της Οδηγίας υπάρχει στο www.acci.gr/ecommm/legal.

Η Οδηγία αυτή δεν καλύπτει πτυχές που αφορούν τη σύναψη και την ισχύ συμβάσεων, ούτε θίγει κανόνες και περιορισμούς του εθνικού ή κοινοτικού δικαίου σχετικά με τη χρήση των εγγράφων (άρθρο 1).

Επιπλέον, στο άρθρο 2 δίνει ορισμούς για όλες τις σχετικές με τις ηλεκτρονικές υπογραφές έννοιες, όπου καθορίζει και έναν προδιαγεγραμμένο τύπο «αναγνωρισμένων πιστοποιητικών»¹⁷⁰ (άρθρο 2 περ. 10), προσδιορίζοντας τα ελάχιστα περιεχόμενά τους (Παράρτημα I) και τους όρους έκδοσής τους (Παράρτημα II). Ο τύπος αυτός των πιστοποιητικών αποτελεί καινοτομία της ευρωπαϊκής νομοθεσίας και συνιστά βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία των «αναγνωρισμένων ηλεκτρονικών υπογραφών» (άρθρο 5 παρ. 1).

Σημαντικές είναι οι διατάξεις της Οδηγίας αναφορικά με τους παροχείς υπηρεσιών πιστοποίησης. Συγκεκριμένα, αποκλείει κάθε καθεστώς που περιορίζει (με τη χορήγηση οποιασδήποτε μορφής άδειας) την 'παροχή υπηρεσιών πιστοποίησης' από οποιοδήποτε το επιθυμεί (είτε νομικό, είτε ακόμη και φυσικό¹⁷¹ πρόσωπο). Ταυτόχρονα, ορίζει την επιτήρηση από τους αρμόδιους φορείς κάθε κράτους μέλους των 'Πάροχων Υπηρεσιών Πιστοποίησης' (ΠΥΠ)¹⁷², μόνο όμως εκείνων που εκδίδουν για το κοινό «αναγνωρισμένα πιστοποιητικά» (άρθρο 3 παρ. 1 & 3). Για αυτούς προβλέπονται από την Οδηγία συγκεκριμένες ευθύνες ως προς την αξιοπιστία των εκδιδόμενων από αυτούς «αναγνωρισμένων πιστοποιητικών» (άρθρο 6)¹⁷³. Οι 'Πάροχοι Υπηρεσιών Πιστοποίησης' (ΠΥΠ) που δεν εκδίδουν «αναγνωρισμένα πιστοποιητικά» υπόκεινται στις γενικές διατάξεις περί ευθύνης (προοίμιο 22 της Οδηγίας).

Ωστόσο, το πιο βασικό ίσως σημείο της Οδηγίας είναι η διάκριση και η ταξινόμηση των ηλεκτρονικών υπογραφών στις εξής τρεις κατηγορίες:

- «απλές ηλεκτρονικές υπογραφές» (άρθρο 2, περ. 1), στις οποίες περιλαμβάνονται κάθε μορφής ηλεκτρονικά δεδομένα, τα οποία σχετίζονται με άλλα ηλεκτρονικά δεδομένα, ώστε να χρησιμεύσουν ως μέθοδος απόδειξης της γνησιότητας των δεδομένων αυτών.

¹⁷⁰ Πιστοποιητικό είναι η ηλεκτρονική βεβαίωση, η οποία συνδέει δεδομένα επαλήθευσης υπογραφής με ένα άτομο που επιβεβαιώνει την ταυτότητά του (άρθρο 2 αρ. 9). Αναγνωρισμένο είναι το πιστοποιητικό που ανταποκρίνεται στις οριζόμενες από το Παράρτημα I απαιτήσεις και εκδίδεται από παροχέα υπηρεσιών πιστοποίησης, ο οποίος πληροί τις οριζόμενες στο δεύτερο παράρτημα απαιτήσεις (άρθρο 2 αρ. 10).

¹⁷¹ Βλ. Προοίμιο αρ. 12 της Οδηγίας. Η πιστοποίηση από φυσικά πρόσωπα έχει εφαρμογή ιδίως στην περίπτωση του συστήματος πιστοποίησης 'PGP' ('Pretty Good Privacy'), το οποίο βασίζεται στην αλληλοπιστοποίηση των μελών του, με ηλεκτρονικά 'πιστοποιητικά' που, βέβαια, δεν ανήκουν στην κατηγορία των «αναγνωρισμένων πιστοποιητικών».

¹⁷² Βλ. περισσότερα παρακάτω στο σχετικό κεφάλαιο.

¹⁷³ Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 «ο πάροχος υπηρεσιών πιστοποίησης, που εκδίδει αναγνωρισμένα πιστοποιητικά, υπέχει ευθύνη για την προκληθείσα ζημία έναντι οποιουδήποτε φορέα ή φυσικού ή νομικού προσώπου που ευλόγως βασίζεται στο πιστοποιητικό:

α) όσον αφορά την ακρίβεια, κατά τη στιγμή έκδοσής του, όλων των πληροφοριών που περιέχονται στο αναγνωρισμένο πιστοποιητικό, καθώς και την ύπαρξη στο πιστοποιητικό όλων των στοιχείων, τα οποία απαιτούνται για ένα αναγνωρισμένο πιστοποιητικό,

β) για τη διαβεβαίωση ότι, κατά το χρόνο έκδοσης του πιστοποιητικού, ο υπογράφων, που ταυτοποιείται στο αναγνωρισμένο πιστοποιητικό, ήταν κάτοχος των δεδομένων δημιουργίας υπογραφής που αντιστοιχούν στα δεδομένα επαλήθευσης υπογραφής που αναφέρονται ή ταυτοποιούνται στο πιστοποιητικό,

γ) για τη διαβεβαίωση ότι τα δεδομένα δημιουργίας υπογραφής και τα δεδομένα επαλήθευσης υπογραφής μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά, στις περιπτώσεις που αμφότερα προέρχονται από τον πάροχο υπηρεσιών πιστοποίησης, εκτός εάν ο πάροχος αποδείξει ότι δεν ενήργησε αμελώς.

Επιπλέον, ο πάροχος αυτός ευθύνεται και στην περίπτωση που παρέλειψε να καταγράψει την ανάκληση του πιστοποιητικού (παρ.2), ενώ δεν υπέχει ευθύνη για βλάβες που προκύπτουν από χρήση ενός αναγνωρισμένου πιστοποιητικού που υπερβαίνει τους περιορισμούς χρήσης που ο ίδιος ανέγραψε σε αυτό (παρ. 3) ή το ύψος των συναλλαγών που έθεσε (παρ. 4).

- «προηγμένες ηλεκτρονικές υπογραφές»¹⁷⁴ (άρθρο 2, περ. 2), οι οποίες συνδέονται μονοσήμαντα με τον υπογράφοντα¹⁷⁵, είναι ικανές να τον ταυτοποιήσουν, δημιουργούνται με μέσα τα οποία να μπορεί ο υπογράφων να διατηρήσει υπό τον αποκλειστικό του έλεγχο και συνδέονται με τέτοιο τρόπο με τα δεδομένα, στα οποία αναφέρονται, ώστε να είναι δυνατός ο εντοπισμός κάθε επακόλουθης αλλοίωσής τους.
- «αναγνωρισμένες ηλεκτρονικές υπογραφές» (έμμεσος ορισμός από το άρθρο 5 παρ. 1), οι οποίες διαφοροποιούνται από τις παραπάνω «προηγμένες ηλεκτρονικές υπογραφές» με το γεγονός ότι απαιτούνται ως πρόσθετοι όροι για τη δημιουργία τους η υποστήριξή τους από «αναγνωρισμένο πιστοποιητικό» (το οποίο εκδίδεται από ΠΥΠ που ικανοποιεί τις προϋποθέσεις του Παραρτήματος II) και η χρήση ασφαλούς διάταξης δημιουργίας υπογραφής¹⁷⁶ (όπως αυτή ορίζεται στο Παράρτημα III και εξειδικεύεται από τα σχετικά πρότυπα που αναφέρονται στο άρθρο 3 παρ. 5) από τον υπογράφοντα.

Η Οδηγία αναγνωρίζει άμεσα ως ισότιμες με τις ιδιόχειρες υπογραφές που θέτονται σε χάρτινα έγγραφα, μόνο την τελευταία κατηγορία υπογραφών, ενώ δεν αποκλείει την αποδεικτική δύναμη κάθε άλλου τύπου ηλεκτρονικών υπογραφών, που μπορεί να μην τηρεί κάποια ή κάποιες από τις παραπάνω προϋποθέσεις για τη δημιουργία «αναγνωρισμένων ηλεκτρονικών υπογραφών». Με άλλα λόγια, δεν απορρίπτει τη νομική ισχύ μιας ηλεκτρονικής υπογραφής ως αποδεικτικού στοιχείου σε νομικές διαδικασίες, μόνο επειδή, για παράδειγμα, είναι υπό μορφή ηλεκτρονικών δεδομένων ή επειδή δεν βασίζεται σε αναγνωρισμένο πιστοποιητικό ή επειδή δεν δημιουργείται από ασφαλή διάταξη δημιουργίας υπογραφής.

Αναφέρεται ακόμη ότι, επιβάλλει την αμοιβαία αναγνώριση και την ελεύθερη κυκλοφορία των «προϊόντων ηλεκτρονικής υπογραφής» στην εσωτερική αγορά (άρθρο 4), ενώ προσδιορίζει τους όρους για τη νομική αναγνώριση ηλεκτρονικών υπογραφών που εκδίδονται από ΠΥΠ, που είναι εγκατεστημένοι σε τρίτες χώρες (άρθρο 7). Επίσης, εγγυάται και την προστασία των προσωπικών δεδομένων των χρηστών (άρθρο 8).

Τέλος, με το άρθρο 9 και 10 της Οδηγίας προβλέπεται η σύσταση ειδικής «Επιτροπής Ηλεκτρονικής Υπογραφής» και καθορίζονται οι λεπτομέρειες των όποιων κριτηρίων ή/και των προτύπων που σχετίζονται με την εφαρμογή της¹⁷⁷.

2. Το ελληνικό δίκαιο και τα ηλεκτρονικά έγγραφα

A. Ελληνική νομοθεσία

Στην Ελλάδα, το ζήτημα της εξομοίωσης της ηλεκτρονικής υπογραφής με την ιδιόχειρη υπογραφή τέθηκε σε νέες βάσεις από τη στιγμή που αναγνωρίσθηκε η ψηφιακή υπογραφή ως μέσο διαπίστωσης της γνησιότητας των εγγράφων. Αυτό

¹⁷⁴ Οι υπογραφές αυτές ταυτίζονται και με τον ορισμό των «ψηφιακών υπογραφών» του άρθρου 14 του νόμου 2672/98.

¹⁷⁵ Υπογράφων είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατέχει διάταξη δημιουργίας υπογραφής και ενεργεί είτε για λογαριασμό του είτε για λογαριασμό του είτε εξ ονόματος φυσικού ή νομικού προσώπου ή φορέα που αντιπροσωπεύει (άρθρο 2 παρ. 3).

¹⁷⁶ Διάταξη δημιουργίας υπογραφής είναι το διατεταγμένο υλικό ή λογισμικό που χρησιμοποιείται για την εφαρμογή των δεδομένων δημιουργίας της υπογραφής. Η διάταξη αυτή είναι ασφαλής, όταν πληροί τις απαιτήσεις του τρίτου Παραρτήματος της Οδηγίας.

¹⁷⁷ Βλ. σχετικά με την ανάλυση των διατάξεων της Οδηγίας στη δημοσιευμένη στο Internet εργασία του Σιούλη Ευαγ. Χρήστου, με τίτλο «Η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία για τις ηλεκτρονικές υπογραφές», 2003.

βέβαια δε σημαίνει ότι δεν υφίσταται ακόμη προβληματισμός, όσον αφορά την σταθερότητα της καταγραφής δηλώσεων βούλησης σε ηλεκτρονικό έγγραφο, όπως επίσης και για την ευχέρεια αλλοίωσης τέτοιων εγγράφων. Η ελληνική νομοθεσία κινήθηκε προς αυτήν την κατεύθυνση, επιδιώκοντας τη διευθέτηση των προβλημάτων που ανακύπτουν κατά την αναγνώριση και καθιέρωση της ηλεκτρονικής υπογραφής.

Ως εκ τούτου εκδόθηκε ο νόμος 2672/1998, ο οποίος ωστόσο περιορίζεται στη ρύθμιση ζητημάτων ψηφιακής υπογραφής και πιστοποίησης κατά την ηλεκτρονική διακίνηση εγγράφων μεταξύ των υπηρεσιών του δημοσίου, των ΝΠΔΔ και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή μεταξύ αυτών και ιδιωτών (άρθρο 14 παρ. 1).

Στο άρθρο 14 παρ. 2, ο νόμος προτείνει τον όρο «ψηφιακή υπογραφή» αντί για ηλεκτρονική και δίνει τον ακριβή ορισμό αυτής (ο οποίος λήφθηκε από την τότε πρόταση Οδηγίας): «η ψηφιακής μορφής υπογραφή σε δεδομένα ή συνημμένη σε δεδομένα ή λογικά συσχετιζόμενη με αυτά, που χρησιμοποιείται από τον υπογράφοντα ως ένδειξη υπογραφής του περιεχομένου των δεδομένων αυτών, εφόσον η εν λόγω υπογραφή: α) συνδέεται μονοσήμαντα με τον υπογράφοντα, β) ταυτοποιεί τον υπογράφοντα, γ) δημιουργείται με μέσα τα οποία ο υπογράφων μπορεί να διατηρήσει υπό τον έλεγχο του και δ) συνδέεται με τα δεδομένα στα οποία αναφέρεται κατά τρόπο, ώστε να μπορεί να αποκαλυφθεί οποιαδήποτε αλλοίωση των εν λόγω δεδομένων».

Στις παραγράφους 19 και 20 του ίδιου άρθρου προβλέπεται η έκδοση προεδρικού διατάγματος, το οποίο αναφέρεται γενικά σε θέματα διακίνησης εγγράφων με e-mail (και με fax). Το σχέδιο του προεδρικού διατάγματος αποσκοπεί στον προσδιορισμό κάθε αναγκαίας λεπτομέρειας και στην επίλυση κάθε προβλήματος σχετικά με την διακίνηση αποφάσεων, πιστοποιητικών και βεβαιώσεων μέσω μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, με ψηφιακή υπογραφή. Με το ίδιο π.δ. μπορεί να καθορίζονται και οι κατηγορίες μηνυμάτων, τα οποία έχουν ισχύ και χωρίς να φέρουν ψηφιακή υπογραφή. Ακόμη, με αυτό το διάταγμα (ή άλλο μεταγενέστερο) μπορεί να παρέχεται η δυνατότητα επέκτασης της προβλεπόμενης διακίνησης ηλεκτρονικών μηνυμάτων μεταξύ των δημόσιων υπηρεσιών, Ν.Π.Δ.Δ. και ΟΤΑ ή μεταξύ αυτών και των φυσικών ή νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου και σε όλες (ή ορισμένες) από τις αναφερόμενες στην παράγραφο 3 του άρθρου 14 κατηγορίες εγγράφων. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επέκταση αυτή είναι τα μηνύματα αυτά να φέρουν ψηφιακή υπογραφή, κατά τα οριζόμενα στο αρχικό διάταγμα.

Εν γένει, επιτρέπεται η διακίνηση εγγράφων χωρίς ψηφιακή υπογραφή, χωρίς όμως να παρέχεται η δυνατότητα σ' αυτήν την περίπτωση να παράγονται έννομα αποτελέσματα ή να ασκούνται δικαιώματα. Σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα της παρ. 19, μόνο το μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που φέρει ψηφιακή υπογραφή επέχει αποδεικτική ισχύ εγγράφου κατά τους ορισμούς του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και των άλλων σχετικών διατάξεων.

Πέρα από τον νόμο 2672/1998, το ελληνικό δίκαιο ρυθμίζει το ζήτημα των ηλεκτρονικών υπογραφών και βάσει του προεδρικού διατάγματος 150/2001, με το οποίο η Ελλάδα προσαρμόστηκε στην Οδηγία 99/93/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Το διάταγμα περιέχει ορισμούς των βασικών εννοιών και αντίστοιχες με την Οδηγία 99/93/ΕΚ προβλέψεις αναφορικά με τις ηλεκτρονικές υπογραφές, ορίζει τις έννομες συνέπειες και τη διεθνή αναγνώρισή τους, καθώς και τις λεπτομέρειες της λειτουργίας των Παρόχων Υπηρεσιών Πιστοποίησης. Στην ανάλυση που ακολουθεί γίνεται αναφορά στα κυριότερα σημεία του διατάγματος.

Το διάταγμα αυτό ενστερνίζεται τον ορισμό της Οδηγίας για την «ηλεκτρονική υπογραφή» και την προσδιορίζει ως «δεδομένα σε ηλεκτρονική μορφή, τα οποία είναι συνημμένα ή λογικά συσχετιζόμενα με άλλα ηλεκτρονικά δεδομένα και τα οποία χρησιμεύουν ως μέθοδος απόδειξης της γνησιότητας». Περαιτέρω, εισάγει την έννοια της προηγμένης ηλεκτρονικής υπογραφής, η οποία είχε διατυπωθεί και στην Οδηγία, όπου επίσης της αναγνωριζόταν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, αυξημένη νομική ισχύ στις ηλεκτρονικές συναλλαγές. Οι προδιαγραφές που απαιτούνται για τον χαρακτηρισμό μιας υπογραφής ως προηγμένης είναι αντίστοιχες με αυτές της Οδηγίας και συγκεκριμένα, ορίζεται ότι η εν λόγω υπογραφή πρέπει: i) να συνδέεται μονοσήμαντα με τον υπογράφοντα, ii) να είναι ικανή να προσδιορίσει ειδικά και αποκλειστικά την ταυτότητα του υπογράφοντα, iii) να δημιουργείται με μέσα του αποκλειστικού ελέγχου του υπογράφοντα, iv) να συνδέεται με τέτοιο τρόπο με τα δεδομένα στα οποία αναφέρεται, ώστε να είναι εύκολο να διαπιστωθεί οποιαδήποτε στιγμή τυχόν αλλοίωση σε αυτά και τέλος, η μέθοδος δημιουργίας της να κρίνεται ασφαλής, με την έννοια ότι το υλικό/λογισμικό (hardware/software) που χρησιμοποιείται για την υλοποίηση της υπογραφής αυτής πρέπει να ανταποκρίνεται στους όρους-συνθήκες του Παραρτήματος ΙΙΙ του π.δ. (άρθρο 2 παρ. 2 π.δ. 150/2001).

Ωστόσο, πέρα των ως άνω στοιχείων για την εξομίωση της ηλεκτρονικής υπογραφής με την ιδίοχειρη απαιτείται η πλήρωση πρόσθετων προϋποθέσεων. Ειδικότερα η προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή οφείλει να βασίζεται σε αναγνωρισμένο πιστοποιητικό, το οποίο εκδίδεται από μια Έμπιστη Τρίτη Οντότητα (Trusted Third Party), όπως αποκαλούνται διεθνώς οι Πάροχοι Υπηρεσιών Πιστοποίησης, και να δημιουργείται από ασφαλή διάταξη δημιουργίας υπογραφής (άρθρο 2 παρ. 6 και Παράρτημα ΙΙΙ π.δ. 150/2001).

Στο προεδρικό διάταγμα αναλύονται ακόμη οι όροι σύστασης και λειτουργίας των Παρόχων Υπηρεσιών Πιστοποίησης, καθώς και τα καθήκοντά τους (άρθρο 4), ενώ στο άρθρο 6 αναφέρονται οι ευθύνες με τις οποίες βαρύνονται.

Επιπλέον, ορίζεται ότι τα πιστοποιητικά (και γενικότερα τα προϊόντα ηλεκτρονικής υπογραφής) που εκδίδονται από φορείς εγκατεστημένους σε κράτος μέλος της ΕΕ έχουν την ίδια ισχύ με εκείνα που εκδίδονται από φορείς εγκατεστημένους εντός της Ελληνικής επικράτειας (άρθρο 5 παρ. 1-3 π.δ. 150/2001). Παρομοίως προβλέπεται ότι τα αναγνωρισμένα πιστοποιητικά, που εκδίδονται από φορείς εγκατεστημένους σε τρίτο κράτος είναι νομικώς ισοδύναμα με τα εκδιδόμενα εντός της ΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι οι τελευταίοι πληρούν τους όρους της ελληνικής νομοθεσίας και έχουν διαπιστευτεί εθελοντικά σε κράτος μέλος της ΕΕ ή εγγυάται για τα υπό κρίση πιστοποιητικά φορέας, που είναι εγκατεστημένος εντός της ΕΕ, ή τέλος αναγνωρίζονται βάσει διμερούς ή πολυμερούς συμφωνίας μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών ή διεθνών Οργανισμών (άρθρο 5 παρ. 4 π.δ. 150/2001).

Το άρθρο 7 περιέχει διατάξεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στη διαδικασία έκδοσης πιστοποιητικών και συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι οι παροχείς υπηρεσιών πιστοποίησης υπόκεινται στις διατάξεις του ν. 2472/1997 και του ν. 2774/1999 για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Εν κατακλείδι, σημειώνεται ότι οι διατάξεις του παρόντος προεδρικού διατάγματος δεν θίγουν διατάξεις που επιβάλλουν ή αναιρούν τη χρήση ορισμένου τύπου, ούτε διατάξεις για την αποδεικτική ή άλλη χρήση εγγράφων ή διατάξεις με τις οποίες απαγορεύεται να διακινούνται και να καθίστανται γνωστά έγγραφα (άρθρο 1 παρ. 3).

B. Οι Πάροχοι Υπηρεσιών Πιστοποίησης (ΠΥΠ)

α. Γενικά

Με τη λήψη ενός μηνύματος με ηλεκτρονική υπογραφή ο παραλήπτης επαληθεύοντας την ηλεκτρονική υπογραφή βεβαιώνεται ότι το μήνυμα είναι ακέραιο. Ο παραλήπτης, όμως, πρέπει να είναι βέβαιος ότι ο αποστολέας του μηνύματος (ο κάτοχος δηλαδή του ιδιωτικού κλειδιού) είναι όντως αυτός που ισχυρίζεται ότι είναι. Κατά συνέπεια, απαιτείται να διασφαλιστεί ότι ο δικαιούχος του ιδιωτικού κλειδιού, και μόνον αυτός, δημιούργησε την ηλεκτρονική υπογραφή, και ότι το δημόσιο κλειδί του αποστολέα που χρησιμοποιεί ο παραλήπτης για την επαλήθευση της υπογραφής είναι όντως του αποστολέα. Απαιτείται, δηλαδή, η ύπαρξη ενός μηχανισμού τέτοιου, ώστε ο παραλήπτης να μπορεί να είναι σίγουρος για την ταυτότητα του προσώπου με το δημόσιο κλειδί.

Ο μηχανισμός αυτός υλοποιείται από τον Πάροχο Υπηρεσιών Πιστοποίησης (ΠΥΠ), ο οποίος πιστοποιεί την ταυτότητα του προσώπου και το δημόσιο κλειδί του. Η οντότητα αυτή, με την έκδοση ενός πιστοποιητικού, εγγυάται ότι, σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο αντιστοιχεί το συγκεκριμένο δημόσιο κλειδί.

Το πιστοποιητικό είναι ένα τυποποιημένο ηλεκτρονικό αρχείο που περιέχει κάποια προδιαγεγραμμένα πεδία, όπως σειριακός αριθμός πιστοποιητικού, ημερομηνία έκδοσης και λήξης, στοιχεία του εκδότη, στοιχεία του πιστοποιούμενου, καθώς και το δημόσιο κλειδί που πιστοποιείται.

Οι Πάροχοι Υπηρεσιών Πιστοποίησης εκδίδουν τα πιστοποιητικά με στόχο τη δημιουργία μιας σχέσης ταυτοποίησης μεταξύ του δημόσιου κλειδιού και του δικαιούχου του, προβαίνοντας παράλληλα και στην οργάνωση μιας αξιόπιστης «Υποδομής Δημόσιου Κλειδιού» (PKI-Public Key Infrastructure) για την έκδοση, διάθεση και διαχείριση των σχετικών πιστοποιητικών.

Κατά συνέπεια, οι ΠΥΠ επιβάλλεται να προσφέρουν στους πιστοποιούμενους συνδρομητές, αλλά και στους τρίτους-χρήστες των πιστοποιητικών μια σειρά από υπηρεσίες, που δεν περιορίζονται στην έκδοση του πιστοποιητικού, αλλά αφορούν τον "κύκλο ζωής" του.

Οι υπηρεσίες αυτές διασφαλίζονται μέσα στα πλαίσια του ΠΥΠ από τις εξής «λειτουργικές οντότητες»:

• Υπηρεσία Εγγραφής (Registration Authority)

Περιλαμβάνει τις αιτήσεις και τα δικαιολογητικά για την έκδοση του πιστοποιητικού και είναι υπεύθυνη για τη συλλογή των πληροφοριών που αποτελούν το απαραίτητο περιεχόμενο του πιστοποιητικού. Τις πληροφορίες αυτές, που είναι απαραίτητες για την ταυτοποίηση του κατόχου των δεδομένων δημιουργίας με τον αιτούντα το πιστοποιητικό, τις μεταβιβάζει στη συνέχεια στην Υπηρεσία Έκδοσης των πιστοποιητικών.

• Υπηρεσία Έκδοσης Πιστοποιητικών (Certification Authority)

Εκδίδει το πιστοποιητικό σύμφωνα με τη "Δήλωση Πρακτικής Πιστοποίησης".

• Υπηρεσία Δημοσίευσης και Διανομής (Dissemination Service)

Δημοσιεύει τον κατάλογο με τα εκδοθέντα πιστοποιητικά, τους ιδιαίτερους όρους χρήσης του κάθε είδους πιστοποιητικού (Πολιτικές Πιστοποιητικών), καθώς και τη Δήλωση Πρακτικής Πιστοποίησης, με τρόπο που να τις καθιστά προσβάσιμες σε κάθε ενδιαφερόμενο.

• Υπηρεσία Διαχείρισης και Δημοσίευσης Ανάκλησης (Revocation Management and Status Service)

Διαχειρίζεται τον κατάλογο με τα υπό έκδοση ή εκδοθέντα πιστοποιητικά.

Δέχεται και ελέγχει αιτήματα ανάκλησης ή παύσης των πιστοποιητικών και προβαίνει στην έγκαιρη ενημέρωση της "Λίστας Ανακληθέντων Πιστοποιητικών".

Προαιρετικά, ένας ΠΥΠ μπορεί να παρέχει και τις εξής υπηρεσίες:

- **Υπηρεσίες Χρονοσήμανσης (Time Stamping Authority)** των εγγράφων, ύστερα από αίτηση των συνδρομητών.

- **Υπηρεσίες Προμήθειας Συσκευών Δημιουργίας Υπογραφής (Device Provision Service)**: υπηρεσίες οι οποίες παρέχουν στο συνδρομητή το ιδιωτικό του κλειδί, συνήθως υπό τη μορφή μιας "έξυπνης κάρτας". Στην περίπτωση που ο ΠΥΠ παρέχει υπηρεσίες προμήθειας συσκευών δημιουργίας υπογραφής και εκδίδει αναγνωρισμένα πιστοποιητικά, οφείλει να εγγυηθεί ότι τα δεδομένα δημιουργίας και επαλήθευσης υπογραφής μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά.

Οι παραπάνω υπηρεσίες μπορούν να παρέχονται άμεσα από τον ίδιο τον εκδό-τη των πιστοποιητικών ή από εξουσιοδοτημένους συνεργάτες του (out-sourcing). Στη δεύτερη περίπτωση, ο εκδότης παραμένει αποκλειστικά υπεύθυνος έναντι των δικαιούχων πιστοποιητικών ή τρίτων για πράξεις ή παραλείψεις των αναδόχων του. Ο εκδότης μπορεί στη συνέχεια να στραφεί κατά των εξουσιοδοτημένων συνεργατών του, σύμφωνα με τους προβλεπόμενους όρους του συμβολαίου που τους συνδέει, οι οποίοι θα πρέπει να χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

β. Υποχρεώσεις αξιοπιστίας και έλεγχος των Παρόχων Υπηρεσιών Πιστοποίησης

Η παροχή υπηρεσιών πιστοποίησης δεν προαπαιτεί την χορήγηση σχετικής άδειας (άρθρο 4 παρ. 4 π.δ. 150/2001), αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν οριοθετείται η λειτουργία τους βάσει ορισμένων κανόνων και ότι δεν φέρουν συγκεκριμένες υποχρεώσεις.

Ειδικότερα, ορίζεται ότι πρέπει να συμμορφώνονται με τους όρους που τίθενται στην υπ' αριθμό 248/71 της 15.03.2002 Απόφαση της Ε.Ε.Τ.Τ. «Κανονισμός παροχής υπηρεσιών πιστοποίησης ηλεκτρονικής υπογραφής» και να τηρούν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους τις διατάξεις για την προστασία του ανταγωνισμού και των καταναλωτών, καθώς και των δικαιωμάτων πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας (άρθρο 4 παρ. 7 π.δ. 150/2001).

Επιπλέον οφείλουν να τηρούν, σε έντυπη ή/και ηλεκτρονική μορφή, αρχείο με το σύνολο των πληροφοριών σχετικά με τα αναγνωρισμένα πιστοποιητικά που εκδίδουν ή διαχειρίζονται (άρθρο 7 Απόφασης Ε.Ε.Τ.Τ. 248/71), καθώς επίσης και να υποβάλλουν στην Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ.Τ.) ετήσιες εκθέσεις με περιγραφή των δραστηριοτήτων τους (άρθρο 11 Απόφασης Ε.Ε.Τ.Τ. 248/71).

Πέραν τούτου, οι Πάροχοι, οι οποίοι ενέχονται στην τήρηση των ελάχιστων κριτηρίων της απόφασης της Ε.Ε.Τ.Τ. της 6.11.2000, υπάγονται εκ του νόμου στον έλεγχο και την εποπτεία της Ε.Ε.Τ.Τ. (άρθρο 4 παρ. 8 π.δ. 150/2001, 9 και 12 Απόφασης Ε.Ε.Τ.Τ. 248/71 της 15.03.2002), η οποία τηρεί σχετικό Μητρώο των εγκατεστημένων στην Ελλάδα παρόχων υπηρεσιών πιστοποίησης. Παράλληλα η Ε.Ε.Τ.Τ., μαζί με άλλους εξουσιοδοτημένους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς, είναι αρμόδια και για την εθελοντική διαπίστευση εκείνων των παρόχων, που πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις (άρθρο 4 παρ. 5 π.δ. 150/2001 και 3 παρ. 14 κστ ν. 2867/2000), και με την διαπίστευση αυτή μπορεί να απονέμει δικαιώματα και να επιβάλλει υποχρεώσεις στον πάροχο, χωρίς όμως να της παρέχεται η δυνατότητα να ορίσει κλειστό αριθμό παρόχων.

Τέλος, σε περίπτωση που πάροχος υπηρεσιών πιστοποίησης ενεργεί ως διαπιστευμένος, χωρίς να είναι, η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων επιβάλλει πρόστιμο από εξήντα χιλιάδες (60.000) έως τριακόσιες χιλιάδες (300.000) Ευρώ.

γ. Ευθύνη των Παρόχων Υπηρεσιών Πιστοποίησης (ΠΥΠ)

Η ευθύνη του φορέα πιστοποίησης στηρίζεται αφενός στις γενικές διατάξεις περί συμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης και αφετέρου στην ειδικότερη ρύθμιση του άρθρου 6 π.δ. 150/2001 (μόνο εφόσον ο φορέας αυτός εκδίδει αναγνωρισμένα πιστοποιητικά).

Ειδικότερα, γίνεται δεκτό ότι η παροχή υπηρεσιών πιστοποίησης προϋποθέτει την υπογραφή σύμβασης μεταξύ συνδρομητή - φυσικού ή νομικού προσώπου με δικαιοπρακτική ικανότητα - (άρθρο 4 Απόφασης Ε.Ε.Τ.Τ. 248/71 της 15.03.2002) και παρόχου, αντικείμενο της οποίας αποτελεί η έναντι αμοιβής δημιουργία ηλεκτρονικής υπογραφής, η έκδοση σχετικού πιστοποιητικού και η χορήγηση των δεδομένων επαλήθευσης (δημοσίου κλειδιού) κάθε φορά που ζητούνται από τους αντισυμβαλλομένους του συνδρομητή, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι προ της συνάψεως της σύμβασης τηρούνται οι ειδικοί όροι ενημέρωσης, που θέτει το άρθρο 8 Απόφασης Ε.Ε.Τ.Τ. της 15.03.2002. Ως εκ τούτου η αθέτηση ή πλημμελής εκπλήρωση οποιασδήποτε των ως άνω υποχρεώσεων επιφέρει καταρχήν συμβατική ευθύνη του παρόχου έναντι του συνδρομητή με βάση τις γενικές διατάξεις περί πώλησης (άρθρα 540επ ΑΚ). Επιπλέον η ύπαρξη ελαττώματος κατά την κατασκευή της υπογραφής επισύρει την ειδική αδικοπρακτική ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος του άρθρου 6 ν. 2251/1994¹⁷⁸.

Από την άλλη μεριά η ευθύνη του φορέα πιστοποίησης έναντι του τρίτου αντισυμβαλλομένου του συνδρομητή είναι κατά βάση αδικοπρακτική και εύλογα, στηρίζεται καταρχήν στις γενικές διατάξεις περί αδικοπραξίας (άρθρα 914επ ΑΚ). Κατεξάιρεση πάντως το άρθρο 6 π.δ.150/2001 προβλέπει ειδική βάση αδικοπρακτικής ευθύνης για όσους φορείς εκδίδουν αναγνωρισμένα πιστοποιητικά. Ενώ, δηλαδή, οι διατάξεις του ΑΚ ιδρύουν υποκειμενική ευθύνη, το π.δ. προβλέπει νόθο αντικειμενική ευθύνη (υποκειμενική ευθύνη με αντιστροφή του βάρους απόδειξης), που με απλά λόγια σημαίνει ότι στην περίπτωση ζημιολογού γεγονότος, τεκμαίρεται η ευθύνη του φορέα. Ωστόσο, το πεδίο εφαρμογής αυτής περιορίζεται στις περιπτώσεις εκείνες, κατά τις οποίες η ζημία οφείλεται σε ελάττωμα του εκδοθέντος πιστοποιητικού, ιδίως όσον αφορά: α) την ακρίβεια και την πληρότητά του, β) τη διαβεβαίωση ότι ο υπογράφων είναι κάτοχος των δεδομένων δημιουργίας υπογραφής, που αντιστοιχούν στα αναφερόμενα ή καθοριζόμενα στο πιστοποιητικό δεδομένα επαλήθευσης της υπογραφής, γ) τη διαβεβαίωση ότι τα δεδομένα δημιουργίας και επαλήθευσης υπογραφής μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά και δ) την παράλειψη καταγραφής της ανάκλησης του πιστοποιητικού (άρθρο 6 παρ. 1-2). Για τα υπόλοιπα θέματα ευθύνης που προκύπτουν (π.χ. λόγω παραβίασης των όρων του ν. 2472/1997, προσβολής της φήμης ή της προσωπικότητας του ζημιωθέντος, κ.λπ.), ισχύει ο γενικός κανόνας του άρθρου 338 ΚΠολΔ, κατά τον οποίο το βάρος απόδειξης θα έχει ο επικαλούμενος τη ζημία.

¹⁷⁸ Σιδηρόπουλο Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, 2003, σ. 88-89.

Ο πάροχος στις περιπτώσεις που τεκμαίρεται υπεύθυνος, για να απαλλαγεί, θα πρέπει να αποδείξει ότι ενήργησε επιμελώς. Ο βαθμός της επιμέλειας δεν καθορίζεται στο π.δ., συνεπώς και ελαφριά αμέλεια αρκεί για την γένεση της ευθύνης. Ο βαθμός υπαιτιότητας είναι σημαντικός για τον προσδιορισμό του ύψους της αποζημίωσης.

Τέλος, επισημαίνεται ότι η ευθύνη του φορέα πιστοποίησης σχετικά με την ακρίβεια και την εγκυρότητα των χορηγούμενων αναγνωρισμένων πιστοποιητικών αφορά την κατάσταση των πιστοποιητικών, μόνο κατά τη στιγμή της έκδοσής τους και ενδεχόμενη αλλοίωση τους στο μέλλον δεν έγκειται στη σφαίρα ευθύνης του. Παρομοίως, η ευθύνη του αίρεται στην περίπτωση, που το υπό κρίση πιστοποιητικό χρησιμοποιήθηκε καθ' υπέρβαση των περιορισμών, που ο ίδιος ο φορέας έθεσε κατά την έκδοσή του σχετικά με το εύρος της χρήσης του ή το ύψος των συναλλαγών (άρθρο 6 παρ. 4 & 5 π.δ. 150/2001).

Γ. Αποδεικτική δύναμη των ηλεκτρονικών εγγράφων

Όπως προαναφέρθηκε, με βάση την απόφαση υπ' αρ. 1327/2001 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, ηλεκτρονικό έγγραφο είναι το σύνολο των εγγράφων δεδομένων στο μαγνητικό δίσκο ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή (όπως ρητά ορίζει και το άρθρο 432 ΚΠολΔ). Πρόκειται για μια ενδιάμεση νομική μορφή εγγράφου, την οποία όμως μπορούμε να πούμε ότι ο νομοθέτης εξομοίωσε, σε γενικές γραμμές, προς τα ιδιωτικά έγγραφα.

Η αποδεικτική δύναμη των ηλεκτρονικών εγγράφων συνδέεται άρρηκτα και εξαρτάται από τη δυνατότητα εξομοίωσης της ηλεκτρονικής υπογραφής με την ιδιόχειρη.

Πριν την έκδοση του προεδρικού διατάγματος 150/2001, το προαναφερθέν πρόβλημα της εξομοίωσης της ηλεκτρονικής υπογραφής ήταν ιδιαίτερα περίπλοκο. Κατά το άρθρο 160 παρ. 1 ΑΚ, το ηλεκτρονικό έγγραφο, αν χρησιμοποιείτο ως συστατικός τύπος δικαιοπραξίας, οδηγούσε στη σύναψη άκυρων δικαιοπραξιών, κατά το άρθρο 443 ΚΠολΔ το ηλεκτρονικό έγγραφο δεν διέθετε καμία αποδεικτική δύναμη, ενώ σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω ερχόταν το άρθρο 444 αρ. 4 ΚΠολΔ, το οποίο θεωρούσε ως έγγραφα όλες τις μηχανικές απεικονίσεις (φωτογραφικές ή κινηματογραφικές αναπαραστάσεις, φωνοληψίες, κ.α.), στις οποίες δεν είναι τεχνικά δυνατή η θέση ιδιόχειρης υπογραφής.

Τα ηλεκτρονικά έγγραφα μπορούν να διακριθούν στις εξής τρεις κατηγορίες - ανάλογα με τις οποίες διαφοροποιείται και η αποδεικτική τους δύναμη - :

α) Ηλεκτρονικά έγγραφα με προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή

Σύμφωνα με το νομοθέτη (άρθρο 3 & 1 π.δ. 150/2001), η ηλεκτρονική υπογραφή που επέχει θέση ιδιόχειρης, τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο δικονομικό δίκαιο, είναι μόνο η προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή που δημιουργείται από «ασφαλή διάταξη δημιουργίας υπογραφής» και βασίζεται σε «αναγνωρισμένο πιστοποιητικό» που εκδίδεται από Πάροχο Υπηρεσιών Πιστοποίησης, ο οποίος πληροί τις προϋποθέσεις του Παραρτήματος Ι και ΙΙ του π.δ.

Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, η ηλεκτρονική υπογραφή αποκτά τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν την ιδιόχειρη υπογραφή, τα αντίστοιχα έγγραφα δεν διαφέρουν από τα ιδιωτικά έγγραφα του ΑΚ και ως εκ τούτου διαθέτουν πλήρη αποδεικτική δύναμη (άρθρα 3 παρ. 1 π.δ. 150/2001, 14 παρ. 22 ν. 2672/1998, 443 και 445 ΚΠολΔ). Η προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή εξασφαλίζει την εμπιστευτικότητα των δεδομένων

και την ακεραιότητα τους. Επίσης, σε μια ηλεκτρονική συναλλαγή, εξασφαλίζει την αυθεντικότητα του μηνύματος και τη μη αποποίηση της ευθύνης των εμπλεκόμενων μερών, τα οποία δεν μπορούν εκ των υστέρων να αρνηθούν τη συμμετοχή τους στη συναλλαγή.

β) Ηλεκτρονικά έγγραφα με απλή ηλεκτρονική υπογραφή

Στην απλή ηλεκτρονική υπογραφή δεν αποδίδεται συγκεκριμένη αποδεικτική ισχύς. Όμως, ένα ηλεκτρονικό έγγραφο που περιέχει απλή ηλεκτρονική υπογραφή και προσάγεται ως αποδεικτικό μέσο, δεν απορρίπτεται ως απαράδεκτο για το μόνο λόγο ότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις μιας προηγμένης ηλεκτρονικής υπογραφής (άρθρο 3 παρ. 2 του π.δ. 150/2001). Η ηλεκτρονική υπογραφή, η οποία δεν δημιουργείται από ασφαλή διάταξη δημιουργίας ή δεν βασίζεται σε αναγνωρισμένο πιστοποιητικό, ή δεν βασίζεται σε αναγνωρισμένο πιστοποιητικό που εξεδόθη από διαπιστευμένο Πάροχο Υπηρεσιών Πιστοποίησης, δεν απολαμβάνει του τεκμηρίου εξομοίωσης με την ιδιόχειρη. Το ηλεκτρονικό έγγραφο στο οποίο περιέχεται, εκτιμάται ελεύθερα από το δικαστήριο¹⁷⁹.

Από πλευράς ουσιαστικού δικαίου, η διάταξη αυτή σημαίνει ότι η χρήση της απλής ηλεκτρονικής υπογραφής σε ηλεκτρονικά έγγραφα για τα οποία απαιτείται η τήρηση του συστατικού τύπου του ιδιωτικού εγγράφου, θα ισοδυναμεί με έλλειψη κύρους του ιδιωτικού εγγράφου και άρα η δικαιοπραξία θα κρίνεται άκυρη κατά τις διατάξεις 160 παρ. 1 και 159 παρ. 1 ΑΚ. Σύμφωνα όμως με την αρχή του άτυπου των δικαιοπραξιών (ΑΚ 158), για τις περιπτώσεις που δεν απαιτείται ρητώς ως συστατικός τύπος το ιδιωτικό έγγραφο, ακόμη και η υπογραφή που δεν πληροί τις προϋποθέσεις της παρ. 1 του άρθρου 3 θα αρκεί για το έγκυρο των δικαιοπραξιών¹⁸⁰.

γ) Ηλεκτρονικά έγγραφα χωρίς ηλεκτρονική υπογραφή

Προς το παρόν η πλειοψηφία των ηλεκτρονικών εγγράφων διακινείται δια μέσου ανοιχτών δικτύων χωρίς ηλεκτρονική υπογραφή.

Τα ανυπόγραφα έγγραφα, αλλά και τα έγγραφα της προηγούμενης κατηγορίας, εξομοιώνονται με τις μηχανικές απεικονίσεις του άρθρου 444 παρ. 3 ΚΠολΔ και αποτελούν πλήρη απόδειξη μόνο για τα γεγονότα ή πράγματα που αναγράφουν (άρθρο 448 παρ. 2 ΚΠολΔ). Με άλλα λόγια, η γνησιότητα της προέλευσής τους θα πρέπει να αποδεικνύεται κάθε φορά από τα πρόσωπα που τα επικαλούνται (άρθρο 457 παρ. 4 ΚΠολΔ), πράγμα το οποίο καθίσταται ευχερέστερο, όταν τα έγγραφα φέρουν μη προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή και δυσχερέστερο, όταν δεν φέρουν κανένα στοιχείο εξατομίκευσης του εκδότη τους. Ακόμα όμως και αν δεν αποδειχθεί η γνησιότητά τους, τα ηλεκτρονικά έγγραφα δεν στερούνται κάθε αποδεικτικής δύναμης, καθώς σε μια τέτοια περίπτωση εξομοιώνονται με τα ανυπόγραφα ιδιωτικά έγγραφα και ως εκ τούτου διατηρούν την αποδεικτική δύναμη δικαστικού τεκμηρίου¹⁸¹.

Στο πλαίσιο του άρθρου 444 παρ. 3 ΚΠολΔ κινήθηκε και η απόφαση υπ. αριθμ. 1327/2001 ΜΠρ.Αθ. (που εκδόθηκε πριν την έναρξη ισχύος του π.δ. 150/2001), καθόσον σύμφωνα με αυτήν τα ηλεκτρονικά έγγραφα εντάσσονται στην έννοια των μηχανικών απεικονίσεων του άρθρου 444, καθιστώντας έτσι σαφές ότι η μηχανική απεικόνιση δεν είναι ό,τι εγγράφεται στον δίσκο του ηλεκτρονικού υπολογιστή, αλλά η απεικόνιση των εγγραφών, η οποία είναι προσιτή στον άνθρωπο. Η ένταξη των ηλεκτρονικών εγγράφων στην έννοια του άρθρου 444 παρ. 3 δεν συνεπάγεται

¹⁷⁹ Βλ. δημοσιευμένες σημειώσεις στο Internet (www.ebusinessforum.gr) της δικηγόρου Γιαννακάκη Μ.

¹⁸⁰ Βλ. Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, Αθήνα, 2003, σ. 205.

¹⁸¹ Βλ. Σιδηρόπουλο Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, 2003, σελ.78.

αυτομάτως ότι αυτά αποκτούν πλήρη αποδεικτική δύναμη κατά το άρθρο 445 ΚΠολΔ για την οποία απαιτούνται πρόσθετα χαρακτηριστικά.

Η συγκεκριμένη απόφαση εντόπισε τα χαρακτηριστικά αυτά στις τεχνικές παραμέτρους ενός ηλεκτρονικού μηνύματος (e-mail) και έτσι, έκρινε ότι ο μοναδικός κωδικός πρόσβασης στο Διαδίκτυο, μέσω του ISP που έχει ο χρήστης του email, τον συνδέει τόσο στενά με το ηλεκτρονικό μήνυμα, ώστε η απεικόνιση της ηλεκτρονικής διεύθυνσής του να τον καθιστά απολύτως συγκεκριμένο για τον παραλήπτη. Άρα: password ISP + ηλεκτρονική διεύθυνση = μαχητό τεκμήριο ταυτότητας (αντιστροφή βάρους απόδειξης).

Επιπλέον, το δικαστήριο δέχτηκε ότι ο αποστολέας ταυτίζεται άρρηκτα με το περιεχόμενο του ηλεκτρονικού εγγράφου. Επομένως, καθιερώνει τόσο μαχητό τεκμήριο αποδοχής του περιεχομένου, όσο και μαχητό τεκμήριο γνησιότητας, οπότε έχουμε και πάλι αντιστροφή του βάρους απόδειξης από τον παραλήπτη του εγγράφου στον αποστολέα.

Η ανωτέρω απόφαση δέχεται ότι η ηλεκτρονική διεύθυνση έχει τον χαρακτήρα ιδιόχειρης υπογραφής.

Παράλληλα, ρητά καθιερώνεται ότι το επικυρωμένο κατά το νόμο αντίγραφο του απεσταλμένου ηλεκτρονικού μηνύματος που περιέχεται στον σκληρό δίσκο του παραλήπτη αποτελεί πλήρη απόδειξη ότι η περιλαμβανόμενη σε αυτό δήλωση προέρχεται από τον εκδότη.

Ήδη οι νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν στα έγγραφα της Δημόσιας Διοίκησης έχουν κάνει σαφή διαχωρισμό της δυνατότητας χρήσης και της αποδεικτικής δύναμης των ηλεκτρονικών εγγράφων ανάλογα με το αν περιλαμβάνουν ηλεκτρονική υπογραφή ή όχι.

Ο ν. 2672/1998 (άρθρο 14) για την διακίνηση εγγράφων ηλεκτρονικά, αναφορικά με τη Δημόσια Διοίκηση και τις εσωτερικές σχέσεις της, αλλά και τις σχέσεις της με τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, καθώς και το π.δ. 342/2002 ανοίγουν τον δρόμο για την υιοθέτηση του email ως νόμιμου μέσου συναλλαγής και πληροφόρησης. Τα σχετικά νομοθετικά κείμενα θεωρούν όμως ότι κάθε πράξη μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου δύναται να συνδέεται με την παραγωγή έννομων αποτελεσμάτων ή με την άσκηση δικαιώματος, μόνο όταν φέρει και ψηφιακή υπογραφή. Διαφορετικά τα έγγραφα που διακινούνται πρέπει να περιορίζονται σε απλές πληροφορίες, οδηγίες και εγκυκλίους.

Άλλες μορφές ηλεκτρονικών εγγράφων, τα οποία ενώ δεν είναι ηλεκτρονικά υπογεγραμμένα, εντούτοις αναγνωρίζονται ως γνήσια, είναι τα έγγραφα που προκύπτουν από την μηχανογραφική τήρηση των βιβλίων, η οποία κατά το νόμο έχει την ίδια αποδεικτική αξία με τις χειρόγραφες καταχωρίσεις των στοιχείων (άρθρα 22-25 π.δ. 186/1992, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε από τα άρθρα 14-15 π.δ. 134/1996 και 19α παρ.1 ν. 2459/1997). Παρομοίως εξομοιώνεται με έγγραφο κάθε μορφή ηλεκτρονικής επικοινωνίας, με την οποία αναγγέλλεται η σύναψη σύμβασης εντός κύκλου από χρηματιστηριακή εταιρεία (άρθρο 23 παρ. 4 ν. 1806/1988, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 59 παρ. 1 ν. 1892/1990), ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται νομοθετικά η ηλεκτρονική διαβίβαση στο Αυτόματο Σύστημα Ηλεκτρονικών Συναλλαγών (ΑΣΗΣ) των δηλώσεων βούλησης των μελών του Χρηματιστηρίου για την προσφορά και αποδοχή χρηματιστηριακών συναλλαγών (άρθρο 22 παρ. 5, 6 και 9, οι οποίες προστέθηκαν με το άρθρο 19 παρ. 1 ν. 2324/1995), καθώς επίσης και η υποβολή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου διαφόρων οικονομικών δηλώσεων (δήλωση φόρου εισοδήματος, περιοδικές δηλώσεις ΦΠΑ, καταστάσεις ισοζυγίου,

κ.α.) (άρθρο 62 παρ. 4 εδ. β ν. 2238/1994, η οποία προστέθηκε με το άρθρο 5 παρ. 11 ν. 2892/2001)¹⁸².

V. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΛΗΡΩΜΗ

Είναι γνωστό ότι ο όρος ηλεκτρονική πληρωμή περιλαμβάνει την ηλεκτρονική καταβολή μέσω της ηλεκτρονικής μεταφοράς κεφαλαίων (Electronic Fund Transfer-EFT), τη χρήση πιστωτικής κάρτας για τη μεταβίβαση εντολών προς το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα και την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος.

Η πρώτη γενιά μέσων πληρωμής στο Διαδίκτυο, η πληρωμή μέσω πιστωτικών καρτών, αποτελεί σήμερα τον πιο διαδεδομένο τρόπο ηλεκτρονικής πληρωμής ιδίως μεταξύ επιχειρήσεων και καταναλωτών, καθόσον πραγματοποιείται μέσω μιας απλής διαδικασίας. Ο αγοραστής κοινοποιεί στον πωλητή προϊόντων ή παροχέα υπηρεσιών τον αριθμό της πιστωτικής του κάρτας, την οποία χρεώνει ο αγοραστής με το συμφωνηθέν τίμημα. Η ιδιαιτερότητα της πληρωμής αυτής είναι ότι πρόκειται για σύστημα ταυτόχρονης πληρωμής, στο οποίο δε μεσολαβεί χρονική καθυστέρηση για την εκτέλεση περαιτέρω πράξεων, αλλά αντίθετα η πληρωμή διενεργείται άμεσα, καθώς παρέχεται άμεση πρόσβαση στους τραπεζικούς λογαριασμούς και σημειώνονται άμεσες μεταβολές στους λογαριασμούς αυτούς. Άρα, ο χρόνος πληρωμής ταυτίζεται με τον χρόνο χρέωσης της πιστωτικής κάρτας από τον αποδέκτη της πληρωμής¹⁸³.

Εντούτοις, η χρησιμοποίηση πιστωτικής κάρτας στις πληρωμές μέσω διαδικτύου συνεπάγεται στην πράξη πολλά προβλήματα, καθώς ελλοχεύει κινδύνους για τον κάτοχο της, όπως ο κίνδυνος υποκλοπής δεδομένων της κάρτας, ανάληψης μέσω κάρτας από μέρους του προμηθευτή ποσού μεγαλύτερου από ότι πράγματι συμφωνήθηκε, διενέργειας συναλλαγών χωρίς τη συναίνεση ή γνώση του (δόλια χρήση).

Λύση στα ως άνω προβλήματα δίνει εν μέρει η τεχνολογία μέσω της ανάπτυξης και χρήσης συστημάτων κρυπτογράφησης και ασφαλών πρωτοκόλλων επικοινωνίας, αλλά και η πρόβλεψη ειδικού νομικού καθεστώτος.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη νομοθετική προσέγγιση του θέματος, σύμφωνα με της ρυθμίσεις της ΥΑ Ζ1-178 της 13.2/9.3.2001 «για τις συναλλαγές που γίνονται με κάρτες», η οποία εκδόθηκε, προκειμένου να εναρμονιστεί η ελληνική νομοθεσία με τη Σύσταση 97/489/EK της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προβλέπεται απαλλαγή του κατόχου πιστωτικής κάρτας από κάθε ευθύνη για συναλλαγές που έγιναν παρά τη θέλησή του μέσω του διαδικτύου, εφόσον όμως πληρούνται οι παρακάτω προϋποθέσεις. Ο κάτοχος πιστωτικής κάρτας οφείλει να γνωστοποιήσει στον εκδότη της ότι τα στοιχεία της αποτέλεσαν αντικείμενο απώλειας ή κλοπής (άρθρο 4 παρ. 2 ΥΑ Ζ1-178) και επιπλέον, οφείλει να χρησιμοποιεί την κάρτα σύμφωνα με τους όρους, που διέπουν την σύμβαση έκδοσης, να λαμβάνει όλα τα προσήκοντα μέτρα για τη φύλαξη της ίδιας και των μέσων χρήσης της (π.χ. προσωπικός αριθμός αναγνώρισης ταυτότητας-PIN), να ειδοποιεί χωρίς καθυστέρηση τον εκδότη σε περίπτωση απώλειας ή κλοπής της κάρτας ή του μυστικού του κωδικού,

¹⁸² Σημειωτέον ότι αντίθετα με τα δηλωτικά αξιόγραφα (φορτωτικές, μετοχές, κ.α.), τα συστατικά αξιόγραφα (συναλλαγματική, επιταγή, κ.α.) δεν μπορούν να λάβουν ηλεκτρονική μορφή λόγω του ότι κατά νόμο εγχαρτώνουν τα εμπεριεχόμενα στο σώμα τους δικαιώματα, τα οποία δημιουργούνται για πρώτη φορά με την έκδοσή τους και ως εκ τούτου, ασκούνται αποκλειστικά από το νόμιμο κάτοχό τους. Βλ. Σιδηρόπουλο Θ., Το Δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, σ. 79-80.

¹⁸³ Καράκωστα Ι., Δίκαιο και Internet, Αθήνα, 2003, σελ. 210.

καταλογισμού στον λογαριασμό του οποιασδήποτε συναλλαγής, που έγινε παρά τη βούλησή του, καθώς και κάθε σφάλματος ή άλλης ανωμαλίας στην τήρηση του λογαριασμού του και τέλος πρέπει να μην έχει καταγράψει τον μυστικό του κωδικό επί της κάρτας ή άλλου αντικειμένου που φυλάσσει ή μεταφέρει μαζί με την κάρτα (άρθρο 3 ΥΑ Ζ1-178). Συνεπώς, σε περίπτωση αυθαίρετης χρήσης της πιστωτικής κάρτας στο διαδίκτυο ο κάτοχος της, κατά κανόνα, δεν φέρει ευθύνη, ενώ αντίθετα η τράπεζα υποχρεώνεται να πληρώσει τον έμπορο χωρίς να αξιώσει το χρηματικό αντίτιμο από τον κάτοχο. Ωστόσο, όμως, μέχρι τη γνωστοποίηση στον εκδότη της απώλειας ή της κλοπής των στοιχείων της κάρτας, ο κάτοχός της ευθύνεται για τις ζημιές που έχει υποστεί συνεπεία αυτής μέχρι ενός ορίου που δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 150 ευρώ, εκτός κι αν από βαριά αμέλεια δεν έχει τηρήσει τις ως άνω υποχρεώσεις του ή έχει ενεργήσει από δόλο (άρθρο 4 παρ. 1 ΥΑ Ζ1-178).

Σε περίπτωση δε δόλιας χρήσης της κάρτας του μέσα στα πλαίσια σύμβασης εξ αποστάσεως δικαιούται να αξιώσει την ακύρωση της πληρωμής σύμφωνα με τις διατάξεις του ΑΚ, καθώς και την επαναπίστωσή του για τα ποσά που έχουν καταβληθεί ή την επιστροφή των ποσών αυτών (άρθρο 4 παρ. 11 εδ. β ν. 2251/1994).

Εκτός από το ειδικό νομοθετικό πλαίσιο, τα προβλήματα που προκύπτουν από την χρήση πιστωτικών καρτών μπορούν να ρυθμιστούν και με τις Οδηγίες 87/102/ΕΟΚ και 90/88/ΕΟΚ για την καταναλωτική πίστη, οι οποίες παρέχουν επαρκή προστασία στους καταναλωτές-χρήστες των πιστωτικών καρτών, και με την Οδηγία 97/7/ΕΚ για τις συμβάσεις από απόσταση, η οποία αναγνωρίζει στον καταναλωτή το δικαίωμα υπαναχώρησης και επιρρίπτει το βάρος τέτοιων κινδύνων στον προμηθευτή.

Από την άλλη πλευρά, τα πιστωτικά ιδρύματα λαμβάνουν ορισμένα τεχνολογικά μέτρα για την πρόληψη της χωρίς εξουσιοδότηση χρησιμοποίησης πιστωτικών καρτών από τρίτους και της επέμβασης στην ιδιωτική σφαίρα (με τη συλλογή προσωπικών δεδομένων), τα οποία συνδέονται κυρίως με την ανάπτυξη διαφόρων συστημάτων ασφαλείας που κρυπτογραφούν τα στοιχεία της κάρτας. Το συνηθέστερο είναι το σύστημα SSL (Secure Sockets Layer), το οποίο κρυπτογραφεί αυτόματα τον αριθμό κάθε πιστωτικής κάρτας, χωρίς όμως να προϋποθέτει αναγνώριση της ταυτότητας του δικαιούχου. Ένα άλλο σύστημα ασφαλείας, που χρησιμοποιούν τα πιστωτικά ιδρύματα, είναι το SET (Secure Electronic Transaction), όπου σε αυτό ο καταναλωτής χρησιμοποιεί την ψηφιακή υπογραφή και τα στοιχεία της πιστωτικής του κάρτας κλειδώνονται με τη χρησιμοποίηση αλγορίθμου.

Η δεύτερη γενιά μέσων πληρωμής στο Διαδίκτυο, η πληρωμή με ηλεκτρονικά μέσα ή ηλεκτρονικό μεσολαβητή, είναι απλά η πληρωμή κατά την οποία κάποια επιχείρηση έχει αναλάβει το ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ του αγοραστή και του πωλητή προϊόντων και ηλεκτρονικών υπηρεσιών στο Διαδίκτυο. Η εταιρία αυτή έχει συνάψει σύμβαση με καθένα από αυτούς, γνωρίζει τα προσωπικά στοιχεία και τα στοιχεία της πιστωτικής κάρτας του μελλοντικού αγοραστή, τα οποία του έχουν κοινοποιηθεί με ασφαλή τρόπο πριν τη σύναψη της σύμβασης. Στη συνέχεια του χορηγεί ένα μυστικό κωδικό, που θα επιτρέπει την αναγνώριση του κατά τις ηλεκτρονικές του συναλλαγές. Ο πωλητής-πελάτης ελέγχει την ύπαρξη σύμβασης μεταξύ της εταιρίας αυτής και του μελλοντικού αγοραστή και αποστέλλει λογαριασμό για πληρωμή σε αυτή. Η εταιρία ακολούθως χρεώνει το λογαριασμό της κάρτας του αγοραστή-πελάτη της και όταν το πιστωτικό ίδρυμα που εξέδωσε την κάρτα, της καταβάλλει το ποσό, παρακρατεί το ποσό της προμήθειάς της για τη διαμεσολάβηση και το υπόλοιπο το αποδίδει στο δικαιούχο.

Η ηλεκτρονική πληρωμή μπορεί να λάβει ακόμη πιο εξελιγμένη τεχνολογική μορφή μέσω της έκδοσης του λεγόμενου «ηλεκτρονικού χρήματος» (e-money). Το «ηλεκτρονικό χρήμα» είναι το ιδανικό σύστημα για την πληρωμή προϊόντων μικρής αξίας και βασίζεται στην ανταλλαγή πραγματικού χρήματος σε μία τράπεζα με ηλεκτρονικό τρόπο-«κυβερνονομίσματα» (cybermoney). Τα «κυβερνονομίσματα» είναι εικονικά νομίσματα των οποίων η ύπαρξη πιστοποιείται από σχετικό λογισμικό. Με βάση το λογισμικό αυτό παρέχονται σε κάθε πωλητή ανά πάσα στιγμή πληροφορίες για την ύπαρξη υπολοίπου σε «κυβερνονομίσματα» του ενδιαφερόμενου αγοραστή-πελάτη.

Με άλλα λόγια, στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος συμπεριλαμβάνεται κάθε νομισματική αξία, η οποία αποθηκεύεται σε ένα ηλεκτρονικό μέσο, που βρίσκεται στην κατοχή του χρήστη και γίνεται αποδεκτή στις συναλλαγές ως μέσο πληρωμών. Η ηλεκτρονικά αποθηκευμένη αξία αγοράζεται από τον χρήστη και μειώνεται μετά από κάθε χρήση της για την πραγματοποίηση πληρωμών, ενώ το μέσο, στο οποίο αποθηκεύεται, μπορεί να είναι μια «έξυπνη» κάρτα με μαγνητική ταινία ή μικροσίπ ή η μνήμη ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή. Άρα, οι προπληρωμένες κάρτες πολλαπλών χρήσεων (e-rugse-ηλεκτρονικό πορτοφόλι) και τα προπληρωμένα προϊόντα λογισμικού, που είναι εγκατεστημένα στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή συνδεδεμένου με το διαδίκτυο (digital cash-ψηφιακά μετρητά) συγκαταλέγονται στο ηλεκτρονικό χρήμα¹⁸⁴.

Το ηλεκτρονικό χρήμα εκδίδεται μόνο από πρόσωπα ή επιχειρήσεις που εμπίπτουν στην έννοια του πιστωτικού ιδρύματος¹⁸⁵, όπως αυτή ορίζεται στην Οδηγία 2000/46/EK «για την ανάληψη, την άσκηση και την προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος». Τα ιδρύματα αυτά έχουν τη δυνατότητα να εγκαθίστανται ελεύθερα μέσω υποκαταστημάτων σε άλλα κράτη μέλη, σύμφωνα με την ενιαία άδεια λειτουργίας, που τους χορηγεί η αρμόδια εποπτική Αρχή του κράτους καταγωγής, ενώ οι δραστηριότητές τους δεν περιορίζονται στην έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος, καθώς αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση όλων των συναφών με το ηλεκτρονικό χρήμα, χρηματοπιστωτικών και μη, υπηρεσιών (άρθρο 1 παρ. 5 Οδηγίας 2000/46/EK).

VI. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Η προστασία του καταναλωτή στην ψηφιακή αγορά συνίσταται βασικά στην προστασία του από ζητήματα που αφορούν την καταναλωτική σύμβαση, καθώς οι διαδικτυακές συναλλαγές διενεργούνται κυρίως με τη σύναψη συμβάσεων μεταξύ των προμηθευτών αγαθών ή υπηρεσιών και των χρηστών. Το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι και αυτό μία μορφή εμπορίου και συνεπώς, οι χρήστες που δραστηριοποιούνται στο χώρο του νοούνται ως καταναλωτές και εύλογα απολαμβάνουν την προστασία του δικαίου των καταναλωτών. Με άλλα λόγια, στο ηλεκτρονικό εμπόριο τυγχάνουν εφαρμογής όλες οι κοινοτικές οδηγίες (κοινοτικό δίκαιο) και οι εθνικές διατάξεις για την προστασία του καταναλωτή που αφορούν το παραδοσιακό εμπόριο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εδραιώνει την προστασία των καταναλωτών με μια σειρά Οδηγιών: την Οδηγία 85/374/ΕΟΚ για την ευθύνη λόγω ελαττωματικών προϊόντων,

¹⁸⁴ Βλ. Σιδηρόπουλο Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, 2003, σελ.25.

¹⁸⁵ "Πιστωτικό Ίδρυμα": επιχείρηση, της οποίας η δραστηριότητα συνίσταται στην αποδοχή καταθέσεων ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων από το κοινό και στη χορήγηση πιστώσεων για ίδιο λογαριασμό (άρθρο 1, σημείο 1, πρώτο εδάφιο, Οδηγία 2000/46/EK).

την Οδηγία 93/13/ΕΟΚ που προβλέπει τις καταχρηστικές ρήτρες, την Οδηγία 87/102/ΕΟΚ για την καταναλωτική πίστη, την Οδηγία 97/7/ΕΟΚ για τη σύναψη συμβάσεων από απόσταση, τις Οδηγίες 84/450/ΕΟΚ και 97/36/ΕΟΚ για τη διαφήμιση, καθώς και την Οδηγία 1999/44/ΕΚ, η οποία συμπληρώνει και αναμορφώνει το δίκαιο της πώλησης, ώστε να καλύπτει τις ηλεκτρονικές συναλλαγές.

Σε εθνικό επίπεδο, όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες διαθέτουν νομοθετική υποδομή για την προάσπιση των δικαιωμάτων του χρήστη-καταναλωτή¹⁸⁶. Στην Ελλάδα ισχύει ο Νόμος 2251/94 για την «Προστασία των καταναλωτών», ο οποίος περιέχει διατάξεις για τις συμβάσεις από απόσταση (άρθρο 4), που εφαρμόζονται και στην περίπτωση του ηλεκτρονικού εμπορίου.

1. Προστασία του καταναλωτή κατά τις γενικές διατάξεις του δίκαιου της πώλησης

Η προστασία του καταναλωτή επιτυγχάνεται σε πρώτο επίπεδο με τα άρθρα περί πώλησης του Αστικού Κώδικα (ΑΚ), καθώς και με το άρθρο 5 του ν. 2251/1994, τα οποία τροποποιήθηκαν με το ν. 3043/2002, και είναι πλέον δυνατό να εφαρμοστούν και στις ηλεκτρονικές συμβάσεις που συνάπτονται μέσω του διαδικτύου, με την προϋπόθεση βέβαια ότι εφαρμοστέο δίκαιο σε αυτές είναι το ελληνικό.

Στο φάσμα των καινοτομιών που επήλθαν από την τροποποίηση του ΑΚ, ιδιαίτερα σημαντική είναι η διαφοροποίηση του καθεστώτος περί της ευθύνης του πωλητή για πραγματικά ελαττώματα¹⁸⁷ και για έλλειψη συμφωνηθέντων ιδιοτήτων. Ειδικότερα, η ευθύνη αυτή του πωλητή¹⁸⁸, η οποία είχε καθιερωθεί από τον ΑΚ ως αντικειμενική ευθύνη (δηλ. ανεξάρτητη από πταίσμα του), αλλά και ως εγγυητική ευθύνη¹⁸⁹ προερχόμενη από τη σύμβαση, μετατρέπεται στο εξής σε κανονική συμβατική υποχρέωση. Αυτό σημαίνει ότι, σύμφωνα με το νέο άρθρο 534 ΑΚ, ο πωλητής υποχρεούται να παραδώσει το πράγμα με τις συνομολογημένες ιδιότητες και χωρίς πραγματικά ελαττώματα. Αναφορικά με αυτό, σημειώνεται ότι καταργείται η περιοριστική πρόταση ότι ο πωλητής ευθύνεται μόνο για τα ελαττώματα «που αναιρούν ή μειώνουν ουσιαστικά την αξία ή τη χρήση του πράγματος» (ουσιώδη ελαττώματα).

Ο προμηθευτής, επομένως, θεωρείται ότι δεν εκπληρώνει την υποχρέωσή του, όταν υπάρχουν πραγματικά ελαττώματα στο πράγμα που παραδίδει, αλλά και όταν απουσιάζουν από αυτό συνομολογημένες ιδιότητες, καθώς σύμφωνα με το νέο άρθρο 535 ΑΚ το πράγμα πρέπει να ανταποκρίνεται στη σύμβαση. Στο άρθρο αυτό

¹⁸⁶ Ενδεικτικά, στη Γαλλία ισχύει ο νόμος της 10^{ης} Ιανουαρίου 1978 για την προστασία και την πληροφόρηση των καταναλωτών, ο νόμος της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1995 και τα άρθρα 1603, 1610, 1611, 1641-1645 του γαλλικού Αστικού Κώδικα, ενώ στην Αγγλία ισχύει ο Sales of Goods Act του 1979, ο Sale and Supply of Goods Act του 1994, ο Supply of Goods and Services Act του 1982, ο Unfair Contract Terms Act του 1977, η Mail Transaction Order του 1979 και ο Consumer Protection Act του 1987. Στη Γερμανία ισχύει ο Haustuewiderrufsgesetz για τις συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος, ο Fernabsatzgesetz του 2000 για τις συμβάσεις από απόσταση και ο AGBGesetz για τις καταχρηστικές ρήτρες.

¹⁸⁷ Πραγματικό ελάττωμα είναι κάθε προς το χειρότερο παρέκκλιση του πράγματος από την ομαλή ή συμφωνημένη κατάστασή του. Για παράδειγμα, πραγματικά ελαττώματα αποτελούν το βάρος, το χρώμα, το μέγεθος, η έκταση, τα υλικά από τα οποία είναι κατασκευασμένο το πράγμα, κ.λπ. Βλ. Ν. Δημαρά, Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, 1998, σ. 190-191

¹⁸⁸ Σημειώτέον ότι στην έννοια του πωλητή συμπεριλαμβάνεται φυσικά και εκείνος που δραστηριοποιείται μέσω του διαδικτύου.

¹⁸⁹ Εγγυητική ευθύνη του πωλητή σημαίνει ότι, ο πωλητής ευθύνεται λόγω της ύπαρξης του πραγματικού ελαττώματος ή της έλλειψης της συμφωνηθείσας ιδιότητας και όχι λόγω παραβίασης υποχρέωσής του. Δημαρά Ν., οπ.π., σ. 191-192.

αναφέρονται ενδεικτικά τέσσερα κριτήρια, τα οποία συγκεκριμενοποιούν την έλλειψη συμμόρφωσης στους όρους της σύμβασης και αρκεί ένα από αυτά για να στηρίξει την μη συμμόρφωση του πωλητή στις υποχρεώσεις του¹⁹⁰.

Συνακόλουθα, σύμφωνα με το νέο άρθρο 537 ΑΚ, το ελάττωμα ή η έλλειψη συνομολογημένης ιδιότητας που διαπιστώνεται εντός έξι μηνών από την παράδοση του πράγματος τεκμαίρεται ότι υπήρχε στον κρίσιμο χρόνο της παράδοσης του αγαθού στον αγοραστή. Ο πωλητής ευθύνεται ανεξάρτητα από υπαιτιότητά του όταν κατά το κρίσιμο αυτό χρονικό διάστημα λείπει η συμφωνηθείσα ιδιότητα ή υπάρχει πραγματικό ελάττωμα, με την προϋπόθεση όμως ότι ο αγοραστής κατά τη σύναψη της σύμβασης δεν γνώριζε ότι το πράγμα δεν ανταποκρίνεται στη σύμβαση και ούτε συνέβαλε με οποιονδήποτε τρόπο ή είχε κάποια ανάμειξη στο γεγονός αυτό.

Με την τροποποίηση του άρθρου 540 ΑΚ προσαρμόζεται ο Αστικός Κώδικας στα προβλεπόμενα στην Οδηγία δικαιώματα, καθώς στη νέα του μορφή το άρθρο αυτό αναγνωρίζει ένα πρόσθετο δικαίωμα στον αγοραστή, σε περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής του πωλητή, το δικαίωμα διόρθωσης. Με άλλα λόγια, ο αγοραστής δικαιούται σε μια τέτοια περίπτωση ή να μειώσει το τίμημα ή να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση (εφόσον δεν πρόκειται για επουσιώδες ελάττωμα) ή να απαιτήσει τη διόρθωση ή αντικατάσταση του πράγματος. Τα δικαιώματα αυτά ασκούνται εναλλακτικά από τον αγοραστή, ενώ παράλληλα υπάρχει σαφής πρόβλεψη για τη δυνατότητα σωρευτικής άσκησης του δικαιώματος αποζημίωσης στις περιπτώσεις έλλειψης της συνομολογημένης ιδιότητας (κατά βάση αντικειμενική ευθύνη) ή σε περίπτωση υπαίτιας παροχής ελαττωματικού προϊόντος (543 ΑΚ)¹⁹¹.

Τα άρθρα 546-553 ΑΚ δεν διαφοροποιήθηκαν ουσιαστικά με την τροποποίηση, απλώς επαναδιατυπώθηκαν με πιο άρτιο τρόπο και εφαρμόζονται στις συμβάσεις πώλησης που καταρτίζονται μέσω του διαδικτύου.

Περαιτέρω, η μεγαλύτερη προστασία που παρέχεται στον καταναλωτή με τη νέα ρύθμιση εκδηλώνεται με την επιμήκυνση του χρόνου παραγραφής των δικαιωμάτων του από έξι μήνες σε δύο χρόνια για τα κινητά και από δύο χρόνια σε πέντε για τα ακίνητα (άρθρο 554 ΑΚ). Στη συνέχεια, στο άρθρο 555 ΑΚ προσδιορίζεται ο χρόνος έναρξης της παραγραφής, ο οποίος αρχίζει από την παράδοση του πράγματος στον αγοραστή, ανεξάρτητα από το εάν εκείνος ανακαλύψει το ελάττωμα ή την έλλειψη της ιδιότητας αργότερα.

Όσον αφορά τις περιπτώσεις αποκλεισμού επίκλησης της παραγραφής από τον πωλητή προστέθηκε στο νέο άρθρο 557 ΑΚ η περίπτωση αποσιώπησης με δόλο (δόλιας παράλειψης ανακοίνωσης) του ελαττώματος ή της έλλειψης της συνομολογημένης ιδιότητας.

¹⁹⁰ Σύμφωνα με το νέο άρθρο 535 ΑΚ «Ο πωλητής δεν εκπληρώνει την κατά το προηγούμενο άρθρο υποχρέωση του, αν το πράγμα που παραδίδει στον αγοραστή δεν ανταποκρίνεται στη σύμβαση και ιδίως αν:

1. δεν ανταποκρίνεται στην περιγραφή που έχει γίνει από τον πωλητή ή στο δείγμα ή στο υπόδειγμα που ο πωλητής είχε παρουσιάσει στον αγοραστή
2. δεν είναι κατάλληλο για το σκοπό της συγκεκριμένης σύμβασης και ιδιαίτερα για τη σύμφωνα με το σκοπό αυτό συμφωνημένη ειδική χρήση
3. δεν είναι κατάλληλο για τη χρήση για την οποία προορίζονται συνήθως πράγματα της ίδιας κατηγορίας
4. δεν έχει την ποιότητα ή την απόδοση που ο αγοραστής ευλόγως προσδοκά από τα πράγματα της ίδιας κατηγορίας λαμβάνοντας υπόψη και τις δημόσιες δηλώσεις του πωλητή, του παραγωγού ή του αντιπροσώπου του, στο πλαίσιο ιδίως της σχετικής διαφήμισης ή επισήμανσης εκτός αν ο πωλητής δεν γνώριζε ή δεν όφειλε να γνωρίζει τη σχετική δήλωση».

¹⁹¹ Στα άρθρα 544 και 545 ΑΚ αναφέρονται οι περιπτώσεις, στις οποίες ο αγοραστής δεν δικαιούται να ζητήσει αποζημίωση. Συγκεκριμένα, εάν «η συνομολογημένη ιδιότητα υπήρχε κατά τη σύναψη της σύμβασης αλλά έπαυσε να υπάρχει χωρίς υπαιτιότητα του πωλητή πριν μεταβεί ο κίνδυνος στον αγοραστή», αλλά και εάν «ο αγοραστής παρέλαβε το πράγμα χωρίς επιφύλαξη γνωρίζοντας το ελάττωμα ή την έλλειψη της συνομολογημένης ιδιότητας», τότε αποκλείεται το δικαίωμα αποζημίωσης.

Επίσης, δεν έγινε αποδεκτή από το νόμο η καθιέρωση μιας σύντομης προθεσμίας εντός της οποίας ο αγοραστής θα μπορούσε να ενημερώσει τον πωλητή για το ελάττωμα (ή την έλλειψη ιδιότητας), επειδή κρίθηκε ότι κάτι τέτοιο θα περιορίζε τα δικαιώματα του αγοραστή, αλλά αντίθετα στο άρθρο 558 ΑΚ προβλέπεται ότι ο αγοραστής μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματα του και μετά την εκπνοή του χρόνου παραγραφής, εφόσον ειδοποιήσει τον πωλητή κατά το κρίσιμο διάστημα.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναμόρφωση των διατάξεων του άρθρου 559 ΑΚ, όπου αναφέρεται ότι η παροχή εγγύησης από τον πωλητή ή τρίτο ενισχύεται ως ενοχική δέσμευση και περιλαμβάνει όλους τους όρους που δηλώνονται στην εγγύηση ή στη σχετική διαφήμιση, καθώς και των διατάξεων των άρθρων 332 και 334 ΑΚ, που ρυθμίζουν τις απαλλακτικές ρήτρες. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 332 ΑΚ για τις απαλλακτικές ρήτρες από ελαφριά αμέλεια προστέθηκαν δύο ειδικότερες περιπτώσεις, η απαγόρευση συνομολόγησης απαλλακτικής ρήτρας υπό τη μορφή γενικών όρων συναλλαγής και η απαγόρευση απαλλαγής για την περίπτωση προσβολής αγαθών που απορρέουν από την προσωπικότητα και ιδίως της ζωής, της υγείας, της ελευθερίας ή της τιμής (παρ. 2). Παράλληλα, προβλέπεται ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί ή να περιοριστεί η ευθύνη από δόλο ή βαριά αμέλεια του οφειλέτη, αλλά και ότι στο εξής ακόμη και σε περίπτωση πταίσματος του βοηθού εκπλήρωσης αναγκαστικά επιβαρύνεται ο οφειλέτης με την ευθύνη για τον δόλο ή τη βαριά αμέλεια αυτού, καθώς και με την ευθύνη του για ελαφρά αμέλεια στις περιπτώσεις της παραγράφου 2 του νέου 332 ΑΚ. Τέλος, στο άρθρο 334 παρ. 2 ΑΚ ορίζεται ότι επιτρέπεται να συμφωνηθούν απαλλακτικές ρήτρες ως προς την ευθύνη του πωλητή (οφειλέτη) σε κάθε άλλη περίπτωση εκτός εκείνων που αναφέρονται στο άρθρο 332 ΑΚ.

Όπως προείπαμε, με το ν. 3043/2002 τροποποιείται το άρθρο 5 του ειδικού νόμου περί προστασίας του καταναλωτή (ν. 2251/1994), ώστε να προσαρμοστεί στα άρθρα 6 παρ. 2-5 και 7 εδ. 1 και παρ. 2 της Οδηγίας 1999/44/ΕΚ, ενώ επίσης αλλάζει και ο τίτλος του άρθρου σε «πώληση καταναλωτικών αγαθών και εγγυήσεις», για να επισημανθεί ότι η διάταξη αυτή δεν εστιάζεται μόνο στην εξυπηρέτηση μετά την πώληση. Ως εκ τούτου, στο άρθρο αυτό οριοθετούνται ορισμένοι νέοι κανόνες, που πρέπει να πληρούνται σε κάθε περίπτωση παροχής εγγύησης, οι οποίοι αφορούν κυρίως τον τρόπο διατύπωσης της εγγύησης (γραπτώς ή όχι, κατανοητό ύφος, γλώσσα, κ.α.), τα στοιχεία που περιλαμβάνει (επωνυμία εγγυητή, διάρκεια και τοπική έκταση ισχύος της εγγύησης, κτλ), αλλά και τη συμφωνία της με τις αρχές της καλής πίστης και την απουσία από αυτήν υπέρμετρων ρητρών εξαιρέσεων (άρθρο 5 παρ. 3 ν. 2251/1994). Στη συνέχεια (άρθρο 5 παρ. 4) προβλέπεται ότι η παράβαση των διατάξεων αυτών δεν θίγει το κύρος της εγγύησης και ότι ο καταναλωτής μπορεί να την επικαλεστεί και να απαιτήσει την τήρησή της.

Συνεπώς, όσον αφορά τις ηλεκτρονικές συμβάσεις, ο αγοραστής-χρήστης προστατεύεται κατ' αρχάς από τις γενικές διατάξεις του δικαίου της πώλησης, καθώς το παραδοσιακό αυτό δικαίο συμμορφώθηκε στις επιταγές της κοινοτικής νομοθεσίας και μπορεί πλέον να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες του σύγχρονου μοντέλου αγοραστή.

2. Συμβάσεις με Γενικούς Όρους Συναλλαγών (ΓΟΣ) – Νόμος 2251/94

Οι συμβάσεις που συνάπτονται στο Διαδίκτυο είναι ως επί το πλείστον συμβάσεις που καταρτίζονται με προκαθορισμένους γενικούς όρους συναλλαγών

(ΓΟΣ). Η νέα αυτή μορφή συμβάσεων ευνοεί τον οικονομικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο, ο οποίος βρίσκεται σε θέση ισχύος, καθώς προδιατυπώνει τους όρους της σύμβασης και παρέχει στον αντισυμβαλλόμενο τη δυνατότητα απλώς να αποδεχτεί ή όχι τη σύμβαση.

Ο νόμος 2251/1994 εφαρμόζεται αναλογικά και στις ηλεκτρονικές συμβάσεις, εφόσον όμως συντρέχουν δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, ο χρήστης του Διαδικτύου πρέπει να ταυτίζεται με την έννοια του καταναλωτή, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 παρ. 4 του νόμου, όπου «καταναλωτής είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών, εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους». Κατά κανόνα, στην εικονική-ηλεκτρονική αγορά του Διαδικτύου τα προσφερόμενα αγαθά και υπηρεσίες απευθύνονται στο σύνολο του καταναλωτικού κοινού των χρηστών. Στην περίπτωση, όμως, που πρόκειται για εξατομικευμένη προσφορά αγαθού ή υπηρεσίας σε συγκεκριμένο χρήστη, - μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος, για παράδειγμα, - τότε ο χρήστης αυτός δεν ανταποκρίνεται στον παραπάνω ορισμό και δεν μπορεί να θεωρηθεί καταναλωτής. Δεύτερο απαραίτητο στοιχείο για την κατάφαση της ιδιότητας του καταναλωτή είναι ο χρήστης του Διαδικτύου να αποτελεί τον τελικό αποδέκτη των υπηρεσιών ή προϊόντων που διακινούνται ηλεκτρονικά. Με άλλα λόγια, ο χρήστης δεν μπορεί να αγοράζει προϊόντα ή υπηρεσίες από την διαδικτυακή αγορά, απασκοπώντας να τα μεταβιβάσει αυτούσια ή κατόπιν επεξεργασίας, ή να παραχωρήσει την χρήση τους ή ακόμη και να τα χρησιμοποιήσει για λογαριασμό ή όφελος τρίτου προσώπου¹⁹².

Γενικοί όροι των συναλλαγών είναι αυτοί που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων, απευθύνονται, δηλαδή, σε απεριόριστο αριθμό καταναλωτών, δεν διαπραγματεύονται ατομικά και ο καταναλωτής μπορεί να τους αποδεχθεί σαν σύνολο θέτοντας την υπογραφή του στο τέλος του κειμένου. Ο ν. 2251/1994 για την προστασία των καταναλωτών ρυθμίζει τη λειτουργία τους και ορίζει τις προϋποθέσεις για τη σύννομη χρησιμοποίησή τους.

Στις ηλεκτρονικές συμβάσεις οι γενικοί όροι των συναλλαγών είναι δεσμευτικοί για τους καταναλωτές και κατά την χρήση αυτών είναι απαραίτητο να τηρούνται τα εξής: α) ο πωλητής-προμηθευτής οφείλει ρητά να υποδείξει την ύπαρξή τους πριν τη σύναψη της σύμβασης, β) ο καταναλωτής πρέπει να έχει τη δυνατότητα πραγματικής γνώσης της ύπαρξης αυτών των όρων (π.χ. μέσω ενός link) και γ) να μην χρησιμοποιούνται καταχρηστικοί γενικοί όροι των συναλλαγών (π.χ. όροι που περιορίζουν την ευθύνη του προμηθευτή για καλυμμένα ελαττώματα του προϊόντος).

Αναλυτικότερα, η υπόδειξη των ΓΟΣ πρέπει να είναι ρητή, με την έννοια ότι ο προμηθευτής οφείλει να επιστήσει την προσοχή του καταναλωτή και να του επισημάνει, κατά τρόπο που να μην καταλείπει αμφιβολίες, ότι η σύμβαση διέπεται από συγκεκριμένους ΓΟΣ. Στο σημείο αυτό, δεν απαιτείται να υπεισέλθει ο προμηθευτής σε λεπτομέρειες σχετικά με το περιεχόμενο των όρων, παρά μόνο να υπογραμμίσει την ύπαρξη τους. Ωστόσο, για να καταστεί εφικτό ο καταναλωτής να αποκτήσει πραγματική γνώση του περιεχομένου των ΓΟΣ (το οποίο επίσης άπτεται της ευθύνης του προμηθευτή), οι γενικοί όροι πρέπει να προβάλλονται σε κεντρικό σημείο του ηλεκτρονικού εγγράφου ή να επισημαίνονται με σύνδεσμο (link) και γενικά, να είναι κατανοητοί στον καταναλωτή¹⁹³. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 2251/94, σε περίπτωση που ο καταναλωτής κατά την σύναψη της σύμβασης

¹⁹² Για την έννοια του καταναλωτή βλ. Περάκη Ε., Η έννοια του καταναλωτή κατά το νέο νόμο 2251/1994, ΔΕΕ 1995, σ. 32.

¹⁹³ Για παράδειγμα, εάν ο προμηθευτής είναι ελληνική επιχείρηση και απευθύνεται σε Έλληνες χρηστές-καταναλωτές, τότε οι ΓΟΣ πρέπει να είναι διατυπωμένοι στη ελληνική γλώσσα.

αγνοούσε ανυπαίτιώς τους ΓΟΣ και ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε τη ύπαρξή τους ή του στέρησε την δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους, τότε οι όροι αυτοί δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή .

Η δυνατότητα που παρέχεται στον καταναλωτή για την περίπτωση όπου υπάρχουν καταχρηστικοί όροι είναι η ακυρότητα της σύμβασης (αρ. 181 ΑΚ). Όμως, ο ν. 2251/1994 αρ. 2 παρ. 8 δεν παρέχει στον προμηθευτή τη δυνατότητα ακυρότητας ολόκληρης της σύμβασης για αυτό το λόγο. Ο ίδιος νόμος αναγνωρίζει στον καταναλωτή το *δικαίωμα πληροφόρησης* πριν τη σύναψη της σύμβασης, καθώς και το *δικαίωμα υπαναχώρησής* του από τη σύμβαση μέσα σε ορισμένη προθεσμία χωρίς περαιτέρω έξοδα. Γενικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται και στις καταναλωτικές συμβάσεις που συνάπτονται στο Διαδίκτυο, εφόσον ο τόπος κατάρτισης ή εκτέλεσης της σύμβασης είναι η Ελλάδα, έστω και αν δεν έχει επιλεγεί ως εφαρμοστέο δίκαιο της σύμβασης το ελληνικό (άρθρο 2 παρ. 9 ν. 2251/1994).

3. Συμβάσεις από απόσταση

Η ελληνική νομοθεσία για την προστασία του συμβαλλόμενου-καταναλωτή συμπληρώνεται και εμπλουτίζεται με την Οδηγία 97/7/ΕΚ, που αφορά τις συμβάσεις από απόσταση και η οποία περιέχει ρυθμίσεις που μπορεί να αποτελέσουν το νομικό «οδηγό» για τις διαδικτυακές συναλλαγές εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εναρμόνιση του εθνικού μας δικαίου με την Οδηγία έγινε βάσει της Υπουργικής Απόφασης Ζ1-496 της 7.12.2000 που τροποποίησε το άρθρο 4 του ν. 2251/1994.

Ως σύμβαση από απόσταση ορίζεται κάθε σύμβαση, που αφορά αγαθό ή υπηρεσία και συνάπτεται στα πλαίσια ενός συστήματος προμήθειας αγαθών ή παροχής υπηρεσιών από απόσταση, το οποίο οργανώνεται από τον προμηθευτή χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη φυσική παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή, με την χρησιμοποίηση τεχνικής επικοινωνίας από απόσταση για τη διαβίβαση της πρότασης για σύναψη της σύμβασης και της αποδοχής (άρθρο 4 παρ. 1 εδ. α ν. 2251/1994, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 παρ. 1 Υ.Α. Ζ1496/2000). Ως μέσα τεχνικής επικοινωνίας θεωρούνται, όπως ορίζει η παραπάνω διάταξη αλλά και το παράρτημα 1 της Οδηγίας, το εικονοτηλέφωνο, το videotext (μικροϋπολογιστής με πληκτρολόγιο ή οθόνη αμφίδρομης επικοινωνίας), το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), η τηλεομοιοτυπία (fax) και πολλά άλλα.

Κατά την υπουργική απόφαση και την Οδηγία, ως προμηθευτής νοείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο κατά την άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή, ενώ ως καταναλωτής λογίζεται κάθε φυσικό πρόσωπο, που ενεργεί για λόγους που δεν εμπίπτουν στα πλαίσια της επαγγελματικής δραστηριότητας και αποτελεί τον τελικό αποδέκτη της παροχής αγαθών ή υπηρεσιών.

Σε αντίθεση με το ν. 2251/1994, η Οδηγία 97/7/ΕΚ δεν μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή, εάν πρόκειται για διαδικτυακές συμβάσεις που αφορούν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (τραπεζικές και ασφαλιστικές εργασίες, επενδυτικές υπηρεσίες, κ.α.) ή για συμβάσεις που διαπραγματεύονται δικαιώματα επί ακινήτων (π.χ. κατασκευή και πώληση ακινήτου), εξαιρουμένης της μισθώσεως. Από το προστατευτικό πεδίο των άρθρων 4, 5, 6 και 7 παρ. 1 της Οδηγίας εξαιρούνται οι συμβάσεις για την προμήθεια τροφίμων, ποτών ή άλλων αγαθών τρέχουσας οικιακής κατανάλωσης, τα οποία παραδίδονται στον καταναλωτή κατ' οίκον από διανομέα, καθώς και οι

συμβάσεις παροχής υπηρεσιών με κράτηση που έχουν ως αντικείμενο μεταφορές, κατάλυμα, σίτιση και ψυχαγωγία¹⁹⁴ (άρθρο 3 της Οδηγίας και 4 παρ.13 ν. 2251/1994).

Για την εγκυρότητα της καταναλωτικής σύμβασης από απόσταση, σύμφωνα με το άρθρο 4 της Οδηγίας και το νέο άρθρο 4 παρ. 2 του ν. 2251/1994, απαιτείται πριν από τη σύναψη της να ενημερώνεται ο καταναλωτής κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, τηρουμένων των αρχών της καλής πίστης κατά τις εμπορικές συναλλαγές, για τα ακόλουθα κυρίως στοιχεία: α) την ταυτότητα του προμηθευτή, καθώς και τη γεωγραφική του διεύθυνση (σε περίπτωση σύμβασης που προβλέπει προκαταβολή), β) τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των προς πώληση αγαθών ή υπηρεσιών, γ) την τιμή, την ποσότητα των αγαθών, τις δαπάνες μεταφοράς και το ΦΠΑ, εφόσον δεν συμπεριλαμβάνεται στην τιμή, δ) τον τρόπο πληρωμής, παράδοσης και εκτέλεσης της σύμβασης, ε) τη διάρκεια ισχύος της προσφοράς ή της τιμής, στ) το δικαίωμα υπαναχώρησης, ζ) το κόστος χρησιμοποίησης του μέσου επικοινωνίας εξ αποστάσεως, δηλαδή του Διαδικτύου, εφόσον υπολογίζεται με βάση άλλη εκτός των βασικών τιμολογίων, με την επιφύλαξη της παρ. 3 του παρόντος άρθρου¹⁹⁵ και η) την ελάχιστη διάρκεια ισχύος της σύμβασης στην περίπτωση συμβάσεων που επιτελούνται διαρκώς ή περιοδικώς. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή εάν δεν τηρηθούν οι παραπάνω όροι πληροφόρησης του καταναλωτή προβλέπεται ποινή ακυρότητας υπέρ του καταναλωτή.

Παράλληλα με το νόμο 2251/1994 και την Οδηγία 97/7/ΕΚ, εφαρμόζονται συμπληρωματικά ορισμένες διατάξεις της Οδηγίας 2000/31/ΕΚ, καθώς η κατάρτιση με ηλεκτρονικά μέσα σύμβασης από απόσταση πώλησης αγαθών ή παροχής υπηρεσιών συνιστά «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας». Έτσι, βάσει της Οδηγίας αυτής προστίθενται κάποιοι επιπλέον όροι πληροφόρησης των καταναλωτών, όσον αφορά την προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών μέσω του Διαδικτύου. Ως εκ τούτου, ο καταναλωτής πρέπει να έχει απαραίτητα στη διάθεσή του στοιχεία που του επιτρέπουν την άμεση επικοινωνία με τον προμηθευτή, όπως είναι η ηλεκτρονική του διεύθυνση, το εμπορικό μητρώο στο οποίο είναι εγγεγραμμένος ο προμηθευτής, τον αριθμό καταχώρησής του αν είναι καταχωρημένος σε μητρώο, καθώς και τα στοιχεία της αρμόδιας εποπτεύουσας αρχής, αν η δραστηριότητα του προμηθευτή υπόκειται σε καθεστώς έγκρισης (άρθρο 5 παρ.1 Οδηγίας 2000/31/ΕΚ). Επιπρόσθετα, επιβάλλεται και η πληροφόρηση του καταναλωτή για λεπτομέρειες που σχετίζονται με τη σύναψη της σύμβασης, όπως τα τεχνικά στάδια που προηγούνται της σύναψης, η ύπαρξη δυνατότητας πρόσβασης σε αυτήν και εντοπισμού και διόρθωσης σφαλμάτων, οι γλώσσες στις οποίες μπορεί να καταρτιστεί η σύμβαση, κ.α. (άρθρο 10 παρ.1 Οδηγίας 2000/31/ΕΚ)¹⁹⁶.

Περαιτέρω, καθιερώνεται η υποχρέωση του προμηθευτή να αποστείλει με ηλεκτρονικά μέσα στον καταναλωτή, αμέσως μετά την λήψη της παραγγελίας και το αργότερο μέχρι τη στιγμή της παράδοσης, «επιβεβαίωση» με τη μορφή εγγράφου (αποδεικτικό παραλαβής της παραγγελίας) ή άλλου μόνιμου υποθέματος¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Κατά συνέπεια, τα άρθρα 4, 5, 6, και 7 παρ.1 δεν εφαρμόζονται ούτε στην πώληση ταξιδιωτικών πακέτων μέσω του Διαδικτύου. Ωστόσο, οι καταναλωτές ταξιδιωτικών υπηρεσιών προστατεύονται αυτοτελώς με βάση τις διατάξεις του π.δ.339/1996.

¹⁹⁵ Στο άρθρο 4 παρ. 3 του ν. 2251/1994 ορίζεται ότι «ο καταναλωτής δεν επιβαρύνεται με τις δαπάνες της επικοινωνίας από απόσταση για τη διαβίβαση της αποδοχής ή για την εκτέλεση της υπηρεσίας, εκτός αν αυτό αναφέρεται σαφώς στην πρόταση για σύναψη σύμβασης».

¹⁹⁶ Οι επιπρόσθετοι αυτοί όροι που ορίζει η Οδηγία 2000/31/ΕΚ δεν εφαρμόζονται στην περίπτωση συμβάσεων που συνάπτονται μέσω ανταλλαγής ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail) ή ισοδύναμων ατομικών επικοινωνιών (άρθρο 10 παρ. 4 Οδηγίας 2000/31/ΕΚ).

¹⁹⁷ Στο σημείο αυτό, αναφέρεται η διχογνωμία που υπάρχει σχετικά με το εάν η ύπαρξη ιστοσελίδας στο διαδίκτυο ή η αποστολή ηλεκτρονικής επιστολής (e-mail) μπορούν να εκληφθούν ως μόνιμο υπόθεμα ευρισκόμενο στη

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 9 του ν. 2251/1994, στην «επιβεβαίωση» αυτή που λαμβάνει ο καταναλωτής επιβάλλεται, με ποινή ακυρότητας υπέρ του καταναλωτή, να αναφέρονται, πέρα από τις πληροφορίες που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, τα εξής: η επωνυμία και η διεύθυνση του πιο προσιτού για τον καταναλωτή καταστήματος του προμηθευτή, ο τρόπος καταβολής του τιμήματος (όροι πίστωσης, πληρωμή με δόσεις) και οι όροι εξασφάλισης, πληροφορίες σχετικά με την εξυπηρέτηση μετά την πώληση, οι υφιστάμενες εμπορικές εγγυήσεις και οι όροι καταγγελίας της σύμβασης (σε συμβάσεις αορίστου χρόνου ή διάρκειας μεγαλύτερης του ενός έτους), ενώ τέλος, πρέπει να προβλέπεται το δικαίωμα υπαναχώρησης και να περιλαμβάνεται σε χωριστό έντυπο, υπόδειγμα της δήλωσης υπαναχώρησης.

Όσον αφορά το δικαίωμα υπαναχώρησης η Οδηγία 97/7/ΕΚ ορίζει την προθεσμία αναιτιολόγητης υπαναχώρησης¹⁹⁸ σε επτά εργάσιμες μέρες για τον καταναλωτή-χρήστη του διαδικτύου (άρθρο 6), ενώ ο νόμος 2251/1994 την ορίζει σε δέκα εργάσιμες μέρες (άρθρο 4 παρ.10). Όμως, και στις δύο περιπτώσεις η προθεσμία αυτή τρέχει για τα αγαθά από την ημέρα της παραλαβής τους και για τις υπηρεσίες από την ημερομηνία σύναψης της σύμβασης. Εάν όμως ο προμηθευτής δεν έχει τηρήσει τις υποχρεώσεις, που επιβάλλει το άρθρο 4 παρ. 9 του ν. 2251/94, η προθεσμία άσκησης του δικαιώματος παρατείνεται και γίνεται τρίμηνη (άρθρο 6 Οδηγίας 97/7ΕΚ και άρθρο 4 παρ. 10 ν. 2251/94).

Σύμφωνα με το άρθρο 7 της παραπάνω Οδηγίας (αλλά και σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 4 παρ. 8 του ν. 2251/94) ο προμηθευτής υποχρεούται, εάν δεν προβλέπεται προθεσμία εκτέλεσης, να παραδώσει την παραγγελία εντός τριάντα (30) ημερών από την επομένη της διαβίβασης της παραγγελίας.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ρύθμιση του άρθρου 8 της Οδηγίας που έχει προνοήσει για την διασφάλιση των συμφερόντων του καταναλωτή σε περίπτωση που χρησιμοποιηθεί δολίως πιστωτική κάρτα στις εν λόγω διαδικτυακές συμβάσεις και του δίνει τη δυνατότητα να ακυρώσει την πληρωμή και να απαιτήσει την επαναπίστωση για τα καταβεβλημένα ποσά ή την επιστροφή των ποσών αυτών.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί η διάταξη του άρθρου 10 της Οδηγίας, η οποία απαγορεύει την χωρίς συναίνεση του καταναλωτή χρησιμοποίηση τεχνικών επικοινωνίας (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) για την πρόταση σύναψης σύμβασης¹⁹⁹, προκειμένου να προστατευτεί η ιδιωτική του ζωή. Ακριβώς η διάταξη αυτή περιέχεται και στο νόμο 2251/1994 στο άρθρο 4 παρ.6.

Όλες οι άνω διατάξεις (ν. 2251/94 και Οδηγία 97/7/ΕΚ) έχουν ισχύ, όταν η σύμβαση έχει στενό σύνδεσμο με την Ελλάδα ή άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου - Ε.Ο.Χ.), ακόμη και εάν έχει επιλέγει το δικαίωμα τρίτης χώρας ως συμβατικό δικαίωμα²⁰⁰(άρθρο 12 Οδηγίας και άρθρο 4 παρ. 12 ν. 2251/94).

διάθεση του καταναλωτή. Την άποψη ότι αποτελούν μόνιμο υπόθεμα αποδέχεται ο Ι. Καράκωστας, βλ. «Δίκαιο και Internet», 2003,σ. 227, βλ. όμως αντίθετα Θ. Σιδηρόπουλο, «Το δικαίωμα του Διαδικτύου», σ. 10 και παρ.13 Αιτιολογικού Οδηγίας 97/7/ΕΚ.

¹⁹⁸ Σημειώνεται ότι σε περίπτωση υπαναχώρησης ο καταναλωτής δεν επιβαρύνεται με κανένα άλλο έξοδο, παρά μόνο με το κόστος επιστροφής των προϊόντων.

¹⁹⁹ Βλ. σχετικά και στην «ανεπιθύμητη διαφήμιση» (spamming).

²⁰⁰ Για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου διατυπώνεται η επιφύλαξη να μην έχουν θεσπιστεί ειδικότερες κοινοτικές διατάξεις, για ορισμένες συμβάσεις εξ' αποστάσεως, που να ορίζουν διαφορετικά (άρθρο 4 παρ. 12 ν. 2251/94).

4. Η εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών

Είναι πλέον γεγονός ότι η φυσιογνωμία του εμπορίου διεθνώς έχει διαφοροποιηθεί, καθώς αυτό έχει εισέλθει σε μια νέα φάση επιχειρηματικής δραστηριότητας, την αποκαλούμενη «νέα οικονομία». Στα πλαίσια της νέας αυτής επιχειρηματικής πραγματικότητας, έχει αναπτυχθεί και διαδοθεί ιδιαίτερα η παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου, αφού ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον κυβερνοχώρο επιλέγουν αυτόν τον τομέα ως αντικείμενο απασχόλησής τους.

Ωστόσο, η πολυπλοκότητα της εξ αποστάσεως εμπορίας χρηματοοικονομικών υπηρεσιών σε συνδυασμό με την ανάγκη προστασίας των καταναλωτών επιβάλλουν τη δημιουργία ειδικού νομικού καθεστώτος για την ρύθμιση των ζητημάτων αυτών. Για το σκοπό αυτό, εκδόθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2002 η Οδηγία 2002/65/EK «σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και την τροποποίηση των Οδηγιών 90/619/ΕΟΚ, 97/7/EK και 98/27/EK». Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα, δηλαδή ο καταναλωτής δεν μπορεί να παραιτηθεί από τα δικαιώματα που του απονέμονται, και αφορούν κάθε τραπεζική, επενδυτική, ασφαλιστική υπηρεσία που παρέχεται μέσα στο πλαίσιο ενός οργανωμένου από τον προμηθευτή συστήματος εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών (άρθρο 2 Οδηγίας 2002/65/EK).

Στο άρθρο 3 της Οδηγίας αναφέρεται η υποχρέωση πληροφόρησης του καταναλωτή, πριν από τη σύναψη της σύμβασης. Η πληροφόρηση αυτή πρέπει να περιλαμβάνει την ταυτότητα και τα στοιχεία του προμηθευτή, τη συνολική τιμή της παρεχόμενης υπηρεσίας και τους τρόπους πληρωμής, το κόστος που συνεπάγεται η χρήση των τεχνικών μέσων τηλεπικοινωνίας, τα προβλεπόμενα σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης, την ελάχιστη διάρκεια της σύμβασης, εφόσον η υπηρεσία παρέχεται σε μόνιμη βάση ή περιοδικά, τη λύση της σύμβασης και γενικά το εφαρμοστέο δίκαιο και τις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες που ρυθμίζουν τη σύμβαση. Παράλληλα, ορίζει ότι πρέπει να γίνεται σαφές ότι οι πληροφορίες αυτές εξυπηρετούν εμπορικό σκοπό και επιπλέον πρέπει να παρέχονται με γνώμονα την αρχή της καλής πίστης και της προστασίας των ατόμων, που είναι ανίκανοι προς δικαιοπραξία.

Ακόμη, επισημαίνεται ότι οι συμβατικοί όροι είναι απαραίτητο να αποτυπώνονται σε κάποιο σταθερό μέσο, στο οποίο ο καταναλωτής θα έχει την δυνατότητα πρόσβασης προτού την αποδοχή-υπογραφή της σύμβασης (άρθρο 5 παρ. 2 Οδηγίας 2002/65/EK).

Το άρθρο 6 προβλέπει δικαίωμα υπαναχώρησης για τον καταναλωτή, το οποίο μπορεί να ασκήσει εντός 14 ημερών από την ημερομηνία σύναψης ή παραλαβής των συμβατικών όρων. Για συμβάσεις εξ' αποστάσεως με αντικείμενο ασφάλισης ζωής και ατομικές συντάξεις παρατείνεται η προθεσμία άσκησης του δικαιώματος σε 30 ημέρες (παρ. 1). Το δικαίωμα υπαναχώρησης δεν εφαρμόζεται 1) σε χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, των οποίων η τιμή διακυμαίνεται ανάλογα με την πορεία της κεφαλαιαγοράς και ο προμηθευτής δεν μπορεί να την επηρεάσει, όπως είναι οι συναλλαγματικές πράξεις ή η λήψη, διαβίβαση ή εκτέλεση εντολών σχετικά με μέσα της χρηματαγοράς, 2) σε βραχυπρόθεσμα ασφαλιστήρια συμβόλαια ταξιδίων και αποσκευών με διάρκεια μικρότερη του ενός μηνός, 3) σε συμβάσεις, των οποίων η εκτέλεση ολοκληρώθηκε, προτού ο καταναλωτής ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης και 4) σε ενυπόθηκα δάνεια, όπου το ποσό της χρηματοδότησης έχει ήδη μεταφερθεί στον πωλητή του ακινήτου αγαθού ή έχει συναφθεί έγκυρα σχετική συμβολαιογραφική πράξη (άρθρο 6 παρ. 2-3 Οδηγίας 2002/65/EK). Παράλληλα, η

Οδηγία επιτρέπει την καταγγελία της σύμβασης από τον καταναλωτή, χωρίς μάλιστα αυτός να επιβαρύνεται με έξοδα ή να φέρει οποιαδήποτε άλλη ευθύνη (άρθρο 11).

Περαιτέρω, ρυθμίζεται η διαδικασία εκκαθάρισης της συμβατικής σχέσης μετά την άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης από τον καταναλωτή (άρθρο 7 Οδηγίας 2002/65/EK).

Στο άρθρο 8 επίσης προασπίζονται τα δικαιώματα των καταναλωτών στα κράτη-μέλη, καθώς θεσπίζεται ότι σε περίπτωση παράνομης χρήσης της πιστωτικής τους κάρτας έχουν δικαίωμα να ακυρώσουν τις συναλλαγές και να εξαργυρώσουν όλα τα τιμολογημένα ποσά.

Επιπρόσθετα, απαγορεύεται η παθητική πώληση, η οποία συνίσταται στην χωρίς προηγούμενη παραγγελία του καταναλωτή παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, για την οποία αναμένεται άμεση ή μεταγενέστερη πληρωμή (άρθρο 9 Οδηγίας 2002/65/EK), καθώς και η χωρίς τη συναίνεση του καταναλωτή αυτόκλητη εμπορία υπηρεσιών μέσω αυτοματοποιημένων συστημάτων κλήσης (άρθρο 10 Οδηγίας 2002/65/EK). Ταυτόχρονα, η Οδηγία αυτή, όπως ορίζεται στο άρθρο 13, δίνει τη δυνατότητα σε διοικητικούς φορείς, δικαστικές αρχές, επαγγελματικές οργανώσεις και Ενώσεις Καταναλωτών να ζητούν την εφαρμογή των διατάξεων της και έτσι, να προστατεύουν με αποτελεσματικό τρόπο τους θιγόμενους καταναλωτές.

Με την έκδοση της εν λόγω οδηγίας και την ενσωμάτωση της στο εθνικό δίκαιο ολοκληρώνεται ουσιαστικά το νομικό πλέγμα προστασίας του καταναλωτή στις συμβάσεις εξ αποστάσεως. Οι λοιπές διαδικτυακές συναλλαγές, που δεν εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας της οδηγίας αυτής, (internet-banking, αγορά τίτλων, κ.τ.λ.) εναποθέτουν την ομαλή λειτουργία τους στο καθεστώς εμπιστοσύνης στο ηλεκτρονικό εμπόριο και της ασφάλειας δικαίου.

5. Η Διαφήμιση στο Internet

Το ιντερνέτ ξεκίνησε ως ένα ελεύθερο ακαδημαϊκό δίκτυο, γι' αυτό και πλέον έχει γίνει κοινός τόπος η άποψη ότι οι υπηρεσίες του πρέπει να παρέχονται δωρεάν, να είναι προσιτές σε όλους και να μην επιβάλλονται στεγανά ή περιορισμοί στους χρήστες του. Αυτός είναι και ο λόγος που μέχρι σήμερα, μόνο τα πολύ εξειδικευμένα sites έχουν καταφέρει να χρεώνουν για τη χρήση των υπηρεσιών τους, ενώ για όλους τους άλλους δικτυακούς παραγωγούς περιεχομένου η διαφήμιση αποτελεί την κύρια (και συχνά τη μοναδική) πηγή εσόδων. Ως εκ τούτου και λόγω της ανάγκης εύρεσης νέων πρωτοποριακών διαφημιστικών μέσων με χαμηλό κόστος και υψηλή απόδοση, αναπτύχθηκε η διαδικτυακή διαφήμιση, η οποία πραγματοποιείται είτε μέσω μίας ιστοσελίδας (www.), είτε μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail).

Η προστασία της διαφήμισης κατοχυρώνεται παγκοσμίως από ένα νομικό πλέγμα²⁰¹, το οποίο βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας έκφρασης και της ελευθερίας πληροφόρησης. Ωστόσο, οι εθνικές νομοθεσίες έχουν θεσπίσει περιορισμούς και απαγορεύσεις, που αφορούν τον τρόπο μετάδοσης διαφημιστικών μηνυμάτων συγκεκριμένων προϊόντων και υπηρεσιών. Το ζήτημα που τίθεται στο σημείο αυτό είναι ότι υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις, όπου το γενικό ρυθμιστικό πλαίσιο που

²⁰¹ Στην Ελλάδα η ελευθερία της διαφήμισης κατοχυρώνεται από τα άρθρα 5 παρ. 1 και 14 παρ. 1 του Συντάγματος. Στη Γερμανία η εμπορική διαφήμιση καλύπτεται πλήρως από το άρθρο 5 παρ. 1 εδ. 1 του Θεμελιώδους Νόμου, όπως αντίστοιχη προστασία υπάρχει και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Δανία, Ιρλανδία, Μεγ. Βρετανία, Πορτογαλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Ισπανία και Ιταλία). Επίσης, στην ΕΣΔΑ και στις ΗΠΑ προστατεύεται η διαφήμιση και αυτό αποδεικνύεται με μια σειρά σχετικών αποφάσεων Δικαστηρίου, ενώ στον Καναδά εφαρμόζεται σχετικά το άρθρο 8 - Charte Canadienne des droits et libertes de 1982.

ισχύει για τις διαφημίσεις στον τύπο, στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση ή σε άλλα μέσα επικοινωνίας, είναι αδύνατο να εφαρμοστεί στις διαδικτυακές διαφημίσεις. Παράδειγμα συνιστούν οι απαγορευτικές και περιοριστικές διατάξεις σχετικά με τη διαφήμιση προϊόντων καπνού, αλκοόλ, φαρμάκων, κ.λπ. που ισχύουν μόνο για τις ραδιοηλεκτρονικές μεταδόσεις, για τις οποίες και θεσπίστηκαν, και συνεπώς, η εφαρμογή τους στα πλαίσια του Διαδικτύου δεν είναι εφικτή. Οι ρυθμίσεις, που ισχύουν για τη διαφήμιση στην τηλεόραση ή το ραδιόφωνο καθίστανται συχνά ανεδαφικές για το Διαδίκτυο, του οποίου η λειτουργία στηρίζεται στην αμφίδρομη επικοινωνία και στην ενεργό συμμετοχή του χρήστη και όχι στην παθητική αποδοχή του θεατή/ακροατή.

Όμως, σε γενικές γραμμές, υφίσταται μια πληθώρα διατάξεων, οι οποίες τυγχάνουν εφαρμογής στη διαφήμιση γενικά, ακόμη και σ' αυτή που συντελείται μέσω του internet, και οι οποίες καλούνται να ρυθμίσουν νομικά καθημερινές σχέσεις στον κόσμο του διαδικτύου.

Ειδική ρύθμιση για την διαφήμιση στο χώρο του διαδικτύου περιέχεται για πρώτη φορά στην Οδηγία 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο στο άρθρο 2 περ. στ. Επίσης, είναι σημειωτέο πως αντί του όρου διαφήμιση χρησιμοποιείται ο όρος εμπορική επικοινωνία²⁰², ο οποίος είναι έννοια ευρύτερη από τη διαφήμιση που πραγματοποιείται με «παραδοσιακά», προ εποχής διαδικτύου, μέσα.

Το άρθρο 6 της Οδηγίας 2000/31 θέτει την υποχρέωση αναγνωρισιμότητας ως βασική προϋπόθεση νομιμότητας των εμπορικών επικοινωνιών. Ορίζει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι οι επικοινωνίες αυτές, καθώς και το φυσικό ή νομικό πρόσωπο για λογαριασμό του οποίου γίνεται η διαφήμιση, θα είναι σαφώς αναγνωρίσιμα, πράγμα που επιτυγχάνεται βέβαια με την τοποθέτηση της επωνυμίας στο διαφημιστικό banner²⁰³. Ανάλογα πρέπει να είναι διακριτά τα παραπάνω στοιχεία και στην άλλη επικρατούσα μορφή διαδικτυακής διαφήμισης, που είναι η εμπορική επικοινωνία μέσω e-mail. Επιπλέον, σαφώς αναγνωρίσιμη πρέπει να είναι και η διαφημιστική σκοπιμότητα όλων των μεθόδων, οι οποίες αποσκοπούν στην προσέλκυση πελατείας, όπως είναι οι προσφορές (εκπτώσεις, πριμ), οι προσφορές δώρων με τη συγκέντρωση κουπονιών, οι συμμετοχές σε κληρώσεις με δώρα αξίας κ.α., αλλά ταυτόχρονα, οφείλουν να παρουσιάζονται σαφώς και επακριβώς και οι όροι υπό τους οποίους μπορεί κανείς να επωφεληθεί από τις προσφορές ή να συμμετάσχει στους διαγωνισμούς αυτούς. Στην περίπτωση μάλιστα της απόστολής εμπορικής επικοινωνίας από μέλος νομοθετικά κατοχυρωμένου επαγγέλματος (π.χ. γιατρό, δικηγόρο, κλπ) θα πρέπει επιπρόσθετα να τηρούνται οι επαγγελματικοί όροι που θέτει ο νόμος ή οι αντίστοιχοι κώδικες δεοντολογίας, οι οποίοι διέπουν την ανεξαρτησία, την αξιοπρέπεια και το ήθος του επαγγέλματος, το επαγγελματικό απόρρητο και την πίστη προς τους πελάτες και τους συναδέλφους (άρθρο 8 παρ.1 Οδηγίας 2000/31/EK)²⁰⁴.

Όμως, όπως προαναφέρθηκε, εκτός από τις ειδικές διατάξεις για την προστασία της διαδικτυακής διαφήμισης, πολλές από τις γενικές ρυθμίσεις, που αφορούν στις διαφημίσεις είναι εφαρμοστέες στο χώρο του διαδικτύου.

Ως εκ τούτου, το άρθρο 9 του ν. 2251/1994²⁰⁵ που αφορά την αθέμιτη και παραπλανητική διαφήμιση, το οποίο θεσπίστηκε κατ' εφαρμογή της Οδηγίας

²⁰² Ως «εμπορική επικοινωνία» νοείται κάθε μορφή επικοινωνίας, που αποσκοπεί να προωθήσει άμεσα ή έμμεσα αγαθά, υπηρεσίες ή την εικόνα μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού ή ενός προσώπου που ασκεί εμπορική, βιομηχανική ή βιοτεχνική δραστηριότητα ή νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα.

²⁰³ banner : είναι διαφημιστικό μήνυμα σε μορφή «πλακάτ», που εμφανίζεται αναμεμιγμένο με το περιεχόμενο της ιστοσελίδας.

²⁰⁴ Σιδηρόπουλος Θ., Το Δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, σ.17

²⁰⁵ Το άρθρο 9 του ν. 2251/1994 παρατίθεται στο Παράρτημα.

84/450/ΕΟΚ, λόγω του γενικού χαρακτήρα των ρυθμίσεων του, τυγχάνει εφαρμογής και στις διαδικτυακές διαφημίσεις. Κατά το άρθρο 9 παρ. 2 «απαγορεύεται κάθε διαφήμιση, το περιεχόμενο ή η μορφή της οποίας προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει πλάνη στα πρόσωπα, στα οποία απευθύνεται ή στη γνώση των οποίων περιέρχεται και, εξαιτίας της πλάνης αυτής, μπορεί να επηρεάσει την οικονομική τους συμπεριφορά». Εκτός από την παραπλανητική διαφήμιση απαγορεύεται, σύμφωνα με την παράγραφο 5 του ίδιου άρθρου, και κάθε διαφήμιση που αντιτίθεται στα χρηστά ήθη (αθέμιτη διαφήμιση), ενώ στην παράγραφο 6 δίνονται τα χαρακτηριστικά των διαφημίσεων, που μπορούν να θεωρηθούν αθέμιτες.

Όσον αφορά τη συγκριτική διαφήμιση²⁰⁶ επιτρέπεται, μόνο εφόσον συγκρίνει με αντικειμενικό τρόπο τα ουσιώδη, συναφή και επιλεγμένα με αμεροληψία στοιχεία ανταγωνιστικών αγαθών ή υπηρεσιών και επιπλέον : α) δεν είναι παραπλανητική, β) δεν προκαλεί σύγχυση στην αγορά μεταξύ του διαφημιζόμενου και ανταγωνιστή, γ) δεν είναι υποτιμητική ή δυσφημιστική για τα ανταγωνιστικά προϊόντα, δ) δεν επιδιώκει κατά κύριο λόγο να επωφεληθεί από τη φήμη του σήματος του ανταγωνιστή, ε) για προϊόντα με ονομασία προέλευσης, αφορά σε κάθε περίπτωση προϊόντα με την ίδια ονομασία προέλευσης και στ) δεν παρουσιάζει ένα αγαθό ή μια υπηρεσία ως απομίμηση ή αντίγραφο αγαθού ή υπηρεσίας, που φέρουν σήμα κατατεθέν ή εμπορική επωνυμία (άρθρο 9 παρ. 8 ν. 2251/1994).

Είναι απαραίτητο να επισημανθεί πως παράλληλα με τα παραπάνω, ισχύουν και περιορισμοί που αφορούν στη διαφήμιση που απευθύνεται όχι σε καταναλωτές, αλλά σε επιχειρήσεις (σχέση business to business). Αυτή η κατηγορία παράνομων διαφημίσεων ρυθμίζεται με βάση το άρθρο 3 του νόμου 146/1914 «για τον αθέμιτο ανταγωνισμό», το οποίο αναφέρεται σε κάθε διαφήμιση που λαμβάνει τη μορφή ανακριβούς δήλωσης περί την ποιότητα, προέλευση και τιμολόγηση των εμπορευμάτων και είναι ικανή να παραγάγει την εντύπωση ιδιαίτερα ευνοϊκής προσφοράς. Συνεπώς και αυτή η μορφή διαφήμισης απαγορεύεται και φυσικά σε περίπτωση παράβασης γεννάται δικαίωμα αποζημίωσης της ζημιωθείσας επιχείρησης.

Τα σημαντικότερο πρόβλημα που δημιουργείται από τη νέα αυτή μορφή διαφήμισης είναι το λεγόμενο «spam» ή «junk mail», δηλαδή η ανεπιθύμητη αποστολή διαφημιστικών μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Το spamming συνιστά πρακτική που απαγορεύεται από τη Δεοντολογία του Internet (Netiquette) και από τη νομοθεσία των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, καθώς αντιτίθεται σε μεγάλο βαθμό στην προστασία των καταναλωτών και των προσωπικών τους δεδομένων και ενέχει κινδύνους όσον αφορά στην ασφάλεια των δικτύων.

Τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο της άμεσης διαφήμισης τείνει να λάβει διαστάσεις επιδημίας. Γι αυτό το λόγο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κατά καιρούς λάβει διάφορα μέτρα για την αντιμετώπιση του πολλαπλασιασμού των αυτόκλητων ηλεκτρονικών εμπορικών μηνυμάτων.

Ετσι, η Οδηγία σχετικά με τις εξ αποστάσεως συναλλαγές καθιερώνει το σύστημα του «opt-out», γνωρίζοντας στον καταναλωτή ότι μπορεί να κάνει σχετικό διάβημα και να εναντιωθεί στις μη αιτηθείσες επικοινωνίες σε ηλεκτρονική μορφή, σε αντίθεση με το σύστημα του «opt-in» σύμφωνα με το οποίο το spamming δεν επιτρέπεται παρά μόνο εάν ο καταναλωτής έχει δώσει προηγουμένως την

²⁰⁶ Τη συγκριτική διαφήμιση που αναφέρεται σε ειδική προσφορά ρυθμίζει η διάταξη του άρθρου 9 παρ.8^α του ν. 2251/1994, σύμφωνα με την οποία κάθε τέτοια διαφήμιση πρέπει να επισημαίνει με σαφή τρόπο την έναρξη και την λήξη της προσφοράς, καθώς και το ότι η ισχύς της εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα των προϊόντων ή υπηρεσιών, όπου αυτό απαιτείται.

συγκατάθεσή του. Αναφορά στο θέμα του spamming και στη διαδικασία εφαρμογής, καθώς και απαγόρευσής του γίνεται σε πολλά ευρωπαϊκά κείμενα. Ιδιαίτερα η Οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο (31/2000), επισημαίνει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επιλέξουν ανάμεσα στο opt-in ή στο opt-out, επιβάλλοντας όμως παράλληλα την τήρηση ενός καταλόγου opt-out. Τελικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ακολούθησε ολοφάνερα το δρόμο της χρήσης του συστήματος opt-in. Το 2002 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε την Οδηγία 2002/58/EK, στην οποία, εκτός των άλλων, θίγεται επίσης το ζήτημα της αποστολής αυτόκλητων διαφημιστικών email και fax και ορίζεται ότι οι υποψήφιοι παραλήπτες θα πρέπει να έχουν δώσει τη συγκατάθεσή τους (πολιτική opt-in).

Η μη ζητηθείσα εμπορική επικοινωνία μέσω e-mail (άμεση διαφήμιση) αντιμετωπίζεται από το ελληνικό δίκαιο με την απαγορευτική διάταξη του αρ. 9 του ν. 2251/1994 και από την Οδηγία της ΕΕ με την πρόβλεψη των λεγόμενων "μητρώων αποχής"²⁰⁷, τα οποία υποχρεούται να λαμβάνουν υπόψη τους οι αποστολείς των διαφημίσεων και να μην αποστέλλουν διαφημιστικά μηνύματα στους εκεί καταχωρημένους. Ειδικότερα, οι διατάξεις των παραγράφων 10-13 του άρθρου 9 (ν. 2251/1994) αποσκοπούν στην προστασία του καταναλωτή-χρήστη από τα ενοχλητικά διαφημιστικά μηνύματα που μεταδίδονται απευθείας μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, καθώς και από τη δυνατότητα χρησιμοποίησης προσωπικών του δεδομένων ή πληροφοριών κατά τη μετάδοση αυτή.

Πιο αναλυτικά, το άρθρο 9 παρ. 10 αναφέρει ότι η μετάδοση διαφημιστικού μηνύματος απευθείας στον καταναλωτή μέσω τηλεπικοινωνιακών ή άλλων ηλεκτρονικών μέσων επιτρέπεται μόνο αν συναινεί ρητά ο καταναλωτής (σύστημα opt-in). Η συναίνεση αυτή είναι αναγκαίο να αφορά στη συγκεκριμένη μορφή διαφήμισης. Εάν ο διαφημιζόμενος είχε στο παρελθόν συναλλακτικές σχέσεις με τον καταναλωτή-χρήστη και εκείνος του είχε γνωστοποιήσει την ηλεκτρονική του διεύθυνση ή του είχε ζητήσει πληροφορίες, το γεγονός αυτό, κατά κανόνα, δεν μπορεί να εκληφθεί ως συναίνεση. Κατά την παρ. 11 του άρθρου 9, και ανεξάρτητα από τον περιορισμό της προηγούμενης παραγράφου, ο προμηθευτής (διαφημιζόμενος) ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ενεργεί για λογαριασμό του (διαφημιστής) επιτρέπεται να κάνει χρήση στοιχείων ή πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα του καταναλωτή που περιήλθαν σε γνώση του: α) από προηγούμενες συναλλακτικές σχέσεις του με τον καταναλωτή, β) από γενικά προσιτές πηγές, όπως κατάλογο ή άλλα δημοσιευμένα στοιχεία, ή γ) από άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο, μόνο εφόσον ο καταναλωτής εγκρίνει ρητά τη μεταβίβαση των προσωπικών του στοιχείων για το σκοπό της άμεσης διαφήμισης. Κατά την ίδια διάταξη ο διαφημιστής υποχρεούται να αναφέρει στον καταναλωτή τον τρόπο με τον οποίο περιήλθαν στη γνώση του τα προσωπικά του στοιχεία. Στις περιπτώσεις των παραγράφων 10 και 11, ο αποστολέας των διαφημίσεων οφείλει να διακόψει κάθε μορφή άμεσης διαφήμισης και να διαγράψει τα προσωπικά στοιχεία του καταναλωτή, εφόσον αυτός το απαιτήσει (παρ. 12). Περαιτέρω, επιβάλλεται, γενικά, η άμεση διαφήμιση να γίνεται κατά τρόπο που να μην προσβάλλει την ιδιωτική ζωή του καταναλωτή (παρ. 13).

Την απαγόρευση του spamming αξιώνουν και οι ενώσεις καταναλωτών για την προστασία των μελών τους, οι ενώσεις των καταναλωτών του άρθρου 10 παρ. 9 για

²⁰⁷ Τα «μητρώα αποχής» ή αλλιώς οι «λίστες των Ροβινσώνων», που προβλέπονται από την Οδηγία 2000/31/EK (άρθρο 7 παρ.2) είναι μητρώα, που τηρούνται από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, και στα οποία εντάσσονται όσοι καταναλωτές δεν επιθυμούν να περιλαμβάνονται σε αρχεία, που έχουν ως σκοπό την προώθηση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών εξ αποστάσεως.

προστασία του καταναλωτικού κοινού και τα εμποροβιομηχανικά επιμελητήρια για προστασία των συντεχνιακών τους συμφερόντων (άρθρο 10 ν. 2251/1994).

VII. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές έχουν προσλάβει πλέον σήμερα τέτοια έκταση, ώστε δεν χρειάζεται να καταδειχθεί ειδικότερα η σημασία τους για το εμπόριο. Εξάλλου, το βάρος του ηλεκτρονικού εμπορίου συνεχώς αυξάνεται, τόσο στο πλαίσιο του διεθνούς εμπορίου όσο και σε αυτό του εθνικού, ενώ οι προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης του είναι εξαιρετικά ευνοϊκές. Ανάλογη με τη θέση του ηλεκτρονικού εμπορίου στη νέα οικονομία είναι και η σημασία της φορολογίας που επιβάλλεται σε αυτό. Οι κυβερνήσεις διεθνώς το θεωρούν ως μια σημαντική πηγή κρατικών εσόδων και γι' αυτό επιδιώκουν την νομική-φορολογική εκείνη προσέγγιση, που θα τους επιτρέψει να εισπράξουν ένα μέρος των προσόδων που προκύπτουν από αυτού του είδους τις συναλλαγές, μέσω της επιβολής φόρων και δασμών.

Η ιδιαιτερότητα του ηλεκτρονικού εμπορίου συνεπάγεται τη δημιουργία ειδικών ζητημάτων σχετικά με τη φορολόγησή του. Η υφιστάμενη φορολογική νομοθεσία δεν μπορεί να ανταποκριθεί πλήρως στις νέες συνθήκες, που επιβάλλει η νέα ψηφιακή οικονομία και το διαδίκτυο, και έτσι, η φορολόγηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών συχνά καθίσταται δυσχερής. Ο κύριος λόγος που δεν μπορεί το ισχύον φορολογικό πλαίσιο να εφαρμοστεί κατ' αναλογία στην ψηφιακή πραγματικότητα είναι ότι από το Διαδίκτυο απουσιάζουν δύο θεμελιώδεις αρχές, που διέπουν το φορολογικό δίκαιο: α) η αρχή της εδαφικότητας, φορολόγηση με βάση το δίκαιο του τόπου όπου μια επιχείρηση έχει εγκατασταθεί ή ασκεί τις δραστηριότητές της και β) η αρχή της υλικότητας, απαραίτητη προϋπόθεση φορολόγησης αποτελεί η υλική υπόσταση των προϊόντων και των υπηρεσιών που είναι αντικείμενο συναλλαγής.

Το ζήτημα πάντως της φορολόγησης των συναλλαγών που διενεργούνται μέσω του διαδικτύου είναι δισυπόστατο. Από τη μια μεριά αφορά στην άμεση φορολόγηση των επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται στο χώρο του διαδικτύου, και από την άλλη στην έμμεση φορολόγηση των προϊόντων ή υπηρεσιών, που παρέχονται με ηλεκτρονικά μέσα, δηλαδή στην καταβολή του ΦΠΑ. Το πρώτο επιλύεται με συνδυασμένη εφαρμογή των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας και των εκάστοτε διεθνών συμβάσεων για την αποφυγή της διπλής φορολογίας.

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα φορολογούνται οι εμπορικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται από ξένες επιχειρήσεις, που έχουν σταθερή εγκατάσταση στην Ελλάδα ή ενεργούν μέσω αντιπροσώπου με έδρα εντός της επικράτειας της (αρχή της εδαφικότητας) (άρθρο 100 ν. 2238/1994). Οι διατάξεις αυτές ωστόσο ισχύουν, κατά το ΔΕΚ (Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων), μόνο για οργανωμένα νομικά πρόσωπα, που διαθέτουν υλική υπόσταση και προσωπικό, ενώ δεν αφορούν επιχειρήσεις, οι οποίες διαθέτουν διακομιστή (server) στην Ελλάδα, αλλά πραγματική εγκατάσταση και κύρια οικονομική δραστηριοποίηση στην αλλοδαπή. Με άλλα λόγια, η εγκατάσταση από μια επιχείρηση ενός μηχανήματος ή άλλων πληροφοριακών μέσων σε μια χώρα δεν αρκεί, προκειμένου να της επιβληθούν άμεσοι φόροι στην χώρα αυτή.²⁰⁸

Το ζήτημα της επιβολής ΦΠΑ (έμμεση φορολογία) στις διαδικτυακές συναλλαγές περιπλέκεται, καθώς είναι δύσκολο να ακολουθηθεί μια κοινή φορολογική πολιτική, η

²⁰⁸ Βλ. Απόφαση ΔΕΚ της 4.7.1985, Berkholz/Finanzamt Hamburg-Mitte-Altstadt, Συλλ. Νομ. 1985, σ. 2251.

οποία όμως είναι απαραίτητη για την αποφυγή διακρατικού ανταγωνισμού. Εντούτοις, μεταξύ των κρατών-μελών υφίσταται ενιαία ευρωπαϊκή ρύθμιση μετά την ενσωμάτωση στο εσωτερικό τους δίκαιο των σχετικών κοινοτικών Οδηγιών.

Ειδικότερα, η παροχή πρόσβασης στο διαδίκτυο, ως τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία²⁰⁹, υπόκειται σε ΦΠΑ, όπως επίσης και τα αγαθά και υπηρεσίες, που απλά παραγγέλλονται και πληρώνονται μέσω του διαδικτύου. Σε αυτήν την τελευταία περίπτωση η επιβολή του ΦΠΑ δεν είναι δυσχερής, καθώς η παράδοση του παραγγελλμένου αγαθού ή υπηρεσίας γίνεται δια της φυσικής οδού (offline) και έτσι, η ηλεκτρονική συναλλαγή καταλήγει να είναι παρεμφερής με τις παραδοσιακές μορφές πώλησης. Αντίθετα, όταν πωλούνται προϊόντα σε άυλη μορφή και η εκτέλεση της παροχής (παράδοση) γίνεται μέσω διαδικτύου (online), π.χ. αγορά λογισμικού²¹⁰, ανακύπτει πρόβλημα στην διαδικασία καταβολής ΦΠΑ²¹¹, κυρίως λόγω της αδυναμίας προσδιορισμού του τόπου εγκατάστασης του προμηθευτή και του πελάτη. Κρίνεται επομένως εύλογα ότι για να ρυθμιστεί το θέμα της επιβολής έμμεσων φόρων στη νέα ψηφιακή αγορά απαιτείται η θεσμοθέτηση ειδικών νομοθετημάτων.

Για το σκοπό αυτό εκδόθηκε στις 7-5-2002 η Οδηγία 2002/38/ΕΚ «για την προσωρινή τροποποίηση της Οδηγίας 77/388/ΕΟΚ²¹², όσον αφορά το σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας που εφαρμόζεται στις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές υπηρεσίες και σε ορισμένες υπηρεσίες που παρέχονται ηλεκτρονικά», η οποία θεσπίζει ορισμένες κατευθυντήριες αρχές για την έμμεση φορολόγηση του ηλεκτρονικού εμπορίου. Στο άρθρο 9 παρ. 2 στ. ε αναφέρεται ότι όλες οι πωλήσεις (παραδόσεις) αγαθών και υπηρεσιών με ηλεκτρονικά μέσα (ηλεκτρονικό εμπόριο)²¹³ θεωρούνται ως παροχή υπηρεσιών και οφείλουν να φορολογηθούν στον τόπο της κατανάλωσής τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παροχή υπηρεσίας μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου δεν καθιστά οπωσδήποτε την υπηρεσία αυτή ηλεκτρονική.

Περαιτέρω, η Οδηγία διασαφηνίζει ότι οι υπηρεσίες αυτές υπόκεινται σε ΦΠΑ, μόνο εφόσον παρέχονται εξ επαχθούς αιτίας και αφορούν πελάτη-αποδέκτη εγκατεστημένο εντός κράτους μέλους της ΕΕ. Πιο αναλυτικά, κατά τα ορισθέντα στη δεύτερη παράγραφο του παραπάνω άρθρου (στο προστιθέμενο στοιχείο στ) θα πρέπει να ισχύουν τα εξής:

- Οι υπηρεσίες που παρέχονται από προμηθευτή (υποκείμενο στο φόρο) εγκατεστημένο στην ΕΕ²¹⁴ σε πελάτη-χρήστη (μη υποκείμενο στο φόρο) εγκατεστημένο στην ΕΕ θα υπόκεινται σε ΦΠΑ και ο τόπος φορολογίας θα είναι ο τόπος εγκατάστασης του πελάτη.

- Οι υπηρεσίες που παρέχονται από προμηθευτή εγκατεστημένο στην ΕΕ σε πελάτη-χρήστη μη εγκατεστημένο στην ΕΕ δε θα υπόκεινται στο ΦΠΑ της ΕΕ, αφού

²⁰⁹ Στις ΗΠΑ, αντίθετα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ισχύει διετές moratorium για τη μη επιβολή ΦΠΑ στην παροχή υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο, ενώ παραμένει εκκρεμές το ζήτημα της επιβολής άμεσων και έμμεσων φόρων στις εταιρείες, τα αγαθά και τις υπηρεσίες που διακινούνται μέσω του διαδικτύου, βλ. Internet Tax Freedom Act.

²¹⁰ Η Γαλλία, για παράδειγμα, επιτρέπει την επιβολή ΦΠΑ στις παροχές άυλων υπηρεσιών και εξομοιώνει τα ηλεκτρονικά τιμολόγια με τα χάρτινα. Επιβάλλει επίσης δασμούς μόνο στην εισαγωγή "υλικών" αγαθών από το εξωτερικό προς εκτέλεση "διαδικτυακής σύμβασης", για το λόγο ότι η "φόρτωση" (download) λογισμικού στην οθόνη με τη βοήθεια ξένου server δεν είναι δυνατό να δασμολογηθεί.

²¹¹ Σημειώτεον ότι ο ΦΠΑ επιβαρύνει τον τελικό καταναλωτή, ενώ υπόχρεος προς απόδοσή του είναι εκείνος που προβαίνει στην παράδοση του αγαθού ή της υπηρεσίας (άρθρο 1 παρ.4 Οδηγίας 2000/65).

²¹² Στην Κοινοτική Οδηγία 77/388/ΕΟΚ βασικά προβλέπεται ότι οι υπηρεσίες πολιτιστικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, αθλητικού, εκπαιδευτικού και γενικά, ψυχαγωγικού χαρακτήρα υπόκεινται σε ΦΠΑ στη χώρα της υλικής εκτέλεσής τους, δηλ. στη χώρα του χρήστη (αρ.9 παρ. 2).

²¹³ Συμπεριλαμβάνεται η δημιουργία και η φιλοξενία ιστοσελίδων, η παροχή λογισμικού, η επεξεργασία δεδομένων, κ.α

²¹⁴ Ως εγκαταστημένος υποκείμενος στο φόρο ορίζεται ο υποκείμενος στο φόρο που έχει την έδρα της οικονομικής του δραστηριότητας ή μόνιμη εγκατάσταση στο κοινοτικό έδαφος.

ο τόπος φορολογίας (τόπος εγκατάστασης του πελάτη-χρήστη) βρίσκεται εκτός της ΕΕ και άρα, ο προμηθευτής δεν υποχρεούται να αποδώσει ΦΠΑ.

- Για τις υπηρεσίες που παρέχονται από φορέα εγκατεστημένο στην ΕΕ σε πελάτη-χρήστη (ιδιώτη, εταιρία ή οργανισμό) μέσα στο ίδιο κράτος, ο τόπος παροχής-επιβολής ΦΠΑ είναι ο τόπος εγκατάστασης του προμηθευτή.

- Οι υπηρεσίες που παρέχονται από προμηθευτή μη εγκατεστημένο στην ΕΕ σε πελάτη-χρήστη (μη υποκείμενο στο φόρο) εγκατεστημένο στην ΕΕ θα υπόκεινται σε ΦΠΑ, γιατί ο τόπος φορολογίας είναι εντός της ΕΕ.

Για τους μη εγκατεστημένους υποκείμενους στο φόρο που παρέχουν ηλεκτρονικές υπηρεσίες σε μη υποκείμενο σε φόρο το άρθρο 1 παρ. 3 της Οδηγίας ορίζει ειδικό καθεστώς, σύμφωνα με το οποίο ο μη εγκατεστημένος υποκείμενος στο φόρο καταρχήν επιλέγει κράτος μέλος εγγραφής, στο οποίο δηλώνει την έναρξη των δραστηριοτήτων του ως υποκείμενου στο φόρο στο έδαφος της Κοινότητας. Κατόπιν, χορηγεί τις απαιτούμενες πληροφορίες και το κράτος μέλος εγγραφής του εκχωρεί προσωπικό αριθμό φορολογικού μητρώου. Ο εγκατεστημένος υποκείμενος στο φόρο υποβάλλει δηλώσεις φόρου προστιθέμενης αξίας ανά τρίμηνο και παράλληλα καταβάλλει τον φόρο αυτό. Για να επαληθεύσει την πιστότητα της δήλωσής του ο μη εγκατεστημένος υποκείμενος στο φόρο καταγράφει τα ακριβή στοιχεία των συναλλαγών, τα οποία διατίθενται με ηλεκτρονικά μέσα στο κράτος μέλος εγγραφής και στο κράτος μέλος κατανάλωσης²¹⁵, κατόπιν αιτήσεως τους (αρ.1 παρ. 3).

Συνακόλουθα, η οδηγία αυτή (άρθρο 2) δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη, υπό ορισμένες συνθήκες, να απαιτήσουν ή απλώς να αποδεχτούν από τους υποκείμενους σε φόρο την υποβολή δηλώσεων με ηλεκτρονικά μέσα σχετικά με την έναρξη, την μεταβολή ή την παύση των δραστηριοτήτων τους.

Με τις προαναφερθείσες ρυθμίσεις ουσιαστικά επιδιώκεται η ενίσχυση της εμπιστοσύνης των χρηστών και καταναλωτών, η βελτίωση των σχετικών υποδομών της ψηφιακής αγοράς, η βέλτιστη ανάπτυξη των πλεονεκτημάτων του ηλεκτρονικού εμπορίου, καθώς και η είσπραξη και αναδιανομή των φορολογικών εσόδων μέσω της ανάπτυξης ορθού μηχανισμού επιβολής φόρων.

Συμπερασματικά, σημειώνεται ότι πρέπει να αποδοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διευθέτηση των φορολογικών ζητημάτων του διαδικτύου, καθώς είναι αναγκαίο να διαφυλαχθεί το βασικό χαρακτηριστικό του, η ελευθερία. Δεν πρέπει βεβαίως ούτε να παραγνωρίζεται η ανάγκη επιβολής φορολογίας στις δράσεις που αναπτύσσονται στο διαδίκτυο, ούτε να μεταβάλλεται η ψηφιακή αγορά σε χώρο φορολογικής ασυδοσίας²¹⁶. Ωστόσο πρέπει να νομοθετηθούν οι ανάλογες φορολογικές ρυθμίσεις, ώστε η ανάγκη να διασφαλισθεί η υπαγωγή των διαδικτυακών δράσεων σε φορολογία, να μην οδηγήσει στην υιοθέτηση μηχανισμών υπέρμετρα περιοριστικών των ατομικών ελευθεριών, ιδίως με τη θέσπιση μέτρων συστηματικής καταγραφής και παρακολούθησης κάθε πρόσβασης στο διαδίκτυο.

²¹⁵ Κράτος μέλος κατανάλωσης είναι το κράτος, στο οποίο πραγματοποιείται η παροχή των ηλεκτρονικών υπηρεσιών, σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 2 στοιχείο σι, όπως προστέθηκε με την Οδηγία 2002/38 ΕΚ.

²¹⁶ Ενημερωτικά αναφέρεται ότι στη Διεθνή Υπουργική Σύνοδο της Οτάβα τον Οκτώβριο του 1998 ανακοινώθηκε ότι θα ισχύσει η αρχή της φορολογικής ουδετερότητας στο ηλεκτρονικό εμπόριο, η οποία συνίσταται στην ίση φορολογική μεταχείριση του εμπορίου εντός και εκτός διαδικτύου. Αυτό σημαίνει ότι το ηλεκτρονικό εμπόριο δεν μπορεί να τύχει χειρότερης φορολογικής μεταχείρισης από το κλασσικό εμπόριο, με την έννοια ότι δεν πρέπει να επιβληθεί ειδικός φόρος σε αυτό, ούτε όμως και καλύτερης φορολογικής μεταχείρισης, να απαλλάσσεται δηλαδή το ηλεκτρονικό εμπόριο από την επιβολή φόρων που επιβάλλονται στις κλασσικές μορφές εμπορίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Είναι γνωστό ότι το Διαδίκτυο αποτελεί μια παγκόσμια κοινότητα και έναν χώρο στον οποίο ασκούνται όλων των ειδών οι δραστηριότητες χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς. Ως εκ τούτου οι βιοτικές σχέσεις που αναπτύσσονται στο Διαδίκτυο διαφοροποιούνται, κυρίως λόγω των στοιχείων αλλοδαπότητας που τις χαρακτηρίζουν, και γεννούν την ανάγκη για αλλαγή του ισχύοντος ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, ώστε να ανταποκριθεί στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της νέας ψηφιακής πραγματικότητας.

Το πρόβλημα που ανακύπτει με το εφαρμοστέο δίκαιο στα πλαίσια του Διαδικτύου γίνεται εμφανές σε κάθε περίπτωση, που για παράδειγμα, τίθεται θέμα συμβατικής ή αδικοπρακτικής ευθύνης χρήστη του διαδικτύου.

Πάντως υφίστανται γενικές κατευθυντήριες γραμμές και κανόνες στο διεθνές δίκαιο, που στοχεύουν και επιδιώκουν τη διευθέτηση του εν λόγω ζητήματος. Ειδικότερα, το εφαρμοστέο δίκαιο επί των συμβατικών διαφορών καθορίζεται με βάση τις διατάξεις της Σύμβασης της Ρώμης (1980) «για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές», όταν πρόκειται για ενδοκοινοτική διαφορά, ενώ όταν πρόκειται για μη κοινοτική διαφορά με βάση τις εθνικές διατάξεις περί ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Αντίθετα το εφαρμοστέο δίκαιο επί αδικοπρακτικών ενοχών καθορίζεται μόνο με βάση τις διατάξεις του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου.

Σε συνδυασμό με τις συμβάσεις της Χάγης της 15/6/1955 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις διεθνούς χαρακτήρα πωλήσεις ενσώματων κινητών αντικειμένων, της 22/12/1986 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβάσεις διεθνούς πωλήσεως εμπορευμάτων, τις συμβάσεις της Χάγης της 17/1/1964 που θεσπίζουν ομοιόμορφο δίκαιο για την διεθνή πώληση ενσώματων κινητών αντικειμένων και τέλος της σύμβασης της Βιέννης²¹⁷ για τις συμβάσεις διεθνούς πωλήσεως εμπορευμάτων, συνθέεται ένα ικανό νομικό πλαίσιο ρύθμισης των συναπτόμενων στο Διαδίκτυο συμβάσεων.

Παρόλα αυτά δεν επαρκούν για την αποτελεσματική επίλυση όλων των ζητημάτων που προκύπτουν εξαιτίας της ειδικής αρχιτεκτονικής του Internet, το οποίο απαιτεί ανάλογες ειδικές ρυθμίσεις και θέσπιση νέων διεθνών συμβατικών κανόνων.

Βασικά τα προβλήματα εντοπισμού του εφαρμοστέου δικαίου στο Διαδίκτυο σχετίζονται κυρίως με τη νομική προσέγγιση των συμβατικών και αδικοπρακτικών ενοχών και της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων²¹⁸.

I. Εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές

Η σύναψη συμβάσεων πωλήσεως εξ αποστάσεως δεν είναι κάτι καινούργιο για τη νομική θεωρία. Στο παρελθόν έχουν αντιμετωπιστεί τέτοιες περιπτώσεις κατά την κατάρτιση συμβάσεων δια αλληλογραφίας με τέλεξ ή φαξ. Αντιστοίχως και στο

²¹⁷ Στην Ελλάδα κυρώθηκε με το ν. 2532/1997.

²¹⁸ Σημειώνεται ότι η πνευματική ιδιοκτησία εξετάζεται αυτοτελώς λόγω της φύσης των ενοχών, που μπορεί να είναι ή συμβατικές ή αδικοπρακτικές, και λόγω των ιδιαίτερων παραμέτρων του συγκεκριμένου θέματος.

Διαδίκτυο θα υπάρχουν πάντα δύο συμβαλλόμενοι που θα βρίσκονται τη στιγμή της κατάρτισης της σύμβασης σε διαφορετικά κράτη.

Σύμφωνα με τους σύγχρονους κανονισμούς του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, το δίκαιο που θα εφαρμοστεί στις συμβάσεις θα είναι εκείνο που ισχύει στον τόπο εγκατάστασης του πωλητή. Η θεωρία, από την άλλη, προτείνει να εφαρμόζεται στις συμβατικές ενοχές το δίκαιο που ισχύει στον τόπο εγκατάστασης του *server* δηλαδή του διακομιστή δεδομένων, δεδομένου ότι με την συμβολή του *server* γίνεται η πρόταση και η αποδοχή της σύμβασης.

Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, συνεπώς και στην Ελλάδα, το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές καθορίζεται βάσει των διατάξεων της Σύμβασης της Ρώμης (1980). όπως κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν. 1792/1988. Κατά τα οριζόμενα στη σύμβαση αυτή, ως εφαρμοστέο κρίνεται καταρχήν το δίκαιο, που τα μέρη έχουν επιλέξει (άρθρο 3 παρ. 1 Σύμβαση της Ρώμης). Ουσιαστικά δηλαδή εισάγεται ο κανόνας της απόλυτης ελευθερίας της βούλησης των συμβαλλομένων, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν οποιοδήποτε δίκαιο, αρκεί βέβαια να μην θίγονται κανόνες αναγκαστικού δικαίου του *forum*. Παρομοίως, οι χρήστες μπορούν να επιλέξουν και το δίκαιο που θα διέπει τη σχέση τους με τον παροχέα πρόσβασης.

Σε περίπτωση όμως έλλειψης συμφωνίας, εφαρμοστέο θα είναι το δίκαιο που συνδέεται στενότερα με τη σύμβαση (άρθρο 4 παρ. 1 Σύμβαση της Ρώμης). Εφαρμόζεται δηλαδή το δίκαιο της χώρας, όπου κατά το χρονικό διάστημα σύναψης της σύμβασης ο συμβαλλόμενος, που οφείλει τη χαρακτηριστική παροχή (αυτή που δεν είναι χρηματική), ή αλλιώς ο πωλητής είχε την κύρια διαμονή του ή εάν πρόκειται για νομικό πρόσωπο, την κεντρική διοίκησή του.

Από την άλλη μεριά στην περίπτωση διαφοράς μεταξύ καταναλωτών, που δεν είναι εγκατεστημένοι σε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης το εφαρμοστέο δίκαιο καθορίζεται με βάση τις εθνικές διατάξεις περί ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Ειδικότερα σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, εφαρμοστέο θα είναι καταρχήν το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη (άρθρο 25 εδ. α ΑΚ) ή σε αντίθετη περίπτωση το δίκαιο που αρμόζει στη σύμβαση με βάση το σύνολο των ειδικών συνθηκών (άρθρο 25 εδ. β ΑΚ).

Ειδική εξάλλου ρύθμιση προβλέπεται για τις καταναλωτικές διαφορές μεταξύ προσώπων εγκατεστημένων σε κράτη μέλη της ΕΕ στο άρθρο 5 παρ. 2 της Σύμβασης της Ρώμης. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι εφαρμοστέο θα είναι το δίκαιο της χώρας, όπου έχει τη συνήθη διαμονή του ο καταναλωτής, εκτός και αν έχει επιλέξει ρητά το δίκαιο άλλης χώρας, οπότε εφαρμόζονται μόνο οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου του τελευταίου, ώστε και στις δύο περιπτώσεις να μην στερείται ο καταναλωτής την προστασία του. Για να ισχύσει η διάταξη αυτή, προϋποθέτεται ο πωλητής να έχει προβεί σε κάθε αναγκαίο διάβημα για την πώληση των προϊόντων του, να έχει κάνει τη σχετική πρόταση ή να έχει λάβει την αντίστοιχη παραγγελία στον τόπο της συνήθους διαμονής του καταναλωτή.

Η ειδική αυτή ρύθμιση δεν τυγχάνει εφαρμογής στις συμβάσεις μεταφοράς και παροχής υπηρεσιών, που υποχρεωτικά παρέχονται στον καταναλωτή σε χώρα διαφορετική από εκείνη τη συνήθους διαμονής του. Ομοίως, καμία ειδική διάταξη δεν εφαρμόζεται όταν πρόκειται για διαφορές μεταξύ προσώπων μη εγκατεστημένων εντός της επικράτειας κράτους μέλους, οπότε ισχύουν οι γενικές διατάξεις περί συμβατικών ενοχών²¹⁹.

²¹⁹ Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, 2003, σ. 116-117.

II. Εφαρμοστέο δίκαιο στις αδικοπραξίες

Παραδείγματα τέλεσης αδικοπραξιών στο διαδίκτυο συνιστούν ο αθέμιτος ανταγωνισμός, η προσβολή της προσωπικής ζωής ή της εικόνας του ατόμου, η δυσφήμιση, το hacking, η μετάδοση ιών κ.λπ.

Εντούτοις, η διασυννοριακότητα του Διαδικτύου, που επιτρέπει την πρόσβαση στους χρήστες από όλα τα σημεία του πλανήτη, καθώς και η ανωνυμία που υπάρχει στο Διαδίκτυο, που συντελεί στην άμεση εξαφάνιση των ιχνών των παράνομων πράξεων καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολη την εξεύρεση του εφαρμοστέου δικαίου στην περίπτωση των αδικοπραξιών που λαμβάνουν χώρα στο Διαδίκτυο.

Το ζήτημα αυτό επαφίεται στους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του κάθε κράτους. Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο (άρθρο 26 ΑΚ), οι ενοχές από αδίκημα διέπονται από το δίκαιο του κράτους, όπου διαπράχθηκε το αδίκημα (*lex loci delicti*). Έτσι, προκύπτει ζήτημα προσδιορισμού του τόπου τέλεσης του αδικήματος και ειδικότερα τίθεται θέμα επιλογής ανάμεσα στα δίκαια των χωρών που εμπλέκονται στη διάπραξη του αδικήματος.

Οι σημαντικότερες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για τον καθορισμό του τόπου τέλεσης του διαδικτυακού αδικήματος είναι οι εξής τέσσερις:

- Η θεωρία του τόπου ενέργειας. Κατά τη θεωρία αυτή, ως τόπος τέλεσης του αδικήματος στο Διαδίκτυο θεωρείται ο τόπος, από όπου εισάγεται η ζημιογόνα πληροφορία στο Διαδίκτυο, ο τόπος δηλαδή, όπου βρίσκεται εγκατεστημένος ο αντίστοιχος διακομιστής-server. Η θεωρία αυτή πρέπει να απορριφθεί, επειδή διευκολύνεται η καταστρατήγηση του δικαίου, αφού ο χρήστης που διαπράττει το αδίκημα μπορεί να επιλέξει να φιλοξενηθεί σε διακομιστή εγκατεστημένο σε κράτος με επεικέστερη νομοθεσία.

- Η θεωρία του τόπου του αποτελέσματος. Σύμφωνα με αυτήν το ζημιογόνο γεγονός λαμβάνει χώρα στον τόπο, όπου η εν λόγω πληροφορία έγινε προσιτή. Όμως και αυτή η θεωρία, παρόλο που φαινομενικά ανταποκρίνεται καλύτερα στη διάρθρωση του διαδικτύου, εντείνει το φαινόμενο της άγρας δικαστηρίου (*forum shopping*). Με άλλα λόγια, επειδή η πρόσβαση στην πληροφορία είναι εφικτή από όλα σχεδόν τα κράτη, ο ενάγοντας έχει τη δυνατότητα να επιλέγει κάθε φορά το κράτος με το ευμενέστερο για τα συμφέροντά του νομοθετικό καθεστώς.

- Η μικτή θεωρία δέχεται ως τόπο τέλεσης του αδικήματος τον τόπο ενέργειας ή τον τόπο αποτελέσματος, ανάλογα με την επιλογή του αδικηθέντος. Και η μικτή θεωρία παρουσιάζει το πρόβλημα του *forum shopping*, που δυσχεραίνει τη θέση του εναγόμενου, γι' αυτό και δεν ενδείκνυται για εφαρμογή στο χώρο του διαδικτύου.

- Η θεωρία του βαρύνοντος τόπου, που εντοπίζει τον τόπο του αδικήματος στο κράτος, στο οποίο το τελευταίο εκδηλώνεται κατά την κύρια σημασία του. φαίνεται να είναι η κρατούσα θεωρία στην Ελλάδα, αλλά και στις ΗΠΑ, ενώ προάγεται η χρήση της και από τη Σύμβαση της Χάγης της 2/10/1973. Τα στοιχεία που υποδεικνύουν τον βαρύνων τόπο για την τέλεση της διαδικτυακής δικαιοπραξίας είναι κυρίως ο τόπος εισαγωγής των ζημιογόνων δεδομένων, ο τόπος όπου είναι εγκατεστημένος ο server, ο τόπος όπου έχει την έδρα ή την κατοικία ο ζημιώσας καθώς και ο τόπος της συνήθους διαμονής του ζημιωθέντα. Παρόλο όμως που η θεωρία αυτή αποτρέπει τη δυνατότητα καταστρατήγησης του δικαίου, τα ως άνω κριτήρια, με βάση τα οποία κρίνεται η βαρύτητα της σύνδεσης της εκάστοτε αδικοπραξίας με το δίκαιο του κάθε κράτους δεν καθορίζονται με ακρίβεια στο νόμο, αλλά εξαρτώνται από την κρίση του δικάζοντος δικαστή, γεγονός που εύλογα οδηγεί σε πληθώρα αντιφατικών αποφάσεων.

Ωστόσο το ζήτημα του εφαρμοστέου δικαίου στις αδικοπραξίες περιπλέκεται με την έκδοση της Οδηγίας 2000/31/ΕΚ, που πρεσβεύει την αρχή της χώρας προέλευσης και ορίζει ότι η ευθύνη του δράστη-φορέα παροχής υπηρεσιών κρίνεται βάσει της νομοθεσίας του κράτους της μόνιμης εγκατάστασής του. Παρομοίως, η τελευταία εκδοχή του Σχετικού Σχεδίου Κανονισμού «για το εφαρμοστέο δίκαιο στις αδικοπρακτικές ενοχές» προβλέπει ότι οι αδικοπραξίες που τελούνται μέσω του διαδικτύου θα ρυθμίζονται με βάση το δίκαιο του κράτους εγκατάστασης του δράστη-παρόχου υπηρεσιών, εκτός και αν σε κάποια περίπτωση συνάγεται ότι η αδικοπραξία συνδέεται ουσιωδώς στενότερα με άλλο κράτος, οπότε θα εφαρμόζεται το δίκαιο αυτού.

Συνεπώς, λόγω της πολυπλοκότητας του ζητήματος αυτού είναι επιβεβλημένο να προωθηθούν νέοι κανόνες και να αναζητηθεί το δίκαιο, που θα αρμόζει στο «κυβερνοαδίκημα».

III. Εφαρμοστέο δίκαιο σε ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Όσον αφορά τη ρύθμιση των ζητημάτων της πνευματικής ιδιοκτησίας στο Διαδίκτυο τίθεται επίσης ζήτημα προσδιορισμού του δικαίου που πρέπει να εφαρμόζεται σε αυτά και επιλογής μεταξύ των δικαίων της ιθαγένειας του δημιουργού, του τόπου πρωτοεμφάνισης του έργου, κ.λπ. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα λόγω και της άυλης υπόστασης του προστατευόμενου αντικειμένου, η πνευματική ιδιοκτησία μπορεί να προσβάλλεται ταυτοχρόνως σε πολλά κράτη και έτσι, καταλήγει να συνδέεται με ακόμη περισσότερα εθνικά δίκαια.

Η πνευματική ιδιοκτησία ρυθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις διεθνείς συμβάσεις, όπως είναι η σύμβαση της Βέρνης και η Παγκόσμια Σύμβαση, οι οποίες προτείνουν συγκεκριμένες λύσεις. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ανοιχτά ζητήματα, διότι συνεχώς προκύπτουν νέα προβλήματα από την εξάπλωση του Διαδικτύου και επιπλέον οι συμβάσεις αυτές δεν έχουν επικυρωθεί από όλες τις χώρες.

Στην Ελλάδα το εφαρμοστέο δίκαιο επί θεμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας διαμορφώνεται από το άρθρο 67 του ν. 2121/1993. Όπως ορίζει αυτό, εάν προκύπτει ζήτημα πνευματικής ιδιοκτησίας μεταξύ της Ελλάδας και μιας χώρας, με την οποία την συνδέει διεθνής σύμβαση, γίνεται εφαρμογή της σύμβασης αυτής. Σε περίπτωση όμως που δεν υπάρχει σχετική διεθνής σύμβαση, τότε εφαρμόζεται το άρθρο 67, σύμφωνα με το οποίο για για τα δημοσιευμένα έργα ισχύει το δίκαιο της χώρας, όπου το κάθε έργο έγινε για πρώτη φορά νομίμως προσιτό στο κοινό, ενώ τα αδημοσίευτα έργα διέπονται από το δίκαιο της ιθαγένειας του δημιουργού τους.

Ειδικό ρυθμιστικό πλαίσιο ισχύει για τα δημοσιευμένα μέσω του διαδικτύου έργα. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση που κάποιο έργο έχει ήδη δημοσιευθεί εκτός Διαδικτύου, τότε εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας, όπου πρωτοδημοσιεύθηκε το έργο μέσω παραδοσιακών μέσων (π.χ. μέσω του τύπου). Εάν πάλι δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά στο Διαδίκτυο, τότε τίθεται σε εφαρμογή το δίκαιο της χώρας, όπου είναι εγκατεστημένος ο διακομιστής-server, στον οποίο αποθηκεύεται το προστατευόμενο έργο.

Στο σημείο αυτό αναφέρεται ότι η παραπάνω ρύθμιση παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με την θεωρία της «εκπομπής»²²⁰ που αφορά στην δορυφορική ή

²²⁰ Σημειωτέον ότι η θεωρία της «εκπομπής» είναι η κρατούσα θεωρία όσον αφορά την δορυφορική ή καλωδιακή αναμετάδοση οπτικοακουστικών έργων και ορίζει ως εφαρμοστέο το δίκαιο της χώρας, από όπου εκπέμπεται το

καλωδιακή αναμετάδοση, παρά το γεγονός ότι στο Διαδίκτυο δεν υφίσταται η έννοια της «εκπομπής», αλλά της «παροχής δυνατότητας λήψης» δεδομένων²²¹.

σχετικό σήμα προς το δορυφόρο αναμετάδοσης, σε αντίθεση με την θεωρία της «λήψης», κατά την οποία εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της χώρας, που λαμβάνει το σήμα και παρουσιάζει το έργο στο κοινό.

²²¹ Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet, 2003, σ. 260.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ρύθμιση της συμπεριφοράς στο Internet προϋποθέτει κατάλληλες τεχνικές και δυνατότητες, αλλά και συγκερασμό των απόψεων. Καθίσταται ευκρινές ότι οι τυχόν ρυθμιστικές πρωτοβουλίες εξαρτώνται σε καίριο βαθμό από τη διαθέσιμη τεχνολογία, αλλά και από την συναινετική διάθεση των εμπλεκομένων φορέων, ιδίως στον τομέα της αυτορρύθμισης.

Στην Κοινωνία της Πληροφορίας είναι απαραίτητη η ανταλλαγή γνώσης μεταξύ της νομικής επιστήμης και της επιστήμης των υπολογιστών. Ειδικότερα, η αποτελεσματική ρύθμιση των νέων τεχνολογιών εξαρτάται αφενός από τη διάθεση των νομικών να χρησιμοποιούν νέες μεθόδους και αφετέρου από την προθυμία των επιστημόνων της πληροφορικής να κατανοήσουν τις απαιτήσεις της νομικής μεθόδου. Κυρίαρχη επιδίωξη δεν πρέπει να είναι η ανάδειξη των γνωστών σημείων επαφής και τριβής των δύο επιστημών, αλλά η κοινή κατανόηση των σχετικών εξελίξεων και στο δίκαιο και στην επιστήμη των υπολογιστών.

Όσον αφορά τη νομική προσέγγιση του ζητήματος ο νομοθέτης ανανεώνει και προσαρμόζει, όπου απαιτείται, τα δικαικά μέσα, ώστε να ανταποκρίνονται στις νέες προκλήσεις που θέτει το ραγδαία εξελισσόμενο τεχνολογικό περιβάλλον. Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα είναι να αναζητηθούν, με απαρέγκλιτο γνώμονα τις δημοκρατικές αρχές, διαδικασίες παραγωγής και εφαρμογής του δικαίου ταχείες, ευέλικτες και ανοιχτές.

Πέρα από την παρέμβαση του νομοθέτη που παραμένει αναγκαία, για να εξασφαλίσει την εξισορρόπηση των συμφερόντων, να διασφαλίσει ότι η Κοινωνία της Πληροφορίας θα ρυθμίζεται από τις αρχές της ισότητας και της ελευθερίας και να εγγυηθεί τη δημοκρατική δομή και προσανατολισμό της, γίνεται επιτακτική η ταυτόχρονη προώθηση της αυτορρύθμισης. Η χρησιμότητα της εκπόνησης δεσμευτικών κανόνων και από τους ίδιους τους συμμετέχοντες αποτελεί, σε συνδυασμό με την αντίστοιχη νομοθεσία και τους μηχανισμούς εφαρμογής που έχουν εισαχθεί, κατάλληλο εργαλείο προσδιορισμού και προστασίας των ποικίλων συμφερόντων.

Το Internet και η τεχνολογία των δικτύων έχουν παγκοσμιοποιήσει την επικοινωνία και τις αγορές και έχουν δημιουργήσει ένα πολυσύνθετο πλέγμα σχέσεων μεταξύ ιδιωτικών και κρατικών φορέων, που καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη κάθε μεμονωμένη εθνική προσπάθεια χάραξης και επιβολής πολιτικής.

Τα κράτη βέβαια μπορούν και σε τοπικό επίπεδο να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διευθέτηση των ζητημάτων που αναδύονται στο Διαδίκτυο. Η πολιτεία άλλωστε δεσμεύεται για τη συνεχή επανεξέταση του ρυθμιστικού και κανονιστικού πλαισίου, όπως και για την ενίσχυση του ρόλου των ρυθμιστικών αρχών με βάση τις συνεχείς, και συχνά απρόβλεπτες, εξελίξεις στην τεχνολογία, αλλά και τη διεθνή εμπειρία.

Ωστόσο, είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία, καθώς οι νομοθετικές απαντήσεις υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα. Η ουσιαστική λύση στα προβλήματα που ανακύπτουν από τη νέα αυτή διαδικτυακή τεχνολογία θα δοθεί μετά από διεθνείς πρωτοβουλίες και μέσα από διεθνείς συμβάσεις, καθώς και από την ίδια τεχνολογία. Άρα, βασικά το ζητούμενο είναι η παγκόσμια ρύθμιση του Διαδικτύου, η οποία θα ζυμωθεί μέσα από αργές και σύνθετες διαδικασίες και θα προκύψει, σταδιακά, στο μέλλον, ως προϊόν συμβιβασμών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΒΙΒΛΙΑ

- *Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου Ε.*, Ζητήματα από το δίκαιο της Πληροφορικής, 2002.
- *Αναγνωστοπούλου Δ.*, Προβλήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας από τη χρήση πολυμέσων στην κοινωνία των πληροφοριών, ΕΕΕυρΔ 1996. σ. 993.
- *Γεωργιάδης Α. Γεωργ.*, Σύναψη συμβάσεως μέσω του Διαδικτύου, 2003.
- *Γιαννόπουλος Γ.*, Ροή Πληροφοριών στο Διαδίκτυο (Τεχνολογία και Νομικές Ρυθμίσεις), 2002.
- *Γιαννόπουλος Θ.*, Όψεις και Προβλήματα Ηλεκτρονικής Εγκληματικότητας, ΝοΒ 1986, σελ. 170.
- *Δαγτόγλου Π.*, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Α΄, 1991, σ. 646.
- *Δημαράς Ν.*, Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, 1998.
- *Ιγγλεζάκης Δ. Ιωαν.*, Το νομικό πλαίσιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2003.
- *Καΐσης Α./Παρασκευόπουλος Ν.*, Προστασία Προσωπικών Δεδομένων, 2001.
- *Καλλινίκου Δ.*, Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet. Οδηγία 2001/29/ΕΚ, 2001.
- *Καλλινίκου Δ.*, Πνευματική Ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα στην κοινωνία των πληροφοριών, ΔΕΕ 1998.
- *Καράκωστας Ι.*, Δίκαιο και Internet : Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου, 2003.
- *Καράκωστας Ι.*, Προσωπικότητα και Τύπος, 2000.
- *Καράκωστας Ι.*, Το Δίκαιο των ΜΜΕ, 1998, σ. 186 και σ. 193.
- *Κουμάντος Γ.*, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2000, σ. 218.
- *Μανιώτης Δ.*, Η ψηφιακή υπογραφή ως μέσο διαπίστωσης της γνησιότητας των εγγράφων στο αστικό δικονομικό δίκαιο, 1998, σ. 37.
- *Μαρίνος Α.*, Το Internet και οι συνέπειές του κυρίως στο χώρο του δικαίου, ΕΛΛΔνη 1998, σ. 220.
- *Μούζουλας Σ.*, Συναλλαγές διαμέσου του Internet, ΕΛΛΔνη 1998, σ. 15.
- *Μυλωνόπουλος Χρ.*, Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Ποινικό Δίκαιο, σ. 14.
- *Ξηρός Θ./Εμίρη Θ.*, Το νομικό πλαίσιο των τηλεπικοινωνιών, 2003.
- *Παπαθωμά-Μπέτγκε Α.*, Ηλεκτρονικό εμπόριο: Νομικά ζητήματα κατά τη σύναψη εμπορικών συμβάσεων στο Ίντερνετ, 1999, σ. 1268.
- *Σιδηρόπουλος Θ.*, Το Δίκαιο του Διαδικτύου, 2003.

- *Τουντόπουλος Β./Χατζόπουλος Β.*, Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις στο διαδίκτυο. Το πρόβλημα των domain names, 2001.

II. ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- ❖ Εργασία του μαθήματος «Δίκαιο των Μέσων Ι», με τίτλο «Η προστασία της προσωπικότητας του πολίτη από τον Τύπο», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2002.
- ❖ Αδημοσίευτη μελέτη του *Τσαντίνη Σ.*, Internet και προστασία πνευματικής ιδιοκτησίας σε σεμινάριο: «Προστασία ερευνητικών αποτελεσμάτων με πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία».
- ❖ Δημοσιευμένη στο Internet εργασία του *Σιούλη Ευαγ. Χρήστου*, με τίτλο «Η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία για τις ηλεκτρονικές υπογραφές», 2003.
- ❖ Δημοσιευμένες σημειώσεις στο Internet της δικηγόρου *Γιαννακάκη Μ.*

III. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ (INTERNET)

- users.otenet.gr/~dikaio
- www.army.gr
- www.cause.org
- www.dataprotection.gov.uk
- www.dpa.gr
- www.ebusinessforum.gr
- www.eett.gr
- www.epic.org
- www.ftc.privacy.com
- www.go-online.gr/ebusiness
- www.hostmaster.gr
- www.in.gr/news/article
- www.isee.gr/issues
- www.iso.org
- www.law.uoa.gr
- www.lawnet.gr
- www.legalis.net
- www.medium.gr/articles
- www.nacys.org
- www.tovima.dolnet.gr
- www.wipo.org
- www3.europarl.eu.int

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μάιου 2001 για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας

[...]

Άρθρο 5
Εξαιρέσεις και περιορισμοί

1. Οι αναφερόμενες στο άρθρο 2 προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής, οι οποίες είναι μεταβατικές ή παρεπόμενες και οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου, έχουν δε ως αποκλειστικό σκοπό να επιτρέψουν:

α) την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή, ή
β) τη νόμιμη χρήση ενός έργου ή άλλου προστατευμένου αντικειμένου και οι οποίες δεν έχουν καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία, εξαιρούνται από το δικαίωμα αναπαραγωγής που προβλέπεται στο άρθρο 2.

2. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς από το δικαίωμα αναπαραγωγής που προβλέπεται στο άρθρο 2 στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) αναπαραγωγή σε χαρτί ή ανάλογο υλικό φορέα, με τη χρήση οποιουδήποτε είδους φωτογραφικής τεχνικής ή με οποιαδήποτε άλλη μέθοδο που επιφέρει παρόμοια αποτελέσματα, εκτός από τις παρτιτούρες, υπό τον όρο ότι οι δικαιούχοι λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση,

β) αναπαραγωγές σε οποιοδήποτε μέσο που πραγματοποιούνται από φυσικό πρόσωπο για ιδιωτική χρήση και για μη άμεσους ή έμμεσους εμπορικούς σκοπούς, υπό τον όρο ότι οι δικαιούχοι λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση που συνεκτιμά την εφαρμογή ή όχι των τεχνολογικών μέτρων του άρθρου 6 στο συγκεκριμένο έργο ή άλλο υλικό,

γ) ειδικές πράξεις αναπαραγωγής που πραγματοποιούνται από προσiές στο κοινό βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ιδρύματα ή μουσεία, ή από αρχεία που δεν αποσκοπούν, άμεσα ή έμμεσα, σε κανένα οικονομικό ή εμπορικό όφελος,

δ) εφήμερες εγγραφές έργων που πραγματοποιούνται δι' ιδίων μέσων από ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς για τις δικές τους εκπομπές η διατήρηση αυτών των εγγραφών σε επίσημα αρχεία μπορεί να επιτρέπεται λόγω του εξαιρετικού τους ιστορικού ενδιαφέροντος,

ε) αναπαραγωγές εκπομπών εκ μέρους μη κερδοσκοπικών κοινωνικών ιδρυμάτων, όπως τα νοσοκομεία ή οι φύλακες, υπό τον όρο ότι οι δικαιούχοι λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση.

3. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς στα δικαιώματα που αναφέρονται στο άρθρα 2 και 3, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) χρήση χάριν μόνο παραδείγματος κατά τη διδασκαλία ή την επιστημονική έρευνα, εφόσον αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο και εφόσον δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό,

β) χρήσεις προς όφελος προσώπων με ειδικές ανάγκες, οι οποίες συνδέονται άμεσα με την αναπηρία και δεν έχουν εμπορικό χαρακτήρα, στο βαθμό που απαιτείται λόγω της συγκεκριμένης αναπηρίας,

γ) αναπαραγωγή δια του τύπου, παρουσίαση στο κοινό ή διάθεση δημοσιευμένων άρθρων για οικονομικά, πολιτικά ή θρησκευτικά θέματα επικαιρότητας ή ραδιοτηλεοπτικώς μεταδιδόμενων έργων ή άλλων αντικειμένων του ίδιου τύπου, όταν η χρήση αυτή δεν απαγορεύεται ρητά και εφόσον αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, ή χρήση έργων ή άλλων αντικειμένων κατά την παρουσίαση της επικαιρότητας, στο βαθμό που δικαιολογείται από τον ενημερωτικό σκοπό και εφόσον αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο,

δ) παράθεση αποσπασμάτων με σκοπό την άσκηση κριτικής ή βιβλιοπαρουσίασης, υπό τον όρο ότι αφορούν έργο ή άλλα αντικείμενα τα οποία έχουν ήδη καταστεί νομίμως προσiτά στο κοινό, ότι αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο και ότι η παράθεση αυτή είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και η έκτασή της δικαιολογείται ως εκ του σκοπού της,

ε) χρήση για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή για να διασφαλιστεί η ορθή διεξαγωγή ή η κατάλληλη κάλυψη διοικητικών, κοινοβουλευτικών ή δικαστικών διαδικασιών,

στ) χρήση πολιτικών ομιλιών καθώς και αποσπασμάτων από δημόσιες ομιλίες ή παρόμοια έργα ή προστατευόμενα αντικείμενα, όταν δικαιολογείται από τον ενημερωτικό σκοπό και εφόσον

αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο,

ζ) χρήση κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετών ή επίσημων τελετών που διοργανώνονται από δημόσια αρχή,

η) χρήση έργων, όπως αρχιτεκτονικών έργων ή γλυπτών, ευρισκομένων μονίμως σε δημόσιους χώρους,

θ) περιστασιακή ενσωμάτωση ενός έργου ή άλλου προστατευμένου αντικειμένου σε χρησιμοποιούμενο υλικό,

ι) χρήση με σκοπό τη διαφήμιση μιας δημόσιας έκθεσης ή πώλησης καλλιτεχνικών έργων, στο βαθμό που απαιτείται για την προώθηση της εκδήλωσης, αποκλειόμενης κάθε άλλης εμπορικής χρήσης,

ια) χρήση για γελοιογραφία, παρωδία ή μίμηση,

ιβ) χρήση συνδεδεμένη με επίδειξη ή επισκευή εξοπλισμού,

ιγ) χρήση έργου τέχνης με μορφή κτιρίου ή απλού ή αρχιτεκτονικού σχεδίου κτιρίου για το σκοπό της ανοικοδόμησης του εν λόγω κτιρίου,

ιδ) χρήση με παρουσίαση ή διάθεση με σκοπό την έρευνα ή την ιδιωτική μελέτη, σε μέλη του κοινού μέσω εξειδικευμένων τερματικών στους χώρους των ιδρυμάτων που αναφέρονται στην παράγραφο 2 στοιχείο γ), έργων και άλλου προστατευμένου αντικειμένου που δεν υπόκεινται σε όρους αγοράς ή άδειας, και τα οποία περιέχονται στις συλλογές τους,

ιε) χρήση σε ορισμένες άλλες περιπτώσεις ήσσονος σημασίας ήδη εξαιρούμενες ή περιοριζόμενες δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, εφόσον αφορούν χρήσεις αποκλειστικά αναλογικές και δεν θίγουν την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων και υπηρεσιών στην Κοινότητα, με την επιφύλαξη των λοιπών εξαιρέσεων και περιορισμών που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.

4. Όταν τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαίρεση ή περιορισμό από το δικαίωμα αναπαραγωγής δυνάμει των παραγράφων 2 ή 3, μπορούν επίσης να, προβλέπουν εξαίρεση ή περιορισμό από το δικαίωμα διανομής που αναφέρεται στο άρθρο 4, στο βαθμό που δικαιολογείται από το σκοπό της επιτρεπόμενης πράξης αναπαραγωγής.

5. Οι εξαιρέσεις και οι περιορισμοί που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2, 3 και 4, εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις οι οποίες δεν αντίκειται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολογήτως τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Άρθρο 6

Υποχρεώσεις για τα τεχνολογικά μέτρα

1. Τα κράτη μέλη παρέχουν την κατάλληλη έννομη προστασία κατά της εξουδετέρωσης κάθε αποτελεσματικού τεχνολογικού μέτρου την οποία πραγματοποιεί κάποιος εν γνώσει του ή έχοντας βάσιμους λόγους που του επιτρέπουν να γνωρίζει ότι επιδιώκει αυτό το σκοπό.

2. Τα κράτη μέλη προβλέπουν την κατάλληλη έννομη προστασία κατά της κατασκευής, εισαγωγής, διανομής, πώλησης, εκμίσθωσης, διαφήμισης για πώληση ή εκμίσθωση, ή κατοχής για εμπορικούς σκοπούς, συσκευών, προϊόντων, συστατικών στοιχείων ή παροχής υπηρεσιών οι οποίες :

α) αποτελούν αντικείμενο προώθησης, διαφήμισης ή εμπορίας, με σκοπό την εξουδετέρωση της προστασίας, ή

β) πέρα από την εξουδετέρωση της προστασίας, έχουν εμπορικό σκοπό ή χρήση περιορισμένης σημασίας, ή

γ) έχουν πρωτίστως σχεδιασθεί, παραχθεί, προσαρμοσθεί ή πραγματοποιηθεί για να επιτρέψουν ή να διευκολύνουν την εξουδετέρωση της προστασίας, οιασδήποτε αποτελεσματικών τεχνολογικών μέτρων.

3. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ως «τεχνολογικά μέτρα» νοείται κάθε τεχνολογία, μηχανισμός ή συστατικό στοιχείο που, με τον συνήθη τρόπο λειτουργίας του, αποσκοπεί στο να εμποδίσει ή να περιορίσει πράξεις, σε σχέση με έργα ή άλλα προστατευόμενα αντικείμενα, μη επιτρεπείσες από τον δικαιούχο οποιουδήποτε δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού

δικαιώματος, όπως ορίζεται από το νόμο ή το δικαίωμα ειδικής φύσεως που προβλέπεται στο κεφάλαιο III της Οδηγίας 96/9/ΕΚ. Τα τεχνολογικά μέτρα θεωρούνται «αποτελεσματικά» όταν η χρήση του προστατευόμενου έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου ελέγχεται από τους δικαιούχους μέσω της εφαρμογής διαδικασίας ελέγχου της πρόσβασης ή προστασίας, όπως κρυπτογράφησης, διατάραξης της μετάδοσης ή άλλης μετατροπής του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου, ή προστατευτικού μηχανισμού ελέγχου της αντιγραφής, ο οποίος επι-τυγχάνει το στόχο της προστασίας.

4. Παρά την έννομη προστασία που προβλέπεται στην παράγραφο 1, εάν οι δικαιούχοι δεν λάβουν εκούσια μέτρα, συμπεριλαμβανομένων συμφωνιών μεταξύ δικαιούχων και τρίτων, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν ότι οι δικαιούχοι θα παρέχουν στον επωφελούμενο εξαίρεσης ή περιορισμού προβλεπόμενων από το εθνικό δίκαιο σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 2 στοιχεία α), γ), δ) και ε), και παράγραφος 3 στοιχεία α), β) ή ε) τα μέσα προκειμένου να επωφεληθεί από την εν λόγω εξαίρεση ή περιορισμό στον αναγκαίο βαθμό, και εφόσον έχει εκ του νόμου πρόσβαση στο προστατευόμενο έργο ή αντικείμενο.

Ένα κράτος μέλος δύναται επίσης να λαμβάνει τέτοια μέτρα και έναντι επωφελούμενου εξαίρεσης ή περιορισμού προβλεπόμενων σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 2 στοιχείο β), εκτός εάν η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση έχει ήδη καταστεί δυνατή από τους δικαιούχους στο βαθμό που απαιτείται για να επωφεληθεί από την εξαίρεση ή περιορισμό και σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 5 παράγραφος 2 στοιχείο β) και άρθρο 5 παράγραφος 5, χωρίς όμως ο δικαιούχος να εμποδίζεται στη λήψη κατάλληλων μέτρων για τον αριθμό των αναπαραγωγών, σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές.

Τα τεχνολογικά μέτρα που εφαρμόζονται εκούσια από τους δικαιούχους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που υλοποιούνται κατ' εφαρμογή εκουσίων συμφωνιών, και τα τεχνολογικά μέτρα που υλοποιούνται κατ' εφαρμογή των μέτρων που λαμβάνουν τα κράτη μέλη, τυγχάνουν της έννομης προστασίας που προβλέπεται στην παράγραφο 1.

Οι διατάξεις του πρώτου και του δεύτερου εδαφίου δεν εφαρμόζονται σε έργα ή άλλο προστατευόμενο αντικείμενο που διατίθεται στο κοινό βάσει όταν συμφωνηθέντων συμβατικώς κατά τρόπο ώστε το κοινό να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν θέλει.

Όταν το παρόν άρθρο εφαρμόζεται στο πλαίσιο των οδηγιών 92/100/ΕΟΚ και 96/9/ΕΚ, η παρούσα παράγραφος εφαρμόζεται τηρουμένων των αναλογιών.

«Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα»
(όπως τροποποιήθηκε με τους ν. 2173/1993, 2435/1996, 2557/1997,
2819/2000, 3049/2002 και 3057/2002)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Άρθρο 1
Πνευματική ιδιοκτησία

1. Οι πνευματικοί δημιουργοί με τη δημιουργία του έργου, αποκτούν πάνω σ' αυτό πνευματική ιδιοκτησία, που περιλαμβάνει, ως αποκλειστικά και απόλυτα δικαιώματα, το δικαίωμα της εκμετάλλευσης του έργου (περιουσιακό δικαίωμα) και το δικαίωμα της προστασίας του προσωπικού τους δεσμού προς αυτό (ηθικό δικαίωμα).

2. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν τις εξουσίες, που προβλέπονται στα άρθρα 3 και 4 του παρόντος νόμου.

Άρθρο 2
Αντικείμενο του Δικαιώματος

1. Ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη.

2. Νοούνται επίσης ως έργα οι μεταφράσεις, οι διασκευές, οι προσαρμογές και οι άλλες μετατροπές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης, καθώς και οι συλλογές έργων ή συλλογές εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες, και οι ανθολογίες (και οι βάσεις δεδομένων), εφόσον η επιλογή ή η διεύθυνση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη. Η προστασία των έργων της παρούσας παραγράφου γίνεται με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων στα προϋπάρχοντα έργα, που χρησιμοποιήθηκαν ως αντικείμενο των μετατροπών ή των συλλογών.

***Οι λέξεις "και οι βάσεις δεδομένων" διεγράφησαν και ο σύνδεσμος "και" τέθηκε πριν από τη λέξη "οι ανθολογίες" με την παρ. 2 άρθρ. 7 ν. 2819/2000 Α 84/15.3.2000.

2α. Αντικείμενο προστασίας είναι και οι βάσεις δεδομένων οι οποίες λόγω της επιλογής ή διεύθυνσης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα. Η προστασία αυτή δεν εκτείνεται στο περιεχόμενο των βάσεων δεδομένων και δεν θίγει κανένα από τα δικαιώματα που υφίστανται στο περιεχόμενο αυτό. Ως βάση δεδομένων νοείται η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή με άλλο τρόπο. (προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 1 ν. 2819/2000)

3. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου 7 του παρόντος νόμου, θεωρούνται ως έργα λόγου προστατευόμενα κατά τις διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους. Η προστασία παρέχεται σε κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, περιλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες βασίζονται τα συστήματα διασύνδεσής του, δεν προστατεύονται κατά τον παρόντα νόμο πρωτότυπο εφόσον είναι προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του.

4. Η προστασία του παρόντος νόμου είναι ανεξάρτητη από την αξία και τον προορισμό του έργου, καθώς και από το γεγονός ότι το έργο προστατεύεται ενδεχομένως και από άλλες διατάξεις.

5. Η προστασία του παρόντος νόμου δεν εκτείνεται σε επίσημα κείμενα με τα οποία εκφράζεται η άσκηση πολιτειακής αρμοδιότητας και ιδίως σε νομοθετικά, διοικητικά ή δικαστικά κείμενα, καθώς και στις εκφράσεις της λαϊκής παράδοσης, στις ειδήσεις και στα απλά γεγονότα ή στοιχεία.

Άρθρο 3 **Το περιουσιακό δικαίωμα**

1. Το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στους δημιουργούς ιδίως την εξουσία να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν: α) την εγγραφή και την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή των έργων τους με οποιοδήποτε μέσο και μορφή εν όλω ή εν μέρει, β) τη μετάφραση των έργων τους, γ) τη διασκευή, την προσαρμογή ή άλλες μετατροπές των έργων τους, δ) όσον αφορά το πρωτότυπο ή τα αντίτυπα των έργων τους, τη διανομή τους στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους. Το δικαίωμα διανομής εντός της Κοινότητας αναλώνεται μόνο εάν η πρώτη πώληση ή η με οποιονδήποτε άλλο τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας του πρωτοτύπου ή των αντιτύπων εντός της Κοινότητας πραγματοποιείται από τον δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του, ε) την εκμίσθωση και το δημόσιο δανεισμό, όσον αφορά το πρωτότυπο ή τα αντίτυπα των έργων τους. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται από οποιαδήποτε πώληση ή άλλη πράξη διανομής του πρωτοτύπου ή των αντιτύπων. Τα δικαιώματα αυτά δεν εφαρμόζονται σε σχέση με τα έργα αρχιτεκτονικής και τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών. Η εκμίσθωση και ο δημόσιος δανεισμός νοούνται σύμφωνα με τα οριζόμενα στη Οδηγία 92/100 του Συμβουλίου της 19^{ης} Νοεμβρίου 1992, στ) τη μετάδοση ή αναμετάδοση των έργων του στο κοινό με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, παραλλήλως προς την επιφάνεια της γης ή μέσω δορυφόρων, η) την παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο, ώστε οποιασδήποτε έχει πρόσβαση στα έργα αυτά, όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται με οποιαδήποτε πράξη παρουσίασης στο κοινό με την έννοια της παρούσας ρύθμισης, θ) την εισαγωγή αντιτύπων των έργων τους που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού ή, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αν το δικαίωμα της εισαγωγής αντιτύπων στην Ελλάδα είχε συμβατικά διατηρηθεί από τον δημιουργό. (άρθρα 2, 3 παρ. 1 και 3, 4 Οδηγίας 2001/29) *(τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 1 ν. 3057/2002).*

2. Δημόσια θεωρείται κάθε χρήση ή εκτέλεση ή παρουσίαση του έργου, που κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους.

3. Ο δημιουργός βάσης δεδομένων έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέψει ή να απαγορεύει: α) την προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει, β) τη μετάφραση, προσαρμογή, διευθέτηση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων, γ) οποιαδήποτε μορφή διανομής της βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της στο κοινό. Η πρώτη πώληση αντιγράφου της βάσης δεδομένων στην Κοινότητα από τον δικαιούχο, ή με τη συγκατάθεσή του, συνεπάγεται ανάκληση του δικαιώματος μεταπώλησης του εν λόγω αντιγράφου στην Κοινότητα. δ) οποιαδήποτε ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση της βάσης δεδομένων στο κοινό, ε) οποιαδήποτε αναπαραγωγή, διανομή, ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση στο κοινό των αποτελεσμάτων των πράξεων που αναφέρονται στο στοιχείο β'. Ο νόμιμος χρήστης βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της μπορεί να εκτελέσει χωρίς άδεια του δημιουργού, οποιαδήποτε από τις παραπάνω πράξεις οι οποίες είναι αναγκαίες για την πρόσβαση στο περιεχόμενο της βάσης δεδομένων και την κανονική χρησιμοποίησή της. Στο μέτρο που ο νόμιμος χρήστης δικαιούται να χρησιμοποιεί τμήμα μόνο της βάσης δεδομένων, η προηγούμενη διάταξη εφαρμόζεται μόνο για το τμήμα αυτό. Συμφωνίες αντίθετες προς τις ρυθμίσεις των δύο αμέσως προηγούμενων εδαφίων είναι άκυρες." (άρθρα 5, 6 παρ. 1 και 15 οδηγίας 96/9) *(προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 3 ν. 2819/2000).*

4. Αναπαραγωγή ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς δεν επιτρέπεται *(προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 13 ν. 3057/2002).*

Άρθρο 4 **Το ηθικό δικαίωμα**

1. Το ηθικό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό ιδίως τις εξουσίες: α) της απόφασης για το χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο κατά τους οποίους το έργο θα γίνει προσιτό στο κοινό (δημοσίευση), β) της

αναγνώρισης της πατρότητάς του πάνω στο έργο και ειδικότερα την εξουσία να απαιτεί, στο μέτρο του δυνατού, τη μνεία του ονόματός του στα αντίτυπα του έργου του και σε κάθε δημόσια χρήση του έργου του ή, αντίθετα, να κρατάει την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο, γ) της απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου του, καθώς και κάθε προσβολής του δημιουργού οφειλόμενης στις συνθήκες παρουσίαισής του έργου στο κοινό, δ) της προσπέλασης στο έργο του, έστω και αν το περιουσιακό δικαίωμα στο έργο ή η κυριότητα στον υλικό φορέα του έργου ανήκει σε άλλον, οπότε η προσπέλαση πρέπει να πραγματοποιείται κατά τρόπο που προκαλεί τη μικρότερη δυνατή ενόχληση στο δικαιούχο, ε) προκειμένου περί έργων λόγου ή επιστήμης, της υπαναχώρησης από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή εκμετάλλευσής του ή άδειας εκμετάλλευσής του εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητάς του εξαιτίας μεταβολής στις πεποιθήσεις του ή στις περιστάσεις και με καταβολή αποζημίωσης στον αντισυμβαλλόμενο για τη θετική του ζημία.

2. Στην τελευταία περίπτωση της προηγούμενης παραγράφου, η υπαναχώρηση ενεργεί μετά την καταβολή της αποζημίωσης. Αν μετά την υπαναχώρηση, ο δημιουργός αποφασίσει και πάλι να προβεί σε μεταβίβαση ή εκμετάλλευση του έργου ή έργου παραπλήσιου, οφείλει κατά προτεραιότητα να προσφέρει στον παλαιό αντισυμβαλλομένο του τη δυνατότητα να ανακαταρτίσει την παλαιά σύμβαση με όρους όμοιους ή ανάλογους προς εκείνους που ίσχυαν κατά το χρόνο της υπαναχώρησης.

3. Το ηθικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό δικαίωμα και παραμένει στο δημιουργό ακόμα και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος.

Άρθρο 5 **Δικαίωμα παρακολούθησης**

1. Σε κάθε μεταπώληση του πρωτοτύπου έργων των εικαστικών τεχνών σε δημόσιο πλειστηριασμό ή από έμπορο έργων τέχνης ή με τη μεσολάβησή του, ο δημιουργός και οι κληρονόμοι του έχουν εξουσία να απαιτήσουν ποσοστό πέντε τοις εκατό στην τιμή πώλησης του έργου. Η εξουσία αυτή δεν μεταβιβάζεται μεταξύ ζώντων.

2. Το ποσό οφείλεται από τον οργανωτή του δημόσιου πλειστηριασμού ή από τον έμπορο έργων τέχνης.

3. Οι οργανωτές δημόσιων πλειστηριασμών και οι έμποροι έργων τέχνης είναι υποχρεωμένοι, εφόσον τους ζητηθεί, να παρέχουν κάθε χρόνο στο Επιμελητήριο Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος και στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων σε έργα εικαστικών τεχνών ακριβείς πληροφορίες για τα έργα, που πουλήθηκαν από αυτούς ή με τη μεσολάβησή τους κατά το περασμένο ημερολογιακό έτος και για την τιμή πώλησής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ **ΤΟ ΑΡΧΙΚΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ**

Άρθρο 6 **Αρχικός Δικαιούχος**

1. Ο δημιουργός ενός έργου είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου.

2. Τα δικαιώματα αποκτώνται πρωτογενώς χωρίς διατυπώσεις.

Άρθρο 7 **Έργα συνεργασίας, συλλογικά και σύνθετα**

1. Έργα συνεργασίας θεωρούνται όσα έχουν δημιουργηθεί με την άμεση σύμπραξη δύο ή περισσότερων δημιουργών. Οι δημιουργοί ενός έργου, που είναι προϊόν συνεργασίας, είναι οι αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου. Αν δεν συμφωνήθηκε αλλιώς, το δικαίωμα ανήκει κατά ίσα μέρη στους συνδημιουργούς.

2. Συλλογικά έργα θεωρούνται όσα έχουν δημιουργηθεί με τις αυτοτελείς συμβολές περισσότερων δημιουργών κάτω από την πνευματική διεύθυνση και το συντονισμό ενός φυσικού προσώπου. Το

φυσικό αυτό πρόσωπο είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του συλλογικού έργου. Οι δημιουργοί των επιμέρους συμβολών είναι αρχικοί δικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί των συμβολών τους, εφόσον αυτές είναι δεκτικές χωριστής εκμετάλλευσης.

3. Όταν ένα έργο είναι σύνθετο, απαρτιζόμενο από τμήματα που έχουν δημιουργηθεί χωριστά, οι δημιουργοί των τμημάτων αυτών είναι αρχικοί συνδικαιούχοι των δικαιωμάτων επί του σύνθετου έργου και αποκλειστικοί αρχικοί δικαιούχοι των δικαιωμάτων του τμήματος, που δημιούργησε ο καθένας εφόσον αυτό είναι δεκτικό χωριστής εκμετάλλευσης.

Άρθρο 8 Έργα Μισθωτών

Επί έργων που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας, αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος είναι ο δημιουργός. Αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, στον εργοδότη μεταβιβάζονται αυτοδικαίως εκείνες μόνο οι εξουσίες από το περιουσιακό δικαίωμα, που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης.

Το περιουσιακό δικαίωμα επί των έργων που δημιουργήθηκαν από τους απασχολούμενους με οποιαδήποτε σχέση εργασίας στο δημόσιο ή σε εκτέλεση του υπηρεσιακού τους καθήκοντος μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη, εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία (*προσιέθηκε με το άρθρο 8 παρ. 17 ν. 2557/1997*).

Άρθρο 9 Οπτικοακουστικά έργα

Ως δημιουργός ενός οπτικοακουστικού έργου τεκμαίρεται ο σκηνοθέτης.

Άρθρο 10 Τεκμήρια

1. Τεκμαίρεται ως δημιουργός του έργου το πρόσωπο του οποίου το όνομα εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά τον τρόπο, που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δημιουργού. Το ίδιο ισχύει και αν εμφανίζεται ψευδώνυμο εφόσον το ψευδώνυμο δεν αφήνει αμφιβολία ως προς την ταυτότητα του προσώπου.

2. Τεκμαίρεται ως δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας σε συλλογικά έργα, σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών ή σε οπτικοακουστικά έργα το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, του οποίου το όνομα ή επωνυμία εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά τον τρόπο, που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δικαιούχου.

3. Κατά των τεκμηρίων των προηγούμενων παραγράφων επιτρέπεται αντίθετη απόδειξη.

Άρθρο 11 Αρχικοί δικαιούχοι κατά πλάσμα

1. Λογίζεται έναντι των τρίτων ως αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος όποιος καθιστά νομίμως προσιτό στο κοινό έργο ανώνυμο ή με ψευδώνυμο.

Μετά την εμφάνιση του πραγματικού δημιουργού του έργου, αυτός αποκτά τα παραπάνω δικαιώματα στην κατάσταση όπου βρίσκονται από τις ενέργειες του πλασματικού δικαιούχου (*τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 3 ν. 2557/1997*).

2. Στην περίπτωση της προηγούμενης παραγράφου το ηθικό δικαίωμα ανήκει στον κατά πλάσμα δικαιούχο κατά το μέτρο που δικαιολογείται από την ιδιότητά του αυτή. (*τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 4 ν. 2557/1997*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ, ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ, ΑΣΚΗΣΗ

Άρθρο 12 Μεταβίβαση

1. Το περιουσιακό δικαίωμα μπορεί να μεταβιβαστεί μεταξύ ζώντων ή αιτία θανάτου.
2. Το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων. Μετά το θάνατο του δημιουργού, το ηθικό δικαίωμα περιέρχεται στους κληρονόμους του, που οφείλουν να το ασκούν σύμφωνα με τη θέληση του δημιουργού, εφόσον τέτοια θέληση έχει ρητά εκφρασθεί.

Άρθρο 13 Συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης

1. Ο δημιουργός του έργου μπορεί να καταρτίζει συμβάσεις, με τις οποίες αναθέτει στον αντισυμβαλλόμενο και αυτός αναλαμβάνει την υποχρέωση να ασκήσει εξουσίες, που απορρέουν από το περιουσιακό δικαίωμα (συμβάσεις εκμετάλλευσης).
2. Ο δημιουργός του έργου μπορεί να επιτρέπει σε κάποιον άλλον την άσκηση εξουσιών, που απορρέουν από το περιουσιακό του δικαίωμα (άδειες εκμετάλλευσης).
3. Οι συμβάσεις και οι άδειες εκμετάλλευσης μπορεί να είναι αποκλειστικές ή μη αποκλειστικές. Οι αποκλειστικές συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης παρέχουν στον αντισυμβαλλόμενο το δικαίωμα να ασκεί τις εξουσίες στις οποίες αναφέρεται η σύμβαση ή η άδεια κατ' αποκλεισμό οποιουδήποτε τρίτου. Οι μη αποκλειστικές συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης παρέχουν στον αντισυμβαλλόμενο το δικαίωμα να ασκεί τις εξουσίες, στις οποίες αναφέρεται η σύμβαση ή η άδεια παράλληλα προς το δημιουργό και άλλους αντισυμβαλλόμενους. Όταν υπάρχει σύμβαση ή άδεια εκμετάλλευσης ο αντισυμβαλλόμενος νομιμοποιείται, εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία να ζησει, στο δικό του όνομα, τη δικαστική προστασία των εξουσιών, που ασκεί από παράνομες προσβολές τρίτων.
4. Σε περίπτωση αμφιβολίας, η σύμβαση και η άδεια εκμετάλλευσης θεωρούνται μη αποκλειστικές.
5. Η σύμβαση ή η άδεια δεν μπορεί ποτέ να περιλαμβάνει το σύνολο των μελλοντικών έργων του δημιουργού και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αναφέρεται και σε τρόπους εκμετάλλευσης που δεν ήταν γνωστοί κατά το χρόνο της κατάρτισης των σχετικών δικαιοπρασιών.
6. Τα δικαιώματα εκείνου που αναλαμβάνει την εκμετάλλευση ή που αποκτά τη δυνατότητα εκμετάλλευσης δεν μπορούν να μεταβιβασθούν μεταξύ ζώντων χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού.

Άρθρο 14 Τύπος των δικαιοπρασιών

Δικαιοπραξίες που αφορούν τη μεταβίβαση εξουσιών από το περιουσιακό δικαίωμα, την ανάθεση ή την άδεια εκμετάλλευσης και την άσκηση του ηθικού δικαιώματος είναι άκυρες αν δεν καταρτισθούν εγγράφως. Την ακυρότητα μπορεί να επικαλεσθεί μόνο ο πνευματικός δημιουργός.

Άρθρο 15 Έκταση της μεταβίβασης και των συμβάσεων και αδειών εκμετάλλευσης

1. Η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος και οι συμβάσεις εκμετάλλευσης ή άδειας εκμετάλλευσης του δικαιώματος αυτού μπορούν να είναι περιορισμένες από την άποψη των εξουσιών, του σκοπού, της διάρκειας, της τοπικής ισχύος και της έκτασης ή των μέσων εκμετάλλευσης.
2. Αν δεν καθορίζεται η διάρκεια της μεταβίβασης ή των συμβάσεων ή της άδειας εκμετάλλευσης και αν κάτι διάφορο δεν προκύπτει από τα συναλλακτικά ήθη, η διάρκεια αυτή θεωρείται ότι περιορίζεται σε πέντε χρόνια.
3. Αν δεν καθορίζεται η τοπική ισχύς της μεταβίβασης ή των συμβάσεων ή της άδειας εκμετάλλευσης, θεωρείται ότι αυτές ισχύουν στη χώρα όπου καταρτίσθηκαν.
4. Αν δεν καθορίζεται η έκταση και τα μέσα εκμετάλλευσης για τα οποία γίνεται η μεταβίβαση ή συμφωνείται η εκμετάλλευση ή η άδεια εκμετάλλευσης, θεωρείται ότι αυτές αφορούν την έκταση και τα μέσα, που είναι αναγκαία για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης ή της άδειας.

5. Σε κάθε περίπτωση μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή παροχής αποκλειστικής άδειας εκμετάλλευσης, εκείνος που αποκτά το δικαίωμα ή την άδεια είναι υποχρεωμένος, μέσα σε εύλογο χρόνο, να καταστήσει το έργο προσιτό στο κοινό με τον κατάλληλο τρόπο εκμετάλλευσης.

Άρθρο 16

Συναίνεση του δημιουργού ως άσκηση του ηθικού δικαιώματος

Η συναίνεση του δημιουργού για πράξεις ή παραλείψεις που αλλιώς θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού δικαιώματος, αποτελεί τρόπο άσκησης του δικαιώματος αυτού και δεσμεύει το δημιουργό.

Άρθρο 17

Μεταβίβαση του υλικού φορέα

Η μεταβίβαση της κυριότητας του υλικού φορέα, όπου έχει ενσωματωθεί το έργο, σε πρωτότυπο ή αντίγραφο ή αντίτυπο, δεν επιφέρει μεταβίβαση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και δεν παρέχει στο νέο κτήτορα εξουσίες εκμετάλλευσης του έργου, εκτός αν εγγράφως έχει συμφωνηθεί το αντίθετο ήδη με τον αρχικό δικαιούχο του περιουσιακού δικαιώματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Άρθρο 18

Αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση

1. Με την επιφύλαξη των επόμενων παραγράφων επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή ενός έργου, που έχει νομίμως δημοσιευθεί εφόσον η αναπαραγωγή γίνεται για ιδιωτική χρήση εκείνου που την κάνει. Δεν αποτελεί ιδιωτική χρήση ή χρήση στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ή μιας υπηρεσίας ή ενός οργανισμού.

2. Η ελευθερία της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση δεν ισχύει όταν με την αναπαραγωγή εμποδίζεται ή κανονική εκμετάλλευση του έργου ή βλάπτονται τα νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών και ιδίως: α) όταν αναπαράγεται αρχιτεκτονικό έργο σε μορφή κτιρίου ή άλλης παρεμφερούς κατασκευής, β) όταν αναπαράγεται, με τεχνικά μέσα, έργο των εικαστικών τεχνών, που κυκλοφορεί σε περιορισμένο αριθμό ή η γραφική παράσταση μουσικού έργου.

3. Εάν για την ελεύθερη αναπαραγωγή του έργου χρησιμοποιούνται τεχνικά μέσα, ήτοι συσκευές εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, συσκευές ή εξαρτήματα μη ενσωματωμένα ή ενσωματώσιμα στην κύρια μονάδα ηλεκτρονικών υπολογιστών που λειτουργούν σε συνάρτηση με αυτούς και χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την ψηφιακή αντιγραφή ή για την ψηφιακή μετεγγραφή από ή προς αναλογικά μέσα (εξαιρουμένων των εκτυπωτών), μαγνητικές ταινίες ή άλλοι υλικοί φορείς πρόσφοροι για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, συμπεριλαμβανομένων των υλικών φορέων ψηφιακής αντιγραφής- όπως CD-RW, CD-R, φορητοί οπτικοί μαγνητικοί δίσκοι χωρητικότητας άνω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (άνω των 100 Mbytes), αποθηκευτικά μέσα/δισκέτες κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (κάτω των 100 Mbytes)- φωτοτυπικά μηχανήματα, χαρτί κατάλληλο για φωτοτυπίες, οφείλεται εύλογη αμοιβή στο δημιουργό του έργου και στους κατά την παρούσα διάταξη δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων, εξαιρουμένων των προς εξαγωγή ειδών. Η αμοιβή ορίζεται σε 6% της αξίας των συσκευών εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, συμπεριλαμβανομένων και των συσκευών ή εξαρτημάτων μη ενσωματωμένων ή μη ενσωματώσιμων στην κύρια μονάδα του ηλεκτρονικού υπολογιστή (εκτός από σαρωτές), των μαγνητικών ταινιών ή άλλων υλικών φορέων πρόσφορων για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, καθώς και των υλικών φορέων ψηφιακής αντιγραφής - εκτός από τα αποθηκευτικά μέσα/δισκέτες κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (κάτω των 100 Mbytes) - και σε 4% της αξίας των φωτοτυπικών συσκευών, των σαρωτών, του χαρτιού κατάλληλου για φωτοτυπίες και των αποθηκευτικών μέσων (δισκέτες) χωρητικότητας κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (κάτω των 100 Mbytes). Σε κάθε περίπτωση ο υπολογισμός της αξίας γίνεται κατά την εισαγωγή ή τη διάθεση από το εργοστάσιο. Η αμοιβή καταβάλλεται από τους εισαγωγείς ή από τους παραγωγούς των αντικειμένων αυτών και σημειώνεται στο τιμολόγιο, εισπράττεται δε από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που

λειτουργούν με έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού και καλύπτουν εν όλω ή εν μέρει την ενδιαφερόμενη κατηγορία των δικαιούχων. Η αμοιβή που εισπράττεται από την εισαγωγή ή την παραγωγή φωτοτυπικών μηχανημάτων, χαρτιού κατάλληλου για φωτοτυπίες, αποθηκευτικών μέσων (δισκετών) κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων και σαρωτών (4%) κατανέμεται εξ ημισείας μεταξύ των πνευματικών δημιουργών και των εκδοτών εντύπων. Η αμοιβή που εισπράττεται από την εισαγωγή ή την παραγωγή των συσκευών εγγραφής και υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, των συσκευών και εξαρτημάτων μη ενσωματωμένων στην κύρια μονάδα ηλεκτρονικών υπολογιστών (6%), καθώς και των υλικών φορέων ψηφιακής αντιγραφής εκτός από τα αποθηκευτικά μέσα (δισκέτες) κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων, κατανέμεται κατά 55% στους πνευματικούς δημιουργούς, 25% στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και 20% στους παραγωγούς γραμμένων μαγνητικών ταινιών ή άλλων γραμμένων υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας (τροποποιήθηκε με το άρθρο 14 παρ. 1 ν. 3049/2002).

4. Κάθε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης έχει το δικαίωμα να ζητήσει οποτεδήποτε από οποιονδήποτε οφειλέτη, κοινοποιώντας του σχετική γραπτή πρόσκληση, αν δηλώσει εγγράφως και υπευθύνως κατά το Ν.1599/1986 προς τον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας: α) τη συνολική αξία των συσκευών εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, φωτοτυπικών μηχανημάτων, χαρτιού κατάλληλου για φωτοτυπίες, ηλεκτρονικών υπολογιστών ή άλλων τεχνικών μέσων τα οποία χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή έργου κατά τα ανωτέρω και τα οποία κατά περίπτωση εισήγαγε ή διέθεσε και β) ότι αυτή είναι πράγματι η συνολική αξία χωρίς καμία απόκρυψη. Μέσα σε ένα (1) μήνα από την κοινοποίηση της σχετικής πρόσκλησης ο οφειλέτης υποχρεούται να υποβάλλει στον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας την ως άνω υπεύθυνη δήλωση υπογεγραμμένη από τον ίδιο, όταν πρόκειται για ατομική επιχείρηση, ή από τον κατά το Καταστατικό εκπρόσωπό του, όταν πρόκειται για εταιρεία (τροποποιήθηκε με το άρθρο 14 παρ. 2 ν. 3049/2002).

5. Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης δεν δικαιούνται να ζητήσουν από τον ίδιο οφειλέτη την υποβολή νέας υπεύθυνης δήλωσης πριν παρέλθουν έξι (6) τουλάχιστον μήνες από την υποβολή της αμέσως προηγούμενης.

6. Αν ο οφειλέτης δεν συμμορφωθεί με την υποχρέωση υποβολής της υπεύθυνης δήλωσης που αναφέρεται παραπάνω, το μονομελές πρωτοδικείο, δικάζον κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, διατάσσει την άμεση εκ μέρους του κληθέντος υποβολή της υπεύθυνης δήλωσης με την απειλή, σε κάθε περίπτωση μη συμμόρφωσής του, χρηματικής ποινής υπέρ του αιτούντος οργανισμού συλλογικής διαχείρισης ενός (1.000.000) μέχρι δέκα (10.000.000) εκατομμυρίων δραχμών.

7. Αν ο οφειλέτης, μέσα σε προθεσμία είκοσι (20) ημερών από τη δημοσίευση της παραπάνω απόφασης, δεν συμμορφωθεί με την υποχρέωση υποβολής της υπεύθυνης δήλωσης, αίρεται ως προς αυτόν, ανεξάρτητα από κάθε άλλη κύρωση, ο χρονικός περιορισμός των έξι (6) μηνών, κατά τα ανωτέρω, και οποιοσδήποτε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης δικαιούται να ζητήσει από αυτόν υποβολή υπεύθυνης δήλωσης κάθε μήνα. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται ως προς καθεμία υπεύθυνη δήλωση οι διατάξεις της αμέσως προηγούμενης παραγράφου.

8. Κάθε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, με δικές του δαπάνες, δικαιούται να ζητήσει τον έλεγχο της ακρίβειας του περιεχομένου οποιασδήποτε υπεύθυνης δήλωσης από έναν ορκωτό ελεγκτή που ορίζεται από τον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Σε περίπτωση άρνησης του οφειλέτη να δεχθεί τον ανωτέρω έλεγχο, η διενέργειά του διατάσσεται από το μονομελές πρωτοδικείο, σύμφωνα με όσα ορίζονται παραπάνω. Η εκάστοτε έκθεση του ορκωτού ελεγκτή κατατίθεται στον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας και αντίγραφο αυτής δικαιούται να λάβει κάθε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης. Η διενέργεια νέου ελέγχου κατ' αίτηση άλλων οργανισμών συλλογικής διαχείρισης για την ίδια δήλωση αποκλείεται.

9. Τα δικαιώματα των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης που αναφέρονται στις προηγούμενες παραγράφους έχουν κατ' αλληλίων και όλες οι επιχειρήσεις που εισάγουν ή παράγουν ή διαθέτουν τεχνικά μέσα και υλικούς φορείς που υπόκεινται στην αμοιβή του παρόντος άρθρου. Στην περίπτωση διενέργειας ελέγχου από ορκωτό ελεγκτή, η σχετική δαπάνη βαρύνει την επιχείρηση που ζήτησε τη διενέργειά του (τροποποιήθηκε με το άρθρο 14 παρ. 3 ν. 3049/2002).

10. Σε περίπτωση κατά την οποία για την καταβολή της εύλογης αμοιβής επιλέγεται ο εισαγωγέας, είτε πρόκειται για εισαγωγή είτε για ενδοκοινοτική απόκτηση των αναφερόμενων στην παράγραφο 3 του άρθρου 18 του ν. 2121/1993 υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας ή άλλων τεχνικών μέσων, η αμοιβή υπολογίζεται επί της αξίας που αναγράφεται στο τιμολόγιο το ξένου οίκου, η δε προβλεπόμενη από το παρόν άρθρο σημείωση επί του τιμολογίου γίνεται επί του τιμολογίου διάθεσης των εν λόγω υλικών φορέων και τεχνικών μέσων και αναφέρει απλάς ότι στην τιμή διάθεσης περιλαμβάνεται και η υπολογισθείσα επί της ανωτέρω αξίας αμοιβή της παραγράφου 3 του άρθρου 18 του ν. 2121/1993. Η αμοιβή καθίσταται απαιτητή τρεις (3) μήνες από την εισαγωγή (οι παρ. 4,5,6,7,8,9 και 10 προστέθηκαν με το άρθρο 3 παρ. 1 ν. 2435/1996).

11. Όταν στην ίδια κατηγορία ή υποκατηγορία δικαιούχων υπάρχουν περισσότεροι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης και η συμφωνία για τη μεταξύ τους κατανομή του ποσοστού της εύλογης αμοιβής δεν έχει επιτευχθεί μέχρι την 1^η Απριλίου εκάστου έτους, η κατανομή των ποσοστών της εύλογης αυτής αμοιβής στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης της κάθε κατηγορίας ή υποκατηγορίας δικαιούχων, ο τρόπος είσπραξης και καταβολής, καθώς και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια καθορίζεται με απόφαση του Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΟΠΙ). Η απόφαση του ΟΠΙ διαμορφώνεται σύμφωνα με τις απόψεις των ενδιαφερομένων οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, την καλή πίστη, τα συναλλακτικά ήθη και τις ακολουθούμενες πρακτικές σε διεθνές και κοινοτικό επίπεδο. Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης που δεν συμφωνούν με την απόφαση του ΟΠΙ, μπορούν να ζητήσουν από το Μονομελές Πρωτοδικείο δικάζον κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων να καθορίσει άλλη κατανομή, οι οφειλότες όμως υποχρεούνται να καταβάλλουν στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης την εύλογη αμοιβή με βάση την απόφαση του ΟΠΙ. Η καταβολή αυτή συνεπάγεται την εξόφληση και ελευθέρωσή τους (προστέθηκε με το άρθρο 14 παρ. 5 Ν. 3049/2002).

Άρθρο 19 **Παράθεση αποσπασμάτων**

Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η παράθεση σύντομων αποσπασμάτων από έργο άλλου νομίμως δημοσιευμένου για την υποστήριξη της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την κριτική της γνώμης του άλλου, εφόσον η παράθεση των αποσπασμάτων αυτών είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και η έκταση των αποσπασμάτων δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Η παράθεση του αποσπάσματος πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή.

Άρθρο 20 **Σχολικά βιβλία και ανθολογίες** **[...]**

Άρθρο 21 **Αναπαραγωγή για διδασκαλία**

Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, συντόμων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων συντόμου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών νομίμως δημοσιευμένου, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση. Η αναπαραγωγή πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή.

Άρθρο 22 **Αναπαραγωγή από βιβλιοθήκες και αρχεία**

Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή ενός πρόσθετου αντίτυπου από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία, που έχουν αντίτυπο του έργου στη μόνιμη συλλογή τους, προκειμένου να διατηρήσουν το αντίτυπο αυτό ή να το μεταβιβάσουν το σε άλλη, μη κερδοσκοπική, βιβλιοθήκη ή αρχείο. Η αναπαραγωγή επιτρέπεται μόνο αν είναι αδύνατη η προμήθεια ενός τέτοιου αντίτυπου από την αγορά σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.

Άρθρο 23 **Αναπαραγωγή κινηματογραφικών αρχείων** **[...]**

Άρθρο 24
Αναπαραγωγή για σκοπούς δικαστικών ή διοικητικών

Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή έργου για να χρησιμοποιηθεί σε δικαστική ή διοικητική διαδικασία, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Άρθρο 25
Χρήση για λόγους ενημέρωσης

1. Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό: α) η αναπαραγωγή και η διάδοση στο κοινό, για λόγους περιγραφής επίκαιρων γεγονότων με μέσα μαζικής επικοινωνίας έργων, που βλέπονται ή ακούγονται κατά τη διάρκεια ενός τέτοιου γεγονότος, β) η αναπαραγωγή και η διάδοση στο κοινό με μέσα μαζικής επικοινωνίας προς το σκοπό της ενημέρωσης επί επίκαιρων γεγονότων πολιτικών λόγων, προσφωνήσεων, κηρυγμάτων, δικανικών αγορεύσεων ή άλλων έργων παρόμοιας φύσης, καθώς και περιλήψεων ή αποσπασμάτων από διαλέξεις, εφόσον τα έργα αυτά παρουσιάζονται δημόσια.

2. Η αναπαραγωγή και η διάδοση στο κοινό πρέπει, όταν αυτό είναι δυνατό, να συνοδεύονται από την ένδειξη της πηγής και του ονόματος του δημιουργού.

Άρθρο 26
Χρήση εικόνων με έργα σε δημόσιους χώρους

Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η περιστασιακή αναπαραγωγή και διάδοση με μέσα μαζικής επικοινωνίας εικόνων με έργα αρχιτεκτονικής, εικαστικών τεχνών, φωτογραφίας ή εφαρμοσμένων τεχνών, που βρίσκονται μόνιμως σε δημόσιο χώρο.

Άρθρο 27
Δημόσια παράσταση ή εκτέλεση σε ειδικές περιστάσεις

Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η δημόσια παράσταση ή εκτέλεση έργου: α) σε περίπτωση επίσημων τελετών, στο μέτρο που δικαιολογείται από τη φύση αυτών των τελετών, β) στο πλαίσιο της δραστηριότητας εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από το προσωπικό και τους μαθητές ή σπουδαστές του ιδρύματος εφόσον το κοινό απαρτίζεται αποκλειστικά από αυτούς ή από τους γονείς των μαθητών ή σπουδαστών ή όσους έχουν την επιμέλεια αυτών ή όσους συνδέονται άμεσα με τις δραστηριότητες του ιδρύματος.

Άρθρο 28
Έκθεση και αναπαραγωγή εικαστικών έργων
[...]

Άρθρο 28Α
Αναπαραγωγή προς όφελος τυφλών και κωφαλάλων

Επιτρέπεται η αναπαραγωγή του έργου προς όφελος τυφλών και κωφαλάλων προσώπων για χρήσεις που συνδέονται άμεσα με την αναπηρία και δεν έχουν εμπορικό χαρακτήρα, στο βαθμό που απαιτείται λόγω της συγκεκριμένης ανάπηρίας. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού μπορούν να καθορισθούν οι όροι εφαρμογής της ρύθμισης, καθώς και η εφαρμογή της σε άλλες κατηγορίες προσώπων με αναπηρίες (άρθρο 5 παρ. 3 περ. β Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 2 ν. 3057/2002).

Άρθρο 28B
Εξαίρεση από το δικαίωμα αναπαραγωγής

Εξαιρούνται από το δικαίωμα αναπαραγωγής οι προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής, οι οποίες είναι μεταβατικές ή παρεπόμενες και οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου, έχουν δε ως αποκλειστικό σκοπό να επιτρέψουν: α) την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή ή β) τη νόμιμη χρήση, ενός έργου ή άλλου προστατευμένου αντικειμένου, και οι οποίες δεν έχουν καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία (άρθρο 5 παρ. 1 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 2 ν. 3057/2002).

Άρθρο 28Γ
Ρήτρα γενικής εφαρμογής επί των περιορισμών

Οι περιορισμοί που προβλέπονται στο τέταρτο κεφάλαιο του ν. 2121/1993, όπως ισχύει, εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευμένου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου (άρθρο 5 παρ. 5 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 2 ν. 3057/2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
Άρθρα 29-31
[...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ
ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΔΕΙΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ
Άρθρα 32-39
[...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ
ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟ
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΗ ΒΑΣΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Άρθρο 40
Έργα μισθωτών

Το περιουσιακό δικαίωμα σε πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, που δημιουργήθηκε από μισθωτό σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας ή σύμφωνα με τις οδηγίες του εργοδότη του, μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη, εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία.

Άρθρο 41
Εξάντληση δικαιώματος

Η πρώτη πώληση αντιγράφου ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή μέσα στην ευρωπαϊκή Κοινότητα από το δημιουργό ή με τη συγκατάθεσή του εξαντλεί το δικαίωμα διανομής του αντιτύπου αυτού μέσα στην κοινότητα με εξαίρεση του δικαιώματος ελέγχου των μεταγενέστερων εκμισθώσεων του προγράμματος ή ενός αντιγράφου του (τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 13 ν. 3057/2002).

Άρθρο 42
Περιορισμοί

1. Εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η αναπαραγωγή, η μετάφραση, η προσαρμογή, η διασκευή ή οποιαδήποτε

άλλη μετατροπή ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, όταν οι πράξεις αυτές είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένης και της διόρθωσης σφαλμάτων, από το πρόσωπο που το απέκτησε νομίμως.

2. Δεν εμπίπτει στον περιορισμό της προηγούμενης παραγράφου και χρειάζεται άδεια του δημιουργού η αναπαραγωγή που είναι αναγκαία για τη φόρτωση, την εμφάνιση στην οθόνη, την εκτέλεση, τη μεταβίβαση ή την αποθήκευση του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή.

3. Ο νόμιμος χρήστης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν μπορεί να εμποδιστεί συμβατικά να παραγάγει, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, ένα εφεδρικό αντίγραφο του προγράμματος στο μέτρο που αυτό είναι απαραίτητο για τη χρήση.

4. Επιτρέπεται στο νόμιμο χρήστη αντιγράφου προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η παρακολούθηση, η μελέτη ή η δοκιμή της λειτουργίας του προγράμματος προκειμένου να εντοπισθούν οι ιδέες και αρχές που αποτελούν τη βάση οποιουδήποτε στοιχείου του προγράμματος, εάν οι ενέργειες αυτές γίνονται κατά τη διάρκεια πράξης που αποτελεί νόμιμη χρήση του προγράμματος. Αντίθετη συμφωνία δεν επιτρέπεται.

5. Αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση πέραν από τις περιπτώσεις των δύο προηγούμενων παραγράφων του παρόντος άρθρου δεν επιτρέπεται.

Άρθρο 43 **Αποσυμπίληση**

1. Επιτρέπεται στο νόμιμο χρήστη αντιγράφου προγράμματος, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η ενέργεια των πράξεων, που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 42, εφόσον είναι απαραίτητη προκειμένου να ληφθούν οι αναγκαίες πληροφορίες για τη διαλειτουργικότητα ενός ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή με άλλα προγράμματα, εφόσον οι αναγκαίες για τη διαλειτουργικότητα πληροφορίες δεν ήταν ήδη ευκόλως και ταχέως προσιτές στο νόμιμο χρήστη και εφόσον οι πράξεις περιορίζονται στα μέρη του αρχικού προγράμματος, που είναι απαραίτητα για τη διαλειτουργικότητα αυτή.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν επιτρέπουν, οι πληροφορίες που ελήφθησαν κατ' εφαρμογή τους: α) να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς άλλους εκτός από την επίτευξη της διαλειτουργικότητας του ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος, β) να ανακοινωθούν σε άλλα πρόσωπα εκτός από τις περιπτώσεις όπου αυτό απαιτείται για τη διαλειτουργικότητα του ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, γ) να χρησιμοποιηθούν για την επεξεργασία, την παραγωγή ή την εμπορία προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, του οποίου η έκφραση είναι κατά βάση όμοια προς το αρχικό πρόγραμμα ή για οποιαδήποτε άλλη πράξη που προσβάλλει την πνευματική ιδιοκτησία του δημιουργού.

3. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν μπορούν να ερμηνευθούν έτσι ώστε να επιτρέπεται η εφαρμογή τους κατά τρόπο που θα έβλαπτε την κανονική εκμετάλλευση του προγράμματος του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή θα προκαλούσε αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού του.

Άρθρο 44

Το άρθρο 44 καταργήθηκε με το άρθρο 8 παρ. 8 ν. 2557/1997.

Άρθρο 45 **Ισχύς άλλων διατάξεων και συμφωνιών**

1. Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου δεν θίγουν άλλες νομικές διατάξεις, που αφορούν ιδίως τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, τα σήματα, τον αθέμιτο ανταγωνισμό, το εμπορικό απόρρητο, την προστασία των ημιαγωγών προϊόντων ή το δίκαιο των συμβάσεων.

2. Συμφωνίες αντίθετες προς τις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 42 και προς το άρθρο 43 είναι άκυρες.

Άρθρο 45Α

Δικαίωμα ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων

1. Ο κατασκευαστής βάσης δεδομένων έχει το δικαίωμα να απαγορεύει την εξαγωγή ή/και επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, αξιολογούμενου ποιοτικά ή ποσοτικά, εφόσον η απόκτηση, ο έλεγχος ή η παρουσίαση του περιεχομένου της βάσης δεδομένων καταδεικνύουν ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση. Κατασκευαστής βάσης δεδομένων είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που λαμβάνει την πρωτοβουλία και επωμίζεται τον κίνδυνο των επενδύσεων. Δεν θεωρείται κατασκευαστής ο εργολάβος βάσης δεδομένων (άρθρο 7 παρ. 10 Οδηγίας 96/9).

2. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου: α) «Εξαγωγή» θεωρείται η μόνιμη ή προσωρινή μεταφορά του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου βάσης δεδομένων σε άλλο υλικό φορέα με οποιοδήποτε μέσο ή με οποιοδήποτε μορφή κα β) «επαναχρησιμοποίηση» νοείται η πάσης μορφής διάθεση στο κοινό του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων με διανομή αντιγράφων, εκμίσθωση, μετάδοση με άμεση επικοινωνία ή με άλλες μορφές. Η πρώτη πώληση αντιγράφου μιας βάσης δεδομένων στην Κοινότητα από το δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του συνιστά ανάληψη του δικαιώματος ελέγχου της μεταπώλησης του εν λόγω αντιγράφου στην Κοινότητα. Ο δανεισμός στο κοινό δεν συνιστά πράξη εξαγωγής ή επαναχρησιμοποίησης (άρθρο 7 παρ. 2 Οδηγίας 96/9).

3. Το δικαίωμα που αναφέρεται στην παράγραφο 1 ισχύει ανεξάρτητα από το εάν η εν λόγω βάση δεδομένων ή το περιεχόμενό της προστατεύεται με τις διατάξεις για την πνευματική ιδιοκτησία ή με άλλες διατάξεις. Η προστασία βάσει του δικαιώματος που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν θίγει ενδεχόμενα δικαιώματα επί του περιεχομένου τους. Το δικαίωμα ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων μπορεί να μεταβιβασθεί με αντάλλαγμα ή χωρίς αντάλλαγμα ή να παραχωρηθεί ή εκμετάλλευσή του με άδεια ή σύμβαση (άρθρο 7 παρ. 3 και 4 Οδηγίας 96/9).

4. Δεν επιτρέπεται η επανειλημμένη και συστηματική εξαγωγή ή/και επαναχρησιμοποίηση επουσιωδών μερών του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, εφόσον συνεπάγεται τη διενέργεια πράξεων που έρχονται σε σύγκρουση με την κανονική εκμετάλλευση της βάσης δεδομένων ή θίγουν αδικαιολόγητα τα νόμιμα συμφέροντα του κατασκευαστή της βάσης (άρθρο 7 παρ. 5 Οδηγίας 96/9).

5. Ο κατασκευαστής βάσης δεδομένων που έχει τεθεί στη διάθεση του κοινού με οποιονδήποτε τρόπο δεν μπορεί να εμποδίσει το νόμιμο χρήστη της βάσης να εξάγει ή/και να επαναχρησιμοποιεί επουσιώδη μέρη του περιεχομένου της αξιολογούμενα ποιοτικά ή ποσοτικά για οποιονδήποτε σκοπό. Εάν ο νόμιμος χρήστης δικαιούται να εξάγει ή/και να επαναχρησιμοποιεί τμήμα μόνο της βάσης δεδομένων, η παρούσα παράγραφος εφαρμόζεται μόνο για το τμήμα αυτό. Ο νόμιμος χρήστης βάσης δεδομένων που έχει τεθεί στη διάθεση του κοινού με οποιονδήποτε τρόπο δεν μπορεί: α) να εκτελεί πράξεις που έρχονται σε σύγκρουση με την κανονική εκμετάλλευση της βάσης αυτής ή θίγουν αδικαιολόγητα τα νόμιμα συμφέροντα του κατασκευαστή της, β) να προξενεί ζημία στους δικαιούχους του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων για τα έργα ή τις ερμηνείες ή εκτελέσεις που περιέχονται στην εν λόγω βάση δεδομένων. Συμφωνίες αντίθετες προς τις ρυθμίσεις που προβλέπονται στην παρούσα παράγραφο είναι άκυρες (άρθρα 8 και 15 Οδηγίας 96/9).

6. Ο νόμιμος χρήστης της βάσης δεδομένων που έχει τεθεί στη διάθεση του κοινού με οποιονδήποτε τρόπο μπορεί, χωρίς την άδεια του κατασκευαστή της βάσης δεδομένων, να εξάγει ή/και να επαναχρησιμοποιήσει ουσιώδες μέρος του περιεχομένου της: α) όταν πρόκειται για εξαγωγή, για εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς, εφόσον αναφέρεται η πηγή και στο βαθμό που αυτό δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, β) όταν πρόκειται για εξαγωγή ή/και επαναχρησιμοποίηση για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή για σκοπούς διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας. Το δικαίωμα ειδικής φύσης ισχύει για τις βάσεις δεδομένων των οποίων οι κατασκευαστές ή οι δικαιούχοι είναι υπήκοοι Κράτους-Μέλους ή έχουν τη συνήθη διαμονή τους στο έδαφος της Κοινότητας. Εφαρμόζεται επίσης στις εταιρείες και επιχειρήσεις που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία Κράτους-Μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Κοινότητας. Όταν η συγκεκριμένη Εταιρεία ή επιχείρηση έχει μόνο την καταστατική της έδρα στο έδαφος της Κοινότητας, οι δραστηριότητές της πρέπει να συνδέονται πραγματικά και αδιάλειπτα με την οικονομία ενός Κράτους-Μέλους (άρθρα 9 και 11 Οδηγίας 96/9).

7. Το δικαίωμα που προβλέπεται στο άρθρο αυτό ισχύει από την περάτωση της κατασκευής της βάσης δεδομένων και λήγει δεκαπέντε (15) έτη μετά την 1^η Ιανουαρίου του έτους που έπεται της ημερομηνίας περάτωσης. Στην περίπτωση βάσης δεδομένων η οποία έχει τεθεί στη διάθεση του κοινού, με οποιονδήποτε τρόπο, πριν από τη λήξη της περιόδου που προβλέπεται στο προηγούμενο εδάφιο, η διάρκεια της προστασίας του δικαιώματος που προβλέπεται στο παρόν άρθρο λήγει δεκαπέντε (15) έτη μετά την 1^η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται της ημερομηνίας κατά την οποία

η βάση τέθηκε για πρώτη φορά στη διάθεση του κοινού. Οποιαδήποτε ουσιώδης τροποποίηση, αξιολογούμενη ποιοτικά ή ποσοτικά, του περιεχομένου μιας βάσης δεδομένων, ιδίως οποιαδήποτε ουσιώδης τροποποίηση εξαιτίας της διαδοχικής σύρρευσης προσθηκών, διαγραφών ή μετατροπών, που έχουν ως αποτέλεσμα να θεωρείται ότι πρόκειται για νέα ουσιώδη επένδυση, αξιολογούμενη ποιοτικά ή ποσοτικά, παρέχει στη βάση που προκύπτει από την επένδυση αυτή δικαίωμα ίδιας διάρκειας προστασίας (άρθρο 10 Οδηγίας 96/9) (προστέθηκε με άρθρο 7 παρ. 5 ν. 2819/2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άρθρο 46

Άδεια από ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες

1. Ως ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες θεωρούνται τα πρόσωπα που ερμηνεύουν ή εκτελούν με οποιονδήποτε τρόπο έργα του πνεύματος όπως οι ηθοποιοί, οι μουσικοί, οι τραγουδιστές, οι χορωδοί, οι χορευτές, οι καλλιτέχνες κουκλοθέατρου, θεάτρου σκιών, θεάματος ποικιλιών (βαριετέ) ή ιπποδρόμου (ταίρκου).

2. Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν: α) την εγγραφή της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής τους σε υλικό φορέα, β) την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιονδήποτε μέσο ή μορφή, εν όλω ή εν μέρει, όσον αφορά την εγγραφή σε υλικό φορέα της ερμηνείας ή εκτέλεσής τους, γ) τη διανομή στο κοινό του υλικού φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσης, με πώληση ή με άλλους τρόπους. Το δικαίωμα διανομής δεν αναλώνεται εντός της Κοινότητας όσον αφορά τον υλικό φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσης, εκτός από την περίπτωση της πρώτης πώλησης εντός της Κοινότητας που πραγματοποιείται από τον δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του, δ) την εκμίσθωση και το δημόσιο δανεισμό του υλικού φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσης. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται από οποιαδήποτε πώληση ή πράξη διανομής των ως άνω υλικών φορέων, ε) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο, όπως ηλεκτρομαγνητικά κύματα, δορυφόροι, καλώδια, καθώς και την παρουσίαση στο κοινό του υλικού φορέα με την παράνομη εγγραφή της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσης, στ) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο, όπως ηλεκτρομαγνητικά κύματα, δορυφόροι, καλώδια, της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής τους, εκτός αν η μετάδοση αυτή αποτελεί αναμετάδοση νόμιμης μετάδοσης, ζ)) την παρουσίαση στο κοινό της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής τους, που γίνεται με οποιονδήποτε τρόπο, εκτός από ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, η) τη διάθεση στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση στην εγγραφή σε υλικό φορέα της ερμηνείας ή εκτέλεσής τους, όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος. Το δικαίωμα αυτό δεν αναλώνεται με οποιαδήποτε πράξη διάθεσης στο κοινό με την έννοια της παρούσας ρύθμισης (άρθρα 2, 3 παρ. 2 και 3, 4 Οδηγίας 2001/29) (τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 3 ν. 3057/2002).

3. Η άδεια που απαιτείται για την ενέργεια των πράξεων της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία στην οποία να ορίζονται συγκεκριμένα οι πράξεις για τις οποίες δίνεται η άδεια, θεωρείται ότι έχει δοθεί, όταν ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης συνδέεται με εκείνον που επιχειρεί αυτές τις πράξεις με σύμβαση εργασίας, που έχει ως σκοπό την ενέργεια αυτών των συγκεκριμένων πράξεων.

Ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης διατηρεί πάντοτε το δικαίωμα αμοιβής για την ενέργεια καθεμιάς από τις πράξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου σε κάθε τρόπο εκμετάλλευσης της ερμηνείας ή εκτέλεσής του. Ειδικότερα, ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης διατηρεί το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για την εκμίσθωση, χωρίς να μπορεί να παραιτηθεί από αυτό, εάν έχει δώσει σε παραγωγό υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας άδεια για την εκμίσθωση του υλικού φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας του.

4. Σε περίπτωση ερμηνείας ή εκτέλεσης από σύνολο, οι μετέχοντες σε αυτό ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες ορίζουν με πλειοψηφία και εγγράφως έναν αντιπρόσωπό τους για την άσκηση των δικαιωμάτων που προβλέπονται στη δεύτερη παράγραφο του παρόντος άρθρου. Αυτή η

αντιπροσώπευση δεν αφορά τον διευθυντή της ορχήστρας ή της χορωδίας, του σολίστ, τους πρωταγωνιστές και το σκηνοθέτη. Αν δεν έχει οριστεί αντιπρόσωπος σύμφωνα με το εδάφιο α' της παρούσας παραγράφου, η άσκηση των δικαιωμάτων που προβλέπονται στη δεύτερη παράγραφο του παρόντος άρθρου γίνεται από τον διευθυντή του συνόλου.

5. Απαγορεύεται η μεταβίβαση εν ζωή των δικαιωμάτων που προβλέπονται στη δεύτερη παράγραφο του παρόντος άρθρου, καθώς και η παραίτηση από αυτά. Είναι δυνατή η ανάθεση της διαχείρισης και προστασίας των δικαιωμάτων αυτών σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης κατά τα οριζόμενα στα άρθρα 54 έως 58 του παρόντος νόμου.

Άρθρο 47

Άδεια από παραγωγούς υλικών φορέων

1. Οι παραγωγοί φωνογραφημάτων (παραγωγοί υλικών φορέων ήχου) έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν: α) την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο ή μορφή, εν όλω ή εν μέρει, όσον αφορά τα φωνογραφήματά τους, β) τη διανομή στο κοινό των ως άνω υλικών φορέων που έχουν παραγάγει με πώληση ή με άλλους τρόπους. Το δικαίωμα διανομής δεν αναλώνεται εντός της Κοινότητας, όσον αφορά τους ως άνω υλικούς φορείς, εκτός από την περίπτωση της πρώτης πώλησης εντός της Κοινότητας που πραγματοποιείται από τον δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του, γ) την εκμίσθωση ή το δημόσιο δανεισμό των ως άνω υλικών φορέων. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται από οποιαδήποτε πώληση ή άλλη πράξη διανομής των ως άνω υλικών φορέων, δ) τη διάθεση στο κοινό, ενουρμάτως ή ασουρμάτως κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση στα φωνογραφήματά τους, όπου και όταν ο ίδιος επιλέγει. Το δικαίωμα αυτό δεν αναλώνεται με οποιαδήποτε πράξη διάθεσης στο κοινό με την έννοια της παρούσας ρύθμισης, ε) την εισαγωγή των ως άνω υλικών φορέων που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεσή τους ή, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αν το δικαίωμα της εισαγωγής τους στην Ελλάδα είχε συμβατικά διατηρηθεί από τον παραγωγό (άρθρα 2, 3 παρ. 2 και 3, 4 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 4 ν. 3057/2002).

2. Οι παραγωγοί οπτικοακουστικών έργων (παραγωγοί υλικών φορέων εικόνας ή ήχου και εικόνας) έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν:

α) την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη, αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίτυπα (αντίγραφα) των ταινιών τους, β) τη διανομή στο κοινό των ως άνω υλικών φορέων που έχουν παραγάγει με πώληση ή με άλλους τρόπους. Το δικαίωμα διανομής δεν αναλώνεται εντός της Κοινότητας, όσον αφορά τους ως άνω υλικούς φορείς, εκτός από την περίπτωση της πρώτης πώλησης εντός της Κοινότητας που πραγματοποιείται από τον δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του, γ) την εκμίσθωση ή το δημόσιο δανεισμό των ως άνω υλικών φορέων. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται από οποιαδήποτε πώληση ή άλλη πράξη διανομής των ως άνω υλικών φορέων, δ) τη διάθεση στο κοινό, ενουρμάτως ή ασουρμάτως κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση, όπου και όταν ο ίδιος επιλέγει, όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους. Το δικαίωμα αυτό δεν αναλώνεται με οποιαδήποτε πράξη διάθεσης στο κοινό με την έννοια της παρούσας ρύθμισης, ε) την εισαγωγή των ως άνω υλικών φορέων που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεσή τους ή, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αν το δικαίωμα της εισαγωγής τους στην Ελλάδα είχε συμβατικά διατηρηθεί από τον παραγωγό, στ) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιοδήποτε τρόπο, συμπεριλαμβανομένης της δορυφορικής μετάδοσης ή καλωδιακής αναμετάδοσης των ως άνω υλικών φορέων, καθώς και την παρουσίαση αυτών στο κοινό (άρθρα 2, 3 παρ. 2 και 3, 4 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 4 ν. 3057/2002).

3. Ως παραγωγός υλικού φορέα ήχου νοείται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο με πρωτοβουλία και ευθύνη του οποίου πραγματοποιείται η πρώτη εγγραφή σειράς ήχων μόνο. Ως παραγωγός υλικού φορέα εικόνας ή ήχου και εικόνας νοείται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο με πρωτοβουλία και ευθύνη του οποίου πραγματοποιείται η πρώτη εγγραφή σειράς εικόνων με ή χωρίς ήχο.

Άρθρο 48

Άδεια από ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς

1. Οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν: α) την αναμετάδοση των εκπομπών τους με οποιονδήποτε τρόπο, όπως ηλεκτρομαγνητικά κύματα, δορυφόροι, καλώδια, β) την παρουσίαση στο κοινό των εκπομπών τους σε χώρους όπου η είσοδος επιτρέπεται με εισιτήριο, γ) την εγγραφή των εκπομπών τους σε υλικούς φορείς ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, είτε οι εκπομπές αυτές μεταδίδονται ενσυρμάτως είτε ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης, δ) την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη, αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο ή μορφή, εν όλω ή εν μέρει, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης, ε) τη διανομή στο κοινό των υλικών φορέων με την εγγραφή των εκπομπών τους, μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους.

Το δικαίωμα διανομής δεν αναλώνεται εντός της Κοινότητας, όσον αφορά τους υλικούς φορείς με την εγγραφή των εκπομπών, εκτός από την περίπτωση της πρώτης πώλησης εντός της Κοινότητας που πραγματοποιείται από το δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του, στ) την εκμίσθωση και το δημόσιο δανεισμό του υλικού φορέα με την εγγραφή των εκπομπών τους. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται από οποιαδήποτε πώληση ή άλλη πράξη διανομής του ως άνω υλικού φορέα, ζ) τη διάθεση στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση στην υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, όπου και όταν ο ίδιος επιλέγει. Το δικαίωμα αυτό δεν αναλώνεται με οποιαδήποτε πράξη διάθεσης στο κοινό με την έννοια της παρούσας ρύθμισης. (άρθρα 2, 3 παρ. 2 και 3, 4 Οδηγίας 2001/29) *(τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 5 ν. 3057/2002)*.

2. Οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί δεν έχουν το δικαίωμα που προβλέπεται στο εδάφιο γ' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, όταν αναμεταδίδουν απλώς μέσω καλωδίου εκπομπές ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών.

Άρθρο 49

Δικαίωμα εύλογης αμοιβής

1. Όταν υλικός φορέας ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας που έχει νόμιμα εγγραφεί χρησιμοποιείται για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο, όπως ηλεκτρομαγνητικά κύματα, δορυφόροι, καλώδια, ή για παρουσίαση στο κοινό, ο χρήστης οφείλει εύλογη και ενιαία αμοιβή στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, των οποίων η ερμηνεία ή η εκτέλεση έχει εγγραφεί στον υλικό φορέα, και στους παραγωγούς των υλικών αυτών φορέων. Η αμοιβή αυτή καταβάλλεται υποχρεωτικά σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης των σχετικών δικαιωμάτων. Οι οργανισμοί αυτοί υποχρεούνται να διαπραγματεύονται, να συμφωνούν τις αμοιβές, να προβάλλουν τις σχετικές αξιώσεις για την καταβολή και να εισπράττουν τις σχετικές αμοιβές από τους χρήστες. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των χρηστών και των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, το ύψος της εύλογης αμοιβής και οι όροι της πληρωμής καθορίζονται από το μονομελές πρωτοδικείο κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Οριστικά περί της αμοιβής αποφαινεται το αρμόδιο δικαστήριο *(προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 6 ν. 3057/2002)*.

2. Το δικαίωμα εύλογης αμοιβής των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών που προβλέπεται από την πρώτη παράγραφο του παρόντος άρθρου είναι ανεκχώρητο, με την επιφύλαξη της υποχρεωτικής ανάθεσης της εισπραχής και διαχείρισης στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που λειτουργούν σύμφωνα με τα άρθρα 54 έως 58 του παρόντος νόμου.

3. Οι εισπραττόμενες αμοιβές κατανέμονται εξ ημισείας μεταξύ ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και παραγωγών των υλικών φορέων. Η κατανομή των εισπραττόμενων αμοιβών μεταξύ των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και μεταξύ των παραγωγών γίνεται κατά τις μεταξύ τους συμφωνίες που περιέχονται στον κανονισμό του κάθε οργανισμού συλλογικής διαχείρισης.

4. Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες έχουν δικαίωμα εύλογης αμοιβής για τη ραδιοτηλεοπτική αναμετάδοση της ερμηνείας ή εκτέλεσής τους που μεταδίδεται ραδιοτηλεοπτικά. Το δικαίωμα εύλογης αμοιβής που προβλέπεται από την παρούσα παράγραφο είναι ανεκχώρητο και είναι

δυνατή μόνο η ανάθεση της είσπραξης και διαχείρισης στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης κατά τα οριζόμενα στα άρθρα 54 έως 58 του παρόντος νόμου.

5. Όταν υλικός φορέας εικόνας ή ήχου και εικόνας που έχει νόμιμα εγγραφεί χρησιμοποιείται για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο, όπως ηλεκτρο-μαγνητικά κύματα, δορυφόροι, καλώδια ή για παρουσίαση στο κοινό, ο χρήστης οφείλει εύλογη αμοιβή στους ερμηνευτές ή εκτελεστές των οποίων η ερμηνεία έχει εγγραφεί στους υλικούς αυτούς φορείς. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται η παράγραφος 1 εδάφια β, γ, δ και ε, καθώς και οι παράγραφοι 2 και 4 του παρόντος άρθρου (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 6 ν. 3057/2002).

Άρθρο 50 **Ηθικό δικαίωμα**

1. Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες έχουν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους το δικαίωμα αναγνώρισης και προβολής της πατρότητάς τους πάνω στην ερμηνεία ή την εκτέλεσή τους και το δικαίωμα της απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης της ερμηνείας ή της εκτέλεσής αυτής.

2. Μετά το θάνατο του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη το δικαίωμα αυτό περιέρχεται στους κληρονόμους του.

3. Οι διατάξεις του άρθρου 12 παράγραφος 2 και του άρθρου 16 εφαρμόζονται αναλόγως και στο ηθικό δικαίωμα των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών.

Άρθρο 51 **Δικαιώματα εκδοτών**

Εκδότες εντύπων έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αναπαραγωγή, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή όποιες άλλες μεθόδους, για σκοπούς εκμετάλλευσης, της στοιχειοθεσίας και της σελιδοποίησης των έργων που έχουν εκδώσει.

Άρθρο 51A **Προστασία προηγουμένως αδημοσίευτων έργων**

[...]

Άρθρο 52 **Τύπος άδειας, περιορισμοί και διάρκεια δικαιωμάτων καθώς και ρύθμιση άλλων θεμάτων**

.....[...]

Άρθρο 53 **Προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας**

Η προστασία, που προβλέπεται από τα άρθρα 46 έως 52 του παρόντος νόμου, αφήνει ακέραιη και δεν επηρεάζει κατά κανένα τρόπο την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Καμία από τις διατάξεις που αναφέρονται στο προηγούμενο εδάφιο δεν μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο που θίγει την προστασία αυτή. Εάν οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, οι παραγωγοί υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί και οι εκδότες εντύπων έχουν αποκτήσει, εκτός από το συγγενικό δικαίωμα και δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στο έργο, το δικαίωμα αυτό και το συγγενικό δικαίωμα υπάρχουν παραλλήλως και παρέχουν τις εξουσίες που απορρέουν από το κάθε δικαίωμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ
ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Άρθρα 54-58

[...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Άρθρο 59

Επιβολή και τήρηση προδιαγραφών

Με προεδρικά διατάγματα, εκδιδόμενα ύστερα από πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, μπορεί να καθοριστούν προδιαγραφές για τις συσκευές ή άλλο υλικό αναπαραγωγής έργων έτσι ώστε να εμποδίζεται ή να περιορίζεται η χρησιμοποίηση των συσκευών ή άλλου υλικού για πράξεις που προσβάλλουν την κανονική εκμετάλλευση της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων.

Άρθρο 60

Επιβολή χρήσης συστημάτων ελέγχου

Με προεδρικά διατάγματα, εκδιδόμενα ύστερα από πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, μπορεί να επιβληθεί η χρήση συσκευών ή συστημάτων που επιτρέπουν τον προσδιορισμό των αναπαραγόμενων ή χρησιμοποιούμενων έργων και την έκταση ή την συχνότητα της αναπαραγωγής ή της χρήσης, εφόσον δεν βλάπτονται αδικαιολογήτως τα νόμιμα συμφέροντα των χρηστών.

Άρθρο 61

Ένδειξη ελέγχου

Με εκδιδόμενα διατάγματα, εκδιδόμενα ύστερα από πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, μπορεί να προβλεφθεί ότι η κυκλοφορία υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας επιτρέπεται μόνο εφόσον φέρουν επικολημένο στο περικάλυμμα ή σε άλλο εμφανές σημείο ειδικό επίσημα ή ταινία ελέγχου ή άλλη αναγνωριστική ένδειξη οποιουδήποτε τύπου που παρέχεται από τον κατά περίπτωση αρμόδιο οργανισμό συλλογικής διαχείρισης που πιστοποιεί ότι η διάθεση στο εμπόριο ή η κατ' άλλον τρόπο κυκλοφορία του υλικού φορέα δεν αποτελεί προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού.

Άρθρο 62

Απαγόρευση αποκωδικοποίησης

Απαγορεύεται χωρίς την άδεια του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού που μεταδίδει, με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, παράλληλα προς την επιφάνεια της γης ή μέσω δορυφόρου προγράμματα κωδικοποιημένα, η διάθεση, η χρήση και η κατοχή με σκοπό χρήσης ή διάθεσης συσκευών αποκωδικοποίησης.

Άρθρο 63

Παρεμπόδιση της προσβολής ή της εξακολούθησής της

1. Σε κάθε περίπτωση όπου επίκειται ή τέλεση πράξης προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας όπως όταν, χωρίς να υπάρχει η απαιτούμενη άδεια του δημιουργού, πρόκειται να γίνει δημόσια εκτέλεση θεατρικού ή κινηματογραφικού ή μουσικού έργου, η κατά τόπον αρμόδια αστυνομική αρχή οφείλει να απαγορεύει την πράξη αυτή ύστερα από αίτηση του δημιουργού ή των δικαιοδόχων του. Η εισαγγελική αρχή, εφόσον της ζητηθεί, οφείλει να δώσει σχετική εντολή στην αστυνομική αρχή. Το ίδιο ισχύει και όταν η δημόσια εκτέλεση άρχισε μεν με άδεια του δημιουργού, αλλά η καταβολή της οφειλόμενης αμοιβής καθυστερεί περισσότερο από δύο ημέρες.

2. Προκειμένου να χορηγηθεί η κατά το νόμο απαιτούμενη αστυνομική άδεια για τη χρήση μουσικών οργάνων ή για την καταλληλότητα του χώρου ή όποια άλλη άδεια σχετική με χώρο όπου πρόκειται να εκτελεσθούν δημόσια μουσικές συνθέσεις ή άλλα έργα των οποίων η διαχείριση έχει ανατεθεί σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης, απαιτείται η προσαγωγή έγγραφης άδειας δημόσιας εκτέλεσης χορηγούμενης από τον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης της εξουσίας δημόσιας εκτέλεσης.

3. Με ασφαλιστικά μέτρα που διατάσσονται από το Μονομελές Πρωτοδικείο εφόσον πιθανολογείται σχετικός κίνδυνος, απαγορεύεται η τέλεση πράξεων που θα αποτελούσαν προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς να είναι αναγκαίος ο ειδικός προσδιορισμός των συγκεκριμένων έργων.

4. Οι παράγραφοι 1, 2 και 3 του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση προσβολής των δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων που προβλέπονται από τα άρθρα 46, 47 και 48 του παρόντος νόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Άρθρο 64 Κατάσχεση

Εφόσον πιθανολογείται η προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου, το Μονομελές Πρωτοδικείο διατάσσει ως ασφαλιστικό μέτρο τη συντηρητική κατάσχεση των αντικειμένων που κατέχονται από τον καθού και αποτελούν μέσο τέλεσης ή προϊόν ή απόδειξη της προσβολής. Αντί για συντηρητική κατάσχεση το δικαστήριο μπορεί να διατάξει την αναλυτική απογραφή των αντικειμένων αυτών περιλαμβανόμενης και της φωτογράφησής τους. Στις παραπάνω περιπτώσεις εφαρμόζεται υποχρεωτικώς το άρθρο 687 παράγραφος 1 του ΚΠολΔ. και χορηγείται υποχρεωτικώς προσωρινή διαταγή κατά το άρθρο 691 παράγραφος 2 του ΚΠολΔ. Οι παραπάνω ρυθμίσεις εφαρμόζονται και στην περίπτωση προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού βάσης δεδομένων, καθώς και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων (άρθρο 12 Οδηγίας 96/9) (προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 7 ν. 2819/2000).

Άρθρο 64Α Ασφαλιστικά μέτρα

Οι δικαιούχοι μπορούν να ζητήσουν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά των διαμεσολαβητών, οι υπηρεσίες των οποίων χρησιμοποιούνται από τρίτο για την προσβολή δικαιώματος του δημιουργού ή συγγενικού δικαιώματος. Το ίδιο ισχύει και για το δικαίωμα ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων (άρθρο 8 παρ. 3 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 8 ν. 3057/2002).

Άρθρο 65 **Αστικές κυρώσεις**

1. Σε κάθε περίπτωση προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας ή του συγγενικού δικαιώματος ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει την αναγνώριση του δικαιώματός του, την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον.

2. Όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεος.

3. Αντί για αποζημίωση και χωρίς να απαιτείται υπαιτιότητα του υπόχρεου ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει είτε την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος έγινε πλουσιότερος από την εκμετάλλευση του έργου ή του αντικειμένου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενης στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου χωρίς άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου είτε την καταβολή του κέρδους που ο υπόχρεος αποκόμισε από την εκμετάλλευση αυτή.

4. Το δικαστήριο καταδικάζοντας σε παράλειψη πράξης απειλεί για κάθε παράβαση χρηματική ποινή τριακοσίων χιλιάδων έως ενός εκατομμυρίου δραχμών υπέρ του δημιουργού ή του δικαιούχου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου καθώς και προσωπική κράτηση έως ένα έτος. Το ίδιο ισχύει και όταν η καταδίκη γίνεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Κατά τα λοιπά ισχύει το άρθρο 947 του ΚΠολΔ.

5. Οι αστικές κυρώσεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση κατά την οποία ο οφειλέτης δεν κατέβαλε σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης την αμοιβή που προβλέπεται από την παράγραφο 3 του άρθρου 18 του παρόντος νόμου (άρθρο 12 Οδηγίας 96/9) (προστέθηκε με το άρθρο 3 παρ. II ν. 2435/1996).

6. Οι αστικές κυρώσεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται και στην περίπτωση προσβολής του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού βάσης δεδομένων, καθώς και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων (άρθρο 12 Οδηγίας 96/9) (προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 8 ν. 2819/2000).

Άρθρο 66 **Ποινικές κυρώσεις**

1. Τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900-15.000 ευρώ, όποιος χωρίς δικαίωμα και κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου ή διατάξεων των κυρωμένων με νόμο πολυμερών διεθνών συμβάσεων για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας εγγράφει έργα ή αντίτυπα, αναπαράγει αυτά άμεσα ή έμμεσα, προσωρινά ή μόνιμα με οποιαδήποτε μορφή, εν όλω ή εν μέρει, μεταφράζει, διασκευάζει, προσαρμόζει ή μετατρέπει αυτά, προβαίνει σε διανομή αυτών στο κοινό με πώληση ή με άλλους τρόπους ή κατέχει με σκοπό διανομής, εκμισθώνει, εκτελεί δημόσια, μεταδίδει ραδιοηλεκτρονικά κατά οποιονδήποτε τρόπο, παρουσιάζει στο κοινό έργα ή αντίτυπα με οποιονδήποτε τρόπο, εισάγει αντίτυπα του έργου που παρήχθησαν παράνομα στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού και γενικά εκμεταλλεύεται έργα αντίγραφα ή αντίτυπα που είναι αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας ή προσβάλλει το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού να απόφασίζει για την δημοσίευση του έργου στο κοινό, καθώς και να παρουσιάζει αυτό αναλλοίωτο χωρίς προσθήκες ή περικοπές (άρθρο 8 παρ. 1 Οδηγίας 2001/29) (τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 9 ν. 3057/2002).

2. Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου ή διατάξεων των κυρωμένων με νόμο διεθνών συμβάσεων για την προστασία συγγενικών δικαιωμάτων προβαίνει στις εξής πράξεις:

Α) Χωρίς την άδεια των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών: α) εγγράφει σε υλικό φορέα την ερμηνεία ή εκτέλεση, β) αναπαράγει άμεσα ή έμμεσα, προσωρινά ή μόνιμα, με οποιονδήποτε μέσο και

μορφή, εν όλω ή εν μέρει, την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσής τους σε υλικό φορέα, γ) προβαίνει σε διανομή στο κοινό του υλικού φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσης ή κατέχει με σκοπό διανομής, δ) εκμισθώνει τον υλικό φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσης, ε) μεταδίδει ραδιοηλεκτρονικά με οποιονδήποτε τρόπο τη ζωντανή ερμηνεία ή εκτέλεση, εκτός αν η μετάδοση αυτή αποτελεί αναμετάδοση νόμιμης μετάδοσης, στ) παρουσιάζει στο κοινό τη ζωντανή ερμηνεία ή εκτέλεση που γίνεται με οποιονδήποτε τρόπο, εκτός από ραδιοηλεκτρονική μετάδοση, ζ) διαθέτει στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος, στην εγγραφή σε υλικό φορέα της ερμηνείας ή της εκτέλεσής τους.

Β) Χωρίς την άδεια των παραγωγών φωνογραφήματων (παραγωγών υλικών φορέων ήχου): α) αναπαράγει άμεσα ή έμμεσα, προσωρινά ή μόνιμα, με οποιονδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει, τα φωνογραφήματά τους, β) προβαίνει σε διανομή στο κοινό των ως άνω υλικών φορέων ή κατέχει με σκοπό διανομής, γ) εκμισθώνει τους ως άνω υλικούς φορείς, δ) διαθέτει στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος, στα φωνογραφήματά τους, ε) εισάγει τους ως άνω υλικούς φορείς που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεσή του.

Γ) Χωρίς την άδεια των παραγωγών οπτικοακουστικών έργων (παραγωγών υλικών φορέων εικόνας ή ήχου και εικόνας): α) αναπαράγει άμεσα ή έμμεσα, προσωρινά ή μόνιμα, με οποιονδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει, το πρωτότυπο και τα αντίτυπα των ταινιών τους, β) προβαίνει σε διανομή στο κοινό των ως άνω υλικών φορέων συμπεριλαμβανομένων και των αντιγράφων τους ή κατέχει με σκοπό διανομής, γ) εκμισθώνει τους ως άνω υλικούς φορείς, δ) διαθέτει στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση στο πρωτότυπο και τα αντίτυπα των ταινιών τους, όπου και όταν ο ίδιος επιλέγει, ε) εισάγει τους ως άνω υλικούς φορείς που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεσή του, στ) μεταδίδει ραδιοηλεκτρονικά τους ως άνω υλικούς φορείς με οποιονδήποτε τρόπο συμπεριλαμβανομένης και της δορυφορικής μετάδοσης ή καλωδιακής αναμετάδοσης, καθώς και της παρουσίαισής στο κοινό.

Δ) Χωρίς την άδεια των ραδιοηλεκτρονικών οργανισμών: α) αναμεταδίδει τις εκπομπές τους με οποιονδήποτε τρόπο, β) παρουσιάζει στο κοινό τις εκπομπές του σε χώρους όπου η είσοδος επιτρέπεται με εισιτήριο, γ) εγγράφει τις εκπομπές τους σε υλικούς φορείς ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, είτε οι εκπομπές αυτές μεταδίδονται ενσυρμάτως είτε ασύρματως συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης, δ) προβαίνει σε άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιονδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει, της υλικής ενσωμάτωσης των εκπομπών τους, ε) προβαίνει σε διανομή στο κοινό των υλικών φορέων με την εγγραφή των εκπομπών τους, στ) εκμισθώνει τον υλικό φορέα με την εγγραφή των εκπομπών τους, ζ) διαθέτει στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση, όπου και όταν ο ίδιος επιλέγει, στην υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους (άρθρο 8 παρ. 1 Οδηγίας 2001/29) (τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 10 ν. 3057/2002).

3. Αν το όφελος που επιδιώχθηκε ή η ζημία που απειλήθηκε από τις πράξεις των παρ. 1 και 2 είναι ιδιαίτερα μεγάλα, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστο δύο ετών και χρηματική ποινή 2 έως 10 εκατομμυρίων δραχμών. Αν ο υπαίτιος τελεί τις παραπάνω πράξεις κατ' επάγγελμα ή αν οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες έγινε η πράξη μαρτυρούν ότι ο υπαίτιος είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι 10 ετών και χρηματική ποινή 5 έως 20 εκατομμυρίων δραχμών, καθώς και αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης στα πλαίσια της οποίας εκτελέσθηκε η πράξη. Θεωρείται ότι η πράξη έχει τελεσθεί κατ' επάγγελμα και όταν ο δράστης έχει καταδικασθεί για αδικήματα του παρόντος άρθρου ή για παράβαση των διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας που ίσχυαν πριν από αυτό με αμετάκλητη απόφαση σε ποινή στερητική της ελευθερίας. Η προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων σε βαθμό κακουργήματος εκδικάζεται από το αρμόδιο Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων (τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 14 ν. 3057/2002).

4. Με την ποινή των παραγράφων 1, 2 και 3 τιμωρείται όποιος δεν κατέβαλε σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης την αμοιβή που προβλέπεται στο άρθρο 18 παρ. 3 του παρόντος νόμου (προστέθηκε με το άρθρο 3 παρ. ΙΙΙ ν. 2435/1996).

5. Με την ποινή της παρ. 1 τιμωρείται όποιος: α) χρησιμοποιεί ή διανέμει ή κατέχει με σκοπό διανομής συστήματα ή μέσα που έχουν ως μοναδικό σκοπό να διευκολύνουν τη χωρίς άδεια αφαίρεση

ή εξουδετέρωση τεχνικού συστήματος που προστατεύει ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, β) κατασκευάζει ή εισάγει ή χρησιμοποιεί ή διανέμει ή κατέχει με σκοπό διανομής συσκευές ή άλλο υλικό αναπαραγωγής έργου που δεν ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές που θα έχουν καθοριστεί κατά το άρθρο 59 του παρόντος νόμου, γ) κατασκευάζει, εισάγει ή χρησιμοποιεί ή διανέμει ή κατέχει με σκοπό διανομής αντικείμενα ή ενεργεί πράξεις που μπορούν να ματαιώσουν το αποτέλεσμα των παραπάνω προδιαγραφών, δ) αναπαράγει ή χρησιμοποιεί έργα χωρίς χρησιμοποίηση των συσκευών ή χωρίς εφαρμογή των συστημάτων που θα έχουν καθοριστεί κατά το άρθρο 60 του παρόντος νόμου, ε) διανέμει ή κατέχει με σκοπό να διανείμει υλικούς φορείς ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας χωρίς το ειδικό επίσημα ή την ταινία ελέγχου που θα έχει προβλεφθεί κατά το άρθρο 61 του παρόντος νόμου (τροποποιήθηκε με το άρθρο 81 παρ. 13 ν. 3057/2002).

6. Σε περίπτωση μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής το ποσό της μετατροπής ορίζεται στο δεκαπλάσιο των ορίων του ποσού της μετατροπής που προβλέπονται κάθε φορά στον Ποινικό Κώδικα.

7. Αν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις, η χρηματική ποινή δεν μπορεί να μειωθεί κάτω από το ήμισυ του ελάχιστου ορίου που προβλέπεται κατά περίπτωση στον παρόντα νόμο.

8. Σε κάθε περίπτωση το δικαστήριο μπορεί να διατάζει δημοσίευση περίληψης της καταδικαστικής απόφασης με δαπάνη εκείνου που καταδικάστηκε.

9. Όποιος χωρίς δικαίωμα προβαίνει σε προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων, σε μετάφραση, προσαρμογή, διευθέτηση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων, σε διανομή της βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της, σε ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση της βάσης δεδομένων στο κοινό, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους και χρηματική ποινή ενός (1) έως πέντε (5) εκατομμυρίων δραχμών.

10. Όποιος προβαίνει σε εξαγωγή ή /και επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιαστικού μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων χωρίς άδεια του κατασκευαστή τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή ενός έτους και χρηματική ποινή ενός (1) έως πέντε (5) εκατομμυρίων δραχμών (άρθρο 12 Οδηγίας 96/9) (οι παρ. 9 και 10 προστέθηκαν με το άρθρο 7 παρ. 9 ν. 2819/2000).

Άρθρο 66Α Τεχνολογικά μέτρα

1. Ως «τεχνολογικά μέτρα» νοούνται κάθε τεχνολογία, μηχανισμός ή συστατικό στοιχείο που, με τον συνήθη τρόπο λειτουργίας του, αποσκοπεί στο να εμποδίσει ή να περιορίσει πράξεις, σε σχέση με έργα ή άλλα προστατευόμενα αντικείμενα, που δεν έχουν επιτραπεί από τον δικαιούχο πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων. Τα τεχνολογικά μέτρα θεωρούνται «αποτελεσματικά» όταν η χρήση του προστατευόμενου έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικείμενου ελέγχεται από τους δικαιούχους μέσω της εφαρμογής διαδικασίας ελέγχου της πρόσβασης ή προστασίας, όπως κρυπτογράφηση, διατάραξη της μετάδοσης ή άλλη μετατροπή του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικείμενου ή προστατευτικού μηχανισμού ελέγχου της αντιγραφής, ο οποίος επιτυγχάνει το στόχο της προστασίας (άρθρο 6 παρ. 3 Οδηγίας 2001/29).

2. Απαγορεύεται, χωρίς την άδεια του δικαιούχου, η εξουδετέρωση κάθε αποτελεσματικού τεχνολογικού μέτρου, την οποία πραγματοποιεί κάποιος εν γνώσει του ή έχοντας βάσιμους λόγους που του επιτρέπουν να γνωρίζει ότι επιδιώκει αυτόν τον σκοπό (άρθρο 6 παρ. 1 Οδηγίας 2001/29).

3. Απαγορεύεται, χωρίς την άδεια του δικαιούχου, η κατασκευή, η εισαγωγή, η διανομή, η πώληση, η εκμίσθωση, η διαφήμιση για πώληση ή εκμίσθωση ή η κατοχή για εμπορικούς σκοπούς, συσκευών, προϊόντων, συστατικών στοιχείων ή η παροχή υπηρεσιών που: α) αποτελούν αντικείμενο προώθησης, διαφήμισης ή εμπορίας, με σκοπό την εξουδετέρωση της προστασίας, ή β) πέρα από την εξουδετέρωση της προστασίας, έχουν σκοπό εμπορικό ή χρήση περιορισμένης σημασίας ή γ) έχουν πρωτίστως σχεδιασθεί, παραχθεί, προσαρμοσθεί ή πραγματοποιηθεί για να επιτρέψουν ή να διευκολύνουν την εξουδετέρωση της προστασίας, οποιωνδήποτε αποτελεσματικών τεχνολογικών μέτρων (άρθρο 6 παρ. 2 Οδηγίας 2001/29).

4. Η άσκηση δραστηριοτήτων κατά παράβαση των ανωτέρων διατάξεων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900-15.000 ευρώ και συνεπάγεται τις αστικές κυρώσεις του άρθρου 65 ν. 2121/1993. Το Μονομελές Πρωτοδικείο μπορεί να διατάξει ασφαλιστικά μέτρα σύμφωνα με τον ΚΠολΔ εφαρμοζόμενης και της ρύθμισης του άρθρου 64 του ν. 2121/1993 όπως ισχύει (άρθρο 6 παρ. 1 και 2 Οδηγίας 2001/29).

5. Για τους περιορισμούς (εξαιρέσεις) που προβλέπονται στο τέταρτο κεφάλαιο του ν. 2121/1993, όπως ισχύει, και αφορούν την φωτοτυπική αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση (άρθρο 18), την αναπαραγωγή για διδασκαλία (άρθρο 21), την αναπαραγωγή από βιβλιοθήκες και αρχεία (άρθρο 22), την αναπαραγωγή για σκοπούς δικαστικούς ή διοικητικούς (άρθρο 24), καθώς και την αναπαραγωγή προς όφελος προσώπων με αναπηρίες (άρθρο 28^Α) η έννομη προστασία που προβλέπεται στην παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου δεν θίγει την υποχρέωση των δικαιούχων να παρέχουν στους επωφελούμενους από τις ανωτέρω εξαιρέσεις τα μέσα, προκειμένου αυτοί να επωφεληθούν από τις εν λόγω εξαιρέσεις στον αναγκαίο βαθμό, εφόσον έχουν εκ του νόμου πρόσβαση στο προστατευόμενο έργο ή αντικείμενο. Εάν οι δικαιούχοι δεν λάβουν εκούσια μέτρα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και οι συμφωνίες μεταξύ δικαιούχων και τρίτων, που επωφελούνται από τις εξαιρέσεις, τόσο οι δικαιούχοι, όσο και οι τρίτοι που επωφελούνται από τις παραπάνω εξαιρέσεις, ζητούν τη συνδρομή ενός ή περισσότερων μεσολαβητών που επιλέγονται από πίνακα μεσολαβητών τον οποίον καταρτίζει ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Οι μεσολαβητές υποβάλλουν προτάσεις προς τα ενδιαφερόμενα μέρη. Θεωρείται ότι όλα τα μέρη αποδέχονται την πρόταση αυτή, εάν κανένα από αυτά δεν προβάλλει αντίρρηση μέσα σε προθεσμία ενός μηνός από την κοινοποίηση της πρότασης. Στην αντίθετη περίπτωση η διαφορά επιλύεται από το Εφετείο Αθηνών, το οποίο δικάζει σε πρώτο και τελευταίο βαθμό. Οι ρυθμίσεις αυτές δεν εφαρμόζονται σε έργα ή άλλα προστατευόμενα αντικείμενα, που διατίθενται στο κοινό βάσει όρων που έχουν συμφωνηθεί συμβατικά, κατά τρόπο, ώστε το κοινό να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν θέλει (άρθρο 6 παρ. 4 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 11 ν. 3057/2002).

Άρθρο 66B

Πληροφορίες για το καθεστώς των δικαιωμάτων

1. Ως «πληροφορία για το καθεστώς των δικαιωμάτων», νοείται κάθε παρεχόμενη από το δικαιούχο πληροφορία, η οποία επιτρέπει την αναγνώριση του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου με συγγενικό δικαίωμα ή με το δικαίωμα ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων, καθώς και την αναγνώριση του δημιουργού ή οποιουδήποτε άλλου δικαιούχου. Νοούνται επίσης οι πληροφορίες σχετικές με τους όρους και τις προϋποθέσεις χρήσης του έργου ή άλλων προστατευόμενων αντικειμένων, καθώς και κάθε αριθμός ή κωδικός που αντιπροσωπεύει τις πληροφορίες αυτές (άρθρο 7 παρ. 2 Οδηγίας 2001/29).

2. Απαγορεύεται σε κάθε πρόσωπο να προβαίνει εν γνώσει του χωρίς την άδεια του δικαιούχου σε οποιαδήποτε από τις ακόλουθες ενέργειες: α) αφαίρεση ή αλλοίωση οποιασδήποτε πληροφορίας με ηλεκτρονική μορφή σχετικά με τη διαχείριση των δικαιωμάτων, β) διανομή, εισαγωγή προς διανομή, ραδιοηλεκτροπτική μετάδοση, παρουσίαση στο κοινό ή διάθεση στο κοινό έργων ή άλλων προστατευόμενων αντικειμένων με συγγενικό δικαίωμα ή με το δικαίωμα ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων, από τα οποία έχουν αφαιρεθεί ή αλλοιωθεί άνευ αδείας οι πληροφορίες ηλεκτρονικής μορφής σχετικά με τη διαχείριση των δικαιωμάτων, αν το πρόσωπο αυτό γνωρίζει ή έχει βάσιμο λόγο να γνωρίζει ότι με την ενέργεια αυτή προτρέπει, επιτρέπει, διευκολύνει ή συγκαλύπτει προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού ή των συγγενικών δικαιωμάτων ή του δικαιώματος ειδικής φύσεως του κατασκευαστή βάσης δεδομένων (άρθρο 7 παρ. 1 Οδηγίας 2001/29).

3. Η παράβαση των ανωτέρω διατάξεων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900-15.000 ευρώ και συνεπάγεται τις αστικές κυρώσεις του άρθρου 65 ν. 2121/1993, όπως ισχύει. Το Μονομελές Πρωτοδικείο μπορεί να διατάξει ασφαλιστικά μέτρα σύμφωνα με τον ΚΠολΔ εφαρμοζόμενης και της ρύθμισης του άρθρου 64 του ν. 2121/1993 όπως ισχύει (άρθρο 7 Οδηγίας 2001/29) (προστέθηκε με το άρθρο 81 παρ. 11 ν. 3057/2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΤΕΛΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 67 Εφαρμοστέο δίκαιο

1. Η πνευματική ιδιοκτησία στα δημοσιευμένα έργα διέπεται από το δίκαιο του κράτους όπου το έργο έγινε για πρώτη φορά νομίμως προσιτό στο κοινό. Η πνευματική ιδιοκτησία στα αδημοσίευτα έργα διέπεται από το δίκαιο της ιθαγένειας του δημιουργού τους.

2. Τα συγγενικά δικαιώματα διέπονται από το δίκαιο του κράτους όπου πραγματοποιήθηκε η ερμηνεία ή η εκτέλεση ή όπου παρήχθησαν οι υλικοί φορείς ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας ή όπου έγινε η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή ή όπου έγινε η έντυπη έκδοση.

3. Σε κάθε περίπτωση διέπεται από το κατά τις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου εφαρμοστέο δίκαιο ο καθορισμός του υποκειμένου του δικαιώματος, το αντικείμενό του, το περιεχόμενό του, η διάρκειά του και οι περιορισμοί πλην των τυχόν προβλεπόμενων από το δίκαιο αυτό μη εκουσίων αδειών εκμετάλλευσης. Η ένδικη προστασία διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ζητείται η προστασία.

4. Οι προηγούμενες παράγραφοι εφαρμόζονται εφόσον δεν ορίζουν άλλως διεθνείς συμβάσεις κυρωμένες από την Ελλάδα. Προκειμένου για κράτη που δεν συνδέονται με την Ελλάδα με διεθνείς συμβάσεις για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ή ορισμένου αντικείμενου της ή ορισμένου συγγενικού δικαιώματος, οι προηγούμενες παράγραφοι εφαρμόζονται εφόσον το κράτος του οποίου το δίκαιο πρέπει να εφαρμοστεί παρέχει ανάλογη προστασία στην πνευματική ιδιοκτησία σε έργα που έγιναν στην Ελλάδα για πρώτη φορά προσιτά στο κοινό ή σε συγγενικά δικαιώματα που απορρέουν από πράξεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα.

Άρθρο 68 Μη αναδρομικότητα του νόμου

1. Έργα των οποίων έχει λήξει η διάρκεια της προστασίας κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου παραμένουν εκτός προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας.

2. Η προστασία που προβλέπεται από τα άρθρα 2 παράγραφος 3 και 40 έως 53 παρέχεται από την έναρξη της ισχύος του παρόντος νόμου σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών που δημιουργήθηκαν ή σε συγγενικά δικαιώματα από πράξεις που έγιναν στο παρελθόν.

3. Συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου διέπονται από το προγενέστερο δίκαιο για ένα χρόνο από την έναρξη ισχύος του νόμου.

Άρθρο 68Α Διαχρονικό δίκαιο

1. Η διάρκεια προστασίας που προβλέπεται στα άρθρα 29, 30, 31 και 52 του νόμου αυτού εφαρμόζεται σε όλα τα έργα και αντικείμενα προστασίας με συγγενικά δικαιώματα, τα οποία προστατεύονταν σε ένα τουλάχιστον Κράτος-Μέλος την 1.7.1995 κατ' εφαρμογή εθνικών νομοθεσιών για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα. Οι τρίτοι οι οποίοι ανέλαβαν την εκμετάλλευση έργων ή αντικειμένων συγγενικών δικαιωμάτων, που είχαν γίνει κοινό κτήμα πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου μπορούν να συνεχίσουν την εκμετάλλευση αυτή με τους ίδιους τρόπους, με τα ίδια μέσα και στην ίδια έκταση μέχρι 1.1.1999.

2. Οι συμφωνίες που αφορούν την εκμετάλλευση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας, οι οποίες ίσχυαν πριν από την 1.1.1995, υπάγονται από 1.1.2000 στις διατάξεις του άρθρου 35 παρ. 3 του νόμου αυτού, εφόσον λήγουν μετά την ημερομηνία αυτή. Εφόσον μια διεθνής συμφωνία συμπαραγωγής που είχε συναφθεί πριν από την 1.1.1995 μεταξύ συμπαραγωγού από Κράτος-Μέλος και ενός ή περισσότερων συμπαραγωγών από άλλα Κράτη-Μέλη ή τρίτες χώρες, προβλέπει ρητά σύστημα κατανομής σε γεωγραφικές περιοχές των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης μεταξύ των συμπαραγωγών για όλους τους τρόπους παρουσίασης στο κοινό, χωρίς διάκριση της ρύθμισης που ισχύει για την παρουσίαση στο κοινό μέσω δορυφόρου από τις διατάξεις που εφαρμόζονται στους άλλους τρόπους παρουσίασης, και εφόσον η παρουσίαση στο κοινό μέσω δορυφόρου θα έθιγε την αποκλειστικότητα, και ιδίως τη γλωσσική αποκλειστικότητα, ενός των συμπαραγωγών ή των εκδοχέων του σε συγκεκριμένο έδαφος, για την παροχή άδειας παρουσίασης στο κοινό μέσω δορυφόρου από έναν συμπαραγωγό ή τους εκδοχείς του απαιτείται η συναίνεση του δικαιούχου της εν λόγω

αποκλειστικότητας είτε πρόκειται για συμπαραγωγή είτε για εκδοχέα (προστέθηκε με το άρθρο 8 παρ. 11 Ν. 2257/1997).

Άρθρα 69-72

[...]

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ**

Άρθρο 73-75

[...]

**«Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»
(όπως τροποποιήθηκε με τα άρθρα 8 ν. 2819/200 και 34 ν. 2915/2001)**

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'
ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ**

**Άρθρο 1
Αντικείμενο**

Αντικείμενο του παρόντος νόμου είναι η θέσπιση των προϋποθέσεων για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς προστασία των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των φυσικών προσώπων και ιδίως της ιδιωτικής ζωής.

**Άρθρο 2
Ορισμοί**

Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου νοούνται ως:

α) "Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα", κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων. Δεν λογίζονται ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων.

β) "Ευαίσθητα δεδομένα", τα δεδομένα που αφορούν τη φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και τη ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες.

γ) "Υποκείμενο των δεδομένων", το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, δηλαδή μπορεί να προσδιορισθεί αμέσως ή εμμέσως, ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός η περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτική ή κοινωνική.

δ) "Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα" ("επεξεργασία"), κάθε εργασία ή σειρά εργασιών που πραγματοποιείται, από το Δημόσιο ή από νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ή ιδιωτικού δικαίου ή ένωση προσώπων ή φυσικό πρόσωπο με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων και εφαρμόζονται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διατήρηση ή αποθήκευση, η τροποποίηση, η εξαγωγή, η χρήση, η διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, η διασύνδεση, η δέσμευση (κλείδωμα), η διαγραφή, η καταστροφή.

ε) "Αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα" ("αρχείο"), σύνολο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία αποτελούν ή μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας, και τα οποία τηρούνται είτε από το Δημόσιο ή από νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, ή ιδιωτικού δικαίου ή ένωση προσώπων ή φυσικό πρόσωπο.

στ) "Διασύνδεση", μορφή επεξεργασίας που συνίσταται στην δυνατότητα συσχέτισης των δεδομένων ενός αρχείου με δεδομένα αρχείου ή αρχείων που τηρούνται από άλλον ή άλλους υπεύθυνους επεξεργασίας ή που τηρούνται από τον ίδιο υπεύθυνο επεξεργασίας για άλλο σκοπό.

ζ) "Υπεύθυνος επεξεργασίας", οποιοσδήποτε καθορίζει τον σκοπό και τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός. Όταν ο σκοπός και ο τρόπος της επεξεργασίας καθορίζονται με διατάξεις νόμου ή κανονιστικές διατάξεις εθνικού ή κοινοτικού δικαίου, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τα ειδικά κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται η επιλογή του καθορίζονται αντίστοιχα από το εθνικό ή το κοινοτικό δίκαιο.

η) "Εκτελών την επεξεργασία", οποιοσδήποτε επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για λογαριασμό υπεύθυνου επεξεργασίας, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός.

θ) "Τρίτος", κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία, ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός, εκτός από το υποκείμενο των δεδομένων, τον υπεύθυνο επεξεργασίας και τα πρόσωπα

που είναι εξουσιοδοτημένα να επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, εφόσον ενεργούν υπό την άμεση εποπτεία ή για λογαριασμό του υπεύθυνου επεξεργασίας.

ι) "Αποδέκτης", το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η δημόσια αρχή ή υπηρεσία, ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός, στον οποίο ανακοινώνονται ή μεταδίδονται τα δεδομένα, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για τρίτο ή όχι.

ια) "Συγκατάθεση" του υποκειμένου των δεδομένων, κάθε ελεύθερη, ρητή και ειδική δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή, και εν πλήρη επίγνωση, και με την οποία, το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. Η ενημέρωση αυτή περιλαμβάνει πληροφόρηση τουλάχιστον για τον σκοπό της επεξεργασίας, τα δεδομένα ή τις κατηγορίες δεδομένων που αφορά η επεξεργασία, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του. Η συγκατάθεση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε, χωρίς αναδρομικό αποτέλεσμα.

ιβ) "Αρχή", η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα που θεσπίζεται στο κεφάλαιο Δ' του παρόντος νόμου.

Άρθρο 3 **Πεδίο εφαρμογής**

1. Οι διατάξεις του παρόντος νόμου εφαρμόζονται στην εν όλω ή εν μέρει αυτοματοποιημένη επεξεργασία καθώς και στη μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε αρχείο.

2. Οι διατάξεις του παρόντος νόμου δεν εφαρμόζονται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η οποία πραγματοποιείται από φυσικό πρόσωπο για την άσκηση δραστηριοτήτων αποκλειστικά προσωπικών ή οικιακών.

3. Ο παρών νόμος εφαρμόζεται σε κάθε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, εφόσον αυτή εκτελείται:

α) Από υπεύθυνο επεξεργασίας ή εκτελούντα την επεξεργασία, εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια ή σε τόπο όπου βάσει του δημοσίου διεθνούς δικαίου εφαρμόζεται το ελληνικό δίκαιο.

β) Από υπεύθυνο επεξεργασίας μη εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια ή σε τόπο όπου εφαρμόζεται το ελληνικό δίκαιο, όταν η επεξεργασία αφορά υποκείμενα εγκατεστημένα στην Ελληνική Επικράτεια. Στην περίπτωση αυτή, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να υποδείξει με γραπτή δήλωσή του προς την Αρχή εκπρόσωπο εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια, ο οποίος υποκαθίσταται στα δικαιώματα και υποχρεώσεις του υπεύθυνου, χωρίς ο τελευταίος αυτός να απαλλάσσεται από τυχόν ιδιαίτερη ευθύνη του. Το αυτό ισχύει και όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας καλύπτεται από ετεροδικία, ασυλία, ή άλλο λόγο που κωλύει την ποινική δίωξη.

γ) Από υπεύθυνο επεξεργασίας που δεν είναι εγκατεστημένος στην επικράτεια Κράτους-Μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά τρίτης χώρας και για τους σκοπούς της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσφεύγει σε μέσα, αυτοματοποιημένα ή όχι, ευρισκόμενα στην Ελληνική Επικράτεια, εκτός εάν τα μέσα αυτά χρησιμοποιούνται μόνο με σκοπό τη διέλευση από αυτήν. Στην περίπτωση αυτή, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να υποδείξει με γραπτή δήλωσή του προς την Αρχή εκπρόσωπο εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια, ο οποίος υποκαθίσταται στα δικαιώματα και υποχρεώσεις του υπεύθυνου, χωρίς ο τελευταίος αυτός να απαλλάσσεται από τυχόν ιδιαίτερη ευθύνη του. Το αυτό ισχύει και όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας καλύπτεται από ετεροδικία, ασυλία ή άλλο λόγο που κωλύει την ποινική δίωξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' **ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ**

Άρθρο 4 **Χαρακτηριστικά δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα**

1. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για να τυχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει :

α) Να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει των σκοπών αυτών.

β) Να είναι συναφή, πρόσφορα, και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας.

γ) Να είναι ακριβή και, εφόσον χρειάζεται, να υποβάλλονται σε ενημέρωση.

δ) Να διατηρούνται σε μορφή που να επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των υποκειμένων τους μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου που απαιτείται, κατά την κρίση της Αρχής, για την πραγματοποίηση των σκοπών της συλλογής τους και της επεξεργασίας τους. Μετά την παρέλευση της περιόδου αυτής, η Αρχή μπορεί, με αιτιολογημένη απόφασή της, να επιτρέπει τη διατήρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για ιστορικούς επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς, εφ' όσον κρίνει ότι δεν θίγονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση τα δικαιώματα των υποκειμένων τους ή και τρίτων. Η τήρηση των διατάξεων της παραγράφου αυτής βαρύνει τον υπεύθυνο επεξεργασίας.

2. Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που έχουν συλλεγεί ή υφίστανται επεξεργασία κατά παράβαση της προηγούμενης παραγράφου καταστρέφονται με ευθύνη του υπεύθυνου επεξεργασίας. Η Αρχή, εάν εξακριβώσει αυτεπαγγέλτως ή μετά από σχετική καταγγελία παράβαση των διατάξεων της προηγούμενης παραγράφου, επιβάλλει την διακοπή της συλλογής ή της επεξεργασίας και την καταστροφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που έχουν ήδη συλλεγεί ή τύχει επεξεργασίας.

Άρθρο 5 **Προϋποθέσεις επεξεργασίας**

1. Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται μόνον όταν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει τη συγκατάθεσή του.

2. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η επεξεργασία και χωρίς τη συγκατάθεση, όταν:

α) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση σύμβασης, στην οποία συμβαλλόμενο μέρος είναι υποκείμενο δεδομένων ή για τη λήψη μέτρων κατόπιν αιτήσεως του υποκειμένου κατά το τρισυμβατικό στάδιο.

β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκπλήρωση υποχρεώσεως του υπεύθυνου επεξεργασίας, η οποία επιβάλλεται από το νόμο.

γ) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, εάν αυτό τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του.

δ) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση έργου δημόσιου συμφέροντος ή έργου που εμπίπτει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και εκτελείται από δημόσια αρχή ή έχει ανατεθεί από αυτή είτε στον υπεύθυνο επεξεργασίας είτε σε τρίτο, στον οποίο γνωστοποιούνται τα δεδομένα.

ε) Η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο τρίτος ή οι τρίτοι στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα και υπό τον όρο ότι τούτο υπερέρχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δεν θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών.

3. Η Αρχή μπορεί να εκδίδει ειδικούς κανόνες επεξεργασίας για τις πλέον συνήθεις κατηγορίες επεξεργασιών και αρχείων, οι οποίες προφανώς δεν θίγουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα. Οι κατηγορίες αυτές προσδιορίζονται με κανονισμούς που καταρτίζει η Αρχή και κυρώνονται με προεδρικά διατάγματα, τα οποία εκδίδονται με πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης.

Άρθρο 6 **Γνωστοποίηση αρχείων**

1. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να γνωστοποιήσει εγγράφως στην Αρχή, τη σύσταση και λειτουργία αρχείου ή την έναρξη της επεξεργασίας.

2. Με τη γνωστοποίηση της προηγούμενης παραγράφου ο υπεύθυνος επεξεργασίας πρέπει απαραίτητως να δηλώνει:

α) Το ονοματεπώνυμο ή την επωνυμία ή τον τίτλο του, καθώς και τη διεύθυνσή του, καθώς και το ονοματεπώνυμο ή την επωνυμία ή τον τίτλο και τη διεύθυνση των προσώπων που χρησιμοποιεί για την εκτέλεση της επεξεργασίας σύμφωνα με το άρθρο 10. Εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν είναι εγκατεστημένος στην Ελληνική επικράτεια ή σε τόπο όπου εφαρμόζεται το ελληνικό δίκαιο, θα πρέπει επιπροσθέτως να δηλώνεται το ονοματεπώνυμο ή η επωνυμία ή ο τίτλος και η διεύθυνση του εκπροσώπου του στην Ελλάδα.

β) Τη διεύθυνση όπου είναι εγκατεστημένο το αρχείο ή ο κύριος εξοπλισμός που υποστηρίζει την επεξεργασία.

γ) Την περιγραφή του σκοπού της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που περιέχονται ή πρόκειται να περιληφθούν στο αρχείο.

δ) Το είδος των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υφίστανται ή πρόκειται να υποστούν επεξεργασία ή περιέχονται ή πρόκειται να περιληφθούν στο αρχείο.

ε) Το χρονικό διάστημα για το οποίο προτίθεται να εκτελεί την επεξεργασία ή να διατηρήσει το αρχείο.

στ) Τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών στους οποίους ανακοινώνει ή ενδέχεται να ανακοινώνει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

ζ) Τις ενδεχόμενες διαβιβάσεις και το σκοπό της διαβίβασης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτες χώρες.

η) Τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος και των μέτρων ασφαλείας του αρχείου ή της επεξεργασίας.

θ) Στην περίπτωση που η επεξεργασία ή το αρχείο εμπίπτει σε μία από τις κατηγορίες για τις οποίες η Αρχή έχει εκδώσει ειδικούς κανόνες επεξεργασίας ο υπεύθυνος επεξεργασίας καταθέτει στην Αρχή δήλωση με την οποία βεβαιώνει ότι η επεξεργασία θα διεξάγεται ή το αρχείο θα τηρείται σύμφωνα με τους ειδικούς κανόνες που έχει θεσπίσει η Αρχή, η οποία προσδιορίζει ειδικότερα τον τύπο και το περιεχόμενο της δήλωσης.

3. Τα στοιχεία της προηγούμενης παραγράφου καταχωρίζονται στο Μητρώο Αρχείων και Επεξεργασιών που τηρεί η Αρχή.

4. Κάθε μεταβολή των στοιχείων που αναφέρονται στην παράγραφο 2 πρέπει να γνωστοποιείται εγγράφως και χωρίς καθυστέρηση από τον υπεύθυνο στην Αρχή.

Άρθρο 7

Επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων

1. Απαγορεύεται η συλλογή και η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων.

2. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η συλλογή και η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων, καθώς και η ίδρυση και λειτουργία σχετικού αρχείου, ύστερα από άδεια της Αρχής, όταν συντρέχουν μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) Το υποκείμενο έδωσε τη γραπτή συγκατάθεσή του εκτός εάν η συγκατάθεση έχει αποσπασθεί με τρόπο που αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη ή νόμος ορίζει ότι η συγκατάθεση δεν αίρει την απαγόρευση.

β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, εάν τούτο τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του.

γ) Η επεξεργασία αφορά αποκλειστικά δεδομένα του υποκειμένου, τα οποία δημοσιοποιεί ή του είναι αναγκαία για την αναγνώριση ή άσκηση ή υπεράσπιση δικαιωμάτων του ενώπιον δικαστηρίου ή πειθαρχικού οργάνου (όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 34 παρ. 1 ν. 2915/2001).

δ) Η επεξεργασία αφορά θέματα υγείας και εκτελείται από πρόσωπο που ασχολείται κατ' επάγγελμα με την παροχή υπηρεσιών υγείας και υπόκειται σε καθήκον εχεμύθειας ή σε συναφείς κώδικες δεοντολογίας, υπό τον όρο ότι η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την ιατρική πρόληψη, διάγνωση, περίθαλψη ή τη διαχείριση υπηρεσιών υγείας.

ε) Η επεξεργασία εκτελείται από Δημόσια Αρχή και είναι αναγκαία είτε αα) για λόγους εθνικής ασφάλειας, είτε ββ) για την εξυπηρέτηση των αναγκών της εγκληματολογικής ή σωφρονιστικής πολιτικής και αφορά τη διακρίβωση εγκλημάτων, ποινικές καταδίκες ή μέτρα ασφάλειας, είτε γγ) για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας ή για την άσκηση δημοσίου ελέγχου κοινωνικών παροχών (όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 34 παρ. 2 ν. 2915/2001).

στ) Η επεξεργασία πραγματοποιείται για ερευνητικούς και επιστημονικούς αποκλειστικά σκοπούς και υπό τον όρο ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων στα οποία αναφέρονται.

ζ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων, εφόσον αυτά συνδέονται με την άσκηση δημοσίου λειτουργήματος ή τη διαχείριση συμφερόντων τρίτων, και πραγματοποιείται αποκλειστικά για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Η άδεια της αρχής χορηγείται, μόνο εφόσον η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος, καθώς και στο πλαίσιο καλλιτεχνικής έκφρασης και εφόσον δεν παραβιάζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

3. Η Αρχή χορηγεί άδεια συλλογής και επεξεργασίας ευαίσθητων δεδομένων, καθώς και άδεια ίδρύσεως και λειτουργίας σχετικού αρχείου, ύστερα από αίτηση του υπεύθυνου επεξεργασίας. Εφόσον η Αρχή διαπιστώσει ότι πραγματοποιείται επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων, η γνωστοποίηση

αρχείου, σύμφωνα με το άρθρο 6 του παρόντος νόμου, επέχει θέση αιτήσεως για τη χορήγηση άδειας. Η Αρχή μπορεί να επιβάλλει όρους και προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότερη προστασία του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής των υποκειμένων ή τρίτων. Πριν χορηγήσει την άδεια, η Αρχή καλεί σε ακρόαση τον υπεύθυνο επεξεργασίας ή τον εκπρόσωπό του και τον εκτελούντα την επεξεργασία.

4. Η άδεια εκδίδεται για ορισμένο χρόνο, ανάλογα με τον σκοπό της επεξεργασίας. Μπορεί να ανανεωθεί ύστερα από αίτηση του υπεύθυνου επεξεργασίας.

5. Η άδεια περιέχει απαραίτητως:

α) το ονοματεπώνυμο ή την επωνυμία ή τον τίτλο καθώς και τη διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του,

β) τη διεύθυνση όπου είναι εγκατεστημένο το αρχείο,

γ) το είδος των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που επιτρέπεται να περιληφθούν στο αρχείο,

δ) το χρονικό διάστημα για το οποίο χορηγείται η άδεια,

ε) τους τυχόν όρους και προϋποθέσεις που έχει επιβάλει η Αρχή για την ίδρυση και λειτουργία του αρχείου,

στ) την υποχρέωση γνωστοποίησής του ή των αποδεκτών ευθύς ως εξατομικευτούν.

6. Αντίγραφο της άδειας καταχωρίζεται στο Μητρώο Αδειών που διατηρεί η Αρχή.

7. Κάθε μεταβολή των στοιχείων που αναφέρονται στην παράγραφο 5

γνωστοποιείται χωρίς καθυστέρηση στην Αρχή. Κάθε άλλη μεταβολή, πλην της διεύθυνσης του υπευθύνου ή του εκπροσώπου του, συνεπάγεται την έκδοση νέας άδειας, εφόσον συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις.

Άρθρο 7^ο

Απαλλαγή υποχρέωσης γνωστοποίησης και λήψης άδειας

(προστέθηκε με το άρθρο 8 παρ. 4 ν. 2819/2000)

1. Ο υπεύθυνος επεξεργασία απαλλάσσεται από την υποχρέωση γνωστοποίησης του άρθρου 6 και από την υποχρέωση λήψης άδειας του άρθρου 7 του παρόντος νόμου στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) όταν η επεξεργασία πραγματοποιείται αποκλειστικά για σκοπούς που συνδέονται άμεσα με τη σχέση εργασίας ή έργου ή με παροχή υπηρεσιών στο δημόσιο τομέα και είναι αναγκαία για την εκπλήρωση υποχρέωσης που επιβάλλει ο νόμος ή για την εκτέλεση των υποχρεώσεων από τις παραπάνω σχέσεις και το υποκείμενο έχει προηγουμένως ενημερωθεί *(όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 34 παρ. 3 ν. 2915/2001)*.

β) όταν η επεξεργασία αφορά πελάτες ή προμηθευτές, εφόσον τα δεδομένα δεν διαβιβάζονται ούτε κοινοποιούνται σε τρίτους. Για την εφαρμογή της παρούσας διάταξης τα δικαστήρια και οι δημόσιες αρχές δεν λογίζονται ως τρίτοι εφόσον τη διαβίβαση ή κοινοποίηση επιβάλλει νόμος ή δικαστική απόφαση. Δεν απαλλάσσονται από την υποχρέωση γνωστοποίησης οι ασφαλιστικές εταιρείες για όλους τους κλάδους ασφάλισης, οι φαρμακευτικές εταιρείες, οι εταιρείες εμπορίας πληροφοριών και τα χρηματοπιστωτικά νομικά πρόσωπα, όπως οι τράπεζες και οι εταιρείες έκδοσης πιστωτικών καρτών,

γ) όταν η επεξεργασία γίνεται από σωματεία, εταιρείες, ενώσεις προσώπων και πολιτικά κόμματα και αφορά δεδομένα των μελών ή εταιρών τους, εφόσον αυτοί έχουν δώσει τη συγκατάθεσή τους και τα δεδομένα δεν διαβιβάζονται ούτε κοινοποιούνται σε τρίτους. Δεν λογίζονται ως τρίτοι τα μέλη ή οι εταίροι, εφόσον η διαβίβαση γίνεται προς αυτούς για τους σκοπούς των ως άνω νομικών προσώπων ή ενώσεων, ούτε τα δικαστήρια και οι δημόσιες αρχές, εφόσον τη διαβίβαση επιβάλλει νόμος ή δικαστική απόφαση.

δ) όταν η επεξεργασία γίνεται από ιατρούς ή άλλα πρόσωπα που παρέχουν υπηρεσίες υγείας και αφορά ιατρικά δεδομένα, εφόσον ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεσμεύεται από το ιατρικό απόρρητο ή άλλο απόρρητο που προβλέπει νόμος ή κώδικας δεοντολογίας και τα δεδομένα δεν διαβιβάζονται ούτε κοινοποιούνται σε τρίτους. Για την εφαρμογή της παρούσας διάταξης τα δικαστήρια και οι δημόσιες αρχές δεν λογίζονται ως τρίτοι, εφόσον τη διαβίβαση ή κοινοποίηση επιβάλλει νόμος ή δικαστική απόφαση. Δεν εμπίπτουν στην απαλλαγή της παρούσας διάταξης τα νομικά πρόσωπα ή οι οργανισμοί που παρέχουν υπηρεσίες υγείας, όπως κλινικές, νοσοκομεία, κέντρα υγείας, κέντρα αποθεραπείας και αποτοξίνωσης, ασφαλιστικά ταμεία και ασφαλιστικές εταιρείες, καθώς και οι υπεύθυνοι επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όταν η επεξεργασία διεξάγεται στο πλαίσιο προγραμμάτων τηλεϊατρικής ή παροχής ιατρικών υπηρεσιών μέσω δικτύου,

ε) όταν η επεξεργασία γίνεται από δικηγόρους, συμβολαιογράφους, άμισθους υποθηκοφύλακες και δικαστικούς επιμελητές και αφορά την παροχή νομικών υπηρεσιών προς πελάτες τους, εφόσον ο

υπεύθυνος επεξεργασίας δεσμεύεται από υποχρέωση απορρήτου που προβλέπει νόμος και τα δεδομένα δεν διαβιβάζονται ούτε κοινοποιούνται σε τρίτους, εκτός από τις περιπτώσεις που είναι αναγκαίο και συνδέεται άμεσα με την εκπλήρωση εντολής του πελάτη.

2. Σε όλες τις προαναφερθείσες περιπτώσεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, ο υπεύθυνος επεξεργασίας υπόκειται σε όλες τις υποχρεώσεις που προβλέπει ο παρών νόμος και υποχρεούται να συμμορφώνεται με ειδικούς κανόνες επεξεργασίας που η Αρχή εκδίδει σύμφωνα με την παράγραφο 3 το άρθρου 5 του παρόντος νόμου.

3. Οι προθεσμίες για την υποβολή γνωστοποίησης αρχείου με μη ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, για την υποβολή αίτησης για λήψη άδειας για αρχείο με ευαίσθητα δεδομένα και για την ενημέρωση των υποκειμένων παρατείνονται έως την 21^η Ιανουαρίου 2001.

Άρθρο 8 **Διασύνδεση αρχείων**

1. Διασύνδεση αρχείων επιτρέπεται μόνον υπό τους όρους του παρόντος άρθρου.

2. Κάθε διασύνδεση γνωστοποιείται στην Αρχή με δήλωση την οποία υποβάλλουν από κοινού οι υπεύθυνοι επεξεργασίας ή ο υπεύθυνος επεξεργασίας που διασυνδέει δύο ή περισσότερα αρχεία που εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς.

3. Εάν ένα τουλάχιστον από τα αρχεία που πρόκειται να διασυνδεθούν περιέχει ευαίσθητα δεδομένα, ή εάν η διασύνδεση έχει ως συνέπεια την αποκάλυψη ευαίσθητων δεδομένων, ή εάν για την πραγματοποίηση της διασύνδεσης, πρόκειται να γίνει χρήση ενιαίου κωδικού αριθμού, η διασύνδεση επιτρέπεται μόνον με προηγούμενη άδεια της Αρχής (άδεια διασύνδεσης).

4. Η άδεια διασύνδεσης της προηγούμενης παραγράφου χορηγείται ύστερα από ακρόαση των υπεύθυνων επεξεργασίας των αρχείων και περιέχει απαραίτητως:

α) Τον σκοπό για τον οποίο η διασύνδεση θεωρείται αναγκαία.

β) Το είδος των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορά η διασύνδεση.

γ) Το χρονικό διάστημα για το οποίο επιτρέπεται η διασύνδεση.

δ) Τους τυχόν όρους και προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότερη προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών και ιδίως του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής των υποκειμένων ή τρίτων.

5. Η άδεια διασύνδεσης μπορεί να ανανεωθεί ύστερα από αίτηση των υπεύθυνων επεξεργασίας.

6. Οι δηλώσεις της παρ. 2 του παρόντος άρθρου καθώς και αντίγραφα των αδειών διασύνδεσης καταχωρίζονται στο Μητρώο Διασυνδέσεων που τηρεί η Αρχή.

Άρθρο 9 **Διασυνοριακή ροή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα**

1. Η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ελεύθερη. Η διαβίβαση προς χώρα που δεν ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τα οποία έχουν υποστεί ή πρόκειται να υποστούν επεξεργασία μετά τη διαβίβασή τους, επιτρέπεται ύστερα από άδεια της Αρχής. Η Αρχή παρέχει την άδεια μόνον εάν κρίνει ότι η εν λόγω χώρα εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας. Προς τούτο, λαμβάνει υπ' όψη ιδίως τη φύση των δεδομένων, τους σκοπούς και τη διάρκεια της επεξεργασίας, τους σχετικούς γενικούς και ειδικούς κανόνες δικαίου, τους κώδικες δεοντολογίας, τα μέτρα ασφαλείας για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το επίπεδο προστασίας των χωρών προέλευσης, διέλευσης και τελικού προορισμού των δεδομένων.

2. Η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς χώρα που δεν ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η οποία δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας, επιτρέπεται κατ' εξαίρεση, με άδεια της Αρχής, εφ' όσον συντρέχει μία ή περισσότερες από τις κατωτέρω προϋποθέσεις:

α) Το υποκείμενο των δεδομένων έδωσε τη συγκατάθεσή του για τη διαβίβαση, εκτός εάν η συγκατάθεση έχει αποσπασθεί με τρόπο που να αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη.

β) Η διαβίβαση είναι απαραίτητη i) για τη διασφάλιση ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου των δεδομένων, εφόσον αυτό τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του, ή ii) για τη συνολολόγηση και εκτέλεση σύμβασης μεταξύ αυτού και του υπεύθυνου επεξεργασίας ή μεταξύ του υπεύθυνου επεξεργασίας και τρίτου προς το συμφέρον του υποκειμένου των δεδομένων, εφ' όσον το υποκείμενο τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του, ή iii) για την εκτέλεση προσυμβατικών μέτρων που έχουν ληφθεί κατ' αίτηση του υποκειμένου των δεδομένων.

γ) Η διαβίβαση είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση εξαιρετικής ανάγκης και τη διαφύλαξη υπέρτερου δημόσιου συμφέροντος, ιδίως για την εκτέλεση συμβάσεων συνεργασίας με δημόσιες αρχές της άλλης χώρας, εφόσον ο υπεύθυνος επεξεργασίας παρέχει επαρκείς εγγυήσεις για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των θεμελιωδών ελευθεριών και την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων.

δ) Η διαβίβαση είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον του δικαστηρίου.

ε) Η μετάδοση πραγματοποιείται από δημόσιο μητρώο, το οποίο κατά το νόμο προορίζεται για την παροχή πληροφοριών στο κοινό και είναι προσιτό στο κοινό ή σε κάθε πρόσωπο που αποδεικνύει έννομο συμφέρον, εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση πληρούνται οι νόμιμες προϋποθέσεις για την πρόσβαση στο μητρώο.

3. Στις περιπτώσεις των προηγούμενων παραγράφων η Αρχή ενημερώνει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις αντίστοιχες Αρχές των άλλων κρατών μελών, όταν θεωρεί ότι μία χώρα δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας.

Άρθρο 10

Απόρρητο και ασφάλεια της επεξεργασίας

1. Η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι απόρρητη. Διεξάγεται αποκλειστικά και μόνο από πρόσωπα που τελούν υπό τον έλεγχο του υπεύθυνου επεξεργασίας ή του εκτελούντος την επεξεργασία και μόνον κατ' εντολήν του.

2. Για τη διεξαγωγή της επεξεργασίας ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να επιλέγει πρόσωπα με αντίστοιχα επαγγελματικά προσόντα που παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις από πλευράς τεχνικών γνώσεων και προσωπικής ακεραιότητας για την τήρηση του απορρήτου.

3. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να λαμβάνει τα κατάλληλα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα για την ασφάλεια των δεδομένων και την προστασία τους από τυχαία ή αθέμιτη καταστροφή, τυχαία απώλεια, αλλοίωση, απαγορευμένη διάδοση ή πρόσβαση και κάθε άλλη μορφή αθέμιτης επεξεργασίας. Αυτά τα μέτρα πρέπει να εξασφαλίζουν επίπεδο ασφαλείας ανάλογο προς τους κινδύνους που συνεπάγεται η επεξεργασία και η φύση των δεδομένων που είναι αντικείμενο της επεξεργασίας. Η Αρχή παρέχει εκάστοτε οδηγίες για τον βαθμό ασφαλείας των δεδομένων καθώς και για τα μέτρα προστασίας που είναι αναγκαίο να λαμβάνονται για κάθε κατηγορία δεδομένων, εν' όψει και των τεχνολογικών εξελίξεων.

4. Αν η επεξεργασία διεξάγεται για λογαριασμό του υπεύθυνου από πρόσωπο μη εξαρτώμενο από αυτόν, η σχετική ανάθεση γίνεται υποχρεωτικά εγγράφως. Η ανάθεση προβλέπει υποχρεωτικά ότι ο ενεργών την επεξεργασία την διεξάγει μόνο κατ' εντολήν του υπεύθυνου και ότι οι λοιπές υποχρεώσεις του παρόντος άρθρου βαρύνουν αναλόγως και αυτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Άρθρο 11

Δικαίωμα ενημέρωσης

1. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει, κατά το στάδιο της συλλογής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, να ενημερώνει με τρόπο πρόσφορο και σαφή το υποκείμενο για τα εξής τουλάχιστον στοιχεία:

α) την ταυτότητά του και την ταυτότητα του τυχόν εκπροσώπου του.

β) τον σκοπό της επεξεργασίας.

γ) του αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων.

δ) την ύπαρξη του δικαιώματος πρόσβασης

2. Εάν για τη συλλογή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ο υπεύθυνος επεξεργασίας ζητεί την συνδρομή του υποκείμενου, οφείλει να το ενημερώνει ειδικώς και εγγράφως για τα στοιχεία της παρ. 1 του παρόντος άρθρου καθώς και για τα δικαιώματά του, σύμφωνα με τα άρθρα 11 έως και 13 του παρόντος νόμου. Με την αυτή ενημέρωση ο υπεύθυνος επεξεργασίας γνωστοποιεί στο υποκείμενο εάν υποχρεούται ή όχι να παράσχει τη συνδρομή του, με βάση ποιες διατάξεις, καθώς και για τις τυχόν συνέπειες της αρνήσεώς του.

3. Εάν τα δεδομένα ανακοινώνονται σε τρίτους, το υποκείμενο ενημερώνεται για την ανακοίνωση πριν από αυτούς.

4. Με απόφαση της Αρχής μπορεί να αρθεί, εν όλω ή εν μέρει η υποχρέωση ενημέρωσης σύμφωνα με τις παρ. 1 και 3, εφόσον η συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα γίνεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Σε επείγουσες περιπτώσεις η άρση της υποχρέωσης ενημέρωσης μπορεί να γίνει με προσωρινή, άμεσα εκτελεστή, απόφαση του προέδρου, ο οποίος πρέπει να συγκαλέσει το συντομότερο την Αρχή για την έκδοση οριστικής απόφασης επί του θέματος (όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 34 παρ. 4 ν. 2915/2001).

5. Με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων εκ των άρθρων 12 και 13, η υποχρέωση ενημέρωσης δεν υφίσταται όταν η συλλογή γίνεται αποκλειστικά για δημοσιογραφικούς σκοπούς και αφορά δημόσια πρόσωπα.

Άρθρο 12 **Δικαίωμα πρόσβασης**

1. Καθένας έχει δικαίωμα να γνωρίζει εάν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που τον αφορούν αποτελούν ή αποτέλεσαν αντικείμενο επεξεργασίας. Προς τούτο, ο υπεύθυνος επεξεργασίας, έχει υποχρέωση να του απαντήσει εγγράφως.

2. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να ζητεί και να λαμβάνει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, χωρίς καθυστέρηση και κατά τρόπο εύληπτο και σαφή, τις ακόλουθες πληροφορίες:

α) Όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, καθώς και την προέλευσή τους.

β) Τους σκοπούς της επεξεργασίας, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών.

γ) Την εξέλιξη της επεξεργασίας για το χρονικό διάστημα από την προηγούμενη ενημέρωση ή πληροφόρησή του.

δ) Τη λογική της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας. Το δικαίωμα πρόσβασης μπορεί να ασκείται από το υποκείμενο των δεδομένων και με τη συνδρομή ειδικού.

3. Το δικαίωμα της προηγούμενης παραγράφου και τα δικαιώματα του άρθρου 13 ασκούνται με την υποβολή της σχετικής αίτησης στον υπεύθυνο της επεξεργασίας και ταυτόχρονη καταβολή χρηματικού ποσού, το ύψος του οποίου, ο τρόπος καταβολής του και κάθε άλλο συναφές ζήτημα ρυθμίζονται με απόφαση της Αρχής. Το ποσό αυτό επιστρέφεται στον αιτούντα εάν το αίτημα διόρθωσης ή διαγραφής των δεδομένων κριθεί βάσιμο είτε από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας είτε από την Αρχή, σε περίπτωση προσφυγής του σ' αυτήν. Ο υπεύθυνος έχει υποχρέωση στην περίπτωση αυτή να χορηγήσει στον αιτούντα, χωρίς καθυστέρηση δωρεάν και σε γλώσσα κατανοητή, αντίγραφο του διορθωμένου μέρους της επεξεργασίας που τον αφορά.

4. Εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν απαντήσει εντός δεκαπέντε (15) ημερών ή εάν η απάντησή του δεν είναι ικανοποιητική, το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προσφύγει στην Αρχή. Στην περίπτωση κατά την οποία ο υπεύθυνος επεξεργασίας αρνηθεί να ικανοποιήσει το αίτημα του ενδιαφερόμενου, κοινοποιεί την απάντησή του στην Αρχή και ενημερώνει τον ενδιαφερόμενο ότι μπορεί να προσφύγει σε αυτήν.

5. Με απόφαση της Αρχής, ύστερα από αίτηση του υπεύθυνου επεξεργασίας, η υποχρέωση πληροφόρησης, σύμφωνα με τις παρ. 1 και 2 του παρόντος άρθρου, μπορεί να αρθεί, εν όλω ή εν μέρει, εφ' όσον η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα γίνεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Στην περίπτωση αυτή ο Πρόεδρος της Αρχής ή ο αναπληρωτής του προβαίνει σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες και έχει ελεύθερη πρόσβαση στο αρχείο.

6. Δεδομένα που αφορούν την υγεία γνωστοποιούνται στο υποκείμενο μέσω ιατρού.

Άρθρο 13 **Δικαίωμα αντίρρησης**

1. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προβάλλει οποτεδήποτε αντιρρήσεις για την επεξεργασία δεδομένων που το αφορούν. Οι αντιρρήσεις απευθύνονται εγγράφως στον υπεύθυνο επεξεργασίας και πρέπει να περιέχουν αίτημα για συγκεκριμένη ενέργεια, όπως διόρθωση, προσωρινή μη χρησιμοποίηση, δέσμευση, μη διαβίβαση ή διαγραφή. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει την υποχρέωση να απαντήσει εγγράφως επί των αντιρρήσεων μέσα σε αποκλειστική προθεσμία δεκαπέντε (15) ημερών. Στην απάντησή του οφείλει να ενημερώσει το υποκείμενο για τις ενέργειες στις οποίες προέβη ή, ενδεχομένως, για τους λόγους που δεν ικανοποίησε το αίτημα. Η απάντηση σε περίπτωση απόρριψης των αντιρρήσεων πρέπει να κοινοποιείται και στην Αρχή.

2. Εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν απαντήσει εμπροθέσμως ή η απάντησή του δεν είναι ικανοποιητική, το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προσφύγει στην Αρχή και να ζητήσει την εξέταση των αντιρρήσεών του. Εάν η Αρχή πιθανολογήσει ότι οι αντιρρήσεις είναι εύλογες και ότι συντρέχει κίνδυνος σοβαρής βλάβης του υποκειμένου από την συνέχιση της επεξεργασίας, μπορεί να επιβάλλει την άμεση αναστολή της επεξεργασίας έως ότου εκδώσει οριστική απόφαση επί των αντιρρήσεων.

3. Καθένας έχει δικαίωμα να δηλώσει στην Αρχή ότι δεδομένα που τον αφορούν δεν επιθυμεί να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας από οποιονδήποτε, για λόγους προώθησης πωλήσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως. Η Αρχή τηρεί μητρώο με τα στοιχεία ταυτότητας των ανωτέρω. Οι υπεύθυνοι επεξεργασίας των σχετικών αρχείων έχουν την υποχρέωση να συμβουλευούνται πριν από κάθε επεξεργασία το εν λόγω μητρώο και να διαγράφουν από το αρχείο τους τα πρόσωπα της παραγράφου αυτής.

Άρθρο 14

Δικαίωμα προσωρινής δικαστικής προστασίας

1. Καθένας έχει δικαίωμα να ζητήσει από το αρμόδιο κάθε φορά δικαστήριο την άμεση αναστολή ή μη εφαρμογή πράξης ή απόφασης που τον θίγει, την οποία έχει λάβει διοικητική αρχή, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ή ιδιωτικού δικαίου ή ένωση προσώπων ή φυσικό πρόσωπο αποκλειστικά με αυτοματοποιημένη επεξεργασία στοιχείων, εφόσον η επεξεργασία αυτή αποβλέπει στην αξιολόγηση της προσωπικότητάς του και ιδίως της αποδοτικότητάς του στην εργασία, της οικονομικής φερεγγυότητάς του, της αξιοπιστίας του και της εν γένει συμπεριφοράς του.

2. Το δικαίωμα του παρόντος άρθρου μπορεί να ικανοποιηθεί και όταν δεν συντρέχουν οι λοιπές ουσιαστικές προϋποθέσεις της προσωρινής δικαστικής προστασίας, όπως προβλέπονται κάθε φορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Άρθρα 15-20

[...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Άρθρο 21

Διοικητικές κυρώσεις

1. Η Αρχή επιβάλλει στους υπεύθυνους επεξεργασίας ή στους τυχόν εκπροσώπους τους τις ακόλουθες διοικητικές κυρώσεις, για παράβαση των υποχρεώσεών τους που απορρέουν από τον παρόντα νόμο και από κάθε άλλη ρύθμιση που αφορά την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα :

α) Προειδοποίηση, με αποκλειστική προθεσμία για άρση της παράβασης.

β) Πρόστιμο ποσού από τριακόσιες χιλιάδες (300.000) έως πενήντα εκατομμύρια (50.000.000) δραχμές.

γ) Προσωρινή ανάκληση άδειας.

δ) Οριστική ανάκληση άδειας.

ε) Καταστροφή αρχείου ή διακοπή επεξεργασίας και καταστροφή των σχετικών δεδομένων.

2. Οι υπό στοιχεία β, γ, δ και ε διοικητικές κυρώσεις της προηγούμενης παραγράφου επιβάλλονται πάντοτε ύστερα από ακρόαση του υπεύθυνου επεξεργασίας ή του εκπροσώπου του. Είναι ανάλογες προς τη βαρύτητα της παράβασης που καταλογίζεται. Οι υπό στοιχεία γ, δ και ε διοικητικές κυρώσεις επιβάλλονται σε περιπτώσεις ιδιαίτερα σοβαρής ή καθ' υποτροπήν παράβασης. Πρόστιμο μπορεί να επιβληθεί σωρευτικά και με τις υπό στοιχεία γ, δ και ε κυρώσεις. Εάν επιβληθεί η κύρωση της καταστροφής αρχείου, για την καταστροφή ευθύνεται ο υπεύθυνος επεξεργασίας αρχείου, στον οποίο μπορεί να επιβληθεί και πρόστιμο για μη συμμόρφωση.

3. Τα ποσά των προστίμων της παρ. 1 μπορεί να αναπροσαρμόζονται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, ύστερα από πρόταση της Αρχής.

4. Οι πράξεις της Αρχής με τις οποίες επιβάλλονται πρόστιμα συνιστούν εκτελεστό τίτλο και επιδίδονται στον υπεύθυνο επεξεργασίας ή τον τυχόν εκπρόσωπό του. Η είσπραξη των προστίμων γίνεται κατά τις διατάξεις του Κώδικα Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων (ΚΕΔΕ).

Άρθρο 22 Ποινικές κυρώσεις

1. Όποιος παραλείπει να γνωστοποιήσει στην Αρχή, κατά το άρθρο 6 του παρόντος νόμου τη σύσταση και λειτουργία αρχείου ή οποιαδήποτε μεταβολή στους όρους και τις προϋποθέσεις χορηγήσεως της άδειας που προβλέπεται από την παρ. 3 του άρθρου 7 του παρόντος νόμου, τιμωρείται με φυλάκιση έως τριών (3) ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου (1.000.000) δραχμών έως πέντε εκατομμυρίων (5.000.000) δραχμών.

2. Όποιος κατά παράβαση του άρθρου 7 του παρόντος νόμου διατηρεί αρχείο χωρίς άδεια ή κατά παράβαση των όρων και προϋποθέσεων της άδειας της Αρχής, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους και χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου (1.000.000) δραχμών έως πέντε εκατομμυρίων (5.000.000) δραχμών.

3. Όποιος κατά παράβαση του άρθρου 8 του παρόντος νόμου προβαίνει σε διασύνδεση αρχείων χωρίς να την γνωστοποιήσει στην Αρχή, τιμωρείται με φυλάκιση έως τριών (3) ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου (1.000.000) δραχμών έως πέντε εκατομμυρίων (5.000.000) δραχμών. Όποιος προβαίνει σε διασύνδεση αρχείων χωρίς την άδεια της Αρχής, όπου αυτή απαιτείται ή κατά παράβαση των όρων της άδειας που του έχει χορηγηθεί, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου (1.000.000) δραχμών έως πέντε εκατομμυρίων (5.000.000) δραχμών.

4. Όποιος χωρίς δικαίωμα επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο σε αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή λαμβάνει γνώση των δεδομένων αυτών ή τα αφαιρεί, αλλοιώνει, βλάπτει, καταστρέφει, επεξεργάζεται, μεταδίδει, ανακοινώνει, τα καθιστά προσίτα σε μη δικαιούμενα πρόσωπα ή επιτρέπει στα πρόσωπα αυτά να λάβουν γνώση των εν λόγω δεδομένων, ή τα εκμεταλλεύεται με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή και αν πρόκειται για ευαίσθητα δεδομένα με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου (1.000.000) δραχμών έως δέκα εκατομμυρίων (10.000.000) δραχμών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα από άλλες διατάξεις.

5. Υπεύθυνος επεξεργασίας που δεν συμμορφώνεται με τις αποφάσεις της Αρχής που εκδίδονται για την ικανοποίηση του δικαιώματος πρόσβασης, σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 12, για την ικανοποίηση του δικαιώματος αντίρρησης, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 13, καθώς και με πράξεις επιβολής των διοικητικών κυρώσεων των περιπτώσεων γ', δ' και ε' της παρ. 1 του άρθρου 21 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο (2) ετών και με χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου (1.000.000) δραχμών έως πέντε εκατομμυρίων (5.000.000) δραχμών. Με τις ποινές του προηγούμενου εδαφίου τιμωρείται ο υπεύθυνος επεξεργασίας που διαβιβάζει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα κατά παράβαση του άρθρου 9 καθώς και εκείνος που δεν συμμορφώνεται προς την δικαστική απόφαση του άρθρου 14 του παρόντος νόμου.

6. Αν ο υπαίτιος των πράξεων των παρ. 1 έως 5 του παρόντος άρθρου είχε σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, ή να βλάψει τρίτον, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα (10) ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών έως δέκα εκατομμυρίων (10.000.000) δραχμών.

7. Αν από τις πράξεις των παρ. 1 έως και 5 του παρόντος άρθρου προκλήθηκε κίνδυνος για την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος ή για την εθνική ασφάλεια, επιβάλλεται κάθειρξη και χρηματική ποινή τουλάχιστον πέντε εκατομμυρίων (5.000.000) δραχμών έως δέκα εκατομμυρίων (10.000.000) δραχμών.

8. Αν οι πράξεις των παρ. 1 έως 5 του παρόντος άρθρου τελέσθηκαν από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση έως τριών (3) ετών και χρηματική ποινή.

9. Για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου, αν υπεύθυνος επεξεργασίας δεν είναι φυσικό πρόσωπο, ευθύνεται ο εκπρόσωπος του νομικού προσώπου ή ο επικεφαλής της δημόσιας αρχής ή υπηρεσίας ή οργανισμού αν ασκεί και ουσιαστικά τη διοίκηση ή διεύθυνση αυτών.

10. Για τα εγκλήματα του παρόντος άρθρου ο Πρόεδρος και τα μέλη της Αρχής καθώς και οι προς τούτο ειδικά εντεταλμένοι υπάλληλοι του τμήματος ελεγκτών της Γραμματείας, είναι ειδικοί ανακριτικοί υπάλληλοι και έχουν όλα τα δικαιώματα που προβλέπει σχετικά ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Μπορούν να διενεργούν προανάκριση και χωρίς εισαγγελική παραγγελία, όταν πρόκειται για αυτόφωρο κακούργημα ή πλημμέλημα ή υπάρχει κίνδυνος από την αναβολή.

11. Για τα εγκλήματα της παρ. 5 του παρόντος άρθρου καθώς επίσης και σε κάθε άλλη περίπτωση όπου προηγήθηκε διοικητικός έλεγχος από την Αρχή, ο Πρόεδρος αυτής ανακοινώνει γραπτώς στον αρμόδιο εισαγγελέα οτιδήποτε αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας από την Αρχή και διαβιβάζει σε αυτόν όλα τα στοιχεία και τις αποδείξεις.

12. Η προανάκριση για τα εγκλήματα του παρόντος άρθρου περατώνεται μέσα σε δύο (2) το πολύ μήνες από την άσκηση της ποινικής δίωξης και εφόσον υπάρχουν αποχρώσεις ενδείξεις για την παραπομπή του κατηγορουμένου σε δίκη, η δικάσιμος ορίζεται σε ημέρα που δεν απέχει περισσότερο από τρεις (3) μήνες από το πέρας της προανάκρισης ή αν η παραπομπή έγινε με βούλευμα δύο (2) μήνες από τότε που αυτό έγινε αμετάκλητο. Σε περίπτωση εισαγωγής της υπόθεσης με απευθείας κλήση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο δεν επιτρέπεται η προσφυγή κατά του κλητηρίου θεσπίσματος.

13. Δεν επιτρέπεται αναβολή της δίκης για τα εγκλήματα του παρόντος άρθρου παρά μόνον μία φορά για εξαιρετικά σοβαρό λόγο. Στην περίπτωση αυτή ορίζεται ρητή δικάσιμος, που δεν απέχει περισσότερο από δύο (2) μήνες και η υπόθεση εκδικάζεται κατ' εξαίρεση πρώτη.

14. Τα κακούργηματα που προβλέπονται από τον παρόντα νόμο υπάγονται στην αρμοδιότητα του δικαστηρίου των εφετών.

Άρθρο 23 **Αστική ευθύνη**

1. Φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που κατά παράβαση του παρόντος νόμου, προκαλεί περιουσιακή βλάβη, υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση. Αν προκάλεσε ηθική βλάβη, υποχρεούται σε χρηματική ικανοποίηση. Η ευθύνη υπάρχει και όταν ο υπόχρεος όφειλε να γνωρίζει την πιθανότητα να επέλθει βλάβη σε άλλον.

2. Η κατά το άρθρο 932 ΑΚ χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης για παράβαση του παρόντος νόμου ορίζεται κατ' ελάχιστο στο ποσό των δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό ή η παράβαση οφείλεται σε αμέλεια. Η χρηματική αυτή ικανοποίηση επιδικάζεται ανεξαρτήτως από την αιτούμενη αποζημίωση για περιουσιακή βλάβη.

3. Οι απαιτήσεις του παρόντος άρθρου εκδικάζονται κατά τα άρθρα 664 - 676 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ανεξάρτητα από την τυχόν έκδοση ή μη απόφασης της Αρχής ή την τυχόν άσκηση ποινικής δίωξης, καθώς και από την αναστολή ή αναβολή της για οποιοδήποτε λόγο. Η απόφαση του δικαστηρίου εκδίδεται μέσα σε δύο (2) μήνες από την πρώτη συζήτηση στο ακροατήριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ' **ΤΕΛΙΚΕΣ - ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ**

Άρθρα 24-26 **[...]**

**ΝΟΜΟΣ 2251/1994 (ΦΕΚ 191 Α' / 16 Νοεμβρίου 1994) –
Προστασία των καταναλωτών,**

όπως ισχύει μετά τις τροποποιήσεις του ν. 2496/1997 (ΦΕΚ 87 Α'), του ν. 2741/1999 (ΦΕΚ Α-199), της κοινής υπουργικής απόφασης αριθ. Ζ1 – 496/7-12-2000 (ΦΕΚ 1545 Β' / 18-12-2000), του ν. 3043/2002 (ΦΕΚ 192 Α' / 21-8-2002), της κοινής υπουργικής απόφασης αριθ. Ζ1 – 659/14-10-2002 (ΦΕΚ 1373 Β' / 25-10-2002) και του π.δ. 301/2002 (ΦΕΚ Α' 267/4-11-2002).

[...]

**Άρθρο 9
Διαφήμιση**

1. Διαφήμιση κατά την έννοια του νόμου αυτού είναι κάθε ανακοίνωση που γίνεται στα πλαίσια εμπορικής, βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας με στόχο την προώθηση της διάθεσης αγαθών ή υπηρεσιών.

2. Απαγορεύεται κάθε διαφήμιση το περιεχόμενο ή η μορφή της οποίας προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει πλάνη στα πρόσωπα στα οποία απευθύνεται ή στον οποίων τη γνώση περιέρχεται και, εξαιτίας της πλάνης αυτής, μπορεί να επηρεάσει την οικονομική τους συμπεριφορά (παραπλανητική διαφήμιση).

3. Για να κριθεί αν μία διαφήμιση είναι παραπλανητική, λαμβάνονται υπόψη όλα τα στοιχεία της και ιδίως οι ενδείξεις σχετικά με:

α) τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αγαθού ή της υπηρεσίας, όπως η διαθεσιμότητα, η φύση, η εκτέλεση, η σύνθεση, η μέθοδος και η ημερομηνία κατασκευής ή παροχής, η καταλληλότητα, οι χρήσεις, η ποσότητα, οι προδιαγραφές, η γεωγραφική ή εμπορική προέλευση και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα, τα επιστημονικά ή τεχνολογικά δεδομένα και τα αναμενόμενα από τη χρήση τους αποτελέσματα ή τα αποτελέσματα των δοκιμών ή ελέγχων,

β) την τιμή, τον τρόπο διαμόρφωσής της και τους όρους υπό τους οποίους παρέχονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες, όπως οι όροι πληρωμής ή πίστωσης, παράδοσης, ανταλλαγής, επιστροφής, επισκευής, συντήρησης και εγγύησης και

γ) την ιδιότητα, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τα δικαιώματα του διαφημιζομένου, όπως η ταυτότητα και η περιουσία του, οι δεξιότητες και τα δικαιώματα βιομηχανικής, εμπορικής ή πνευματικής ιδιοκτησίας, τα βραβεία και οι διακρίσεις του.

4. Παραπλανητική λογίζεται και κάθε διαφήμιση, όταν:

α) η πειστικότητά της βασίζεται στη μαρτυρία προσώπων στα οποία αποδίδεται ανύπαρκτη επιστημονική ιδιότητα, ειδικότητα ή αυθεντία ή τα οποία δεν έχουν επιτρέψει εγγράφως τη χρήση της μαρτυρίας τους στη διαφήμιση,

β) η πειστικότητά της στηρίζεται στην ιδέα ότι η τεχνολογία ή η επιστήμη ορισμένης χώρας, άλλης από τη χώρα προέλευσης είναι άμεσα ή έμμεσα δηλωτικές της ποιότητας των διαφημιζόμενων προϊόντων,

γ) εμφανίζεται με τη μορφή δημοσιογραφικής έρευνας, σχολίου ή επιστημονικής ανακοίνωσης, χωρίς να δηλώνεται ρητά και ευδιάκριτα ότι πρόκειται για διαφήμιση, ή

δ) περιέχει επιστημονικούς όρους ή ιδιωτισμούς, αποτελέσματα ερευνών ή περικοπές κειμένων επιστημονικού ή τεχνικού χαρακτήρα με σκοπό να προσδώσει στη διαφημιστική ανακοίνωση επιστημονική βάση που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

5. Απαγορεύεται κάθε διαφήμιση που προσβάλλει τα χρηστά ήθη (αθέμιτη διαφήμιση).

6. Αθέμιτη είναι ιδιαίτερα η διαφήμιση που:

α) έχει στόχο ή ενδεχόμενο αποτέλεσμα την πρόκληση ή εκμετάλλευση αισθημάτων φόβου, προλήψεων ή δεισιδαιμονιών ή την εξώθηση σε εγκληματικές πράξεις,

β) διακρίνει μειωτικά κοινωνικές ομάδες με βάση το φύλο, τη φυλή, την ηλικία, το θρήσκευμα, την εθνικότητα, την καταγωγή, τις πεποιθήσεις και τις φυσικές ή ψυχικές ιδιαιτερότητες,

γ) δημιουργεί την εικόνα υπερβολικά δελεαστικής προσφοράς, ιδίως σε παιδιά, νέους και στις πιο ευάλωτες κατηγορίες του πληθυσμού,

δ) απευθύνει το διαφημιστικό μήνυμα κατευθείαν στο υποσυνείδητο, χωρίς να αφήνει στο δέκτη του μηνύματος τη δυνατότητα κριτικής, ή

ε) προσβάλλει εμμέσως προϊόντα άλλα από εκείνα που αποτελούν το εμφανές περιεχόμενο του διαφημιστικού μηνύματος, χωρίς η προσβολή αυτή να αποτελεί νοηματικά ουσιώδες και αναπόσπαστο τμήμα του.

7. Η ειδική νομοθεσία της ραδιοτηλεόρασης μπορεί να προβλέπει και άλλες περιπτώσεις χαρακτηρισμού της ραδιοτηλεοπτικής διαφήμισης ως αθέμιτης για την προστασία της παιδικής ηλικίας και άλλων ευάλωτων στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα μαζικής επικοινωνίας κατηγοριών του πληθυσμού.

8. Η διαφήμιση που προσδιορίζει άμεσα ή έμμεσα ή υπονοεί την ταυτότητα συγκεκριμένου ανταγωνιστή ή των αγαθών ή υπηρεσιών που εκείνος προσφέρει (συγκριτική διαφήμιση) επιτρέπεται εφόσον συγκρίνει με αντικειμενικό τρόπο τα ουσιώδη, συναφή, επαληθεύσιμα και επιλεγμένα με αμεροληψία χαρακτηριστικά ανταγωνιστικών αγαθών ή υπηρεσιών και:

α) δεν είναι παραπλανητική,

β) δεν προκαλεί σύγχυση στην αγορά μεταξύ του διαφημιζομένου και ενός ανταγωνιστή ή μεταξύ ανταγωνιστών του διαφημιζομένου ή μεταξύ των σημάτων, άλλων διακριτικών γνωρισμάτων, αγαθών ή υπηρεσιών του διαφημιζομένου και ενός ανταγωνιστή ή περισσότερων ανταγωνιστών μεταξύ τους,

γ) δεν είναι υποτιμητική, δυσφημιστική ή περιφρονητική για έναν ανταγωνιστή ή για τα σήματα, άλλα διακριτικά γνωρίσματα, αγαθά, υπηρεσίες ή δραστηριότητές του,

δ) δεν επιδιώκει κατά κύριο λόγο να επωφεληθεί από τη φήμη σήματος ή άλλου διακριτικού γνωρισματος ανταγωνιστή,

ε) για προϊόντα με ονομασία προέλευσης, αφορά σε κάθε περίπτωση προϊόντα με την ίδια ονομασία προέλευσης και

στ) δεν παρουσιάζει ένα αγαθό ή μία υπηρεσία ως αποτίμηση ή αντίγραφο αγαθού ή υπηρεσίας που φέρουν σήμα κατατεθέν ή εμπορική επωνυμία. (προστέθηκαν με το άρθρο 3 παρ. 1 και 2 της ΥΑ Ζ1-496/2000).

8α. Κάθε συγκριτική διαφήμιση που αναφέρεται σε ειδική προσφορά επιτρέπεται εφόσον επισημαίνει με σαφή τρόπο την ημερομηνία κατά την οποία λήγει η προσφορά ή, εφόσον χρειάζεται, ότι η ειδική προσφορά εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα των προϊόντων και υπηρεσιών. Στην περίπτωση που η ειδική προσφορά δεν έχει αρχίσει ακόμη, πρέπει επίσης να επισημαίνεται η ημερομηνία έναρξης της περιόδου κατά την οποία ισχύουν η ειδική τιμή ή άλλοι ειδικοί όροι (προστέθηκε με το άρθρο 3 παρ. 3 της ΥΑ Ζ1-496/2000).

9. Η μνεία ή αναπαραγωγή σε διαφημίσεις των αποτελεσμάτων συγκριτικών δοκιμών για αγαθά ή υπηρεσίες, που έχουν διεξαχθεί από τρίτους, επιτρέπεται μόνο με την έγγραφη συναίνεση του υπεύθυνου για τη δοκιμή προσώπου. Στην περίπτωση αυτή, ο διαφημιζόμενος ευθύνεται για τη συγκριτική δοκιμή σαν αυτή να είχε διεξαχθεί από τον ίδιο ή υπό την καθοδήγησή του.

10. Η μετάδοση διαφημιστικού μηνύματος απευθείας στον καταναλωτή μέσω τηλεφώνου, τηλεομοιοτυπίας (φαξ), ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, αυτόματης κλήσης ή άλλου ηλεκτρονικού μέσου επικοινωνίας επιτρέπεται μόνο αν συναινεί ρητά ο καταναλωτής.

11. Ανεξάρτητα από τον περιορισμό της προηγούμενης παραγράφου, η μετάδοση διαφημιστικού μηνύματος απευθείας στον καταναλωτή με οποιονδήποτε τρόπο άμεσης επικοινωνίας (άμεση διαφήμιση) επιτρέπεται μόνο αν ο προμηθευτής ή άλλος για λογαριασμό του προμηθευτή κάνει χρήση στοιχείων ή πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα του καταναλωτή που περιήλθαν σε γνώση του από προηγούμενες συναλλακτικές σχέσεις του με τον καταναλωτή, από γενικά προσιτές πηγές, όπως κατάλογο ή άλλα δημοσιευμένα στοιχεία, ή από άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο, εφόσον ο καταναλωτής εγκρίνει ρητά τη μεταβίβαση των προσωπικών του στοιχείων για το σκοπό της άμεσης διαφήμισης. Ο διαφημιστής είναι υποχρεωμένος να αναφέρει στον καταναλωτή τον τρόπο με τον οποίο περιήλθαν σε γνώση του τα προσωπικά στοιχεία του καταναλωτή.

12. Στις περιπτώσεις των παραγράφων 10 και 11, ο προμηθευτής οφείλει να διακόψει κάθε μορφή άμεσης διαφήμισης και να διαγράψει τα προσωπικά στοιχεία του καταναλωτή, εφόσον το ζητήσει ο καταναλωτής.

13. Η άμεση διαφήμιση θα πρέπει να γίνεται με τρόπο που να μην προσβάλλει την ιδιωτική ζωή του καταναλωτή.

14. Με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορούν να θεσπίζονται ειδικοί κανόνες για τη διαφήμιση ειδικών κατηγοριών προϊόντων ή υπηρεσιών ώστε να εξασφαλίζεται η πραγματική δυνατότητα του καταναλωτή να πληροφορείται τις τιμές και τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και υπηρεσιών για να μπορεί να κρίνει την ποιότητα και την τιμή.

